

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Kiemelt közlemények

BIHALY BARBARA: *Kibervédelem a NATO-ban és az EU-ban*

JOBBÁGY ZOLTÁN: *Az állami vezetők stratégiai felkészítése, különös tekintettel a nemzeti ellenálló képességre és az átfogó megközelítésre*

KRIZBAI DIÁNA, SZAK ANDREA: *Napjaink tömegkommunikációjának jelentősége a védelmi politikában – Az orosz–ukrán háború példáján keresztül*

15. évf. (2022)
4. szám

ISSN 2060-0437 (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Hadtudományi Szemle
A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának tudományos folyóirata

ISSN 2060-0437 (elektronikus)

Főszerkesztő:
Dr. Szelei Ildikó alezredes

A szerkesztőbizottság elnöke:
Dr. Pohl Árpád dandártábornok

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Csengeri János főhadnagy
Pavel Foltin rektorhelyettes (Csehország)
Dr. Forgács Balázs őrnagy
Dr. Hausner Gábor alezredes
Dr. Hettyey András
Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)
Dr. Jobbágy Zoltán ezredes
Dr. Molnár Anna
Dr. Négyesi Imre ezredes
Dr. Ujházy László alezredes
Dr. Ujházi Lóránd

A szerkesztőbizottság titkára:
Kállai-Nyári Éva

Szerkesztőség:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Hadtudományi Szemle
1101 Budapest, Hungária krt. 9–11.
Levelezési cím: 1581 Budapest, Pf. 15.
E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

Kiadó:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Ludovika Egyetemi Kiadó
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Olvasószerkesztők: Bujdosó Hajnalka, Gergely Zsuzsánna, Resofszi Ágnes
Borítókép: P. József főtörzsőrmester (MH 2. KRDD)

Tartalom

HADMŰVÉSZET

- BECK ATTILA: Gerilla hadviselés a középkorban: a szász–frank háború (772–785) 5
BOTOND HUNOR MÁTYÁS: Argument on infantry support gun on academic level (1920–1943) . . . 23

BIZTONSÁGPOLITIKA

- BIHALY BARBARA: Kibervédelem a NATO-ban és az EU-ban 37
FÜZESI KITTI: Venezuelai válság: az olajexport múltja és jövőbeli kilátásai. 51
KALEAB TADESSE SIGATU: From Security Provider to a Security Risk? The Abrupt Withdrawal of
Ethiopia's a Decade-Long Peacekeeping Mission in UNISFA. 69

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

- JOBBÁGY ZOLTÁN: Az állami vezetők stratégiai felkészítése, különös tekintettel a nemzeti ellenálló
képességre és az átfogó megközelítésre 93

ÁLTALÁNOS

- HÉREGI ERIKA: A meghagyás jelenlegi helyzete, a jogharmonizáció hiányának következményei . . 111
KRIZBAI DIÁNA DANIELLA, SZAK ANDREA: Napjaink tömegkommunikációjának jelentősége a védelmi
politikában. 119
LACSNY MÁRTON: A magyar cserkészlet mint a hazafias nevelés eszköze 137
NYERGES TÍMEA: Az európai védelem gazdasági megalapozása a 2021–2027-es uniós költségvetési
ciklusban – Az orosz–ukrán háború példáján keresztül 153
SZAKÁCS ÉDUA: Miért a közigazgatás? – Pályamotivációs tényezők empirikus vizsgálata a Nemzeti
Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karán. 167

Beck Attila¹

Gerilla hadviselés a középkorban: a szász–frank háború (772–785)

Guerrilla Warfare in the Medieval Age: The Saxon–Frankish War (772–785)

Absztrakt

A 8. század utolsó harmadában, Európa egyik vezető katonai hatalma, a Frank Birodalom megkísérelte meghódítani a kisebb, de katonailag potens szász területeket. A rövidre tervezett hadjárat hosszú évekre elhúzódó háborúvá vált, amelyben a szász erők a gerilla hadviselés módszereit alkalmazták.

Kulcsszavak: európai történelem, középkori hadtörténelem, gerilla hadviselés, Frank Birodalom

Abstract

In the last third of the 8th century, one of Europe's leading military powers, the Frankish Empire, attempted to conquer the smaller but militarily powerful Saxon territories. The short-planned campaign turned into a war lasting many years in which the Saxon forces applied the methods of the guerrilla warfare.

Keywords: European history, medieval military history, guerrilla warfare, Frankish Empire

¹ E-mail: beck.attila@uni-nke.hu

Bevezetés

A 8. század utolsó harmadában a Frank Birodalom Nagy Károly vezetésével jelentősen megnövekedett, egyrészt új földek meghódításával, másrészt a tőle korábban függetlenedni próbáló területek visszatagolásával. A frank sereg sorra foglalta el a szomszédos területeket, közöttük az ősi ellenséget, a Langobárd Királyságot, emellett az avar kagánt szintén megadásra kényszerítették. Nagy Károly hódításai közül a leghosszabb fegyveres konfliktus és a legtovább elhúzódó küzdelem a szászok ellen vívott háborúk sorozata volt. A frank történelmi emlékezetben is súlyos és hosszan tartó fegyveres konfliktusként élt ez a háború. Einhard frank történetíró a *Vita Karoli Magni* című művében úgy jellemezte ezt a küzdelmet, hogy nem volt még háború, amelyet a frankok ennyi sok keserűséggel viseltek, és ennyi sok fáradságba ne került volna.² Dolgozatomban, amely a háború első, 772–785-ig tartó szakaszát tárgyalja, arra keresem a választ, hogy ez a széttagolt törzsi terület hogyan volt képes ellenállni a korszak egyik vezető és erős expanziós tevékenységet kifejtő európai katonai hatalmának a gerilla hadviselés segítségével, illetve, hogy a szász erők által alkalmazott harceljárások a modern katonai fogalmak szerint mennyire tekinthetők gerilla hadviselésnek.

A gerilla, illetve partizán elnevezés a 19. század elejéig, a napóleoni háborúkig nyúlik vissza, amely eredetileg a francia csapatok ellen harcoló spanyol és portugál irreguláris katonai erők megjelölésére szolgált.³ A terminológia tehát modern katonai szakkifejezés, ugyanakkor B. H. Liddell Hart⁴ *Strategy* című munkájában kifejti, hogy az irreguláris erők által végrehajtott fegyveres akciók a korábbi időszakokban is gyakoriak voltak, a nyugati katonai elméletek viszont csak a 20. században kezdtek el nagyobb figyelmet fordítani a jelenségre.⁵

A konvencionális hadviseléstől eltérő, az irreguláris, nyílt küzdelmet kerülő eljárásokról már Publius Flavius Vegetius Renatus is beszámol *Epitoma de rei militaris* című, az 5. század elején készült munkájában. A római katonai teoretikus fontosnak tartja a nyílt harc kerülését, ha az ellenfél serege erősebb, beleértve azt is, ha a saját csapatok képzetlenek, vagy kiestek a gyakorlatból. Ezekben az esetekben azt tanácsolja, hogy erdős, hegyes terepen vagy folyón való átkeléséknél állítsanak csapdát az ellenségnek, vagy rajtaütéseket hajtsanak végre, amikor a szemben álló fél felkészületlen, vagy nem számít rá.⁶ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a fent említett katonák még nem tekinthetők gerillaharcosnak, mert, ahogy Kovács Jenő⁷ rámutatott, gerillának az tekinthető, aki valamely irreguláris erőben önként vállalkozik a fegyveres harcra.⁸ Ezzel szemben a Vegetius művében szereplő római katonák hivatalosan a hadsereg tagjai, azzal a különbséggel, hogy adott esetben a konvencionálistól eltérő harcmódot alkalmaznak.

² EINHARD 1880: 7.

³ KOVÁCS 1995: 39.

⁴ Basil Henry Liddel Hart (1895–1970) brit hadtörténész, katonai teoretikus, a Brit Hadsereg századosa.

⁵ LIDDELL HART 1991: 361.

⁶ VEGETIUS 2004: III. 9–10; 87–89.

⁷ Kovács Jenő (1929–1996) a Magyar Honvédség altábornagya, katonai teoretikus.

⁸ KOVÁCS 1995: 38.

A korabeli frank hadviselés, hasonlóan más európai királyságok háborúzási szokásaihoz, arra törekedett, hogy a hadműveleteket minél hamarabb lezárja, a katonai és politikai célokat a lehető legrövidebb idő alatt elérje, ezért az offenzívák során gyakran törekednek egyetlen döntő csata megvívására. Ebben a korszakban rendkívül fontos az időtényező, mert a „háborús szезon” szűk volt, a kora nyári időszakról indult és néhány hónapig tartott. Ebből következett, hogy a célokat rövid idő alatt kellett teljesíteni.⁹ A korszak katonai fejlődésének eredményeként megnövekedett a lovas katonák száma, ami lehetővé tette, hogy a hadműveleteket térben kiterjesszék, illetve a szállítási és logisztikai feladatokat könnyebben valósítsák meg.¹⁰

Guy Halsall brit történész arra mutatott rá, hogy a kora középkor folyamán a támadó hadsereg az offenzíva elején módszeresen elkezd kirabolni és pusztítani az ellenfél területét. Az erőszak ilyen típusú alkalmazásának egyszerre több célja volt. A fölényben lévő agresszor a védekező felet ezzel a módszerrel kényszerítette arra, hogy nyílt, döntő csatába bocsátkozzon, vagy elfogadja azokat a politikai feltételeket, amelyeket az invazív erő vezetője vele szemben támasztott. Ez lehet valamelyik terület átadása, adófizetésre való kényszerítés vagy teljes meghódolás. Emellett a döntő csata megvívásának másik célja, hogy a támadó elkerüljön egy olyan kockázatos helyzetet, ahol a védekező fél várába vagy fallal körülvett városba vonul vissza a behatolókat elhúzó ostromra kényszerítve.¹¹

A politikai célok mellett ezeknek a hadjáratoknak gazdasági vetülete is volt, fontos tényező volt a zsákmányszerzés, mert a résztvevők számára ez megélhetési forrásként is szolgált.¹² David Nicolle brit történész szintén kiemeli a szászok elleni háborúban a zsákmányszerzés fontosságát, mert a korszak hadseregeinek felépítésében, így a frankoknál is, még mindig jelentős szerepet játszanak a különféle hadúri fegyveres kísérek és csapatok, amelyek számára a vallási lelkesedés és dicsőség megszerzése mellett nem elhanyagolható a harcok során a zsákmányolás mint közvetlen anyagi haszonszerzés.¹³

A nyílt erőszak és a rablás alkalmazásának nem csak a taktika és a zsákmányszerzés volt a mozgatórugója, a támadó uralkodó vagy hadvezér ezzel bizonyította alkalmasságát az alattvalóknak. Emellett, ha a terület birtokosa nem szállt vele szembe, a védekező fél hatalmát közvetett módon bomlasztotta gazdasági háttérének pusztításával, illetve egy esetleges lázadás indukálásával.¹⁴

Nagy Károly háborús célja a szász területek elfoglalása, a Frank Birodalomhoz való csatolása és ezzel párhuzamosan a lakosainak megkeresztelése volt. Ennek érdekében többféle eszközt vett igénybe a frank uralkodó. Ezek egy része katonai volt, amelyben a frank sereg döntő csatában igyekezett megsemmisíteni a szász ellenállást. Emellett állandó helyőrségeket létesített, majd 784-ben a szász területeket teljes katonai megszállás alá vonta. Az *Annales regni francorum* sorban beszámol ezekről a katonai lépésekről. 772-ben és 774-ben,¹⁵ majd később 782 és 785 között több nagyobb

⁹ HALSALL 2003: 145.

¹⁰ HALSALL 2003: 145.

¹¹ HALSALL 2003: 134–136.

¹² HALSALL 2003: 135.

¹³ NICOLLE 2014: 35.

¹⁴ HALSALL 2003: 145.

¹⁵ *Annales* 2021: 72–73.

hadjáratot indítottak a frankok a szász erők ellen.¹⁶ A fent említett forrás a 784. évnél külön megemlíti, hogy Nagy Károly ekkor a szász háború végére összpontosított.¹⁷ A hadműveletek mellett párhuzamosan fontos várakat foglaltak el, mint Eresburg¹⁸ és Syburg¹⁹, majd alakították át frank helyőrségekre.

A katonai lépések mellett, Nagy Károly további intézkedései is arra utalnak, hogy a szász területeket közvetlenül a birodalmához akarta csatolni, és részének tekintette. 777-ben Paderbornban,²⁰ 780-ban Eresburgban, illetve 782-ben Verdenben²¹ hívott össze gyűlést a szász területek uraként.

Mint keresztény uralkodónak, Nagy Károlynak fontos volt, hogy a meghódított szász területeket ne csak betagozza a birodalmába, hanem a lakosságát is megkeresztelje. Az *Annales regni francorum* szerzőjének beszámolója szerint is fontos tényező volt ez a frank király számára. Az évkönyv szerint az uralkodó elszánt volt, hogy mindaddig kitart, amíg a szászok alá nem vetik magukat a keresztény vallásnak, vagy teljesen el nem törli őket.²² Einhard, Nagy Károly frank életrajzírója szerint a szászok erőszakosak és démonimádók voltak.²³ A keresztény hit terjesztése közben arra is ügyelt, hogy a szászok vallásával szemben fellépjen. Ezt szolgálta az *Irminsul*²⁴ elpusztítása és a tömegek megkeresztelése, mint 777-ben a paderborni gyűlésen.²⁵

A 772-ben elinduló háborúban a frank csapatok komoly sikereket könyvelhettek el a hadműveletek legelején. A korszak fontos történelmi forrása, az *Annales regni francorum* arról számol be, hogy Nagy Károly a seregeit Worms²⁶ városánál gyűjtötte össze, majd onnan a szász területek ellen indult, ezután a frank haderő rövid időn belül elfoglalta Eresburg erődjét, ezt követően elpusztította a szászok legnagyobb szentélykörzetét, benne az *Irminsul* nevű hatalmas méretű szent fával.²⁷ A gyors frank előrenyomulás és a szent liget kíméletlen elpusztítása látszólag elérte a célját, a szász arisztokrácia beszüntette az ellenállást és a Weser folyó partján, egy pontosan meg nem nevezett helyen meghódolt, amelynek során tizenkét túszt adtak át a frank uralkodónak.²⁸ 773-ban a szászok harca szánták el magukat, kihasználva, hogy a frank uralkodó Itáliában tartózkodott, támadást indítottak a friedisliari²⁹ Szent Bonifác-kolostor ellen.³⁰

¹⁶ *Annales* 2021: 107–123.

¹⁷ *Annales* 2021: 120–121.

¹⁸ *Annales* 2021: 63–64. Eresburg ma Németországban, Észak-Rajna–Vesztfália tartományban, Obermarsberg mellett fekszik.

¹⁹ *Annales* 2021: 74–75. Syburg ma Németországban, Észak-Rajna–Vesztfália tartományban fekszik, a modern Dortmund része.

²⁰ Paderborn Németországban, Észak-Rajna–Vesztfália tartományban helyezkedik el.

²¹ Verden ma Németországban, Alsó-Szászország tartományban helyezkedik el.

²² *Annales* 2021: 78–79.

²³ EINHARD 1880: 7.

²⁴ Irminsul Eresburg mellett, a mai Obermarsberg mellett elhelyezkedő szentélykörzetben álló szent fa, vagy faoszlop, Irmin szász/germán istennek szentelve.

²⁵ *Annales* 2021: 86–87.

²⁶ Worms Németországban, Rajna-vidék–Pfalz tartományban található.

²⁷ *Annales* 2021: 62–63.

²⁸ *Annales* 2021: 63–65.

²⁹ Mai neve Fritslar, Németországban, Hessen tartományban helyezkedik el.

³⁰ *Annales* 2021: 67–69.

Nagy Károly válaszlépése nem maradt el. A következő évben Ingilinhaimból³¹ indította meg csapatait a szász területek ellen. A négy részre osztott frank sereg benyomult a szászok földjére, ezután elfoglalták Syburg várát, majd a szász erők elleni összecsapásokban három győzelmet is arattak, és nagy zsákmány szereztve tértek vissza.³² A középkori szerző beszámolója szerint 774-ben a frankok sikeres hadjáratot vezettek a szászok ellen, de fontos megjegyezni, hogy a forrás szerint a hadműveletek végével a szászok nem hódoltak be, és nem adtak át túszoikat a frankoknak. 775-ben a két részre osztott frank seregek újra benyomultak a szász területekre. Ekkor több szász küldöttség is érkezett, hogy meghódoljanak és esküt tegyenek a frank királynak és túszoikat adjanak át. A vesztfálok, a többi szász törzssel ellentétben, a fegyveres ellenállást választották, és a kor szokása szerint a Weser folyó egyik átkelőjénél kísérelték meg feltartóztatni a frankokat. A Lidbachnál³³ kibontakozó csatában a szászok vereséget szenvedtek, és kénytelenek voltak behódolni és túszoikat adni a frankoknak.³⁴

A fegyveres konfliktus ezzel az aktussal nem zárult le, hamar más irányba fordultak az események. Ingrid Rembold brit történész arra mutatott rá, hogy a frank erők a szász területeken nem egy homogén etno-szociális közösség ellen kezdtek háborúba, ahogy korábban láthattuk, hanem egy széttagolt törzsi terület ellen. A régi szász földeknek³⁵ ebben az időben nem volt egy olyan uralkodója, akit minden társadalmi csoport és törzs elfogadott volna, így Nagy Károly hiába hódoltatta meg a szász arisztokráciát, a szélesebb társadalmi rétegek ezt a megállapodást nem tartották magukra nézve kötelezőnek, és a fegyveres ellenállást választották.³⁶ A frank haderővel szembeszálló szászok felismerték a 772–775 közötti vereségek hatására, hogy a nagyobb katonai erővel rendelkező és több forrást mozgósítani képes Frank Birodalmat a korszak konvencionális háborús eljárásaival nem képesek legyőzni, ezért hosszas felőrlő, irreguláris, a modern gerillaháborúknál tapasztalt hadviselésbe kezdtek.³⁷

A modern gerilla-/partizánháborúkkal és hadviseléssel foglalkozó katonai teoretikusok több olyan ismertetést és eljárást említenek műveikben, amelyek erre a harcmodorra jellemzők, és amelyek mentén ezek a partizáncsapatok működnek. Che Guevara³⁸ véleménye szerint minden országban más földrajzi és társadalmi feltételek határozzák meg ennek a hadviselésnek a módszereit és fajtáit, de hangsúlyozza, hogy ezeknek a küzdelmeknek is vannak általános törvényszerűségei.³⁹

A gerillahadviselés-teoretikusok munkáikban nagy hangsúlyt fektetnek a terepnek, az ellenállást megszervező és a harci cselekményeket levezénylő parancsnokoknak, illetve az ütközetek megvívásához szükséges taktikának és emellett a népi támogatásnak.

³¹ Mai neve Ingelheim, Németországban, Rajna-vidék–Pfalz tartományban helyezkedik el.

³² *Annales* 2021: 72–73. A csaták pontos helyéről a forrás nem számol be.

³³ A mai neve Lübbecke és Németországban, Észak-Rajna–Vesztfália tartományban helyezkedik el.

³⁴ *Annales* 2021: 76–77.

³⁵ A szász területek a mai Németország, Észak-Rajna–Vesztfália és Alsó-Szászország, Schleswig-Holstein, Szász-Anhalt tartományok területén terültek el.

³⁶ REMBOLD 2018: 41.

³⁷ NICOLLE 2014. 45.

³⁸ Ernesto Che Guevara, született Ernesto Guevara (1928–1967). Argentín származású, de Kubában élt gerilla vezető és katonai teoretikus. A katonai pálya mellett betöltötte még Kuba iparügyi miniszteri és a Kubai Központi Bank elnökének a pozícióját is.

³⁹ CHE GUEVARA 2007: 31.

A továbbiakban arról esik szó, hogy a szász harcosok a lefektetett tényezőknek, elveknek megfelelnek-e, illetve modern értelemben gerilláknak tekinthetők-e.

A terep

A gerillaháborúk (helyette gerilla hadviselés) elméletével foglalkozó hadtudósok a harctevékenység megvívásához elsődleges fontosságúnak ítélik meg a terület földrajzát és terepviszonyait. Liddell Hart *Strategy* című munkájában arról ír, hogy az átszeldelt és az erdővel borított területek a gerillák által előnyben részesített helyek harcmodoruk végrehajtásához.⁴⁰ Hasonló véleményt fogalmaz meg Mao Ce-tung,⁴¹ aki szintén a hegyes vidéket tartja a gerillatevékenység legalkalmasabb területének, de emellett hasonlóan fontosnak tekinti a folyókkal és tavakkal erősen tagolt térségeket, és nem feledkezik meg a síkságokról mint lehetséges partizán ellenállási központokról sem.⁴² Kovács Jenő a tereppel kapcsolatban szintén kiemeli a gerillák által használt bázisterületek fontosságát, amelyeknek nehezen megközelíthető helyen kell lenniük, vagy esetleg egy idegen állam területén.⁴³ A kora középkori szász területek, a mai Északnyugat-Németország, a mai Alsó-Szászország, Észak-Rajna-Vesztfália, Schleswig-Holstein, Szász-Anhalt területén helyezkednek el, legnagyobb folyói a Rajna, a Lippe és a Weser.⁴⁴ A szász régió fontos észak–déli tengelye a Weser folyó, amelynek völgye fontos közlekedési útvonal, kelet–nyugati irányban a Lippe folyó és völgye tölti be ezt a szerepet.⁴⁵ A terület földrajzilag két nagyobb térségre bontható. Északon a folyókkal erősen tagolt Germán-alföldre, vagy Német–Lengyel-síkságra, és a déli területekre, ahol erdős domboságok és röghegységek terülnek el. A hegységek legészakibb része a kelet–nyugati irányban elterülő Wiehen-domboság, legmagasabb pontja a Heidbrink 320 méter,⁴⁶ tőle délnyugatra található a Teutoburgi-erdő (korábbi neve Osning), lemagasabb pontja a Velmerstot, amely 468 méter magas,⁴⁷ ettől délnyugati irányban fekszik az Egge-domboság, legmagasabb pontja Preußische Velmerstot 468 méter magas,⁴⁸ illetve a Lippe folyótól délre lévő Haarstrang, amelynek legnagyobb magassága a Spitze Warte 391 méter.⁴⁹

A terepviszonyokból látható, hogy a terület dombjaival, röghegységeivel és sűrű erdőségeivel alkalmas volt a gerilla hadviselésre. Az ellenállás fő központja a vesztfálok területe volt, a Weser folyótól nyugatra, amelynek keleti és déli része sok erdős területet tartalmazott. A frankok megpróbálták ezeket a déli dombos-erdős területeket ellenőrzés alatt tartani, több várat építettek fel ennek érdekében. Az egyik ilyen volt Eresburg vára, amelyet a frank csapatok 772-ben foglaltak el a szászoktól és a mai

⁴⁰ LIDDELL HART 1991: 366.

⁴¹ Mao Ce-tung (1893–1976) kínai kommunista vezető, katonai teoretikus. A Kínai Kommunista Párt első elnöke (1945–1976).

⁴² MAO 1953: 168–171.

⁴³ KOVÁCS 1995: 40.

⁴⁴ REMBOLD 2018: 5.

⁴⁵ VERSLOOT–ADAMCZYK 2017: 136.

⁴⁶ Lásd: <https://mapcarta.com/17964714>

⁴⁷ Lásd: <https://mapcarta.com/18755614>

⁴⁸ Lásd: <https://mapcarta.com/18211966>

⁴⁹ Lásd: <https://mapcarta.com/18171864>

Paderborntól délre található.⁵⁰ A másik fontos erődítmény Syburg volt, amely a Lippe folyótól délre feküdt, és a kora középkori szász területek délnyugati kapuja volt, emellett a Lippe és Ruhr völgyét ellenőrizte.⁵¹ A Lippe forrásvidékének megfigyelésére és megtartására a frank vezetés, Lippspringe⁵² területén építette fel a harmadik erődjét.⁵³ Ettől az erődtől délkeletre feküdt Karlburg⁵⁴ vára, amely Lippspringe erődjét támogatta és a Thüringia felé vezető utat felügyelte.⁵⁵ A két erődtől néhány kilométerre került el a fontos Karoling-központ, Paderborn.⁵⁶

Az erődök elhelyezkedése mutatja, hogy a frankok fontos földrajzi területeket, forrásvidékeket, felvonulási utakat erősítettek meg, de ez a kelet–nyugati irányba elnyúló erődláncolat nem volt képes a teljes szász területet ellenőrzése alatt tartani, amely hiányosság egészen 784-ig állandó problémát okozott a megszálló erőknek. A többi erdős részt a szászok szabadon tudták használni bázisterületként, ahol el tudtak rejtőzni, rejtve tudtak mozogni, és ahonnan váratlan támadásokat tudtak végrehajtani. A szászokat az is segítette, hogy a saját területükön kívül Dániát is használhatták hátországgként és bázisterületként, ahová Nagy Károly serege már nem követhette őket, ahogy a 777-es évben történt, amikor a szász vezérnek, Widukindnak⁵⁷ és harcosainak menedéket nyújtott a dán király, Sigfred.⁵⁸ Az északi uralkodó⁵⁹ folyamatos politikai és gazdasági kontaktusban állt a Frank Birodalommal, de aggodalommal töltötte el a határaihoz közeledő frank terjeszkedés. Emellett az északabbra élő dánok szoros kulturális, kereskedelmi kapcsolatban álltak a szász területekkel, és a közös vallás is összekötötte őket.⁶⁰ A frankok mozgásterét tovább szűkítette, hogy úthálózat híján a két fő járható útvonal a Lippe és a Weser folyó völgye volt. Hasonlóan a déli erdős területekhez, az északi sík vidék a sok folyó miatt nem mindig volt alkalmas felvonulási útnak a frank sereg számára, az áradások megakadályozhatták az előrenyomulást a szász területek irányába, ahogy 784-ben történt. A megáradt Weser és több más folyó miatt a frankok seregének ebben az évben kerülnie kellett.⁶¹

Összefoglalva, a frank hadvezetésnek, mivel nem volt képes az összes szász területet egyszerre birokba venni, vagy egy olyan helyi politikai hatalommal kiegyezni, amely segítséget nyújtott volna ebben, állandóan szembe kellett néznie azzal, hogy a harcok bármikor kiújulhatnak. A szász harcosok számára segítséget nyújtott a terep bázisterületként és rejtett felvonulási útként, ahonnan gyors támadásokat tudtak

⁵⁰ BACHRACH 2013: 210.

⁵¹ BACHRACH 2013: 211.

⁵² Lippspringe ma Németországban, Észak-Rajna–Vesztfália tartományban található.

⁵³ BACHRACH 2013: 577.

⁵⁴ A mai Karlstadt része, Németországban, Bajorországban található.

⁵⁵ BACHRACH 2013: 563.

⁵⁶ BACHRACH 2013: 602.

⁵⁷ Widukind születésének pontos ideje nem ismert, meghalt 808-ban. Szász nemesi családból származott, a frankok elleni szász ellenállás vezére 785-ig. 785-ben meghódol Nagy Károlynak és megkeresztelkedik, majd haláláig a frank uralkodót szolgálja.

⁵⁸ *Annales* 2021: 88–89.

⁵⁹ Sigfred vagy Sigurd, dán király. Pontos születési és halálozási dátuma nem ismert. Az írott forrásokban 777-ben tűnik fel először, amikor menedéket nyújt a szász Widukindnak. A dán uralkodó diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatban állt a frankokkal, de segítséget nyújtott a szászoknak is a frankok elleni háborújukhoz. 804 után Sigfred dán királyról nincs több írásos említés.

⁶⁰ MELLENO 2014: 28–29.

⁶¹ *Annales* 2021: 118–119.

indítani. A gyér úthálózatnak és a nehezen járható területnek köszönhetően a frank csapatok mobilitása korlátozott volt, így elsősorban a Weser és Lippe folyóvölgyek, másodsorban az erdei ösvények jöhettek számításba. A szászoknak emellett fontos volt Dánia területe, amely menedékként és bázisterületként szolgálhatott a frank csapatok ellen.

A vezető

Az első világháborúban az arab felkelés sikerességében jelentős szerepet vállalt Arábiai Lawrence.⁶² A *bölcsesség hét pillére* című munkájában nagy hangsúlyt fektet a vezető szerepére. A sikertelenséget a felkelés kezdetén a rossz vezetésnek, illetve a vezetés hiányának tudta be. Ezért elutazott Arábiába, hogy a megfelelő embert megtalálja. A mekkai serifet túl idősnek, fiai közül Abdulla-t túl bölcsnek, Alit túl tisztának, Zeidet túl ridegnek találta. Végül Fejszal hercegben találta meg azokat a tulajdonságokat, amelyek a sereg vezetéséhez és a háború levezényléséhez kellettek, mint a belső tűz és a katonai tudományok iránti fogékonyság.⁶³

Kovács Jenő is hangsúlyozza a gerillacsapatok élén álló vezetők fontos szerepét. A katonai ismeretekben való jártasság, jó szervezőképesség és akaraterő mellett kiemeli a vezető kohéziós képességét és karizmáját a közösség összetartásában. Ez azért fontos, mert az önkéntesen alakuló gerillacsapatok heterogének, fegyelmük gyakran laza és ellentétek is lehetnek közöttük. Így a parancsnoknak a katonai vezetés mellett fontos szerepe van a különböző, egymáshoz lazán kapcsolódó csoportok összetartásában.⁶⁴

A szász vezérnek, a nemesi származású Widukindnek is hasonló tulajdonságokkal kellett rendelkeznie, hogy az általa 785-ig vezetett felkelést irányítsa. Widukind először 777-ben tűnik fel az írott forrásban, amely arról számol be, hogy nem vett részt a Nagy Károly által összehívott paderborni gyűlésen, hanem híveivel dán területre távozott sok gaztette tudatában.⁶⁵ Pontosán nem lehet tudni, hogy Widukind mióta vett részt a frankok elleni küzdelemben. A középkori évkönyv beszámolója szerint frank szempontból sok gaztettet követett el, illetve a forrás őt emeli ki egyedül, ez azt valószínűsíti, hogy nemcsak a harcokban vehetett részt korábban, hanem a szász sereg első számú vagy az egyik legnagyobb vezetője lehetett ekkor. Ahogy korábban szó volt róla, a szász erőket a háború első éveiben a frankok részéről több vereség is érte. Ezekben az esetekben, amikor a szászok a korszak hagyományos hadviselésével próbálták felvenni a harcot a frankokkal, akkor nem voltak sikeresek, eredményeket elsősorban gerilla hadviseléssel értek el. Abban, hogy a szász harcmódban ilyen szemléletváltás következett be, Widukindnek is nagy szerepe lehetett.

Mivel a szász arisztokrácia nem támogatta a frankok elleni háborút, ezért Widukind serege legnagyobb részben az alsóbb néprétegekből kapta utánpótlását. A sereg

⁶² Thomas Edward Lawrence vagy Lawrence of Arabia (1888–1935). A Brit Hadsereg ezredese, régész, hadtudós. Fontos szerepet vállalt az első világháborúban az arab törzsek felkelésének katonai szervezésében és irányításában az Oszmán Birodalom hadserege ellen.

⁶³ LAWRENCE 1935.

⁶⁴ KOVÁCS 1995: 39–40.

⁶⁵ *Annales* 2021: 87–89.

összetartásában nehézséget okozott, hogy a harcosok más, gyakran egymással rivalizáló törzsekhez, nemzetségekhez tartoztak, így rendkívül fontos volt egy karizmatikus vezér az összetartásukban.⁶⁶ Widukind számára ebben segítséget jelentett a közös, a szászoktól eltérő vallású ellenség képe, illetve harcosai hagyományos ragaszkodása az északi panteon isteneihez. John Hines arra mutatott rá, hogy Widukind nemcsak katonai parancsnok és szabadságharcos, hanem ezen felül vallási vezető is volt, aki így képes volt összetartani a seregét, és hosszú ideig harcba vinni a keresztény ellenség ellen.⁶⁷

Hadviselés

A 20. századi gerillateoretikusok alapvetően megkülönböztették a partizán hadviselés elemeit a konvencionális háborútól. Mivel ebben a hadviselő felek egyike katonai erőben és egyéb források tekintetében egyaránt döntő fölényben van, a másik félnek alapvetően más hadviselési módszereket, eljárásokat kell alkalmaznia, hogy ezt a hátrányt kompenzálni tudja.⁶⁸

Liddell Hart rámutatott arra, hogy a gerillatevékenység fordítottja a hagyományos hadviselésnek, a partizánok kerülnek a nyílt összecsapásokat és óvják magukat a nagyobb veszteségektől. Általános taktikai elem a tömegesen végrehajtott rajtaütések sorozata, amelyek célja a fizikai veszteség okozása és az ellenség harci szellemének, pszichikumának megtörése. A módszert két szóban: „Üss és fuss” foglalja össze.⁶⁹

Hasonló véleményen van Mao Ce-tung, aki szintén amellett érvel, hogy a gerilla-háború során elsődleges feladat a saját erők megőrzése és gyarapítása, és emellett az ellenség erőinek megsemmisítése.⁷⁰ Szintén fontosnak tartja a háború folyamán a gyors erő-összpontosításokat, a rajtaütésszerű támadásokat és a gyors lefolyású összecsapásokat. A folyamatos támadások során nem a döntő összecsapást keresik, hanem több, kisebb győzelemmel törnek meg az ellenség erejét.⁷¹

Che Guevara az előző két teoretikushoz hasonlóan elengedhetetlennek tartja a saját erők megőrzését, a meglepetésszerű támadásokat és a nagyfokú mobilitást. Mint Liddell Hart, ő is két kifejezésben jellemzi a gerillatevékenységet: „csapj le és fuss”.⁷²

Kovács Jenő a gerilla hadviselés kapcsán azt emeli ki, hogy az nem más, mint az ellenség erőinél kisebb irreguláris csapatok tömeges alkalmazása, amelyek taktikája jellemzően rajtaütések sorozatából áll. A cél, mint Liddell Hart és Mao Ce-tung esetében, nem a döntő összecsapás keresése, hanem az ellenség kifárasztása, pszichikai megtörése.⁷³

Mao Ce-tungnál és Che Guevaránál fontos kiemelni, hogy a döntő győzelmet egyik teoretikus sem az elhúzódó háborúban, nem elsősorban a gerillacsapatoktól

⁶⁶ NICOLLE 2014: 26–27.

⁶⁷ HINES 2003: 306.

⁶⁸ HABER 2015: 119.

⁶⁹ LIDDELL HART 1991: 365.

⁷⁰ MAO 1953: 142–143.

⁷¹ MAO 1953: 147–150.

⁷² CHE GUEVARA 2007: 15.

⁷³ KOVÁCS 1995: 41–42.

várja, hanem a reguláris erőktől. Mao Ce-tung elengedhetetlennek tartja, hogy az elhúzódó háborúban a gerillacsapatok ahogy fokozatosan erősödnek és gyakorlottabbá válnak, a reguláris erők hadviseléséhez kezdjenek hasonulni, és a gerilla harcmodor a reguláris csapatok mozgó háborújává alakuljon.⁷⁴ Che Guevara szintén rámutat arra, hogy a háborút a reguláris alakulatok nyerik meg akkor is, ha korábban gerillaegységek voltak.⁷⁵

Widukind és a szászok Nagy Károly frank serege elleni háborúi során a fent említett, modern értelemben vett gerilla hadviselési módszereket alkalmazták. A frank szerzetesek által írt *Annales regni francorum* a szász háborúról írt fejezeteiben több ilyen hadi eseményt leírt, amelyben folyamatosan visszaköszönnek a modern katonai teoretikusok által lefektetett jellemzők és módszerek.

Egy sikeres, 775-ben történt rajtaütésről számol be az *Annales regni francorum*. Ebben az évben a frank uralkodó nagyszabású hadjáratra határozta el magát, amelyben döntő csapást tervezett mérni a szász fegyveres ellenállásra. A hadjárat során az élelmet gyűjtő, fosztogató frank katonák közé szász harcosok szivárogtak be, majd elvegyültek köztük. A szászok együtt vonultak be a frankokkal a táborukba, majd megvárták a sötétedést és azt, hogy a katonák nyugovóra térjenek. Az éjszaka folyamán a behatolók támadásba lendültek, és számos alvó, illetve meglepett frank katonával végeztek. Amikor már kellő létszámú frank ébredt fel és vette fel a harcot a támadókkal, a szászok beszüntették a támadást és visszavonultak az erdőbe.⁷⁶

A 776-os évben a szászok két frank erődöt, Eresburgot és Syburgot igyekeztek semlegesíteni, illetve lerombolni. Mindkét várat megtévesztéssel próbálták elfoglalni a frank helyőrségtől, amelynek során egy szász küldöttség érkezett mindkét erődített helyre, és közölték a helyőrség parancsnokával, hogy egy új szerződés értelmében az erősségek a továbbiakban az ő ellenőrzésük alá kerültek. Eresburgnál a megtévesztés sikerült, a frank parancsnok az uralkodóhoz lojális szászoknak vélte a küldöttséget és katonáival kivonult a várból. A siker után a szászok lerombolták az erőd falait, védműveit, majd Syburgot is hasonló módon próbálták elfoglalni. Az itteni helyőrség vezetője gyanút fogott, így a szászok a fegyveres támadás mellett döntöttek. A vár megrohamozása során a támadók ostromgépeket is bevetettek, majd rőzsefonatokat is hoztak az erőd felgyújtására, de Syburgot nem sikerült elfoglalni a frankoktól, így a szászok visszavonultak.⁷⁷ Nem teljesen világos, hogy az *Annales regni francorum* által említett és a szászok által alkalmazott ostromgépek milyen típusba sorolhatók, és a támadók hányat vetettek be a támadás során. A évkönyvek írója által lejegyzett *machina* és *petriaria* elnevezés azt valószínűsíti, hogy olyan gépekről van szó, amelyek köveket lőnek ki. Paulus Diaconus középkori langobárd történetíró is a *petriaria* elnevezést alkalmazza Beneventum⁷⁸ ostrománál a támadó bizánci sereg által használt egyik kőhajítógépre.⁷⁹ Lehetséges tehát, hogy a szászok, a rómaiak által is használt úgynevezett *onagert*⁸⁰ alkalmazták, amelyet valamilyen szállítóeszköz segítségével

⁷⁴ MAO 1953: 193.

⁷⁵ CHE GUEVARA 2007: 39.

⁷⁶ *Annales* 2021: 78–81.

⁷⁷ *Annales* 2021: 80–83.

⁷⁸ Az esemény 663-ban történt. Ma Benevento, Olaszország.

⁷⁹ Paulus Diaconus 1901. V. 8. 203. Paulus Diaconus 1878. V. 8. 189.

⁸⁰ Torziós elven működő, egykaros, kövek hajtására alkalmas gép. Jelentése „vadszamar”.

a helyszínre vihettek. Az írott forrásból nem derül ki, hogy ezeket az eszközöket a szászok a kapu betörésére vagy az ellenséges élőerő pusztítására használták-e inkább, illetve hány darabot szállítottak a helyszínre, csupán annyit tudunk meg, hogy a szászok nagyon kis hatékonysággal alkalmazták ezeket a fegyvereket. Érdemes megjegyezni, hogy az *Annales regni francorum* több esetet nem említ a háború folyamán, amikor a hadviselő felek ilyen eszközöket vetettek be.

A 775–776-os években a szász katonai akciókban tetten érhetők a modern gerilla elméletekben lefektetett alapelvek, hadviselési módszerek. A 775-ös év hadműveleténél jól látszik, hogy az éjszakai rajtaütés megszervezett, váratlan és gyors lefolyású volt. A szászok igyekeztek a legnagyobb veszteséget okozni a frank seregnek, de eközben a saját erőiket is igyekeztek megóvni azzal, hogy amire a frank védelem felállt és hatékony lett volna, a támadást nem folytatták tovább, hanem visszavonultak az erdőbe. A 776-os évben is a megtévesztés és a gyors lefolyású akcióké volt a főszerep. Syburg és Eresburg váránál egyaránt ugyanaz volt a módszer, hamis szerződéses segítségével igyekeztek az erődök parancsnokait becsapni, az erősségek feladására rábírní. Syburg esetében ez nem sikerült, és fegyveres összecsapásra került sor. Mindkét esetben feltételezhető, hogy a szászok felkészültek arra az esetre, ha a frank parancsnokok megtévesztése nem sikerül. Eresburgnál a várat sikerült erőszak alkalmazása nélkül elfoglalni, de a Syburgnál bevetett harci eszközök arra engednek következtetni, hogy a szász vezetésnek mindkét helyre két forgatókönyve létezett. Az eresburgi akciónál ki kell emelni, hogy a szász haderők a sikeres birtokbavétel után nem az akkori konvencionális hadviselés módszerei szerint jártak el. A várat nem tartották meg, hanem lerombolták, és nem kísérelték meg a terület statikus védelmét. Syburgnál is valószínűsíthető, hogy a vár lerombolása és nem az elfoglalása volt a cél. Mivel a rövid ideig tartó katonai támadás nem hozott eredményt, hogy saját erőiket megóvják, a szászok visszavonultak és nem kezdtek bele hosszasan, bizonytalan kimenetelű, statikus ostromba.

A kisebb frank települések és katonai célpontok mellett a szász harcosok egyházi birtokokat, létesítményeket is megtámadtak. 773-ban a szászok, ahogy korábban láthattuk, miközben Nagy Károly Rómában volt, a délkeleti irányban elhelyezkedő, Szent Bonifácnak szentelt friedislari kolostor ellen intéztek váratlan rajtatűtést. A környék lakossága a buriaburgi⁸¹ várba menekült.⁸² A szász csapatok legnagyobb szabású támadássorozata a frank egyházi intézmények ellen 778-ban történt. A 777-es évben Widukindnak és harcosainak a dán területekre kellett visszavonulniuk, és ott újra rendezni soraikat. A következő évben, mialatt Nagy Károly a mai Spanyolország területén tartózkodott, Widukind visszatért harcosaival, és a Rajna mentén, a mai Deutz⁸³ irányába dél felé vonult seregével. A folyóparton haladva a szászok folyamatos rajtaütéseket és támadásokat intéztek az ottani, az *Annales regni francorum* által pontosan meg nem nevezett polgári és egyházi célpontok ellen. Nagy Károly sereget küldött a szász támadások megfékezésére, a behatolók nem bocsátkoztak a frankok ellen egy kétes kimenetelű küzdelemben, hanem visszatértek a szász területekre.⁸⁴

⁸¹ Mai neve Büraburg, Németországban, Hessen tartományban helyezkedik el.

⁸² *Annales* 2021: 66–69.

⁸³ Deutz, ma Köln része, Németországban, Észak-Rajna–Vesztfália tartományban helyezkedik el.

⁸⁴ *Annales* 2021: 92–93.

Ezek a templomok, kolostorok a frank területeken helyezkedtek el, amelyeknek elpusztításával a szászoknak egyszerre több célja volt. Ezekben a rajtaütésekben nemcsak a károkozás és az ellenfél kifárasztása volt a cél, hanem a megtorlás *Irmisul* elpusztításáért, az erőszakos keresztelésekért, valamint az elrettentés és a zsákmányszerzés is. Az eseményeket lejegyző középkori krónikás is úgy értékelte ezeket, hogy a szász támadás célja nem a zsákmányszerzés, hanem a bosszú volt.⁸⁵ Azzal, hogy a szászok a hadműveleteket áthelyezték frank területekre és védtelen egyházi célpontokat támadtak, a frankoknak meg akarták mutatni, hogy ők sem sebezhetetlenek, illetve további céljuk volt, hogy a Rajna túlsópartjáról érkező ellenség elszántságát megtörjék és a kedvét elvegyék a további hódításoktól. A hadjárat során itt is tetten érhetők a modern gerilla hadviseléssel foglalkozó teoretikusok által megfogalmazott elvek. Liddell Hart rámutatott arra, hogy a gerilla hadviselésnek mindig dinamikusnak kell lennie, a statikusan eltelt időszakok hátrányosabban hatnak, mint a reguláris hadviselés esetén.⁸⁶ Widukind, miután híret vette Nagy Károly távollétének, otthagya dániai bázis területét, majd folyamatos, dinamikus rajtaütéseket hajtott végre frank területen, amellyel nemcsak veszteségeket okozott a frankoknak, hanem a saját csapatai lelkesedését és harci morálját is – az elért sikerek által – növelni tudta. A hadjárat folyamán itt is megfigyelhető, hogy a szászok a lehető legnagyobb károkozás mellett nagy gondot viselnek a saját erőik megőrzésére, nem vállaltak olyan küzdelmet, amelyet nem nyerhetnek meg, vagy a győzelem kivívása nagy kockázattal járt volna. Mao Ce-tung az ilyen gerilla hadjáratoknál azt emeli ki, hogy a csapatokat gyorsan kell összevonni, hirtelen rajtaütésekkel kell meglepni az ellenséget, a harcoknak gyors lefolyásúaknak kell lenni, és kerülni kell a statikus védelmet.⁸⁷ A szász sereg eleget tett ezeknek az elveknek, gyors összpontosítás és menet után, váratlanul nagy sebességgel söpört végig a Rajna mentén, és több kisebb rajtaütésben pusztította az ellenség forrásait, erejét.

Ahogy korábban szó volt róla, Mao Ce-tung és Che Guevara is fontosnak tartja a háború sikeres befejezéséhez, hogy a gerillacsapatok vagy szorosan működjenek együtt a reguláris erőkkel, vagy ezek hiányában a partizánok egy részének kell elszakítania a konvencionális hadviselést. Liddell Hart is ennek fontosságát emeli ki, és a Tito⁸⁸ vezette jugoszláviai ellenállás és a kínai kommunisták példáján keresztül, arra mutat rá, hogy nélkülözhetetlen a gerilla és reguláris erők együttműködése, illetve a gerillacsapatok átalakítása szervezett, hagyományos fegyveres erővé.⁸⁹

Widukind 782-ben, a háború tizedik évében, elérkezettnek látta az időt arra, hogy a frankokkal hagyományos csatát vívjon. Nagy Károly és serege Bajorország területén tartózkodott, amikor hírt kapott a szláv szorbok⁹⁰ lázadásáról. A frank uralkodó

⁸⁵ *Annales* 2021: 94–95.

⁸⁶ LIDDELL HART 1991: 365.

⁸⁷ MAO 1953: 147.

⁸⁸ Josip Broz Tito (1892–1980). Horvát-szlovén származású partizánvezér, majd a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság első miniszterelnöke (1945–1953.), ezután a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Népköztársaság elnöke (1953–1980).

⁸⁹ LIDDELL HART 1991: 362–363.

⁹⁰ Szláv nyelvű nép, amely két nagyobb csoportban telepedett le az Elba folyó és a felső-Spree folyó völgyében, a mai Németország területén.

ekkor sereget küldött a szlávok ellen Adalgis, Geilo és Worad vezetésével.⁹¹ Miközben a frankok az Elba irányába meneteltek, megtudták, hogy Widukind és a szászok is felkelést robbantottak ki.⁹²

David Nicolle az események kapcsán azt emeli ki, hogy a frank vezetés ekkor a szlávok helyett a szászok ellen fordult, mert a korábbi évek tapasztalataiból kiindulva nem akarták megkockáztatni, hogy a szászok a frank sereg távollétében ismét templomokat, kolostorokat és más védtelen területeket rohanjanak meg és pusztítsanak el.⁹³ A helyzetet a frankok komolyan vették, és még egy frank sereg megindult a király rokonának, Theoderic⁹⁴-nek a vezetésével, hogy egyesüljön a másik haddal, és együttesen mérjenek végső csapást a szászokra.⁹⁵

Widukind – korábbi hadviselési módszereivel ellentétben – nem vonult vissza, és nem hajtott végre rajtaütéseket, hanem a Weser folyó völgyéhez közel, a Süntel-dombon⁹⁶ megerősített, statikus védelmet alakított ki, hogy bevárja az ellenséget és összecsapjon a frank sereggel.⁹⁷

Guy Halsall mutatott rá arra, a korabeli hadviselésben a védekező fél, hogy kompenzálni tudja a létszámban és/vagy fegyverzetben mutatkozó hátrányát a támadóhoz képest, a behatoló sereg útvonalán olyan helyet keresett, ahol a terepviszonyok neki kedveztek. Ezek gyakran magaslati pontok, szűkebb átjárók vagy folyóátkelő helyek voltak.⁹⁸ Widukind és a szászok haditervében tehát erős koncepcióváltás figyelhető meg a korábbiakhoz képest, ugyanis a gerilla hadviselési módot felváltotta a korszak reguláris hadviselése. A szász vezér az egyetlen észak felé tartó felvonulási út, a Weser folyó völgye mellett egy magaslaton foglalt állást. A helyet megerősítette, hogy a frank sereg főlenyét ki tudja egyenlíteni.

Widukint jól átgondolt tervét a Weser mellett, Theoderic vezetésével felvonuló frank sereg majdnem keresztülhúzta. Theoderic, a Süntel-dombon megerősített állásában tartózkodó szász sereget két oldalról akarta bekeríteni. Tervei szerint a gyalogság nagyobb részével támadást indít a szászok ellen, eközben Adalgis, Gallo és Worad a lovassággal átkel a Weseren, megkerüli a dombot, és a másik irányból támadja meg a szászokat.⁹⁹ A szászok látták a frank sereg mozgását és valószínűleg tudták, hogy nehéz helyzetbe kerültek. Abban az esetben, ha vállalják a harcot, azt kockáztatják, hogy a frankok bekerítik és megsemmisítik őket; ha feladják kiépített állásaikat, az azt a veszélyt hordozza magában, hogy a gyors frank lovasság üldözőbe veszi őket, és a rendezetlenül visszavonuló szászoknak nagy veszteséget okoz és morálisan is megtörheti őket. Widukind végül a megkerülést végrehajtó lovasság

⁹¹ A 782-ben a szláv szorok, majd Widukind ellen küldött frank sereg vezetői, emellett a Frank Birodalom magas rangú tisztségviselői. Adalgis kamarás (*camerarius*), Geilo a királyi ménés felügyelője (*comes stabuli*), Worad palotagróf (*comes palatii*) volt. A 782-ben lezajlott Süntel-dombnál vívott csatában Adalgis és Geilo életét veszítette.

⁹² *Annales* 2021: 110–111.

⁹³ NICOLLE 2014: 49.

⁹⁴ Theoderic, Nagy Károly király rokona (*propinquus regis*), pontos rokonsági fok nem ismert az uralkodóval. Theoderic volt a 782-ben, a szász csapatok ellen küldött második frank sereg vezetője. Pontos születési ideje nem ismert, 804-ben halt meg.

⁹⁵ *Annales* 2021: 110–111.

⁹⁶ A Süntel-domb Németországban, Alsó-Szászország tartományban, a Weser-hegységben helyezkedik el.

⁹⁷ NICOLLE 2014: 49.

⁹⁸ HALSALL 2003: 148.

⁹⁹ NICOLLE 2014: 49.

felé fordította a fő erőit, úgy, hogy seregének egy részét az erdőben elrejtette, hátát pedig kevés számú szász harcos fedezte Theoderic irányába.¹⁰⁰ Az *Annales regni francorum* beszámolója szerint Adalgis, Gallo és Worad a szász sereget látván azt a téves következtetést vonták le, hogy jóval gyengébbek a vártnál, és mert nem akartak Theoderickal osztozni a dicsőségen, nem várták be a gyalogság támadását, hanem menetből megrohmozták a szászokat.¹⁰¹ A támadó frank lovasokat a szászok csapdába ejtették és legnagyobb részben lemészárolták. Theodericnek, mivel nem maradt elég harcosa, vissza kellett vonulnia.¹⁰²

A frank vereség után Nagy Károly személyesen jelent meg seregével a szász területeken, és még ebben az évben, a Verdenben összehívott gyűlésen 4500 feltételezett felkelőt végeztetett ki.¹⁰³

A következő évben mindkét fél döntő csatára szánta el magát. Nagy Károly végső csapást kívánt mérni a szászokra, Widukindet és seregét az előző év győzelme és a kivégzettek iránt érzett bosszú és felháborodás hajtotta. Az elmúlt esztendő mészárlása valószínűleg inkább megerősítette a szászok elszántságát, mint moráljukat rombolta volna. A Hase folyónál kibontakozó döntő csatában azonban a szászok vereséget szenvedtek.¹⁰⁴

Népi támogatás

A gerillaműveletek során, hasonlóan a reguláris erők által megvívott konvencionális háborúkhöz, a harci cselekmények megvívása mellett szükség van a folyamatos utánpótlásra. Mivel az irreguláris erők mögött gyakran nincs, vagy esetleges a szervezett állami utánpótlás, ezért elengedhetetlen számukra a népi támogatás, amely pótolja a személyi veszteségeket, és a források tekintetében is támogatja a harcolókat.

Liddell Hart arra mutatott rá, hogy a gerillacsapatok működése és fejlődése szempontjából, fontos az adott terület lakosságához fűződő viszonyuk, mivel a helyiek biztosíthatnak számukra utánpótlást, információt és menedéket a megszálló, ellenséges csapatok elől. A gerillaháború, teszi hozzá, természeténél fogva olyan hadviselési forma, amelyet kevesen vívnak meg, de sokak támogatásától függ.¹⁰⁵

A szász csapatok rendelkeztek a fent említett népi támogatással. A 772–785 között lezajlott harcok során a seregüket működtetni tudták, veszteségeiket képesek voltak pótolni. David Nicolle azt emelte ki, hogy a szász társadalmi berendezkedés sokban hasonlított a korábbi, kora császárkori germán archaikus modellre. Ennélfogva a szászok fő erőssége, hogy életformájukból adódóan a legtöbbjük ért a harchoz és rendelkezik valamilyen fegyverrel.¹⁰⁶ A népi támogatás következtében a szász

¹⁰⁰ NICOLLE 2014: 49.

¹⁰¹ *Annales* 2021: 110–113.

¹⁰² *Annales* 2021:112–113.

¹⁰³ *Annales* 2021: 112–115.

¹⁰⁴ *Annales* 2021: 116–117. A csata pontos helyszíne nem ismert.

¹⁰⁵ LIDDELL HART 1991: 366–367.

¹⁰⁶ NICOLLE 2014: 37–39.

csapatoknak biztosított volt az emberanyag-utánpótlás, még azokban az években is, amikor különösen nagy volt a frankok katonai nyomása.¹⁰⁷

A folyamatos népi támogatásban fontos szerepet játszott a hagyományos, a germán isteneket követő vallás. A frank harcosok által lerombolt szent fa, az Irminsul elpusztítása komoly mozgósítási tényező volt. A tömegek megnyerését a harc számára tovább segítette a frankok által elkövetett atrocitások sora, illetve a túszok szedése és az erőszakos megkeresztelések.¹⁰⁸

Forgács Balázs rámutatott arra, hogy a gerillaháború egy önmagát folyamatosan erősítő jelenség, amely során az erősebb féllel szemben erőszakot alkalmazó irreguláris erők, a megszálló hasonlóan agresszív válaszát váltják ki. Ettől növekszik a gerillák társadalmi támogatottsága, aminek következtében a megszállók ellen nagyobb mértékű agressziót képesek kifejezni, amire a másik fél még nagyobb erőszakkal fog válaszolni, és ez a küzdelem végéig folytatódik.¹⁰⁹

A folyamatos szász ellenállás és a frank területekre mért ellencsapások miatt a háború folyamán a frankok egyre szélesebb skálájú erőszakot alkalmaztak, amely egyre jobban növelte a szászok ellenállását. Nagy Károly a szász arisztokráciával való kiegyezés után nem törekedett a szász társadalom többi részének megnyerésére, hanem a folyamatosan ellenálló szászok erőszak által történő kifárasztására, megtörésére fektette a hangsúlyt.

Konklúzió

Nagy Károly frank uralkodó, 772-ben azzal a céllal küldte seregét a szász területekre, hogy azt birodalmához csatolja, és az ott élőket áttérítse a keresztény vallásra. A háború elején, a kor szokásának megfelelően a serege pusztítani kezdte a szász területeket, és lerombolták a szász vallási élet legnagyobb jelképét, az Irminsult. Céljuk az volt, hogy a szászokat ezzel egy döntő csatára, vagy a teljes behódolás elfogadására kényszerítsék. A frank uralkodó előtt a szász arisztokrácia meghódolt, de a társadalom széles rétegei a fegyveres ellenállást választották.

A szász vezetés Eresburg eleste és számos harctéri vereség hatására felismerte azt, hogy hagyományos hadviseléssel nem szállhat szembe a korszak egyik vezető katonai nagyhatalmával, ezért olyan hadviselési formát választott, amelyet a modern hadtudomány gerilla hadviselésnek nevez. A szász harcosok a háború folyamán olyan eljárásokat és módszereket alkalmaztak, amelyeket később a modern gerillateoretikusok is lejegyeztek és a harcok megvívásához fontosnak tartottak, és ezek használatával voltak képesek eredményeket, sikereket elérni. A gerilla hadviselésnek is van metodikája és törvényszerűségei, így a hasonló történelmi helyzet hasonló válaszokat indukál.

A háború folyamán megfigyelhető, hogy a harci cselekményekbe a két fél különböző elképzeléssel, koncepcióval kezdett bele, majd fokozatosan mindketten változtattak. A szászoknál, a háború elején elszenvedett vereségek hatására, a gerilla harcmodor váltja fel a korábbi hagyományos hadviselést, amelyben nem döntő csapást akartak

¹⁰⁷ *Annales* 2021: 80–107.

¹⁰⁸ NICOLLE 2014: 38–39.

¹⁰⁹ FORGÁCS 2020: 37.

mérni a frankokra, hanem folyamatos, kisebb rajtaütések segítségével próbálták kifárasztani az ellenfelet és elrettenteni a harc folytatásától. Ebben segítségükre volt a terep és a népi támogatás. A harcok előrehaladtával hadviselésük a korszak konvencionális hadviseléséhez hasonult, céljuk a frank sereg döntő megsemmisítése volt.

A frank vezetés ezzel szemben a háború elején kereste a döntő csata megvívásának lehetőségét, amelynek célja a szász ellenállás felszámolása és a behódolás kikényszerítése lett volna. Ám 784-ig a frank csapatok nem voltak képesek a teljes szász területet ellenőrizni, és az ellenséges harcosokat döntő csatára kényszeríteni. Ebből az következett, hogy a meg nem szállt területekről a frank csapatok és a Karoling határterületek állandó veszélynek voltak kitéve a szászok részéről. Erre válaszul a frankok megváltoztatták a módszereiket, a szászok fokozatos kifárasztására és megtörésére törekedtek; gyakori volt a túszok szedése, a szász arisztokrata ifjak frank nevelésben részesítése, a szász társadalom többi részét gyakorta osztották be frank egyházi birtokokon munkavégzésre. Emellett tömeges deportálásokat és kivégzéseket is alkalmaztak.¹¹⁰ A szász ellenállást akkor tudták végleg megtörni, amikor egész Szászországot egy teljes télen át képesek voltak megszállni és a szász harcosokat folyamatos nyomás alá helyezni.

A szász csapatok a háború során jól használták ki a terep adta lehetőségeket, elsősorban az erdővel borított hegységeket használták bázisterületként, ahol a csapatokat rejtve tudták mozgatni és rajtaütéseket végrehajtani a frankok ellen. A vezető szerepe is jelentős a szász hadi sikerekben, Widukind nemcsak a hadműveleteket volt képes hatékonyan megtervezni és levezényelni, hanem a több törzsből és társadalmi rétegből származó heterogén sereget is hosszú ideig egyben tartani és moráljukat megőrizni. A szász harcosok, ahogy korábban szó volt róla, pontosan követik a modern teoretikusok elképzeléseit, és ezzel hosszú ideig sikeresen szembe tudtak szállni a Frank Birodalommal. A szász sereg irányába a népi támogatás folyamatos volt, amely egyszerre eredt a sikerekből származó lelkesedésből és a frankok elleni gyűlöletből, így a harctéri veszteségeket hosszú ideig pótolni tudták.

Összeségében tehát elmondható, hogy a 772–785 között lezajló frank–szász fegyveres konfliktus egy mai értelemben vett olyan háborúnak tekinthető, amelyet a szászok főleg gerilla hadviseléssel vívtak meg, a modern teoretikusok által lefektetett elvek és eljárások figyelhetők meg, és amely ennek következtében a Frank Birodalom egyik leghosszabb, legsúlyosabb háborújává vált.

Felhasznált irodalom

- ARJEN, Versloot – ADAMCZYK, Elżbieta (2017): *The Geography and Dialects of Old Saxon: River-basin communication networks and the distributional patterns of North Sea Germanic features in Old Saxon*. Amsterdam: The Boydell Press
- Annales regni francorum. Frank királyi évkönyvek* (2021). Ford. Darvas Máttyás. Budapest: Magyarországi Kutató Intézet

¹¹⁰ REMBOLD 2018: 54–56.

- BACHRACH, Bernard S. (2013): *Charlemagne's Early Campaigns (768–777) – A Diplomatic and Military Analysis*. Leiden–Boston: Brill. Online: <https://doi.org/10.1163/9789004244771>
- CHE GUEVARA, Ernesto (2007): *A gerillaharcos kézikönyve*. Ford. Gálvölgyi Judit. Budapest: Ulpius-ház
- EINHARD (1880): *Vita Caroli Magni*. Hannover: Impensis bibliopolii Hahniani. (Einhard [1901]: *Nagy Károly élete*. Ford. Dékányi Kálmán. Budapest: Franklin Társulat)
- FORGÁCS Balázs (2020): *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés története – korunk kihívásai*. Budapest: Zrínyi
- HABER Péter (2015): Az aszimmetrikus hadviselés más szempontból. *Hadtudomány*, 25. Elektronikus szám. 119–128. Online: <https://doi.org/10.17047%2FHAD-TUD.2015.25.E.119>
- HALSALL, Guy (2003): *Warfare and Society in Barbarian West 450–900*. London & New York: Routledge
- HINES, Jones (2003): The Conversion of the Old Saxons. In GREEN, Dennis H. – SIEGMUND, Frank (szerk.): *The Continental Saxons from the Migration Period to the Tenth Century: An Ethnographic Perspective*. Woodbridge: Boydell Press
- KOVÁCS Jenő (1995): *Katonai stratégia és hadikultúrák (Komplex kutatási téma) II*. Kézirat. (NKE EKKL HHK Kari Könyvtárában található, raktári jelzetek: II. kötet: 585/2060:1.)
- LAWRENCE, Thomas Edward (2017): *The Seven Pillars of Wisdom*. London: Arcadia Press. Online: <https://doi.org/10.5040/9781474287715.ch-008>
- LIDDELL HART, Basil Henry (1991): *Strategy*. Second Revised Edition. New York: Meridian Book. (Liddell Hart, Basil Henry [2002]: *Stratégia*. Ford. Soproni András. Budapest: Európa)
- MAO, Ce-tung (1953): *Mao Ce-tung válogatott művei 2*. Budapest: Szikra
- MELLENO, Daniel (2014): *Before They Were Vikings: Scandinavia and the Franks up to the Death of Louis the Pious*. Berkeley: University of California
- NICOLLE, David (2014): *The Conquest of Saxony ad 782–785*. Oxford: Osprey
- PAULUS Diaconus (1878): *Historia langobardorum*. Hannover: Impensis Bibliopoli Hahniani
- PAULUS Diaconus (1901): *A langobardok története – Historia langobardorum*. Ford. Gombos F. Albin. Brassó: Brassói Lapok
- REMBOLD, Ingrid (2018): *Conquest and Christianisation*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/9781108164597>
- VEGETIUS, Publius Flavius (2004): *Epitoma de rei militaris*. Oxford: Oxford University Press. (Publius Flavius Vegetius [1963]: *A hadtudomány foglalata*. Ford. Várady László. In HAHN István (szerk.): *A hadművészet ókori klasszikusai*. Budapest: Zrínyi)

Botond Hunor Mátyás¹

Argument on infantry support gun on academic level (1920–1943)²

Abstract

In this review I try to show that fruitful argument what happened in the columns of Hungarian military journal Magyar Katonai Közlöny and Magyar Katonai Szemle. Gunner officers of that period had no other choice than turn to academic level because of restrictions of Treaty of Trianon. They tried to solve the same problem, effective artillery support for infantry, but imagined different ways. I will review their articles below.

Keywords: *infantry support artillery, assault artillery, self-propelled artillery, war history*

The Treaty of Trianon contained strict military sanctions against Hungary. It limited the number of artillery guns (field-guns, howitzers, pack-howitzers) according to the number of military personnel. Hungarian Royal Defense Forces could have three guns after a thousand servicemen, their caliber couldn't be up to 105 millimetres.³ Because the number of personnel was limited to 35.000, the Defense Forces could not have more than 105 guns. An artillery regiment had eight 4-gun-batteries, so Hungary could possess three and a half regiments. The treaty allowed one thousand ammunition for every gun. These sanctions heavily restricted artillery branch and kept Hungarian Defense Forces out of modern developments of military technology.

Hungarian military officers had no other choice to keep abreast of times and international developments than to follow the trends on scientific level. As Maj. János Wagner mentioned in his article in 1934, "*for us only the leaked datas about other armies experiments are available, so unfortunately we can talk about this important question only academically*".⁴ Editing the Hungarian military journal, Magyar Katonai Közlöny (called Magyar Katonai Szemle after 1930) was intermitted during World War I and

¹ University of Public Service Doctoral School of Military Science, e-mail: matyas.botond@gmail.com

² József Ondrék, qualified translator and interpreter found the article linguistically appropriate and the article is published on the basis of his expert opinion.

³ XXXIII/1921. law 104-119. article. Source: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=92100033.TV> (downloaded: 25.01.2022. 17:13)

⁴ Wagner, János dr.: Gyorsanmozgó seregtestek. *Magyar Katonai Szemle* 4, no. 4 (1934). 44.

restarted in 1920. It was the main platform of war scientific argument. Between the two world wars a very active and fruitful scientific life occurred on the military journals columns as a result of treaty sanctions.

The main goal of this publication is to present the concepts of gunner officers how to eliminate deficiencies of the branch which were recognised during the Great War. They experienced that field-artillery could not support the attacking infantry perfectly. In the crucial period, when infantry got close (200 metres) to the enemy lines, artillery had to place its fire forward not to destroy its own infantry. The enemy's heavy guns, which survived preliminary bombardment, started to fire at that moment and made serious destruction to the attacking infantry. In many countries of Europe the solution to this problem was thought to be found in developing an infantry support gun. Hereunder I will review some articles, published in the topic of infantry support gun in *Magyar Katonai Közlöny* (called *Magyar Katonai Szemle* after 1930), to present the military scientific argument which led to the birth of assault artillery branch.

Maj. (GS) Imre BANGHA suggested the mobilisation of artillery for protection against the newly developed military technology, the tank. The explanation was that if tanks break through the infantry line, artillery stay without protection. He recommended to place the guns into motorized vehicles, or at least change the horse-drawn vehicles to motorized ones.⁵

In 1921, alias S. as a gunner officer, he published an article. The writer said it is necessary to draft artillery element to infantry which permanently follows the attacking forces and if required it destroys the enemy heavy guns and fortifications with direct laying. In the element heavy machine guns, light mortars, medium mortars and pack-guns would be included. This gunner group must be in close communication with supporting artillery, which possesses bigger destructive power and is able to destroy aims marked by the gunner group. The writer thought a 4-pack-gun battery and a battery with four 14 millimetres mortar was necessary.⁶

Col. (GS) Ottó FERJENTSÍK when analyzing the correct execution of the attack, went into details about the role of artillery. He thought it was totally unimaginable in a modern army to carry out an attack without artillery which moves with infantry. Since field-artillery was not able to fire a perfect barrage, what could destroy all of the firemachines of the enemy? Infantry support guns were necessary as basic parts of infantry regiments.⁷

Col. (GS) Géza DEMÉNY emphasized the importance of artillery reconnaissance and the so-called artillery-courier in 1922. He said the connection between artillery and infantry could be provided in this way, so the artillery group-commander would get the information that was necessary to fire effectively.⁸

Cpt. Béla Rákosi suggested to adapt an infantry gun, a mortar, or an assault gun installed on an armoured truck for the effective fire support of infantry's attack. He

⁵ Bangha, Imre: A tankok. *Magyar Katonai Közlöny* 8, no.1-2 (1920). 88-97.

⁶ S.: A gyalogság támogatása a harcban. Kísérő és támogatótüzérség. *Magyar Katonai Közlöny* 9, no.1 (1921). 54-58.; S.: Kísérő tüzérség. A *Militär Wochenblatt* 1920-21-iki évfolyama 121. számában megjelent cikk alapján. *Magyar Katonai Közlöny* 9, no. 4 (1921). 258-263.; S.: Még egyszer az „összműködésről”, a kísérő gépek és tüzérségről. *Magyar Katonai Közlöny* 9, no. 10-11 (1921). 690-695.

⁷ Ferjentsik, Ottó: A támadás. *Magyar Katonai Közlöny* 9, no. 7-8 (1921). 417-438.

⁸ Demény, Géza: Tüzérfelderítő és tüzérközvetítő járőrök. *Magyar Katonai Közlöny* 10, no. 2 (1922). 129-136.

said that using a mountain gun as an infantry support gun could not be the solution, because mountain gun had been developed for another purpose, so it was not perfectly able to carry out this task. He recommended to develop a new close combat gun, which could be used with direct laying. Infantry guns and mortars would have belonged to infantry, and assault guns directly to the division as 6 or 8-gun battery. He made claim on an infantry mortar that could be installed to a wheeled gun-carriage for the sake of applicability against armoured trucks and tanks, so it could fire on low path of projectile. He also recommended to adapt "*report bomb-shell*" to bestow reports backward. His requirement was to make assault gun be able to support infantry's attack with the destruction of dangerous fortifications and hostile forces directly. Since he thought it was very effective and became the main target of the enemy when it appeared, it could only be massively deployed on the most necessary frontlines. He added that because of its characteristics it had to be mobile and well-manoeuvrable. Additionally, he recommended to adapt anti-armoured-truck-gun which could be used for anti-aircraft defense. He thought if an anti-aircraft gun was able to fire on low path of projectile, it could be useful for anti-armoured-truck defense.⁹

Col. (GS) Zoltán MÓDLY demonstrated the importance of infantry support gun through an example of the French army in his article in 1923. The French army used 37 mm infantry guns, 81 mm mortars and detached guns from field-artillery, because the expectations toward the accompanying artillery could not be met by a single gun. According to the French protocol, in every case when the connection between infantry and artillery was not sufficiently guaranteed, infantry support artillery was ordered to the attacking infantry. Their role was to destroy battle positions, close guns and tanks. From the German protocol it seems that they used infantry guns and mortars to destroy the hostile heavy guns and tanks, they did not use infantry support guns. He added that the Hungarian Royal Defense Forces did not possess as many guns and mortars as the German Army, and the assets were not modern enough, so Hungary could not copy the German example, but needed modern infantry support artillery.¹⁰

László BADINSZKY was dealing with three artillery guns developed during the Great War: mortar, infantry gun and anti-tank gun. Based on the world war experiences infantry needed closer artillery support, so either direct support was necessary during the attack, or a more effective connection and communication network had to be developed. In the writer's opinion the presence of infantry support artillery was more effective than the advanced connection. The best solution would have been to develop a gun, instead of the three analysed assets, which could cover all needs. In Badinszky's opinion a small, 40-50 mm caliber, high muzzle velocity and smashing gun would have been adequate. It would have been built into a body of armour, but its protection would have not been primarily due to the armour, but to its agility.¹¹

Maj. (Austrian Army) Friedrich HEIGL's article was published in *Militärwissenschaftliche und Technische Mitteilungen* military journal in German language, it was translated to Hungarian by Endre Ajtay. Major Heigl first reviewed the development of gun

⁹ Rákosi, Béla: A modern közelharctüzérség. *Magyar Katonai Közlöny* 10, no. 4-5 (1922). 304-314.

¹⁰ Módly, Zoltán: Lövegek és aknavetők a németeknél és a franciáknál. *Magyar Katonai Közlöny* 11, no. 5-6 (1923). 292-303.

¹¹ Badinszky, László: Aknavetők, gyalogsági kísérő és tankelhárító lövegek. *Magyar Katonai Közlöny* 14, no. 3-4 (1926). 237-243.

components during World War I, then the changes of gun types. As a conclusion, he wrote “*the future is probably the motorized guns.*”¹²

Col. vitéz Gábor MARTON translated and interpreted the Frech artillery lieutenant colonel Buchalet's article that was published in July, 1927 in *Revue d'Artillerie*. As Buchalet wrote, nobody could question the need of a gun that, unlike support artillery, directly followed infantry and destroyed fortified targets which had survived preliminary bombardment. From Buchalet's point of view the best weapon for this task was a mortar.¹³

An unknown author, named G., wrote a review about the British colonel Fuller's and the German lieutenant colonel Seissel's articles. The topic was the effect of motorizing to the modern warfare. Based on the ideas of the foreign authors, the writer's opinion was that the tank would play the main role in the future war, and rapid forces would score victory. Since tanks could move forward rapidly, it was necessary to motorize artillery, too, which could follow the fighting units continuously, and support them during the moving battle. The tank-battles gave a new task to the motorized artillery, namely the counter-armouring.¹⁴

Maj. (Austrian Army) Dr. Friedrich HEIGL wrote an article about counter-armouring and touched the topic of infantry guns, because – after world war experiences – these assets got a new role, the counter-armouring. Major Heigl dealt mostly with the description of the adapted assets, not with predictions. He thought that small caliber, automatic, long-barreled infantry guns were the most effective against tanks.¹⁵

István CZIEGLER wrote a short review about artillery support for tank division. As a starting point, he assumed that a suitable anti-tank gun would soon be developed, which was low-shaped, had 60 grade sideward fire capability and could fire armour-piercing shell with high muzzle velocity on low path of projectile, so it could be a good counter-agent against tanks. In this case an artillery gun would have been necessary, which could follow the tank attack, because indirect firing could not destroy the accidental guns and other objectives fast enough. It was necessary to armour the asset to protect the manning of infantry support gun, but this would make it similar to tanks. Since the self-propelled gun could carry out the tasks of the tank – except the destruction of infantry-, it would be more effective to use a number of smaller devices (self-propelled guns and armoured machine guns) instead of the tank, so that the enemy's anti-tank forces would also have a harder time.¹⁶

Gen. Imre SUHAY raised the possibility of developing self-propelled artillery in connection with the question of motorization, but he also rejected it because he thought those assets could move only on well-built roads.¹⁷

¹² Heigl, Frigyes: A tüzérségi anyag tökéletesítése a háború alatt. *Magyar Katonai Közlöny* 15, no. 6 (1927). 571-585.; *Magyar Katonai Közlöny* 15, no. 7-8 (1927). 639-659.; *Magyar Katonai Közlöny* 15, no. 9 (1927). 742-759.; *Magyar Katonai Közlöny* 15, no. 11 (1927). 933-938.

¹³ Marton, Gábor: A gyaloghadosztály tüzérségének felfegyverzése. *Magyar Katonai Közlöny* 15, no. 11 (1927). 180.

¹⁴ G.: A hadsereg motorizálásának befolyása a hadműveletekre és a vezetésre. *Magyar Katonai Közlöny* 15, no. 11 (1927). 923-933.

¹⁵ Heigl, Frigyes dr.: Korszerű harcokcseihárító fegyverek. *Magyar Katonai Közlöny* 16, no. 3 (1928). 277-298.

¹⁶ Czigler, István: Páncéljárműves csapatok támadásának tüzérségi támogatása. *Magyar Katonai Közlöny* 16, no. 5 (1928). 492-496.

¹⁷ Suhay, Imre: A motorizálás kérdése és jelenlegi állapota a nyugati államok hadseregeiben. *Magyar Katonai Közlöny* 16, no. 6 (1928). 583-592.

Árpád MARKÓ wrote a review about the article of Gustav Däniker, a captain of the Swiss Army (published in *Allgemeine Schweizerische Militärzeitung*). He suggested to adapt a light howitzer for the role of infantry support artillery, which was easily assemblable, dismountable and able to destroy fortifications, machine-gun pits and tanks, so it could provide the success of infantry attack. Cpt. Däniker also raised the possibility that the infantry support gun could be equipped with a caterpillar and protected with armour. However, he soon rejected this idea, as he believed that this would create a tank that would not be able to accomplish the task set as a goal. As a result he stated only men- or horse-drawn gun could be the good way, and the best would be a 50-millimetres gun that was effective against tanks as well.¹⁸

Retd. Col. (GS) Károly MAYER-CSEJKOVICS wrote an article in 1929 about war in the future. His opinion was a 20-30 millimetres gun would be suitable for job of infantry support artillery in the modern warfare.¹⁹

Gen. Imre SUHAY translated and interpreted Liddell Hart's (Cpt. of British Army) essay on British tank exercise in 1928. Hart already saw the self-propelled artillery organized alongside the armored troops as a fundamental phenomenon. Beside the power-propelled field-artillery self-propelled 18-pounder howitzers supported the operations of attacking tanks.²⁰

István CZIEGLER's opinion was that the solution to effective fire-support of infantry was the specification of fire. He thought the key was artillery reconnaissance. The artillery commander of every division should have been supplied with voice and light spotter company, artillery planes and balloons and improved telecommunication. In addition, in order to distinguish the fire of each battery, he suggested that grenades could be marked with paint, so that during detonation it would be possible to separate the fire of the batteries based on colour.²¹

Lt.Gen. Károly GERBERT wrote a review on the composition of modern tank units in connection with a British exercises in 1928. His conclusion was that a mechanised artillery battalion had to be embedded of light and medium tank mounted mechanised divisions. 24 so-called artillery-tanks would have been in a battalion. The artillery-tanks would have been 10-12 tonnes tracked vehicles, equipped with an 80-90 millimetres caliber gun, organised into four batteries of 6 guns each. Due to the rapid movement of the brigade and the presence of artillery-tanks, field artillery support was not even an option.²² In the chapter of tactics of tank division he remonstrated that artillery-tank (similar to tanks) had to fire with direct laying. Gen. Gerbert's opinion was that this mechanised guns' task was to support warfare of tanks, as artillery-tanks stayed behind during tank battles and destroyed breaking through hostile tanks.²³

István CZIEGLER wrote an other essay in 1930, in which he presented a completely opposing opinion than in his last article. He realized that an infantry support gun was needed against tanks, which was able to keep the tanks speed, so the perfect asset

¹⁸ Markó, Árpád: A gyalogság nehéz fegyverei. *Magyar Katonai Közlöny* 16, no.11 (1928). 1064-1073.

¹⁹ Mayer-Csejkovics, Károly: A jövő hadviselése és annak eszközei. *Magyar Katonai Közlöny* 17, no. 1 (1929). 23-42.

²⁰ Suhay, Imre: Angol páncélos csapatok 1928-ban. *Magyar Katonai Közlöny* 17, no. 2 (1929). 190-195.

²¹ Cziegler, István: A megfigyelés kérdése a korszerű tüzérségnél. *Magyar Katonai Közlöny* 17, no. 9 (1929). 890-893.

²² Gerbert, Károly: Páncélsapatok. *Magyar Katonai Közlöny* 17, no. 10 (1929). 973-984.

²³ Gerbert, Károly: Páncélsapatok. *Magyar Katonai Közlöny* 17, no. 12 (1929). 1201-1213.

was a self-propelled gun. For effective counter-armouring the gunner's patience and faith in their gun was critical. This could only be achieved through careful training of personnel. He recommended to start training the gunners for counter-armouring in the Hungarian Royal Defense Forces. Though restrictions didn't allow to modernize the guns, the training could start with obsolete assets, so later – in full possession of the basics – only a retraining for the modern guns would be necessary.²⁴

Retd. Lt.Gen. Lajos RIEDL divided infantry support guns into two categories. First, the infantry gun would have had two easily moveable parts that infantrymen could carry easily if needed. Every infantryman would have carried 2 grenades. The gun would have been 35-40 millimetre calibered, had 500-600 metres gun-range and every infantry battalion would have possessed 4 pieces. The other, the infantry support gun would have been horse-drawn, but could have been men-drawn if needed, 55-65 millimetres calibered and had 2000-2500 metres gun-range. Every infantry regiment would have possessed a battery of infantry support guns.²⁵ This asset would have been the most important when infantry attacked successfully and passed beyond the field-artillery's range. From this moment infantry support artillery would have covered infantrymen against hostile attack.²⁶ Beside of these, self-propelled anti-tank guns would have also been needed to dispose in frontline checkerly. Their task would have been to eliminate the attacking hostile tanks.²⁷

Col. (GS) László HORVÁTH wrote a review on tank warfare and the set-up of tank units. He thought that self-propelled guns would have been parts of every tank division, but these assets were meant to be used on well-built roads which would have slowed down the units, similarly to infantry. In his opinion motorization of artillery was possible only with tow-trucks. Artillery could have supported the tank attack only until the break-through of the enemy lines, but after it guns would have fallen behind and tanks would have fought without artillery support.²⁸

Maj. Kálmán KOVÁTS reminded readers to the importance of coordinating artillery and infantry warfare. The memory of the Great War started to fade year by year, and more and more officers who had fought in the war left the Defense Forces, the dependence of infantry on artillery fire support also began to be forgotten. He urged commanders to listen to reports of artillery commanders.²⁹

Retd. Lt.Gen. Károly GERBERT wrote an other study on warfare of tank divisions, and described the trends of the European powers in tank development and use. Based on these, the British were the only ones who thought about assigning motorized artillery to the tanks, other nations treated the tank as an independent fighting weapon. Closing the article, the author supported the idea of engine-towed artillery, however he suggested to use it not as an accompanying artillery. A day behind, along with the infantry, it would follow the advancing armoured forces.³⁰

²⁴ Cziegler, István: A tüzérség feladata a harcokcsik elleni védelemben. *Magyar Katonai Közlöny* 18, no. 5 (1930). 436-448.

²⁵ Riedl, Lajos: A tüzérség a világháborúban és a jövőben. *Magyar Katonai Közlöny* 18, no. 6 (1930). 548-565.

²⁶ Riedl, Lajos: A tüzérség a világháborúban és a jövőben. *Magyar Katonai Közlöny* 18, no. 11 (1930). 1051-1063.

²⁷ Riedl, Lajos: A tüzérség a világháborúban és a jövőben. *Magyar Katonai Közlöny* 18, no. 6 (1930). 548-565.

²⁸ Horváth, László: A harcokcsik alkalmazása és a jövő harcászata. *Magyar Katonai Szemle* 1, no. 2 (1931). 17-31.

²⁹ Kováts, Kálmán: Összműködés a tüzérséggel. *Magyar Katonai Szemle* 1, no. 3 (1931). 19-29.

³⁰ Gerbert, Károly: A harcokcsik összműködése a többi fegyvernemekkel. *Magyar Katonai Szemle* 1, no. 4 (1931). 14-25.

Cpt. Imre HAZAI wrote an essay on practical experiences of using infantry guns. He covered the topics of the best placing of the guns, the position of the commander and communication with gunners in details. He praised the horse-drawn version, and rejected the idea of using self-propelled or power-propelled infantry guns.³¹

Lt.Col. Lajos CSATAY treated with the possible ways of modernisation of field-artillery. He wrote that the most important criteria for a modern gun – because of the presence of planes on a battlefield – were mobility, how well it could be hidden and its side-scanning capability because of the appearance of tanks. Taking into account these criteria, the self-propelled gun was considered to be the most suitable, and its 6-wheel- carriage could easily be equipped with caterpillar. He thought every other attempt to modernise field-artillery guns were stopgaps.³²

Cpt. András DEÁK analysed the European development trends in the aspect of artillery tow-trucks. He set horse-drawn and power-propelling ones against self-propelling ones and as a result he thought horse-drawn and sometimes jeep-propelling were the most appropriate for the needs of artillery.³³

Retd. Col. József TARNAY analysed Colonel Adolf Fischer's (German Army) article. He reflected on Fischer's work on infantry support guns, and as a result he wrote that more types of guns were needed for different artillery tasks. He distinguished breakthrough, counter-armour and direct support guns, these assets were organised under infantry regiments as support artillery battalions.³⁴

Maj. (GS) József NÉMETH wrote a review on rapid forces, and from his point of view it was pointless to install an artillery device in armour, because due to the long range of the artillery, it could trigger an effect from outside the range of enemy infantry fire.³⁵

Cpt. Peremartoni László VIRÁGH published an essay on motorisation of artillery. Comparing horse-drawn and power-propel, he voted for motorisation. He studied the topic of self-propelled artillery, too. He thought that self-propel could be useful in case of some special guns, but for general use it was not appropriate.³⁶

Maj. Béla RÁKOSI wrote an article on current battle tasks of field-artillery. In his opinion the development of self-propelled guns way necessary because of the spread of tanks and war mobilisation. The main task of self-propelled guns would have been counter-armouring, and partially replacing the duties of infantry guns. Every infantry regiment would have possessed one battery of self-propelled guns, and infantry divisions directly one or two batteries.³⁷

Maj. Viktor ÁRVAY had a research on the cooperation of tanks and artillery, and distinguished two possible roles of a tank. The first one was that tanks covered the fight of infantry, and field-artillery could support the attack. The second one was that tanks

³¹ Hazai, Imre: Gyakorlati tapasztalatok a gyalogsági ágyú harcászati alkalmazása terén. *Magyar Katonai Szemle* 1, no. 4 (1931). 41-50.

³² Csatay, Lajos: Korszerű könnyű tüzérség. *Magyar Katonai Szemle* 1, no. 5 (1931). 117-132.

³³ Deák, András: A tüzérség motorizálása. *Magyar Katonai Szemle* 1, no. 5 (1931). 147-150.

³⁴ Tarnay, József: Kisérő tüzérség. *Magyar Katonai Szemle* 1, no. 6 (1931). 144-153.

³⁵ Németh, József: A gyorsan mozgó csapatok időszerű kérdései. *Magyar Katonai Szemle* 1, no. 9 (1931). 29-49.

³⁶ Virágh, László: A tüzérség motorizálása korszerű hadseregekben. *Magyar Katonai Szemle* 1, no. 10 (1931). 43-60.

³⁷ Rákosi, Béla: A tábori tüzérség korszerű harcáról. *Magyar Katonai Szemle* vol. II. (1932) no. 6, p. 33-44.

did independent battle tasks, so beside long-range artillery it was necessary to assign support guns as well. These guns could have been tractor-drawn or self-propelled.³⁸

Cpt. (GS) Ferenc OSZTOVICS, in his work on artillery support for an infantry attack written in 1933, dealt with how to best coordinate the firing of barrage and the attack of infantry. He stated that infantry support guns were necessary alongside the most perfect barrage, too. These guns followed infantrymen and destroyed hostile fortifications and heavy guns which had survived preliminary bombardment.³⁹

Maj. Ernő BILLNITZER wrote about the structure of infantry and cavalry support guns. He proposed to develop a gun for infantry and cavalry which could be easily disassembled, was light-weight, so it could be moved even on foot, and had a low structure for good concealability. He also considered it important to design a gun built into a tank, which, together with the infantry, would ward off enemy targets dangerous to the infantry and to itself.⁴⁰

Retd. Lt.Gen. Károly GERBERT studied the possible use of tanks. He mentioned "artillery tank" as a type of tanks which was developed by the British and Russian army considering it was necessary. In his opinion motorised tow trucks superseded this asset. To support infantry when it invaded enemy positions, and when artillery could not help without threatening its own forces was considered the task of the tanks.⁴¹

Maj. vitéz Antal ELEKES wrote a review on artillery support for armoured forces. He thought artillery could effectively support tanks only from open fire-position, firing to hostile aims with direct laying. As field-artillery could do this only after long preparation and risking itself, it was necessary to develop a gun built on motorized shell. This device would not have a revolving gun turret, but could target the enemy device by changing direction. Due to the difficulty of communication between the guns, the control of fire should not be determined by the battery commander, but the personnel of the guns should independently search, seek and destroy the targets. Guns would break forward behind the tanks, slightly lagging behind, because they were much weaker armoured than the tanks. In addition, to overcome more distant goals, power-propelled guns would be needed, which would take turns shooting and changing positions to keep pace with the armoured personnel.⁴²

Maj. vitéz Antal ELEKES published a new study in 1935 in which he dealt with the artillery support of rapid forces that could be used by poorer countries. The result was that every cyclist and motorised infantry battalion should have directly possessed a secondary battery, which could independently support the attacking rapid force without central control.⁴³

Col. vitéz József HESZLÉNYI published an article on artillery of motorised units. He thought that power-propelled light and medium guns (howitzer and gun batteries) were suitable for motorised forces, and self-propelled guns were good for needs of mechanised forces, so for tank units. Because tanks had their own guns there was

³⁸ Árvay, Viktor: Tüzérség és harcokcsik együttműködése támadásnál. *Magyar Katonai Szemle* 2, no. 12 (1932). 121-126.

³⁹ Osztovics, Ferenc: Támadás tűzhenger oltalma alatt. *Magyar Katonai Szemle* 3, no. 4 (1933). 49-59.

⁴⁰ Billnitzer, Ernő: A korszerű gyalogsági és lovassági löveg mozgatása. *Magyar Katonai Szemle* 4, no. 3 (1934). 76-80.

⁴¹ Gerbert, Károly: Páncélos csapatok és motorizált erők alkalmazása. *Magyar Katonai Szemle* 4, no. 5 (1934). 34-53.

⁴² Elekes, Antal: Tüzérség a mechanizált seregtestek kötelékében. *Magyar Katonai Szemle* 4, no. 11 (1934). 135-145.

⁴³ Elekes, Antal: A rögtönzött gyors seregtestek tüzérsége. *Magyar Katonai Szemle* 5, no. 5 (1935). 69-77.

no need for strong artillery. He recommended a self-propelled light howitzer battalion and one or two self-propelled medium gun batteries for every tank battalion.⁴⁴

Cpt. (GS) Jenő MERSICH, as a proud infantry officer, rejected *raison d'être* of infantry support guns. He said infantrymen were able to reach the enemy lines with own arms (supplemented with modern weapons), the task of other branches was to make circumstances better.⁴⁵

Maj. István SAÁRY studied infantry and cavalry support guns separately. In his opinion the previously used 37 mm mountain gun was inappropriate as an infantry support gun. Every infantry battalion would possess a 25 mm gun, and immediately behind the attacking infantry line, a 47 mm gun would advance under artillery command. A new battery would have to be organized under horse-artillery battalion, the firing material of which would be a four horse-drawn mountain gun.⁴⁶

Lt.Col. Ernő BILLNITZER wrote a study on a required gun for infantry and counter-armour devices in 1938. From his point of view a 47 millimetres infantry gun should have been used under infantry units. As this gun could not solve every need of infantry, infantrymen should have got 20 millimetres heavy rifles against tanks. In addition, against targets that artillery could not destroy without endangering its own forces, an 81 mm mortar should be installed as an infantry heavy weapon. He also proposed a small hand grenade launcher based on the Spanish example. So he thought different weapons could solve the requirements of infantry.⁴⁷

Cpt. (GS) Aladár ZUGI recommended to organize so called machine-groups for infantry support. The idea was based on a French sample, but French used the term for multitudinous use of tanks. In Cpt. Zugi's opinion machine-groups should have been composed of 2-4 machine guns, 1-2 infantry guns and two mortars.⁴⁸

Vitéz Kálmán KOVÁTS wrote a review about the structure of the Soviet artillery. He wrote that Soviets organized two gunner detachments as infantry support artillery to infantry battalions. One of them had mortars, the other was a 37 millimetres infantry gun or a 47 millimetres self-propelled gun.⁴⁹

Gen. vitéz József BENKE published a study on future war in 1940. From his point of view in the future tank battlegroups- supported by self-propelled artillery and mechanised infantry- would fight with each other. Small countries like Hungary, which were not able to organise tank battlegroups because of financial reasons, had to prepare to defend themselves from them. So each infantry regiment should possess a six-gun power-propelled or horse-drawn (capable of moving at a gallop on the terrain as well) anti-tank company, an additional power-propelled company should be organized per division as well as a battalion, consisting of two or three companies, per corps (one of them would be self-propelled "tank-hunter").⁵⁰

Lt.Col. vitéz László BOKROSS believed that organizing the artillery directly under the infantry in small countries was unnecessary, because it was expensive and would

⁴⁴ Heszlényi, József: Motoros alakulatok tüzérsége. *Magyar Katonai Szemle* 5, no. 5 (1935). 144-160.

⁴⁵ Mersich, Jenő: Az utolsó kétszáz méter a támadásban. *Magyar Katonai Szemle* 5, no. 7 (1935). 10-26.

⁴⁶ Saáry, István: A kísérő lövegtől a lovas ágyús szakaszig. *Magyar Katonai Szemle* 7, no. 11 (1937). 54-63.

⁴⁷ Billnitzer, Ernő: Harckocsi elhárító ágyú – gyalogsági löveg. *Magyar Katonai Szemle* 8, no. 3 (1938). 59-64.

⁴⁸ Zugi, Aladár: Gépcsoportok alkalmazása és harca. *Magyar Katonai Szemle* 8, no. 6 (1938). 30-39.

⁴⁹ Kováts, Kálmán: A szovjet-orosz tüzérség. *Magyar Katonai Szemle* 9, no. 2 (1939). 44-59.

⁵⁰ Benke, József: Elgondolások a jövő háborújáról. *Magyar Katonai Szemle* 10, no. 1 (1940). 31-41.

result in the fragmentation of existing firepower.⁵¹ Cpt. Tibor SZALAY thought the same and added that an artillery battery would cause so big difficulties to an infantry battalion that would greatly hinder its combat.⁵²

Gen. vitéz Sándor HORVÁTH published an article on organising tank battlegroups. He explained that tank divisions need artillery support which could keep the speed of tanks. As tanks needed support immediately because of fast moving, indirect-fire was out of question, only direct fire could work. Thus, the gunners had to be on the battlefield which assumed that their self-propelled guns were adequately armoured at least against infantry weapons.⁵³

1stLt. Kálmán PRAZNOVSZKY wrote a study on modern weapons of infantry. He recommended to organise infantry support artillery and to equip infantry with mortars and infantry guns which could fire from open position. He was the first who used the term of assault artillery. "To organise assault artillery is important to overcome local resistance and support infantry directly in deep defensives. The lessons of today's war prove that infantry is not immodest when it asks for it."⁵⁴

1stLt. Dénes LÁNG wrote an essay in 1943 on the possible modernisations of mechanised artillery. He believed that guns no larger than 100 millimeters would be built into armour, so they would be able to accompany the infantry in constant readiness on the field. This armoured guns would fire directly and would be effective mostly against hostile tanks. While ammunition had to be inside in armour, small caliber and high muzzle velocity were reasonable because of counter-armouring.⁵⁵

Col. vitéz Artúr GÓTHAY wrote a brief description on the assault artillery. As he explained, the demand that had existed since WWI was met with the birth of the new branch. Assault howitzers directly accompanying infantry could defeat the fortifications, heavy weapons and tanks that would pose a threat to the attacking infantry. Assault artillery was specifically designed to unbalance forces, so that when used in battalion or battery level, it could grip the attacking infantry with itself. Guns would move forward step-like and stop to fire while defending each other. Supported infantry would protect assault howitzers against hostile anti-tank weapons. In his other article he was dealing with the artillery of tank battlegroups. He thought that the support of mechanised infantry regiments would be provided by power-propelled batteries, while that of tank regiments would be adequately provided by self-propelled batteries. In this role self-propelled guns would not perform the function of assault guns or anti-tank guns but rather mobile artillery supporters of tank regiments.

All of the articles presented above were born with the aim of finding a theoretic solution to one of the greatest problems of contemporary artillery in the absence of practical experience. 49 studies were published in this topic in the monitored period (1927-1935). Authors thought the artillery support of infantry could be resolved by:

⁵¹ Bokross, László: Gyalogsági (lovassági) üteg. *Magyar Katonai Szemle* 10, no. 3 (1940). 638-642.

⁵² Szalay, Tibor: Adjunk-e a zászlóaljnak üteget? *Magyar Katonai Szemle* 10, no. 8 (1940). 361-364.

⁵³ Horváth, Sándor: Páncélos seregtestek. *Magyar Katonai Szemle* 10, no. 11 (1940). 311-324.

⁵⁴ Praznovszky, Kálmán: A gyalogezred korszerű fegyverzete. *Magyar Katonai Szemle* 11, no. 9 (1941). 568-579.

⁵⁵ Láng, Dénes: A gépkocsizó tüzérség fejlődési lehetőségei. *Magyar Katonai Szemle* 13, no. 6 (1943). 593-597.

Recommended solution	Number of articles
Self-propelled gun	21 (+2 throw out)
Infantry gun	10
Power-propelled gun	3
Horse-drawn gun	2
Infantry gun and heavy weapons	2
Infantry gun and self-propelled gun	2
Artillery reconnaissance	2
Mortar	1
Autocannon	1
Improve training	1
Threw out the idea of infantry support artillery	2

The idea of a self-propelled gun was mentioned before 1926 only once, and after it more frequently. The reason is probably that the British army started to organize open exercises in 1926 with mechanised and motorised divisions which had partially self-propelled artillery support. Articles after 1939 studied only self-propelled artillery. In the background there could be German war successes in World War II, and the fact that German used assault howitzers effectively on the battle fields from 1940. It is also interesting that artillery officers published fewer articles after „győri” militarisation program, proclaimed in 1938. It could be interpreted as the result of less pressure and more practical development.

Of the 49 articles published in that era, 16 dealt with the directions of development represented by the European powers. The authors mainly discussed the development of forces and the newly published regulations in France, Great Britain and Germany, and we can find studies on Austrian, Swiss, Spanish or Soviet concepts and modernization intentions. As a lesson to be learned we can say that at least those officers who were responsive to scientific debate were interested in the rest of the world, and were eager to learn about the achievements of other countries.

Only two of the authors aloof from the idea of infantry support artillery, and two more believed that traditional horse-drawn was the proper way for futury warfare. Others supported the idea of modernization. Based on the articles it can be seen that the artillery officers of the time were seriously concerned with the question of how they would be able to live up to the expectations toward them. Most of the authors fought in World War I as young gunner officers, and based on their battlefield experiences, they tried to find a solution to the question of the most effective application of the infantry support artillery.

Bibliography

XXXIII/1921. law 104-119. article. Source: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=92100033.TV>

Árva, Viktor: Tüzérség és harcokcsik együttműködése támadásnál. *Magyar Katonai Szemle*, 2, no. 12 (1932). 121-126.

- Badinszky, László: Aknavetők, gyalogsági kísérő és tankelhárító lövegek. *Magyar Katonai Közlöny*, 14, no. 3-4 (1926). 237-243.
- Bangha, Imre: A tankok. *Magyar Katonai Közlöny*, 8, no. 1-2 (1920). 88-97.
- Benke, József: Elgondolások a jövő háborújáról *Magyar Katonai Szemle*, 10, no. 1 (1940). 31-41.
- Billnitzer, Ernő: A korszerű gyalogsági és lovassági löveg mozgatása. *Magyar Katonai Szemle*, 4, no. 3 (1934). 76-80.
- Billnitzer, Ernő: Harckocsi elhárító ágyú – gyalogsági löveg. *Magyar Katonai Szemle*, 8, no. 3 (1938). 59-64.
- Bokross, László: Gyalogsági (lovassági) üteg. *Magyar Katonai Szemle*, 10, no. 3 (1940). 638-642.
- Csatay, Lajos: Korszerű könnyű tüzérség. *Magyar Katonai Szemle*, 1, no. 5 (1931). 117-132.
- Cziegler, István: A megfigyelés kérdése a korszerű tüzérségnél. *Magyar Katonai Közlöny*, 17, no. 9 (1929). 890-893.
- Cziegler, István: A tüzérség feladata a harckocsik elleni védelemben. *Magyar Katonai Közlöny*, 18, no. 5 (1930). 436-448.
- Cziegler, István: Páncéljárműves csapatok támadásának tüzérségi támogatása. *Magyar Katonai Közlöny*, 16, no. 5 (1928). 492-496.
- Deák, András: A tüzérség motorizálása. *Magyar Katonai Szemle*, 1, no. 5 (1931). 147-150.
- Demény, Géza: Tüzérfelderítő és tüzérközvetítő járőrök. *Magyar Katonai Közlöny*, 10, no. 2 (1922). 129-136.
- Elekes, Antal: A rögtönzött gyors seregtestek tüzérsége. *Magyar Katonai Szemle*, 5, no. 5 (1935). 69-77.
- Elekes, Antal: Tüzérség a mechanizált seregtestek kötelékében. *Magyar Katonai Szemle*, 4, no. 11 (1934). 135-145.
- Ferjentsik, Ottó: A támadás. *Magyar Katonai Közlöny*, 9, no. 7-8 (1921). 417-438.
- G.: A hadsereg motorizálásának befolyása a hadműveletekre és a vezetésre. *Magyar Katonai Közlöny*, 15, no. 11 (1927). 923-933.
- Gerbert, Károly: A harckocsik összműködése a többi fegyvernemekkel. *Magyar Katonai Szemle*, 1, no. 4 (1931). 14-25.
- Gerbert, Károly: Páncélcsoportok. *Magyar Katonai Közlöny*, 17, no. 10 (1929). 973-984.
- Gerbert, Károly: Páncélcsoportok. *Magyar Katonai Közlöny*, 17, no. 12 (1929). 1201-1213.
- Gerbert, Károly: Páncéloscsapatok és motorizált erők alkalmazása. *Magyar Katonai Szemle*, 4, no. 5 (1934). 34-53.
- Góthay, Artúr: A rohamtüzérség. *Magyar Katonai Szemle*, 13, no. 7 (1943). 51-52.
- Góthay, Artúr: Páncélos seregtestek tüzérsége. *Magyar Katonai Szemle*, 13, no. 8 (1943). 239-242.
- Hazai, Imre: Gyakorlati tapasztalatok a gyalogsági ágyú harcászati alkalmazása terén. *Magyar Katonai Szemle*, 1, no. 4 (1931). 41-50.
- Heigl, Frigyes: A tüzérségi anyag tökéletesítése a háború alatt. *Magyar Katonai Közlöny*, 15, no. 6 (1927). 571-585.
- Heigl, Frigyes: A tüzérségi anyag tökéletesítése a háború alatt. *Magyar Katonai Közlöny*, 15, no. 7-8 (1927). 639-659.
- Heigl, Frigyes: A tüzérségi anyag tökéletesítése a háború alatt. *Magyar Katonai Közlöny*, 15, no. 9 (1927). 742-759.

- Heigl, Frigyes: A tüzérségi anyag tökéletesítése a háború alatt. *Magyar Katonai Közlöny*, 15, no. 11 (1927). 933-938.
- Heigl, Frigyes, Dr.: Korszerű harckocsielhárító fegyverek. *Magyar Katonai Közlöny*, 16, no. 3 (1928). 277-298.
- Heszlényi, József: Motoros alakulatok tüzérsége. *Magyar Katonai Szemle*, 5, no. 5 (1935). 144-160.
- Horváth, László: A harckocsik alkalmazása és a jövő harcászata. *Magyar Katonai Szemle*, 1, no. 2 (1931). 17-31.
- Horváth, Sándor: Páncélos seregtestek. *Magyar Katonai Szemle*, 10, no. 11 (1940). 311-324.
- Kováts, Kálmán: A szovjet-orosz tüzérség. *Magyar Katonai Szemle*, 9, no. 2 (1939). 44-59.
- Kováts, Kálmán: Összműködés a tüzérséggel. *Magyar Katonai Szemle*, 1, no. 3 (1931). 19-29.
- Láng, Dénes: A gépkocsizó tüzérség fejlődési lehetőségei. *Magyar Katonai Szemle*, 13, no. 6 (1943). 593-597.
- Markó, Árpád: A gyalogság nehéz fegyverei. *Magyar Katonai Közlöny*, 16, no. 11 (1928). 1064-1073.
- Marton, Gábor: A gyaloghadosztály tüzérségének felfegyverzése. *Magyar Katonai Közlöny*, 15, no. 11 (1927). 180.
- Mayer-Csejkovics, Károly: A jövő hadviselése és annak eszközei. *Magyar Katonai Közlöny*, 17, no. 1 (1929). 23-42.
- Mersich, Jenő: Az utolsó kétszáz méter a támadásban. *Magyar Katonai Szemle*, 5, no. 7 (1935). 10-26.
- Módy, Zoltán: Lövegek és aknavetők a németeknél és a franciáknál. *Magyar Katonai Közlöny*, 11, no. 5-6 (1923). 292-303.
- Németh, József: A gyorsan mozgó csapatok időszerű kérdései. *Magyar Katonai Szemle*, 1, no. 9 (1931). 29-49.
- Osztovics, Ferenc: Támadás tűzhenger oltalma alatt. *Magyar Katonai Szemle*, 3, no. 4 (1933). 49-59.
- Praznovszky, Kálmán: A gyalogezred korszerű fegyverzete. *Magyar Katonai Szemle*, 11, no. 9 (1941). 568-579.
- Rákosi, Béla: A modern közelharctüzérség. *Magyar Katonai Közlöny*, 10, no. 4-5 (1922). 304-314.
- Rákosi, Béla: A tábori tüzérség korszerű harcáról. *Magyar Katonai Szemle*, 2, no. 6 (1932). 33-44.
- Riedl, Lajos: A tüzérség a világháborúban és a jövőben. *Magyar Katonai Közlöny*, 18, no. 6 (1930). 548-565.
- Riedl, Lajos: A tüzérség a világháborúban és a jövőben. *Magyar Katonai Közlöny*, 18, no. 11 (1930). 1051-1063.
- S.: A gyalogság támogatása a harcban. Kisérő és támogatótüzérség. *Magyar Katonai Közlöny*, 9, no. 1 (1921). 54-58.
- S.: Kisérő tüzérség. A *Militär Wochenblatt* 1920-21-iki évfolyama 121. számában megjelent cikk alapján. *Magyar Katonai Közlöny*, 9, no. 4 (1921). 258-263.
- S.: Még egyszer az „összműködésről”, a kísérő gépek és tüzérségről. *Magyar Katonai Közlöny*, 9, no. 10-11 (1921). 690-695.

- Saáry, István: A kísérő lövegtől a lovas ágyús szakaszig. *Magyar Katonai Szemle*, 7, no. 11 (1937). 54-63.
- Suhay, Imre: A motorizálás kérdése és jelenlegi állapota a nyugati államok hadseregeiben. *Magyar Katonai Közlöny*, 16, no. 6 (1928). 583-592.
- Suhay, Imre: Angol páncélos csapatok 1928-ban. *Magyar Katonai Közlöny*, 17, no. 2 (1929). 190-195.
- Szalay, Tibor: Adjunk-e a zászlóaljnak üteget? *Magyar Katonai Szemle*, 10, no. 8 (1940). 361-364.
- Tarnay, József: Kísérő tüzérség. *Magyar Katonai Szemle*, 1, no. 6 (1931). 144-153.
- Virágh, László: A tüzérség motorizálása korszerű hadseregekben. *Magyar Katonai Szemle*, 1, no. 10 (1931). 43-60.
- Wagner, János dr.: Gyorsanmozgó seregtestek. *Magyar Katonai Szemle*, 4, no. 4 (1934). 44-55.
- Zugi, Aladár: Gépcsoportok alkalmazása és harca. *Magyar Katonai Szemle*, 8, no. 6 (1938). 30-39.

Bihaly Barbara¹

Kibervédelem a NATO-ban és az EU-ban

Cyber Defence in NATO and in the EU

Absztrakt

Az elmúlt több mint két évtizedben a növekvő hibrid és jelentős kiberbiztonsági fenyegetettség egyaránt kihatott az Európai Unió (EU) és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (NATO) tagállamaira és saját rendszereire is. Az európai kormányoknak lépéseket kellett tenniük a nemzeti szintű kiberbiztonsági politikák kidolgozására, miközben egyidejűleg egyesítették szuverenitásukat az Észak-atlanti Szerződés Szervezetén és az Európai Unión keresztül védelmük megerősítése érdekében. Gyakran felmerül a kérdés, hogy mi a különbség és mi a hasonlóság a két szervezet között, illetve szükséges-e mindkét szervezet, ha vannak átfedések? Jelen publikáció célja bemutatni, hogyan hatnak a kiberbiztonsági fenyegetések az EU és a NATO szervezeti struktúrájára és stratégiai környezetére.

Kulcsszavak: kibervédelem, NATO, Európai Unió

Abstract

Over the past two decades, the growing hybrid and significant cyber security threat has affected both the Member States of the European Union (EU), the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and their own systems. European governments had to take steps to develop cyber security policies at national level, while simultaneously pooling their sovereignty through the North Atlantic Treaty Organization and the European Union to strengthen their protection. The question often arises as to what is the difference and the similarity between the two organizations, and is it necessary for both if there are overlaps? The purpose of this publication is to show how cyber

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Műszaki Doktori Iskola, e-mail: b.bihaly@gmail.com

security threats affect the organizational structure and strategic environment of the EU and NATO.

Keywords: *cyber defence, NATO, European Union*

Bevezetés

A kiberbiztonsági fenyegetések kihívások elé állítják az egyéneket, a vállalatokat, az államokat és a kormányközi szervezeteket egyaránt. E fenyegetések megjelenése a nemzetközi biztonsági együttműködést is nehéz feladatok elé állítja. Ez a cikk azt elemzi, hogyan hatnak a kiberbiztonsági fenyegetések az Európai Unió (EU) és az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (NATO) struktúrájára és milyen stratégiai háttérrel dolgoztak ki ezek kezelésére.

Habár a NATO fő erőfeszítései továbbra is a katonai védelemre összpontosulnak, felismerte a polgári hálózatok fontosságát és a velük szemben támasztott kockázatokat, különösen a hibrid fenyegetésekkel kapcsolatos munkája révén, de nem rendelkezik olyan jogi vagy szakpolitikai eszközökkel, amelyek e kérdések közül sokat közvetlenül megválaszolhatnának. Itt lép be az Európai Unió. Az EU számos területen felülírta vagy kiegészítette a tagállami politikákat, beleértve a gazdasági, igazságügyi és belügyi területeket is. Ennek megfelelően Európa jogi környezetének nagy része uniós jogszabályokból áll, vagy azon alapul. Míg a nemzeti kormányok őrzik szuverenitásukat a védelem és a külpolitika területén, az EU korlátozott jogkörrel rendelkezik ezeken a területeken. Valójában az EU jelentős szerepet játszik az európai kiberbiztonsági környezet alakításában, elsősorban a gazdasági szabályozással, az egyéni jogokkal és a belső biztonsággal kapcsolatos jogszabályokkal.

Ezek a szabályozások elsősorban a köz- és a magánszféra közötti információmegosztás gyorsaságának, rendszerességének és központosításának növelésére irányulnak. Az EU szerény kül- és védelempolitikai mandátuma ellenére jelentős szerepet kezdett játszani a külpolitika alakításában, és lassan saját katonai-védelmi struktúrája is kialakult (EUMC, EU MPCC). Ennek megfelelően a NATO és az EU kibervédelmi törekvései, stratégiái és szervezeti részben párhuzamos szerepeket töltenek be, részben kiegészítik egymást.

Stratégiai és doktrinális háttér

Annak ellenére, hogy a NATO korábban is foglalkozott már a kibertérben végrehajtott támadásokkal, az Észtországot ért 2007-es kibertámadások rávilágítottak a NATO tevékenységeinek elégtelenségére, és politikai elkötelezettségének, valamint hadművelési képességeinek jelentős növekedését idézték elő ezen a területen. Az észt incidens segített a NATO számára élesebb perspektívába hozni a kibernetikus fenyegetések tétjét.²

A kibernetikus fenyegetések kihívások elé állították a NATO imázsát és hírnevét, a szövetség által végrehajtott katonai műveleteket támogató biztonságos kommunikáció

² ABRIAL 2011.

biztosításának képességét, a hatékony működés képességét, amikor a kibertér a katonai konfliktusok új csataterét vagy területét jelenti, valamint a NATO-tagok azon képességét, hogy hozzájáruljanak a Szövetség célkitűzéseinek teljesüléséhez és küldetéseinek végrehajtásához.

Ennek megoldására rendszerezni kellett a kibervédelemmel kapcsolatos kérdéseket és definíciókat, valamint ki kellett adni a megfelelő direktívákat, amelyek segítik összehangolni a kiberfenyegetések elleni védekezést a Szövetségen belül.

Az Allied Joint Publication-3 (AJP 3), másnéven Összhaderőnemi Műveleti Doktrína³ alapján készült el 2020-ban a NATO műveleti architektúrájának részeként az Összhaderőnemi Kibertér Műveleti Doktrína (AJP 3.20.),⁴ és előtte 2009-ben az Összhaderőnemi Információs Műveleti Doktrína (AJP 3.10.).⁵

Az előbbi, az Összhaderőnemi Kibertér Műveleti Doktrína a szövetséges közös doktrína a kibertérműveletekhez, egy NATO-doktrína, amely a szövetséges közös műveletek összefüggésében tervezi, hajtja végre és értékeli a kibertérműveleteket (*cyberspace operations, CO*).

Ehhez hasonlatosan, az Összhaderőnemi Információs Műveleti Doktrína célja annak elmagyarázása, hogy az információs műveletek (*information operations, IO*) miként támogatják a műveletek tervezését, lebonyolítását és értékelését.

A két műveleti doktrínán kívül még nagy jelentőségű dokumentum a Joint Air Competence Center (JAPCC) által kiadott *NATO Joint Air Power And Offensive Cyber Space Operations*,⁶ amely a légiereő kibertámadásokra való kivételes érzékenysége miatt kiadott doktrína a támadó kibertérműveletekről.

A NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCDCOE), a NATO oktatási és fejlesztési feladatokat ellátó szervezete 2012-ben kiadta a *Nemzeti kiberbiztonsági keretrendszer kézikönyvet (Tallinn Manual)*,⁷ amelynek célja, hogy mind az akadémikusok, mind a döntéshozók számára mélyreható vizsgálatot nyújtson a kiberbiztonság nemzetbiztonsági kontextusban való kezelésének lényeges tényezőiről. Az alkalmazott elméleti keretek célja, hogy segítsék a kérdés különféle aspektusainak további megértését, de nem írnak elő politikai vagy fejlődési utat. Ugyanis a nemzeti kiberbiztonság kérdése túlon túl bonyolult, így egyetlen egyéni megközelítésre sem lehet általános érvényű megoldásként tekinteni.

Az EU sem tétlenkedett az elmúlt években a jogszabályalkotás terén, hiszen már több ízben is adott ki kiberbiztonsági stratégiát, az elsőt 2013-ban,⁸ a legfrissebbet pedig 2020 végén.⁹

Az EU 2013-as kiberbiztonsági stratégiájától kezdve az EU koherens és holisztikus nemzetközi kiberpolitikát dolgozott ki. Partnereivel kétoldalú, regionális és nemzetközi szinten együttműködve globális, nyitott, stabil és biztonságos kiberteret mozdított elő, amelyet az EU alapvető értékei vezérelnek, és amely a jogállamiságon alapul. Ezen túl az EU támogatta a harmadik országokat abban, hogy növeljék a kiberbűnözés

³ *Allied Joint Publication-3. Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. 2019.

⁴ *Allied Joint Publication 3.20. Allied Joint Doctrine for Cyberspace Operations*. 2020.

⁵ *AJP-3.10 Allied Joint Doctrine for Information Operations*. 2009.

⁶ MACKENZIE 2017.

⁷ KLIMBURG 2012.

⁸ *Az Európai Unió kiberbiztonsági stratégiája: Nyílt, megbízható és biztonságos kibertér*. 2013.

⁹ European Commission 2020.

elleni küzdelmet, és a 2017-es uniós kiberdiplomáciai eszköztárat arra használta, hogy továbbra is hozzájáruljon a kibertér nemzetközi biztonságához és stabilitásához.¹⁰

Az EU jelentős előrehaladást ért el a kibervédelmi együttműködés terén is, beleértve a kibervédelmi képességeket, nevezetesen a kibervédelmi politikai keretrendszer (CDPF), valamint az állandó strukturált együttműködést (PESCO).¹¹

A kiberbiztonsági stratégiák kiterjednek az olyan alapvető szolgáltatások biztonságára, mint a kórházak, az energiahálózatok és a vasút, valamint az otthonunkban, irodáinkban és gyárainkban folyamatosan növekvő számú összekapcsolt objektum, a nagyobb kibertámadásokra adott válaszok kollektív képességeinek kiépítése és a világ minden részén működő partnerekkel való együttműködés.

Mindezek mellett, a 2020-as Stratégia leírja, hogy az EU hogyan tudja kihasználni és megerősíteni eszközeit és erőforrásait annak érdekében, hogy technológiailag szuverén legyen. Azt is leszögezi, hogy az EU hogyan erősítheti meg együttműködését azokkal a partnereivel a globális szinten, akik osztják a demokrácia, a jogállamiság és az emberi jogok értékeit.

A Stratégia értelmében az EU technológiai szuverenitásának az összes kapcsolódó szolgáltatás és termék rugalmasságán kell alapulnia. Mind a négy „kiberközösségnek” – a belső piaccal, a bűnüldözéssel, a diplomáciával és a védelemmel foglalkozóknak – szorosabban kell együttműködni a fenyegetések közös tudatosítása érdekében, továbbá készen kell állniuk arra, hogy kollektíven reagáljanak, ha egy támadás megvalósul.

Másrészt, a Stratégia célja kollektív képességek kiépítése a nagyobb kibertámadásokra való reagáláshoz.¹² Azt is felvázolja, hogy a nemzetközi együttműködés szükséges és elengedhetetlen a nemzetközi biztonság és stabilitás megteremtéséhez a kibertérben. Ezen túlmenően felvázolja, hogy a Joint Cyber Unit hogyan tudja a leghatékonyabb választ adni a kiberfenyegetésekre a tagállamok és az EU rendelkezésére álló kollektív erőforrások és szakértelem felhasználásával.

Az EU digitális évtizedre vonatkozó új kiberbiztonsági stratégiája kulcsfontosságú eleme az Európa digitális jövőjének alakításáról kiadott dokumentumának,¹³ a Bizottság európai fellendülési tervének¹⁴ és a Biztonsági Unió 2020–2025-ös stratégiájának.¹⁵

Mivel a kiberbiztonsági fenyegetések szinte mindig határokon átnyúlók, és az egyik ország kritikus létesítményeit érintő kibertámadás kihatással lehet az EU egészére, az EU-tagállamoknak erős kormányzati szervekkel kell rendelkezniük, amelyek felügyelik az országukban a kiberbiztonságot, különösen a társadalmunk szempontjából kritikus ágazatokban. Ezeknek az intézményeknek folyamatos információcsere révén együtt kell működniük a más tagállamokban működő társintézményekkel. Ennek szabályozására jött létre a NIS-direktíva 2016-ban,¹⁶ majd 2020-ban a felülvizsgálati eljárás eredményeként a Bizottság előterjesztette az Unió egész területén magas

¹⁰ European Commission 2020.

¹¹ *Towards a More Secure, Global and Open Cyberspace: The EU Presents Its New Cybersecurity Strategy*. 2020.

¹² European Commission 2020.

¹³ *Shaping Europe's Digital Future*. 2019.

¹⁴ *Recovery Plan for Europe*. 2021.

¹⁵ *European Security Union*. 2020.

¹⁶ Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016.

szintű kiberbiztonságot célzó intézkedésekre vonatkozó irányelvre irányuló javaslatot (NIS2-irányelv).¹⁷

A hálózat- és információbiztonságról szóló (NIS-) irányelv az első uniós szintű kiberbiztonsági jogszabály, amely 2016-ban jelent meg, konkrét célja a kiberbiztonság magas szintű, közös elérése volt a tagállamokban. Közben növelte a tagállamok kiberbiztonsági képességeit, végrehajtása nehéznek bizonyult, ami a belső piac különböző szinteken való széttagoltságát eredményezte. A digitalizáció jelentette növekvő fenyegetésekre és a kibertámadások számának növekedésére való reagálás érdekében a Bizottság javaslatot nyújtott be a NIS-irányelv felváltására és ezáltal a biztonsági követelmények megerősítésére, az ellátási láncok biztonságának kezelésére, a jelentési kötelezettségek egyszerűsítésére és szigorúbb szabályok bevezetésére. A NIS2 hatályának javasolt kibővítése – több szervezet és ágazat intézkedésre való tényleges kötelezése révén – hosszú távon hozzájárulna a kiberbiztonság szintjének növeléséhez Európában.

Európa digitális jövőjének alakításához szorosan hozzáfűződik a Cyber Security Act,¹⁸ az EU kiberbiztonsági törvénye, amely megújítja és megerősíti az EU kiberbiztonsági ügynökségét (ENISA), és létrehozza a digitális termékek, szolgáltatások és folyamatok uniós szintű kiberbiztonsági tanúsítási keretrendszerét.

Intézmények

A következőkben bemutatom a főbb kibertéri ráhatással rendelkező NATO felsőszintű bizottságokat, valamint azon szervezeteket, amelyek szakterületi munkájuk során közvetlen vagy közvetett hatást gyakorol(hat)nak a kibertérre és a kapcsolódó területekre.

Politikai szinten az NAC (North Atlantic Council, Észak-atlanti Tanács) és természetesen a védelmi tervező és erőforrás-elosztással foglalkozó bizottságok foglalkoznak a kibervédelem kérdésével.

Az NAC alá tartozó szervezeti elemek horizontálisan katonai, civil és ügynökség kategóriákra bonthatók, vertikálisan pedig stratégiai, taktikai és műveleti szintre.

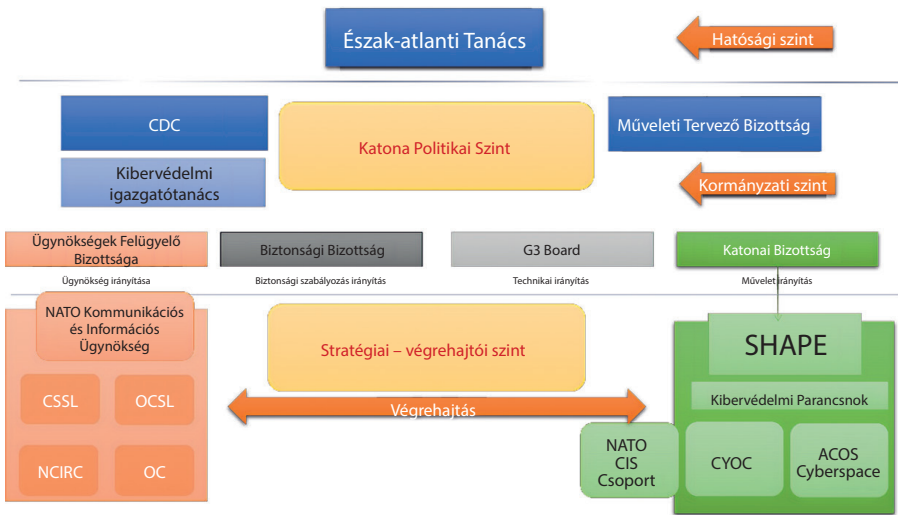
Katonai-stratégiai szinten a legfontosabb elemek a Military Committee (MC) és az alá tartozó MC Policy Working Group (katonapolitikai, stratégiai-hadműveleti szintű kérdések, érintőlegesen kibertéri feladatokkal foglalkozik) és az MC CIS (híradó informatikai kérdések, érintőlegesen foglalkozik kibertéri feladatokkal).

Viszont funkcionális szakterületi (főbizottság) szinten a Cyber Defence Committee (CDC) és a Cyber Defence Management Board (CDMB) – amely mivel Management és nem Policy Board, a CDMB szintje alatta kell(ene) hogy legyen – támogatják a politikai döntéshozatalt a kibervédelem területén.

Az NAC-nak alárendelt CDC a politikai kormányzás és általában a kibervédelmi politika vezető bizottsága. Munkacsoporti szinten a CDMB felelős a kibervédelem koordinálásáért a NATO polgári és katonai testületei között. A CDMB a NATO politikai, katonai, műveleti és műszaki testületeinek vezetőiből áll, akik felelősek a kibervédelemért.

¹⁷ European Parliament 2022.

¹⁸ Regulation (EU) 2019/881 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019.

1. ábra: A NATO kiberhez kapcsolódó szervezetei

Forrás: a szerző szerkesztése

Kiberhez szakterületileg csatlakozó testületek továbbá a C3B (Consultation, Command & Control Board), amely politikai kérdésekben tesz javaslatokat az NAC-nak; a DPPC (Defence Policy and Planning Committee), amely védelmi kérdésekben tölt be tanácsadói szerepet; és a RPPB (Resource Policy and Planning Board), amely a NATO erőforrásainak kezeléséért felelős.

Végrehajtói szinten a NATO Konzultációs, Ellenőrzési és Vezérlési Testülete (NC3) alkotja a kibervédelem technikai és végrehajtási szempontjaival kapcsolatos konzultáció fő bizottságát. A NATO Katonai Hatóság (NMA) és a NATO Kommunikációs és Információs Ügynökség (NCIA) specifikus felelősséget viselnek a műveleti követelmények kimutatásáért, a NATO kibervédelmi képességeinek megszerzéséért, megvalósításáért és működtetéséért. A Szövetséges Transzformációs Parancsnokság (ACT) felelős az éves Cyber Coalition gyakorlat tervezéséért és lebonyolításáért.¹⁹

Továbbá az NCIA a belgiumi Monsban található NCIRC Műszaki Központon keresztül felelős a technikai kiberbiztonsági szolgáltatások nyújtásáért az egész NATO-ban. Az NCIRC kulcsszerepet játszik a NATO-t érintő kiberincidensek megválaszolásában. Kezeli és jelenti az incidenseket, és terjeszti az incidensekkel kapcsolatos fontos információkat a rendszerbiztonsági menedzsment és a felhasználók felé. Az NCIRC Koordinációs Központ a NATO-n belüli és a tagországokkal folytatott kibervédelmi tevékenységek koordinálásáért, valamint a CDMB személyzeti támogatásáért felelős személyzeti egység.²⁰

¹⁹ NATO 2021.

²⁰ NATO 2021.

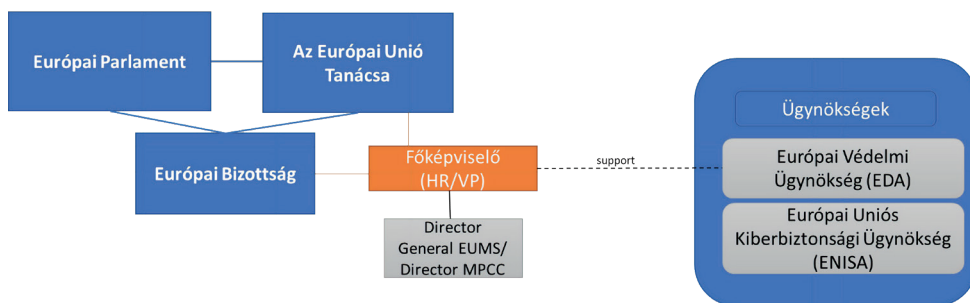
További nem bizottsági és nem nemzeti képviseleti szervezetek, amelyek érintik a kibervédelmet:

- NATO (HQ) ESCD (Emerging Security Challenges Division);
- NATO (HQ) Operations Division;
- A NAC és az MC munkáját segítő Nemzetközi Titkárság (IS), a Nemzetközi Katonai Törzs (IMS);
- CTAC – Cyber Threat Assessment Cell (a CDMB alatt);
- SHAPE (BE) (benne végrehajtói szinten: Cyberspace Operations Centre [CyOC]);
- ACT (US) (van egy kiberosztály szintű szerve);
- NIFC (UK) (NATO Intelligence Fusion Centre).

A NATO-n belül léteznek kutatás/fejlesztésért és kiképzésért felelős szervezetek, amelyek közül kiemelendő a tallinni székhelyű NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence (CCD COE), amelynek küldetése, hogy egyedülálló interdiszciplináris szakértelemmel támogassa a tagországokat és a NATO-t a kibervédelmi kutatások, képzések és gyakorlatok területén, amelyek a technológia, a stratégia, a hadműveletek és a jog fókuszterületeit lefedik.²¹

Az Európai Unió eredeti célja – szemben a NATO-val, amelynek célja eredetileg is, azóta is a védelmi és katonai együttműködés – a gazdasági, majd később a politikai szintű összehangolt, koherens együttműködés. Ennek a politikai együttműködésnek a biztonság- és védelempolitikai oldala lassan alakult ki, és még mindig van hova fejlődni. A fenti okokból kiindulva az Európai Unió intézményi felépítése is másként alakult.

Az EU felépítése

2. ábra: Az EU releváns vezetői szerveinek felépítése és kapcsolata
Forrás: a szerző szerkesztése

Az EU közös biztonság- és védelempolitikájának központi eleme a Főképviselő (High Representative, HR), aki alakítja és irányítja az EU közös kül- és biztonságpolitikáját

²¹ CCD COE. Lásd: <https://ccdcoe.org/about-us/>

(CSFP), beleértve a közös biztonság- és védelempolitikát (CSDP); elnököl a Külügyi Tanácsban (FAC); az Európai Védelmi Ügynökséget (European Defence Agency, EDA) vezeti; valamint az Európai Bizottság egyik alelnöke.²²

A HR munkáját támogatja és a CSDP-t végrehajta az EDA és az ENISA (Az Európai Unió Hálózat- és Információbiztonsági Ügynöksége). Az EDA katalizátorként működik, elősegíti az együttműködéseket, új kezdeményezéseket indít és megoldásokat vezet be a védelmi képességek javítására. Ez az a szervezet, ahol a tagállamok készek együttműködési képességeket fejleszteni. Az Unió közös biztonság- és védelempolitikájának alátámasztásához szükséges képességek fejlesztésében is kulcsfontosságú előmozdító erő, többek között kiberképességek fejlesztésével is foglalkozik, ennek értelmében alájuk tartozik a PESCO is.²³

Az ENISA az EU kiberbiztonsági ügynökségként funkcionál, tehát támogatást nyújt a tagállamoknak, az EU intézményeinek és a vállalkozásoknak olyan kulcsfontosságú területeken, mint például a NIS-irányelv végrehajtása.²⁴

Többek között a Közös Kutatóközpont (JRC), az Európai Bizottság közös kutatóközpontja is aktívan hozzájárul az EU kiberbiztonságához. Például a JRC dolgozta ki a kiberbiztonsági taxonómiát. Ez összehangolja a kiberbiztonságban használt terminológiát, hogy tisztább áttekintést kaphassunk az EU kiberbiztonsági képességeiről.²⁵ Gazdasági oldalról pedig az Információmegosztó és Elemző Központok (ISACs) segíti a magán- és közzféra együttműködését a kiberbiztonság területén. Az ISAC-ek továbbfejlesztése mind uniós, mind nemzeti szinten a Bizottság prioritása. Az ENISA-val együttműködve elősegíti új ISAC-ek létrehozását azokban az ágazatokban is, ahol ilyen nincs. A Bizottság által felügyelt „Empowering EU ISACs konzorcium” jogi, technikai és szervezeti támogatást nyújt az ISAC-ek számára.²⁶

Illetve, a NIS-irányelv értelmében az EU-tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy jól működő számítógépes biztonsági eseményekre reagáló csapataik (CSIRT-ek) legyenek, más néven számítógépes vészhelyzeti reagálási csapatok (CERT-ek). Ezek a csapatok a kiberbiztonsági eseményekkel és kockázatokkal foglalkoznak a gyakorlatban. EU-szinten együttműködnek egymással, és együttműködnek a magánszektoralal is. A CERT-EU a főbb uniós intézmények informatikai biztonsági szakértőiből áll és együttműködik a tagállamok többi CERT-jével, valamint speciális IT-biztonsági cégekkel az információbiztonsági incidensekre és a kiberfenyegetésekre való reagálás érdekében.²⁷

Ami a kiberbiztonság és -védelem szempontjából viszont igazán fontos, az az, ahogy már korábban említettük: az EU politikai és gazdasági szervezet, a NATO viszont katonai. Ezért több kérdés is felmerült az EU története során azzal kapcsolatban, hogy egy esetleges agresszió esetén hogyan tud fellépni – hisz nem minden EU-tagállam NATO-tagállam is –, és elégségesek-e a NATO által ajánlott biztonsági garanciák. Ennek ellenére, vagy épp ezért, a közös kül- és biztonságpolitika fejlődése,

²² Lásd: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/high_representative_cfsp.html

²³ Lásd: <https://eda.europa.eu/who-we-are/Missionandfunctions>

²⁴ Lásd: www.enisa.europa.eu/about-enisa

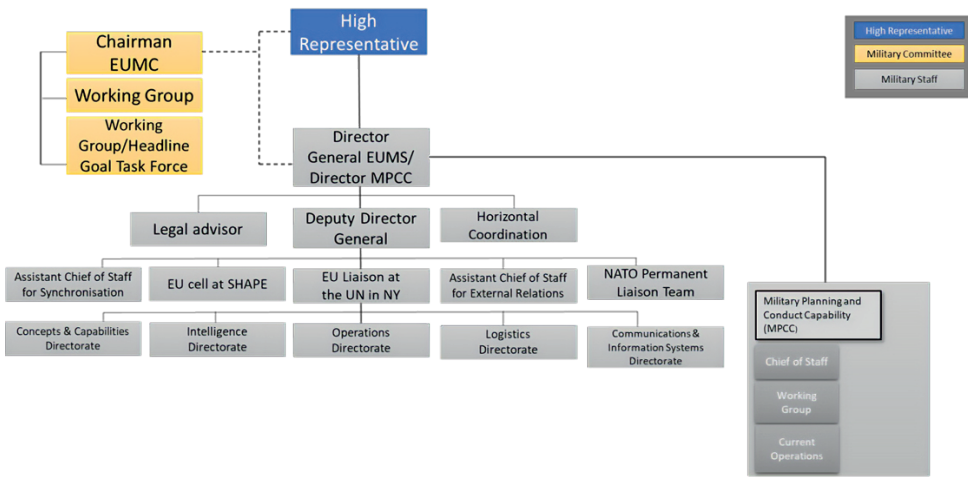
²⁵ NAI-FOVINO et al. 2019.

²⁶ www.isacs.eu/

²⁷ https://cert.europa.eu/cert/plainedition/en/cert_about.html

továbbá a NATO-n belül kezdeményezett Európai Biztonság és Védelmi Identitás (ESDI) megjelenése mintegy életre hívta az első katonai-védelmi irányú szervezetet, az EU Katonai Tanácsát (EUMC) 2000-ben, majd az Európai Unió Katonai Törzsét (European Union Military Staff, EUMS) 2004-ben.

A főképviseelő, a Katonai Törzs és a Katonai Bizottság közötti kapcsolat 2017 novemberétől

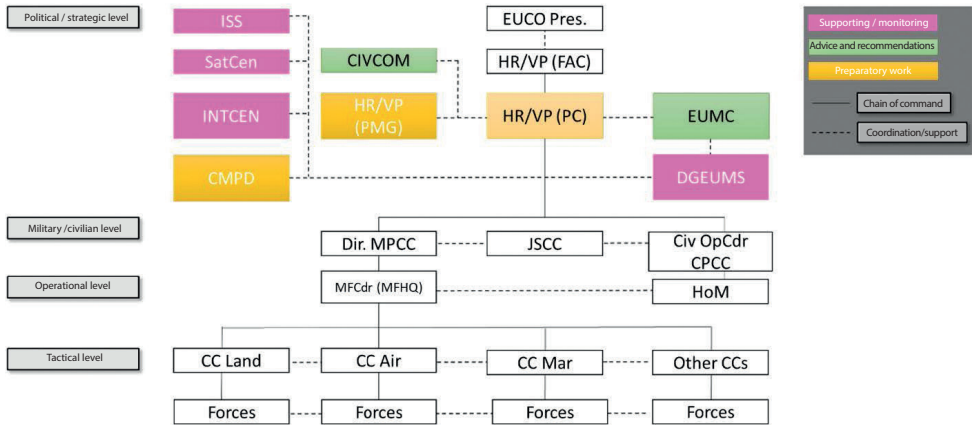

3. ábra: A főképviseelő, a Katonai Törzs és a Katonai Bizottság közötti kapcsolat 2017 novemberétől
Forrás: www.eeas.europa.eu/sites/default/files/impetus_24_dp_final_1.pdf

Az EUMS az Európai Külügyi Szolgálat (EKSZ) egyik főigazgatósága, amely hozzájárul a CSDP-hez, azáltal, hogy stratégiai tanácsokkal látja el a HR-t, és katonai szolgálatán keresztül irányítja a műveleteket. Másrészt, a 2017-ben alapított Military Planning and Conduct Capability (MPCC) hadműveleti központja.²⁸ Az EUMS jelent az EUMC-nek, ami a HR és a Politikai és Biztonsági Bizottság alá tartozik.

²⁸ The Military Planning and Conduct Capability (MPCC). 2018.

EU C2 struktúra

4. ábra: EU C2-struktúra

Forrás: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8798-2019-INIT/en/pdf>

Az organigramokból látszik, hogy explicit nincs még beillesztve a kiberkomponens (se hibrid komponens) az EU védelmi gyakorlatába, sem a C2-struktúrába, viszont a dinamikusan változó biztonsági környezet miatt a már meglévő politikai irányelvek és stratégiák mellé a műveleti szintű (akár támogató, akár önálló komponensként) kibereket szükséges lesz rövidesen bevezetni, bármilyen irányba is fejlődjön tovább az EU önálló védelmi struktúrája.

Összegzés

Társadalmunk és gazdaságunk erősen függ az információs technológiától. Minél nagyobb ez a dependencia a kibertér és a modern technológia adta lehetőségekre, annál inkább figyelembe kell vennünk az új típusú biztonsági kihívásokat is, amelyek jelentősen befolyásolhatják mindennapi életünket, a kritikus infrastruktúrák működését, a különböző szolgáltatásokhoz való hozzáférést. A teljes körű, kibertérre is kiterjedő védelempolitikai gondolkodás megjelenik a NATO és az EU által kiadmányozott stratégiákban is.

Már a 2013 elején, az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviselője és az Európai Bizottság által közösen kidolgozott új EU Kiberbiztonsági Stratégia meghatározta a kiberkorszak jövőjét az EU-ban. A stratégia nagyon világos célokat és prioritásokat határozott meg az EU kiberpolitikájára vonatkozóan, ideértve a szabadság és a nyitottság előmozdítását, a megfelelést, a kiberbiztonsági képességeket és a kibertérrel kapcsolatos nemzetközi együttműködést.

Ezzel a stratégiával és a NIS-irányelvel az EU határozott és közös irányt szab tagállamai számára a kiberbiztonság területén. Bár a NATO-nak számos közös fellépése

van az Európai Unióval a kiberbiztonság területén, a Szövetségnek saját kiberbiztonsági politikája és stratégiája van.

De a két szervezet alapvető céljaiban való eltéréseknek megfelelően, a stratégiák és a gondolkodás köré épített intézményrendszer – bár már vannak átfedések – igen különböző. A jövőre nézve a valódi kérdés az, hogy az EU megelégszik-e ezekkel az átfedésekkel és a NATO által nyújtott biztonsági garanciákkal, vagy elindul a saját haderőfejlesztés útján a jelenlegi labilis világpolitikai helyzetben.

Az EU–NATO-együttműködés mindig is kihívást jelentett az egyes szervezetek tagságának összetételében mutatkozó különbségek miatt. Ugyanakkor a kapcsolatok folyamatosan épülnek, különösen mióta az EU és a NATO 2016 februárjában technikai megállapodást írt alá az NCIRC és a CERT-EU közötti információmegosztás fokozására. Ezen túlmenően két nem NATO-tag EU-ország tagja a CCD COE-nek, az EU-n és a NATO-n kívüli országok pedig különféle NATO-val kapcsolatos kibergyakorlatokon vesznek részt megfigyelőként.

Végső soron számos előnnyel járna a szorosabb EU–NATO-együttműködés, ahol a szövetségesek együtt dolgozhatnak a NATO-n belül a közös kibervédelmi képességek és stratégiák továbbfejlesztésén. Az EU és a NATO egyidejűleg kétoldalúan dolgozhatnak közös célok elérése érdekében más kiberbiztonsági kérdésekben. A két szervezet közös politikai napirendje magában foglalhatja a kibertermékekre és -szolgáltatásokra vonatkozó uniós szövetséges biztonsági szabványok konvergenciáját, beleértve a közös beszerzéseket a kevésbé érzékeny területeken; együttműködési gyakorlatokat; strukturáltabb információmegosztást; a kiberbűnözés elleni nemzetközi rendszerek folyamatos fejlesztését; valamint következetes és gyakorlatias adatvédelmi előírásokat. Ennek elérése érdekében a szövetséges és uniós államoknak hozzá kell járulnia a NATO és az EU közös kiberműveleteihez, ami kohézióként szolgálhat e két szervezet egymáshoz való közelítésében.

Körülbelül egy évtizeddel ezelőtt kezdték el az európai döntéshozók felismerni, hogy a számítógépes támadások és a számítógépes bűnözés által okozott fenyegetés eredendően határokon átnyúló probléma, amely határokon átnyúló megoldásokat igényel. A NATO-hoz és az EU-hoz tartozó európai államok növekvő támogatásával ezek a nemzetközi entitások ki tudták építeni szervezeti és működési struktúrájukat és kapacitásaikat. Az EU és a NATO óriási előrehaladást ért el azon képességének kiépítésében, hogy tagjai között koordinálja a kiberbiztonsági és védelmi tevékenységeket. Ígéretes fejlemény, hogy a közelmúltban is tapasztalható, hogy e szervezetek egyre inkább hajlandóak egymással és a nemzetközi partnerekkel való szorosabb együttműködésre. Az összehangolt védelmi politikák közelmúltbeli sikerei csak akkor érik el teljes potenciáljukat, hogy pozitív hatást fejtsenek ki, tehát ha a NATO és az EU az ebből a területből levont tanulságokat a szélesebb kiberpolitikai kérdésekben is alkalmazza.

Összességében elmondható, hogy a kiberfenyegetéseknek való kitettség a nemzeti kormányokat és a nemzetközi szervezeteket a nagyobb transzatlanti biztonsági együttműködés felé tereli. A nemzetállami szereplők – köztük Oroszország – növekvő jelentősége az új hadszíntéren megmutatta, hogy a kinetikus műveletek a kibertérben jelentkező agresszióval párosulnak, így egyre nagyobb szükség van a biztonsági együttműködésre Európában és szerte a világon.

A NATO és az EU eddigi lépései a kiberfenyegetések kezelése érdekében ígéretesek, de végső soron csak alapvetőek. Ezeknek a szervezeteknek erre az alapra kell építeniük azáltal, hogy folyamatos az információmegosztás, a képességépítés és a védekezési stratégiák határokon átnyúló integrációja, ha a kibertérrel előnyükre akarják valaha is használni az ellenérdekelte felekkel szemben.

Felhasznált irodalom

- ABRIAL, Stéphane (2011): NATO Builds Its Cyberdefenses. *New York Times*, 2011. február 27. Online: www.nytimes.com/2011/02/28/opinion/28iht-edabrial28.html
- Allied Joint Publication 3.10 Allied Joint Doctrine for Information Operations*. 2009. november 23. Online: <https://info.publicintelligence.net/NATO-IO.pdf>
- Allied Joint Publication-3. Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations*. 2019. február 11. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/797323/doctrine_nato_conduct_of_ops_ajp_3.pdf
- Allied Joint Publication 3.20. Allied Joint Doctrine for Cyberspace Operations*. 2020. január 29. Online: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/899678/doctrine_nato_cyberspace_operations_ajp_3_20_1_.pdf
- Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union. Online: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.194.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2016:194:TOC
- European Commission (2020): The EU's Cybersecurity Strategy for the Digital Decade. 2020. december 16. Online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/eus-cybersecurity-strategy-digital-decade-0>
- European Parliament (2021): *The NIS2 Directive: A High Common Level of Cybersecurity in the EU*. 2022. Online: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689333/EPRS_BRI\(2021\)689333_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689333/EPRS_BRI(2021)689333_EN.pdf)
- European Security Union*. 2020. Online: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/european-security-union_en
- KLIMBURG, Alexander (2012): *National Cyber Security Framework Manual*. Tallinn. Online: www.ccdcoe.org/uploads/2018/10/NCSFM_0.pdf
- Közös közlemény az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának az Európai Unió kiberbiztonsági stratégiája: Nyílt, megbízható és biztonságos kibertér. 2013. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013JC0001&from=HU>
- MACKENZIE, Paul J. (2017): *NATO Joint Airpower And Offensive Cyber Space Operations*. 2017. Online: www.japcc.org/wp-content/uploads/JAPCC_OCO_screen.pdf
- NAI-FOVINO, I. et al. (2019): *A Proposal for a European Cybersecurity Taxonomy*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Online: <https://doi.org/10.2760/106002>
- NATO (2021): *Cyber Defence*. 2021. július 2. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm

- Recovery Plan for Europe*. 2021. Online: https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en
- Regulation (EU) 2019/881 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on ENISA (the European Union Agency for Cybersecurity) and on Information and Communications Technology Cybersecurity Certification and Repealing Regulation (EU) No 526/2013 (Cybersecurity Act). Online: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/881/oj>
- Shaping Europe's Digital Future*. 2019. Online: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/shaping-europe-digital-future_en
- The Military Planning and Conduct Capability* (MPCC). 2018. november. Online: www.eca.europa.eu/sites/eca-audit-defence/EN/Documents/MPCC.pdf
- Towards a More Secure, Global and Open Cyberspace: The EU Presents its New Cybersecurity Strategy. 2020. december 16. Online: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/90623/towards-more-secure-global-and-open-cyberspace-eu-presents-its-new-cybersecurity-strategy_en

Füzesi Kitti¹

Venezuelai válság: az olajexport múltja és jövőbeli kilátásai

Crisis in Venezuela: The Past and Future Prospects of Oil Exports

Absztrakt

Venezuela tekintélyes nyersanyagtartalékokkal rendelkezik, ennél fogva – figyelembe véve Földünk továbbra is növekvő energiafogyasztását – a világpolitikában is fontos szerepet tölthetne be. A dél-amerikai ország gazdaságát teljes mértékben az olajiparra alapozta, emiatt a világpiaci árváltozások igen érzékenyen érintették. Az 1980-as évek végén nemzetközi hiteleket kellett felvennie, jelenleg pedig hiperinflációval, humanitárius válsággal küzd. Az egyre romló gazdasági helyzet az olajiparra is kihatott, az infrastruktúra állapota is rosszabbodott. A cikk bemutatja az olaj kitermelésének történetét és vizsgálja a jelenlegi válsághoz vezető okokat, a jövőbeni lehetőségeket.

Kulcsszavak: Dél-Amerika, Venezuela, olajipar, energia

Abstract

Venezuela has significant reserves of natural resources, therefore it could play an important role in world politics, given the world's ever-increasing energy consumption. The South American country's economy has been entirely based on the oil industry, making it very sensitive to price fluctuations. Venezuela had to take out international loans in the late 1980s, and the country is currently struggling with hyperinflation and a humanitarian crisis. The economic crisis has also affected the oil industry, and the condition of the infrastructure has deteriorated. The article presents the history

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: fuzesikitti@gmail.com

of oil extraction and analyses the causes of the current crisis and the possibilities for the future.

Keywords: South America, Venezuela, oil industry, energy

Bevezetés

Az olaj az egyik legfontosabb energiaforrás, jelentőségét jól mutatja, hogy a világ primer energiafogyasztásának 31%-át² teszi ki. Bár az utóbbi időben egyre inkább növekszik a megújuló energiaforrások használata, Földünk energiafogyasztása továbbra is nagymértékben támaszkodik a fosszilis energiaforrásokra.

A „fekete arany” az energiabiztonságban nagy horderejű, hiszen a 20. században globális szempontból jelentőssé váló fogalom elsődlegesen a fenti ásványkincshez kapcsolódott, majd napjainkra tovább formálódott, kiszélesedett. Az országok eltérő adottságai miatt az energiabiztonság mást jelent egy erőforrást exportáló és mást egy importáló állam számára.

A jelen tanulmány tárgyát képező ország szempontjából elsősorban az energiaforrás-exportnak van nagy súlya, hiszen Venezuela számára ez jelenti a legfőbb bevételi forrást. Venezuela, bár olyan jelentős olaj- és földgáztartalékkal rendelkezik, amely alapján akár a világpolitikában is igen fontos szerepet tölthetne be, súlyos gazdasági és humanitárius válsággal küzd. A dél-amerikai állam gazdaságát jelentős olajtartalékaikra alapozta, ez azonban történelme során már többször érezte negatív hatását, hiszen általa nagymértékben ki volt téve az olaj világgpiaci árváltozásainak.

A cikk először általános ismertetést nyújt a dél-amerikai országról, gazdaságáról és energiatartalékairól, majd bemutatja az olaj kitermelésének történetét. Ezt követően vizsgálja a jelenlegi válság okait és következményeit, végezetül elemzi az ország lehetőségeit. Olyan kérdésekre keresi a választ, hogy milyen okokra vezethető vissza a venezuelai súlyos gazdasági válság? Milyen lehetőségei lehetnek Venezuelának a nemzetközi olajpiacon?

Általános adatok

Venezuela Dél-Amerika 6. legnagyobb állama, területe 882 050 km², ami a teljes dél-amerikai régió csupán 5%-át adja.³ A Worldometer 2021-es adatai alapján az ország lakossága 28 435 940 fő, az éves növekedési ráta 2016 óta negatív, 2020-ban –0,28% volt.⁴ A kivándorlási arány igen magas, 2021 év elején a nettó kivándorlási ráta alapján 1000 lakosra 14,22 kivándorló jutott, amivel Dél-Amerikában az első, a világon pedig a harmadik helyen áll, csupán Szíria (34,34 kivándorló/1000 fő – 2021) és Dél-Szudán (22,04 kivándorló/1000 fő – 2021) előzi meg.⁵ Ezt egyrészt a rossz gazdasági helyzet indokolja, másrészt pedig a rossz közbiztonság. A régióban itt az egyik leggyakoribb

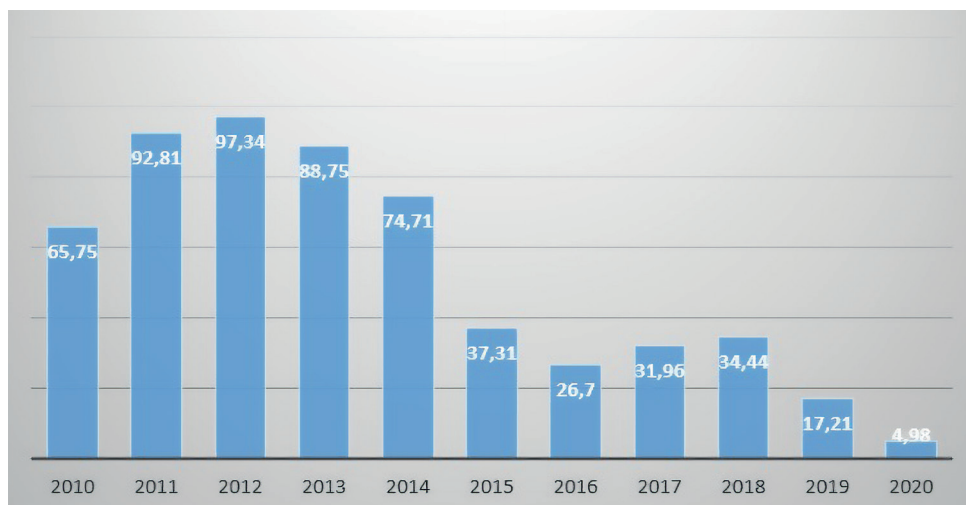
² Lásd: Statista.

³ Lásd Worldometer, www.worldometers.info/population/countries-in-south-america-by-population/

⁴ Lásd Worldometer, www.worldometers.info/world-population/venezuela-population/

⁵ CIA (é. n.)

az erőszakos halálesetek aránya. 2019-ben 16 506 gyilkosság történt az országban, ami azt jelenti, hogy 100 000 lakosra 60,3 erőszakos haláleset jut, ez az érték a legmagasabb egész Latin-Amerikában.⁶ Fontos megemlíteni a korrupciót is, Venezuela a világon a legrosszabb adatokkal rendelkezők közé tartozik, a korrupciós listán a 174. helyen áll, csupán Szomália és Szíria előzi meg.⁷ A 2020-as migrációs adatokat tekintve a legtöbb venezuelai elvándorló célja a szomszédos Kolumbia volt (1 780 486 fő), a második helyen Peru (941 889 fő), a harmadikon pedig Chile (523 553 fő) állt.⁸ „Latin-Amerika legnagyobb közelmúltbeli kivándorlási válságában”⁹ 2022. május elejéig 6 133 473 venezuelai¹⁰ hagyta el az országot, ami az eredeti lakosság körülbelül 20%-a. A venezuelai migráció különlegessége, hogy nem fegyveres konfliktus vagy üldöztetés miatt hagyták el otthonaikat, hanem a gazdasági válság, az élelmiszer- és gyógyszerhiány, valamint a rossz közbiztonság volt a kiváltó ok. Másrészt jellemzően a dél-amerikai kontinens más országait választják célállomásként.¹¹

1. ábra: Áruexport alakulása Venezuelában 2010 és 2020 között (milliárd USD)

Forrás: www.statista.com/statistics/370930/export-of-goods-from-venezuela/ alapján a szerző szerkesztése

A gazdasági mutatókat figyelembe véve 2020-ban az OEC adatai alapján Venezuela az export tekintetében a világon csupán a 118. helyen állt.¹² Ahogy az 1. ábrán is látható, az ország exportja a 2012–2020 közötti 8 évben jelentősen, 92,36 milliárd USD-vel csökkent.¹³ Hasonlóan nagyarányú visszaesés figyelhető meg az import terén is (2. ábra). Ennek oka pedig az ország rendkívül rossz gazdasági helyzetében keresendő.

⁶ OSAC 2020.

⁷ The Global Economy (é. n.)

⁸ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/824384/leading-countries-destination-venezuelan-migrants/

⁹ SZENTE-VARGA – BATA-BALOG 2021: 76.

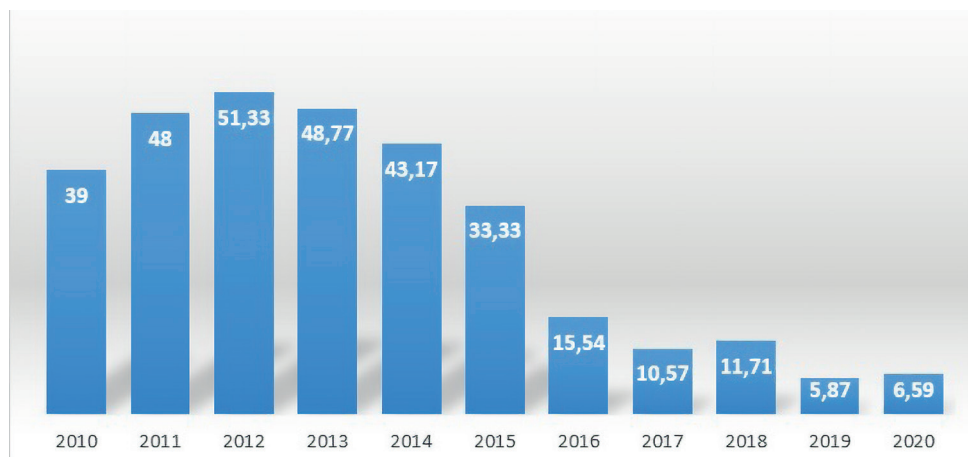
¹⁰ R4V (é. n.)

¹¹ SOLTÉSZ 2021: 4–5.

¹² OEC (é. n.)

¹³ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/370930/export-of-goods-from-venezuela/

A „befagyott válságként” is említett, több sebből vérző gazdaságpolitika eredménye a kilátástalan pénzügyi helyzet, a lakosság elszegényedése volt. Ahogy a későbbi fejezetben részletesen látható lesz, az infláció az egekbe szökött, a nemzeti fizetőeszköz elértéktelenedett, ezt jól mutatja, hogy 2021 júliusában a minimálbér 7 millió bolivár volt, ami 1,87 USD-nek felelt meg.¹⁴ Az egy főre eső GDP 1541,7 USD volt 2021-ben,¹⁵ ez jelentősen elmarad Chilétől (15 617,13 USD – 2021),¹⁶ ami Dél-Amerika legstabilabb gazdasága, valamint a latin-amerikai régió átlagától is (7 417,25 USD – 2021).¹⁷

2. ábra: Áruiport Venezuelában 2010–2020 között (milliárd USD)

Forrás: www.statista.com/statistics/370926/import-of-goods-to-venezuela/ alapján a szerző szerkesztése

Az ország legfontosabb exportterméke a nyersolaj (3. ábra), ami a teljes export 61,4%-át adta 2020-ban, korábban pedig még ennél is hangsúlyosabb volt.¹⁸

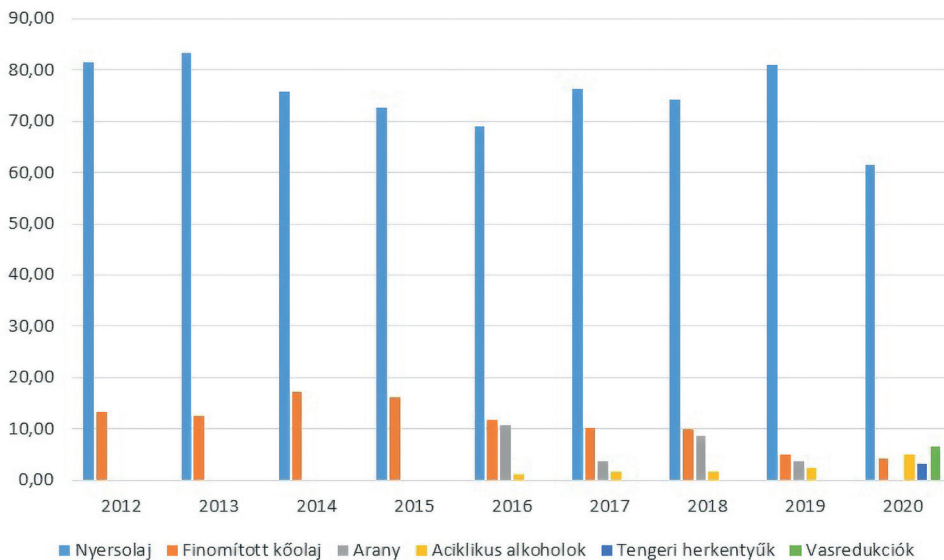
¹⁴ BATA-BALOG 2021.

¹⁵ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/371876/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-venezuela/

¹⁶ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/370353/gross-domestic-product-gdp-per-capita-in-chile/

¹⁷ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/256413/gross-domestic-product-per-capita-in-selected-global-regions/

¹⁸ OEC (é. n.)

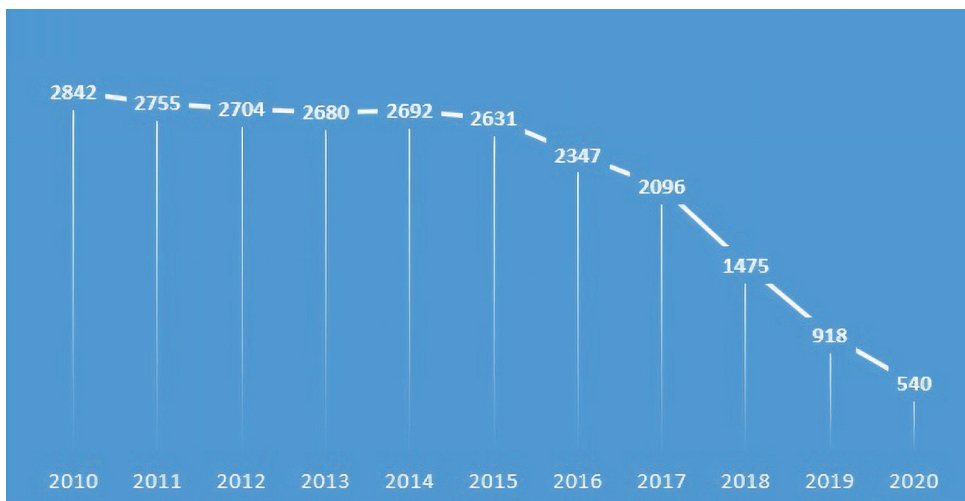
3. ábra: Exporttermékek százalékos aránya Venezuelában
 Forrás: OEC (é. n.) alapján a szerző szerkesztése

Energiatartalékok

Venezuela rendelkezik a világon a legnagyobb olajkészlettel: 2020. év végén az összes bizonyított tartaléka 303,8 milliárd hordó volt, ami a világ teljes tartalékának 17,5%-a.¹⁹ Ugyanakkor a kitermelés mértéke, ahogyan a 4. ábrán is jól látható, 2010–2020 között mintegy 80%-kal esett vissza, különösen nagyarányú csökkenés tapasztalható 2018–2020 között, ugyanis két év alatt a napi mennyiség 36,6%-kal lett kevesebb.²⁰ Oka a Donald Trump által bevezetett, a Maduro-rezsím megbuktatását célzó szankciók és az azt követő gazdasági válságban keresendő, amelyet a cikkben részletesen elemzünk.

¹⁹ BP Statistical Review of World Energy 2021. 2021: 16.

²⁰ BP Statistical Review of World Energy 2021. 2021: 18.

4. ábra: Az olaj kitermelése Venezuelában 2010–2020 között (ezer hordó/nap)

Forrás: BP Statistical Review of World Energy 2021. 2021. 18. alapján a szerző szerkesztése

A földgáz esetében Latin-Amerikában szintén a legjelentősebb tartalékkal bír (6 300 milliárd m³), ez a Föld teljes tartalékának 3,3%-a, amivel a világon a hetedik helyen áll.²¹ Ami pedig a kitermelést illeti, 2017 óta szintén jelentős csökkenés tapasztalható. 2020 év végére a földgáz kitermelésének mértéke a 2017-es szinthez képest több mint 50%-kal esett vissza.²²

Jelentős fosszilis energiatartalékai meghatározzák Venezuela energiafelhasználását is. Az ország teljes energiaellátásának 86%-a származott ezekből (olajból 41%, földgázból 45%),²³ míg a megújuló energiaforrások csupán 14%-ot képviselnek. Utóbbiból a vízenergia a számottevő (13%), míg a bioüzemanyagok az energiaellátás mindössze 1%-át adják.²⁴

Az olaj kitermelésének története

Az olaj kitermelése Venezuelában 1914-re nyúlik vissza, ekkor fúrták az első kereskedelmi olajkutat a Maracaibo-tó keleti partján található Mene Grande mezőben. Ugyanakkor már 1909–1910-ben megjelentek az amerikai és angol vállalatok a lehetséges olajmezők feltárására. Az első olajmező azonban csalódást okozott, mert a vártnál kevesebb mennyiséget találtak. Továbbá a kezdeti kutatások igen nehézkesnek bizonyultak, mivel a közlekedési lehetőségek nagyon primitívek voltak, az őserdőn pedig nehezen lehetett átjutni.²⁵

²¹ BP Statistical Review of World Energy 2021. 2021: 34.

²² BP Statistical Review of World Energy 2021. 2021: 36.

²³ IEA (é. n.)

²⁴ IEA (é. n.)

²⁵ MILLER 1940: 204.

Először 1917-ben szállítottak venezuelai olajat külföldre, ekkor 121 ezer hordót állítottak elő, a következő évben ez már 320 ezer hordóra nőtt.²⁶ Az 1922-es év áttörést jelentett, a megtalált La Rosa mező már a nagy mennyiségű olajtartalék reményével kecsegtetett. Ezt követően egyre több olajvállalat fektetett be az országba, az olajkitermelés fellendült.²⁷ Mindezt jól mutatja, hogy 1925-re Venezuela nemzeti exportbevételének több mint 50%-át az olajkitermelés adta.²⁸ 1928-ra a napi kőolaj-kitermelés meghaladta a 290 ezer hordót, az export mértéke pedig elérte a 275 ezer hordót naponta, amivel a világon a második legnagyobb termelő és a legnagyobb exportőr lett.²⁹ Venezuela egyre inkább petroállammá vált, az olaj határozta meg a gazdaságon kívül a politikai viszonyokat is. Az olajérdekeltségek növekedésének eredményeként az egyéb termékek exportja fokozatosan csökkent, ezzel párhuzamosan növekedett az import.³⁰

1943-ban a venezuelai kormányzat az amerikai Standard Oil társasággal megállapodást kötött, amelynek értelmében az olajból származó bevételek 50-50%-ban oszlottak meg a két fél között. 1945-ben sikerült egy kicsit kedvezőbb jövedelemmegosztást elérnie, ami fontos volt a gazdaság fejlődésében. Utóbbihoz hozzájárult az is, hogy a kőolaj világpiaci ára megemelkedett, így Venezuela gazdasága az 1950-es és 1960-as években Latin-Amerikában a legerősebbnek számított.³¹ Növekvő külpolitikai jelentőségét mutatja, hogy az 1960-ban létrejött Kőolaj-exportáló Országok Szervezetének (Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC) alapító tagja volt.³²

Az 1960-as években a kormány bevezette a „*Pentágono en Acción*” olajpolitikát. Az öt irányelvből álló program lényege az volt, hogy az ország jobban profitáljon az olajtartalékaiból, szabályozza a nyersolaj kereskedelmét, ezáltal elkerülje a pazarlást, összehangolja politikáját az olajexportáló országokkal. Ezen kívül megfogalmazta a nemzeti olajtársaság (Corporación Venezolana de Petróleo, CVP) létrehozásának igényét is.³³

Az olajárak növekedése fellendítette a venezuelai gazdaságot, 1969-ben Venezuelában például az ipari munkavállalók átlagos jövedelme az amerikai munkavállalók jövedelmének 90%-a volt.³⁴ 1976-ban (hasnolón több dél-amerikai országhoz) megvalósult az olajipar államosítása.³⁵ A hetvenes évek elején lévő olajválság okozta olajár-növekedés, valamint az államosításnak köszönhetően jelentősen növekedett

²⁶ LIEUWEN 2016: 31.

²⁷ MILLER 1940: 204.

²⁸ MÁHLER 2009: 11.

²⁹ Lásd: www.pdvsa.com/index.php?option=com_content&view=article&id=8917&Itemid=569&lang=es

³⁰ HEGEDŰS 2019: 172–173.

³¹ VOGEL 2011: 127–128.

³² Az 1960. szeptember 10–14. közötti bagdadi konferencián létrehozott szervezet célja összehangolni és egységesíteni a tagállamok közötti kőolaj-politikát annak érdekében, hogy a kőolajtermelők számára stabil és tisztességes árakat biztosítson. A fogyasztó nemzeteknek pedig garantálja a hatékony, gazdaságos és rendszeres ellátást. Célja továbbá, hogy a befektetőknek biztosítsa a befektetett tőke méltányos megtérülését. Lásd: www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm

³³ OSORIO 2015.

³⁴ KORNBLIHTT 2015: 59.

³⁵ Bolívia 1969-ben, Brazília 1953-ban, Kolumbia 1951-ben, Ecuador 1972-ben és 1974-ben, Peru pedig 1968-ban államosította olaj- és földgázkészleteit, lásd BERRIOS–MARAK–MORGENSTERN 2011: 676.

az állami jövedelem.³⁶ 1975-ben a kormány létrehozta a Petróleos de Venezuelát (PDVSA), amely a nemzeti olajkomplexum anyavállalata, feladatai közé tartozik a vállalatok tevékenységének megtervezése, felügyelete, koordinálása és ellenőrzése.³⁷

Azonban az olajválságok hatására más területeken is megindultak az olaj utáni kutatások, valamint egyéb energiaforrásokat kezdtek el alkalmazni, például a gázt, szenet és a nukleáris energiát. Ezen intézkedések hatására csökkent az olaj világgpiaci értéke. 1986-ban az olajárak összeomlása nyilvánvalóvá tette az exportáló országok kiszolgáltatottságát.³⁸ Mindez Venezuelában is erősen éreztette hatását, az adósságválság kezelésére pedig nemzetközi hiteleket kellett felvennie például a Világbanktól és az IMF-től 1989-ben.³⁹ Bár az 1980-as évek elején a hitelezők még úgy gondolták, hogy Latin-Amerika csupán likviditási válságban szenved, és a hiteleket megújítva abban bíztak, hogy a válságból kilábalva képes lesz törleszteni, 1985-re világossá vált, hogy ennél súlyosabb problémáról van szó. Ezért az úgynevezett washingtoni konszenzus jegyében a hitelekért cserébe piaci reformokat kértek, aminek a célja a gazdaság beindítása volt. Többek között ez kiterjedt a piacok liberalizációjára, az állami tulajdon privatizációjára, a külföldi befektetések beengedésére és adóreformok végrehajtására is.⁴⁰ A nemzeti fizetőeszköz, a bolívár leértékelése miatt az emberek megélhetési körülményei jelentősen visszaestek, emelkedni kezdett a bűnözés és a korrupció aránya, továbbá nőtt a politikai instabilitás.⁴¹ Az egyre romló gazdasági helyzet és a kormány megszorító intézkedései miatt 1989. február 27-én országszerte tiltakozások kezdődtek, több százan vonultak az utcákra. Fosztogatások, erőszakos események kezdődtek, ami miatt a kormány többek között kijárási tilalmat rendelt el, a fegyveres erőket pedig megbízta a törvényesség és a rend fenntartásával. Az ezt követő napokban több száz ember vesztette életét a rendőrség és a katonaság válogatás nélküli lövöldözésének következtében.⁴²

Az 1980-as évek olajárcsökkenése azért is érintette különösen súlyosan Venezuelát, mert az olajszektor dominanciája miatt az ország mezőgazdasági ágazata visszaszorult, az élelmiszerek jelentős részét importból szerezte be. A bevételek csökkenésével a szegényebb lakosságot a magas élelmiszerárak súlyosan érintették.⁴³

Az 1990-es években történt némi előre mozdulás az olajszektor liberalizálására az *Apertura Petrolera* politikai folyamat részeként. 1992-ben Venezuela megállapodásokat kötött külföldi vállalatokkal a nehézőlaj kitermeléséről és feldolgozásáról és a cseppfolyósított földgáz előállításáról. Ezeket a szerződéseket 1993-ban újabbak követték. Az említett két évben összesen 14 olajkitermelő mező újraindításáról, üzemeltetéséről állapodott meg a PDVSA, amelyeket külföldi vállalatok kaptak meg. Ezek a társulási megállapodások az Orinoco-öbölben található szénhidrogénkészletek feltárására, előállítására, szállítására és tárolására vonatkoztak. A PDVSA leányvállalata, a CVP kötötte a szerződéseket a külföldi cégekkel. Ezek értelmében a szénhidrogénkészletek

³⁶ MÁHLER 2009: 15.

³⁷ Petróleos de Venezuela, PDVSA, lásd: www.pdvs.com/index.php?lang=es

³⁸ GIUSTI 1999: 120–121.

³⁹ HEGEDŰS 2019: 173.

⁴⁰ BEN CZES 2015: 107–117.

⁴¹ VOGEL 2009: 1.

⁴² Amnesty International 1991: 1–2.

⁴³ MÁHLER 2009: 23.

feltárásának kockázata a harmadik felet terhelte, viszont a nyereségből a CVP is részesedett.⁴⁴ A külföldi vállalatok kedvezőbb adózásban részesülhettek. Ennek a nyitási politikának hátrányai is voltak, például nem írták elő, hogy a feltárt, de kiaknázatlan területeket vissza kell szolgáltatni a nemzeti tartalékba, annak ellenére, hogy azt már az 1920-as években megalkotott első szénhidrogéntörvényben leszögezték. A fenti nyitási program a Demokratikus Akció (Acción Democrática, AD), képviselőiben ellenvetést váltott ki. 1995-ben elkészült a venezuelai-külföldi vegyesvállalatok szerződésének mintája, amely a hazai vállalatoknak korlátozott, alárendelt feltételeket biztosított, például a termelés felett csak kevés irányítással, bár a nyereségből részesülnének. A PDVSA fokozatosan csökkentette szerepét a kőolaj feltárásában, előállításában és forgalmazásában is, mivel a nyitási program célja az volt, hogy Venezuela jövőjét összekapcsolja a fogyasztó nemzetek érkeivel.⁴⁵

Rafael Caldera rendkívül nehéz időszakban vette át az ország irányítását 1994-ben. A Banco Latino összeomlása súlyos gazdasági válságot eredményezett Venezuelában, a bankrendszer közel fele fizetéképtelenné vált.⁴⁶

Az olajszektor Chávez elnöksége alatt

Az 1998-as elnökválasztásokon a szavazatok 56,2%-át Hugo Chávez szerezte meg,⁴⁷ így ő lett Venezuela új elnöke. Az ország neve 1999-ben Venezuelai Bolívari Köztársaságra változott. Még ez év decemberében elfogadták az új alkotmányt, amelyben megfogalmazták, hogy az ország területén lévő szénhidrogén-lelőhelyek a Venezuelai Bolívari Köztársaság vagyonának minősülnek, ennél fogva elidegeníthetetlenek.⁴⁸ 2000-ben Caracasban Chávez meghívására tartották meg az OPEC-tagállamok államfőinek második csúcstalálkozóját, amelyen többek között a szegénység és egyenlőtlenség leküzdéséről, az egyenlőtlen kereskedelmi feltételek felszámolásáról és az olajárak védelméről volt szó. Ennek háttérében az állt, hogy az 1998-as gazdasági világválság hatására az olajárak ismét estek, ami súlyosan érintette Venezuelát is.⁴⁹ Chávez első intézkedései között szerepelt az olajkészletek újbóli államosítása. A 2001-ben elfogadott új szénhidrogéntörvény értelmében az állami olajtársaság, a PDVSA minimum 51%-os részesedéssel rendelkezett az olaj feltárásával és termelésével kapcsolatos projektekben. Szintén ebben a törvényben hozta létre a PDVSA és magánbefektetők vegyes vállalatait.⁵⁰ Ugyanakkor Chávez azon intézkedése, hogy ellenőrizze az állami olajtársaságokat, tiltakozásokat váltott ki 2002-ben az olajipari dolgozók körében, ami az elnök elleni puccskíséretté alakult.⁵¹ 2003 év elején a PDVSA-n belül is voltak sztrájkok, amelyek a venezuelai gazdaságban súlyosan éreztették hatásukat. Ezt jól mutatja, hogy 2003-ban a szegénységi küszöb alatt lévő háztartások aránya 55%-ra

⁴⁴ ELJURI-PÉREZ 2008: 477.

⁴⁵ HELLINGER 2017: 59–64.

⁴⁶ PHILIP 1999: 370.

⁴⁷ HEGEDŰS 2019: 165.

⁴⁸ PDVSA (é. n.)

⁴⁹ HELLINGER 2017: 64.

⁵⁰ HALFF et al. 2017: 1–8.

⁵¹ VOGEL 2011: 130.

nőtt (1998-ban ez az arány 44% volt, ami szintén magasnak tekinthető).⁵² 2004-ben Chávez a visszahívó népszavazáson győzni tudott, 2006-ban pedig az elnökválasztásokat is megnyerte. 2006-ban a korábbi 51%-ról 60%-ra növelte a kormányzati tulajdon arányát az olajszektorban.⁵³

A 2003–2008 közötti időszak sikeresnek mondható a venezuelai gazdaságban, ami szorosan összefüggött azzal, hogy az olaj világgpiaci ára is meredeken emelkedett, a Statista adatai alapján 2003-ban 28,1 USD, míg 2008 első felében már 94,1 USD volt az olaj hordónkénti ára.⁵⁴ Chávez ezt a kedvező helyzetet kihasználva javítani tudott az ország gazdasági helyzetén, emelkedett az egy főre eső GDP, csökkent az államadósság és a munkanélküliség is. Azonban ő sem tudott strukturális változásokat megvalósítani, Venezuela gazdasága továbbra is a kőolajtól függött, emiatt a 2008-as világválság újfent súlyosan érintette. Mindezt fokozta, hogy elmaradt a kőolajszektor modernizációja.⁵⁵

Chávez az ország nagy mennyiségű olajtartalékait arra használta, hogy USA-ellenes politikáját erősíteni tudja. Ennek jegyében Oroszországgal és Iránnal kereskedelmi, technológiai és katonai megállapodásokat kötött, támogatta az iráni atomprogramot is.⁵⁶ Szintén szoros kapcsolatokat kezdett ápolni Kínával.

Venezuela helyzete Chávez után

Chávez 2013-ban meghalt, Venezuela új elnöke pedig a korábbi külügyminiszter, majd alelnök, Nicolás Maduro lett. 2014–2016 között a kőolajárak drasztikusan csökkentek 96,29 USD/hordóról 40,76 USD/hordóra (2016), ez pedig az olajtól függő országban erősen éreztette hatását.⁵⁷ Venezuela gazdasági helyzetét tovább súlyosbította az Egyesült Államok szankciós politikája a dél-amerikai állammal szemben, ami az ország gazdaságának legfontosabb elemét, az olajpiacot célozta meg. A 2017–2019 között bevezetett többlépcsős szankcióknak a célja az volt, hogy Madurót eltávolítsa az elnöki pozícióból. Bár a venezuelai kormány igyekezett a szankciók negatív hatásait csökkenteni (például bevezette a petro kriptovalutát), ezek az intézkedések nem jártak sikerrel. A gazdasági válság tovább mélyült, az infláció az egekbe szökött.⁵⁸ 2015-ben havonta több mint 10%-kal emelkedett az infláció mértéke, 2017-ben már az 50%-os havi növekedést is meghaladta, ami végül 2018-ban csúcspontot ért el, ekkor havonta közel 250%-kal növekedett az árindex.⁵⁹ Bár a venezuelai kormány 2015-től kezdve nem közölt inflációs adatokat, az IMF kimutatásai alapján Venezuelában az éves inflációs növekedés 2017–2018 között érte el a csúcspontját, ekkor 65 370%-os emelkedés

⁵² BUXTON 2014: 20.

⁵³ HELLINGER 2017: 66.

⁵⁴ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/262858/change-in-ope-cru-de-oil-prices-since-1960/

⁵⁵ LEHOCZKI 2013: 10.

⁵⁶ HEGEDŰS 2019: 175–177.

⁵⁷ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/262858/change-in-ope-cru-de-oil-prices-since-1960/

⁵⁸ Az infláció mértéke a 2000-es évek elején is éves szinten 10–30% között mozgott, ami már ekkor is magasabb volt a világtágnál. Lásd BARREDO-ZURIARRAIN 2021: 8.

⁵⁹ BARREDO-ZURIARRAIN 2021: 12–13.

volt megfigyelhető.⁶⁰ Ezt követően az éves növekedési arány csökkent ugyan, de 2022-ben is 2000% körüli értékkel számolt a világszervezet.⁶¹ Tovább súlyosbította a gazdasági helyzetet, hogy a PDVSA nagy adósságokat halmozott fel, a kitermelt olaj legnagyobb része nem hozott lényegi bevételt a dél-amerikai ország számára, ugyanis azok döntő része a kínai⁶² és orosz hitelek, valamint a vegyesvállalatok hiteleinek törlesztésére szolgált. Jelentősen visszaesett a hagyományos olajmezők termelése, ezzel szemben a nehézőlaj-termelés kisebb ütemben csökkent, ez pedig további nehézségeket okozott. A nehézőlaj hígításához infrastrukturális beruházások kellettek, valamint a művelethez szükséges alapanyagokat is importálni kellett, ami tovább csökkentette a bevételi forrásokat.⁶³

A rendkívül rossz gazdasági helyzethez bel- és külpolitikai viszály is társult. A 2018-as parlamenti választásokat Maduro ugyan megnyerte, de annak eredményét az ellenzék nem ismerte el, és Juan Guaidó ideiglenes elnökké kiáltotta ki magát, amit az Egyesült Államok egyoldalúan el is ismert.⁶⁴ Majd így tett 2019 január végén az Európai Parlament,⁶⁵ illetve a legtöbb dél-amerikai ország is.

2019 januárjában az Egyesült Államok újabb szigorítást vezetett be, ami nagyon érzékenyen érintette Venezuelát, ugyanis ekkor (néhány kiegészítő rendelkezés kivételével, például humanitárius célú olajügyletek, amelyekért cserébe élelmiszert, gyógyszert, üzemanyagot kapott Venezuela) gyakorlatilag megszűnt az olajkereskedelem az USA-val, amely addig a legfontosabb exportpartnere volt.⁶⁶ Az országon belül energiaellátási problémákat okozott, hogy megszűnt a kőolajimport is az Egyesült Államokból, ugyanis korábban a nehézőlaj hígításához szükséges finomított kőolaj is innen érkezett.⁶⁷

Az amerikai szankciók közelebb hozták Venezuelát Oroszországhoz⁶⁸ és Kínához is. Míg előbbi nyíltan támogatta a Maduro-kormányt, addig Kína óvatosabb külpolitikát alkalmazott, gazdasági támogatása ugyanakkor hozzájárult ahhoz, hogy némi-képp ellensúlyozni tudják az amerikai bojkottot.⁶⁹ Az orosz–venezuelai kapcsolatokat erősödését mutatta az is, hogy az amerikai szankciókat követően Maduro a PDVSA európai központját a portugál fővárosból Moszkvába helyezte. Ezt követően azonban az Egyesült Államok szankciókkal sújtotta az orosz nemzeti olajvállalatot, a Rosznyeft, amiért figyelmen kívül hagyta a korábbi szabályokat. Emiatt a Rosznyeft visszavonta befektetéseit, ugyanakkor továbbra is nagy szerepet játszott a venezuelai olaj kereskedelmében.⁷⁰

⁶⁰ IMF (é. n.)

⁶¹ IMF (é. n.)

⁶² A hatalmas hiteleket jól példázza, hogy a Kínai Fejlesztési Bank legnagyobb hitelkiadásait Venezuelának nyújtotta. Lásd FERCHEN 2020: 3.

⁶³ MONALDI 2018: 2–3.

⁶⁴ RÁ CZ 2019: 4.

⁶⁵ European Parliament 2019.

⁶⁶ VÁ ROSI 2021: 4–9.

⁶⁷ VÁ ROSI 2021: 14.

⁶⁸ Oroszország és Venezuela kapcsolata már 2006-ban is szorosabbá vált, amikor az Egyesült Államok fegyverembargót vezetett be Venezuelával szemben. Ekkortól Oroszország vált a dél-amerikai állam legfontosabb fegyverszállítójává. Lásd BULL– ROSALES 2020: 12.

⁶⁹ BULL– ROSALES 2020: 11–12.

⁷⁰ SINGER 2022a.

Bár Venezuela rendelkezik a világon a legnagyobb olajtartalékkal, az ország olajkitermelő infrastruktúrája a válság miatt folyamatosan romlott. Az aktív olajfúró toronyok száma drasztikusan csökkent. Míg 2013-ban összesen 70 fúrótorony működött a dél-amerikai országban,⁷¹ ami a teljes latin-amerikai régió csaknem 17%-a volt,⁷² addig a 2017–2018 közötti egy évben a számuk nagyjából a felére esett vissza, 2020 decemberében pedig az utolsó torony is leállította működését.⁷³ A Baker Hughes 2022. márciusi adatai alapján ez továbbra sem változott.⁷⁴ Ezen kívül drasztikusan csökkent az olajkutak száma is Maduro kormányzása alatt. Míg 2014-ben egy év alatt 669 befejezett kutat⁷⁵ tartottak számon, addig 2021-ben már csupán 90-et.⁷⁶

Kilátások

Az olajkitermelés 2020 szeptemberében érte el a mélypontját Venezuelában, ekkor mindössze 360 ezer hordó volt naponta, azóta a statisztikai adatok emelkedést mutatnak.⁷⁷ 2021 év végére a kitermelés az előző év átlagának csaknem duplájára nőtt, ebben szerepet játszott, hogy Venezuela szeptemberben az iráni nemzeti olajtársasággal (National Iranian Oil Company, NIOC) megállapodást kötött, amely biztosította a nehézőlaj hígításához kulcsfontosságú anyag szállítását, így a dél-amerikai ország számára lehetővé vált, hogy exportképes kőolajat tudjon előállítani. Tovább nőtt az Ázsiába való olajkivitel mértéke is, az így keletkező bevételekből pedig a PDVSA némiképp csökkenteni tudta adósságát. Szintén a kitermelés növekedésének kedvezett, hogy az olaj világpiaci ára emelkedett, így a szankciók miatti jelentősen leárazott venezuelai olaj (amelyet többnyire átláthatatlan csatornákon keresztül exportáltak a szankciók kikerülése végett) előtt újabb lehetőségek nyíltak meg.⁷⁸ Ugyanakkor a termelékenység növekedéséhez mindenképpen újabb kutakra és az infrastruktúra javítására lenne szükség, ehhez pedig befektetők kellenének.⁷⁹

Oroszország 2022. februári ukrajnai inváziója új lehetőségeket nyithat a dél-amerikai ország számára. Az inváziót követően Joe Biden amerikai elnök leállította az orosz olaj behozatalát az Egyesült Államokba. Ezt a jelentős importot azonban helyettesítenie kell.⁸⁰ Március elején többéves szünetet követően ismét amerikai tisztségviselők érkeztek Caracasba. A találkozón többek között energetikai kérdésekről is tárgyaltak, azonban a két ország közötti viszony rendezésében lényegi előrelépés nem történt.⁸¹

⁷¹ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/1237919/number-oil-rigs-venezuela/

⁷² Baker Hughes 2022a.

⁷³ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/1237919/number-oil-rigs-venezuela/

⁷⁴ Baker Hughes 2022b.

⁷⁵ Olyan kút, amelyen keresztül már folyik a szénhidrogén-kitermelés, vagy készen áll arra, hogy kitermelést végezzen.

⁷⁶ Az olajkutak építése 2007-ben érte el csúcspontját Venezuelában, ekkor egy év alatt 1560 készült el, ami a legmagasabb szám volt abban az évben az OPEC tagállamai között. Lásd https://asb.opec.org/data/ASB_Data.php

⁷⁷ Lásd Statista, www.statista.com/statistics/1240421/crude-oil-production-monthly-venezuela/

⁷⁸ PALACIOS–MONALDI 2022.

⁷⁹ PARRAGA 2021.

⁸⁰ Az Oroszországból származó olajimportot egyike az USA 5 legnagyobb olajimportjának. A 2021-es éves behozatal 8%-át tette ki. Lásd: IEA 2022.

⁸¹ BEALES–SILVA– HAY 2022.

Maduro kijelentette, hogy a PDVSA képes (amennyiben sikerül visszaállítani az alapvető szintre a kitermelést) akár napi 1–3 millió hordó olajat is kitermelni.⁸² A venezuelai elnök ezen kijelentését is mértékkel kell kezelni, hiszen a rendkívül rossz gazdasági helyzet, valamint a szankciók miatt az ország infrastruktúrája folyamatosan romlott, és a dél-amerikai állam, bár jelentős tartalékkal rendelkezik, a közeljövőben nem lesz képes átvenni Oroszország szerepét. A két ország közeledése egymáshoz meglehetősen törékeny. Az Egyesült Államok továbbra is Juan Guaidót ismeri el Venezuela ideiglenes elnökének.⁸³ Ezzel párhuzamosan az amerikai Chevron olajvállalat kérte venezuelai tartózkodásra vonatkozó engedélyek meghosszabbítását annak érdekében, hogy a dél-amerikai államban üzemeltetett 4 olajmezőn tudja javítani üzleti tevékenységét.⁸⁴

Összegzés

Venezuela a világon a legnagyobb olajtartalékkal rendelkező ország, azonban kedvező földrajzi adottságai egyben hátráltatták is a gazdaság fejlődését. Akárcsak a legtöbb dél-amerikai állam, a világkereskedelemben mint nyersanyagexportőr kapcsolódott be, ez pedig azóta sem változott. Mivel az olaj határozza meg az ország gazdaságát, történelme során nagymértékben ki volt téve a világpiaci árak fluktuációjának. A kezdeti fellendülést az olajválságok miatti gazdasági nehézségek követték. Venezuela esete jól példázza, hogy az erőforrást exportáló országok számára mennyire fontos a kereslet biztonsága, illetve az export diverzifikáltsága. A bel- és külpolitikai problémáktól terhelt, diktatórikus berendezkedésű (ennélfogva nemzetközileg is elszigetelt) országot a 2010-es évek végén bevezetett amerikai szankciók nagyon súlyosan érintették. A gazdasági válság humanitárius válsággá mélyült.

A 2022. februári orosz–ukrán háború esetleg új lehetőségeket nyithat meg az amerikai szankciók miatt elszigetelt Venezuela számára. Bár arra aligha lehet számítani, hogy az USA eltörli a Maduro-kormány ellen kiszabott szankciókat, a Venezuelában működő nemzetközi olajvállalatok számára tett esetleges enyhítések is hozzájárulhatnak az olajkitermelés javulásához. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy ez nem elegendő, hiszen az évek óta tartó gazdasági válság miatt a dél-amerikai ország olajkitermelő infrastruktúrája is rossz állapotban van, valamint az iparágban dolgozó szakértőkben is hiányt szenved. A szankciók enyhítését azonban hátráltathatja, hogy a venezuelai olajiparban még működő nemzetközi vállalatok jelentős része orosz társaság.⁸⁵

A dél-amerikai országnak további nehézséget jelent, hogy külföldi bankszámláit orosz bankokba utalta át (így kikerülve az amerikai szankciókat), az orosz bankokat érintő embargó miatt pedig ezeket is befagyaszthatták. Tovább növeli a venezuelai olajkitermelés fellendülése körüli kételyeket, hogy az orosz nyersanyagokra kimért szankciók miatt a nagy mennyiségű orosz olaj szintén a nemzetközi olajtársaságok átláthatatlan rendszerébe kerül – e módon kijátszva a retorziót –, ezáltal a venezuelai

⁸² SINGER 2022b.

⁸³ The White House 2022.

⁸⁴ SINGER 2022b.

⁸⁵ PALACIOS–MONALDI 2022.

szállítmányok vetélytársává válhat. A dél-amerikai ország olajexportjának fontos felvevője Kína, azonban a kedvező árú orosz olaj veszélyeztetheti a kínai–venezuelai olajügyleteket, hiszen Venezuela elsősorban extra nehéz, alacsony minőségű olajat tud kitermelni, a nagy távolság miatt pedig a szállítása is költségesebb. Szintén nem lehet figyelmen kívül hagyni a venezuelai olajkitermelés külső korlátai közül Iránt sem, hiszen a nehézőlaj hígításához szükséges importot jelenleg innen szerzi be. Amennyiben az ázsiai ország elleni szankciókat enyhítik, az azt eredményezheti, hogy az iráni olajtársaságnak már nem lesz érdeke Venezuelába exportálni olajtermékeit, helyette a nemzetközi olajpiacon értékesítené azokat.⁸⁶ Összességében tehát elmondható, hogy a szankciók enyhítése szükséges ahhoz, hogy Venezuela kilátásai az olajpiacon javulni tudjanak, de semmiképpen sem elégséges az ország olajiparának állapota miatt.

Felhasznált irodalom

- Amnesty International (1991): *Arbitrary Killings in February and March 1989: Victims Exhumed from Mass Graves*. Online: www.amnesty.org/ar/documents/amr53/002/1991/en/
- Baker Hughes (2022a): *Worldwide Rig Count*. Online: <https://rigcount.bakerhughes.com/static-files/b9b8aada-d10f-480a-9025-f7055d79f95d>
- Baker Hughes (2022b): *International Rig Counts for March 2022*. Online: <https://rigcount.bakerhughes.com/intl-rig-count/>
- BARREDO-ZURIARRAIN, Juan (2021): Credit-Fueled Demand and Shrinking Aggregate Supply: A Study on the Hyperinflation in Venezuela. *Review of Political Economy*. Online: <https://doi.org/10.1080/09538259.2022.2037932>
- BATA-BALOG Amadea (2021): Véget tud-e vetni Venezuela a hiperinflációnak? Avagy hány nullával kell még csonkítani a nemzeti valutát? *Corvinák*, 2021. augusztus 24. Online: <https://corvinak.hu/vilag/2021/08/24/veget-tud-e-vetni-venezuela-a-hiperinflacionak-avagy-hany-nullaval-kell-meg-csonkitani-a-nemzeti-valutat>
- BEALES, Richard – SILVA, Lauren – HAY, George (2022): Venezuela da a Estados Unidos una lección de 'realpolitik'. *El País*, 2022. március 11. Online: https://cincodias.elpais.com/cincodias/2022/03/10/opinion/1646910300_902683.html?rel=buscador_noticias
- BENCZES István (2015): A washingtoni konszenzus és a nemzetközi pénzügyi szervezetek. *Köz-Gazdaság*, 10(2), 107–123.
- BERRIOS, Ruben – MARAK, Andrae – MORGENSTERN, Scott (2011): Explaining Hydrocarbon Nationalization in Latin America: Economics and Political Ideology. *Review of International Political Economy*, 18(5), 673–697. Online: <https://doi.org/10.1080/09692290.2010.493733>
- BP *Statistical Review of World Energy 2021*. 70th Edition, 2021.

⁸⁶ PALACIOS–MONALDI 2022.

- BULL, Benedicte – ROSALES, Antulio (2020): The Crisis in Venezuela. *European Review of Latin American and Caribbean Studies*, (109), 1–20. Online: <https://doi.org/10.32992/erlacs.10587>
- BUXTON, Julia (2014): *Social Policy in Venezuela*. Geneva: UNRISD Working Paper CIA (é. n.): *Net Migration Rate*. Online: www.cia.gov/the-world-factbook/field/net-migration-rate/country-comparison
- ELJURI, Elisabeth – PÉREZ, Victorino J. Tejera (2008): 21st-Century Transformation of the Venezuelan Oil Industry. *Journal of Energy & Natural Resources Law*, 26(4), 475–498. Online: <https://doi.org/10.1080/02646811.2008.11435196>
- European Parliament (2019): *Venezuela: Parliament Recognizes Guaidó, Urges EU to Follow Suit* (2019. január 31.). Online: www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20190125IPR24303/venezuela-parliament-recognises-guaido-urges-eu-to-follow-suit
- FERCHEN, Matt (2020): *China-Venezuela Relations in the Twenty-First Century: From Overconfidence to Uncertainty*. United States Institute of Peace.
- GIUSTI, Luis E. (1999): La Apertura: The Opening of Venezuela's Oil Industry. *Journal of International Affairs*, 53(1), 117–128.
- HALFF, Antoine et al. (2017): *Apocalypse Now: Venezuela, Oil and Reconstruction*. *Columbia Global Energy Dialogues*. 1–17. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3822695>
- HEGEDŰS Barbara (2019): Venezuela. In SZENTE-VARGA Mónika – BÁCS Zoltán György (szerk.): *Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok*. Budapest: Dialóg Campus, 163–180. Online: http://real.mtak.hu/107090/1/634_Del_Amerika_a_21_szazadban_vegleges_E.pdf
- HELLINGER, Daniel (2017): Oil and the Chávez Legacy. *Latin American Perspectives*, 44(1), 1–24. Online: <https://doi.org/10.1177/0094582X16651236>
- IEA (2022): *Oil and Petroleum Products Explained, Oil Imports and Exports*. Online: www.iea.gov/energyexplained/oil-and-petroleum-products/imports-and-exports.php
- IEA (é. n.): *Total Energy Supply (TES) by Source, Venezuela 1990–2019*. Online: www.iea.org/countries/venezuela
- IMF (é. n.): *Inflation Rate, Average Consumer Prices*. Online: www.imf.org/external/datamapper/PCPIPCH@WEO/OEMDC/
- KORNBLIHTT, Juan (2015): Oil Rent Appropriation, Capital Accumulation, and Social Expenditure in Venezuela During Chavism. *World Review of Political Economy*, 6(1), 58–74. Online: <https://doi.org/10.13169/worldreview.6.1.0058>
- LEHOCZKI Bernadett (2013): A Chávez éra Venezuelában: bel- és külpolitikai alternatíva keresés. *Grotius Tanulmányok*. 1–16.
- LIEUWEN, Edwin (2016): *Petróleo en Venezuela, una historia*. Caracas: Fundación Editorial El perro y la rana
- MÄHLER, Annegret (2009): *Oil in Venezuela: Triggering Violence or Ensuring Stability? A Context-sensitive Analysis of the Ambivalent Impact of Resource Abundance*. German Institute for Global and Area Studies
- MILLER, Eugene Willard (1940): Petroleum in the Economy of Venezuela. *Economic Geography*, 16(2), 204–210. Online: <https://doi.org/10.2307/140982>

- MONALDI, Francisco (2018): *The Collapse of the Venezuelan Oil Industry and Its Global Consequences*. Washington: Atlantic Council
- OECD (é. n.): *Venezuela*. Online: <https://oec.world/en/profile/country/ven>
- OPEC (é. n.): *Wells Completed in OPEC Members*. Online: https://asb.opec.org/data/ASB_Data.php
- OSAC (2020): *Venezuela 2020 Crime & Safety Report* (2020. július 21.). Online: www.osac.gov/Content/Report/0e6ed0e0-eb8e-44cc-ab81-1938e6c8d93f
- OSORIO, Gregorio Darwich (2015): *Petróleo en Venezuela en el siglo XX. De la inexperience institucional a la pericia*. *CDC*, 32(88). Online: http://ve.scielo.org/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1012-25082015000100009
- PALACIOS, Luisa – MONALDI, Francisco (2022): *Venezuela Oil Sanctions: Not an Easy Fix*. Columbia: Center on Global Energy Policy. Online: www.energypolicy.columbia.edu/research/commentary/venezuela-oil-sanctions-not-easy-fix#_edn4
- PARRAGA, Marianna (2021): *How Venezuela Pulled its Oil Production out of a Tailspin*. *Reuters*, 2021. december 27. Online: www.reuters.com/markets/commodities/how-venezuela-pulled-its-oil-production-out-tailspin-2021-12-27/
- PDVSA (é. n.): *La Corporación Venezolana del Petróleo (CVP)*. Online: www.pdvsa.com/index.php?option=com_content&view=article&id=6517&Itemid=577&lang=es
- PHILIP, G. (1999): *When Oil Prices Were Low: Petroleos de Venezuela (PdVSA) and Economic Policy-Making in Venezuela Since 1989*. *Bulletin of Latin American Research*, 18(3), 361–376. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1470-9856.1999.tb00140.x>
- R4V (é. n.): *Refugees and Migrants from Venezuela*. Online: www.r4v.info/en/refugee-andmigrants
- RÁ CZ András (2019): *Oroszország és a venezuelai válság*. *Nemzet és Biztonság*, (2), 4–11. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2019.2.2>
- SINGER, Florantonia (2022a): *El chavismo juega a dos bandas con EE UU y Rusia en medio de la crisis por la invasión a Ucrania*. *El País*, 2022. március 15. Online: <https://elpais.com/internacional/2022-03-15/el-chavismo-juega-a-dos-bandas-con-ee-uu-y-rusia-en-medio-de-la-crisis-por-la-invasion-a-ucrania.html#?rel=mas>
- SINGER, Florantonia (2022b): *Maduro retoma el contacto con Estados Unidos en plena crisis energética por la invasión de Ucrania*. *El País*, 2022. március 8. Online: <https://elpais.com/internacional/2022-03-08/maduro-reconoce-el-acercamiento-con-estados-unidos-en-medio-de-la-invasion-de-ucrania.html#?rel=mas>
- SOLTÉ SZ Béla (2021): *A venezuelai kivándorlás hatása Dél-Amerika országaira*. *KKI Elemzések*, (51). Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2021.51>
- SZEN TE-VARGA Mónika – BATA-BALOG Amadea (2021): *Return Migration from Venezuela to Europe: Back to the Roots*. *Estudos Internacionais: Revista De Relacoes Internacionais Da Puc Minas*, 9(3), 75–95. Online: <https://doi.org/10.5752/P.2317-773X.2021v9n3p75-95>
- The Global Economy (é. n.): *Corruption Perceptions – Transparency International – Country Rankings*. Online: www.theglobaleconomy.com/rankings/transparency_corruption/
- The White House (2022): *Readout of President Biden's Call with Venezuelan Interim President Juan Guaidó* (2022. június 8.). Online: <https://bit.ly/3US7Rit>

- VÁROSI Dorottya (2021): A Trump-kormány szektorális szankciói Venezuelában. *KKI Elemzések*, E-2021. (4), 3–17. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.E-2021.04>
- VOGEL Dávid (2009): *Venezuela a bolívari úton – Az elmúlt két évtized politikai történelme*. Publikon
- VOGEL Dávid (2011): Venezuela gazdaságpolitikája. A Chávezi évek. *Társadalom és Politika*, (1–2). 127–141. Online: www.academia.edu/22978083/Venezuela_gazdas%C3%A1gpolitik%C3%A1ja_A_ch%C3%A1vezi_%C3%A9vek

Kaleab Tadesse Sigatu¹

From Security Provider to a Security Risk? The Abrupt Withdrawal of Ethiopia's a Decade-Long Peacekeeping Mission in UNISFA

Abstract

This paper aims to offer an overview of a unique and decade-long Ethiopian peacekeeping deployment in Abyei, where Ethiopian contingents comprise almost the entire force, where the deployment ended in an ungraceful manner because of disapproval from the government of Sudan. The paper reveals that the Tigray conflict which resulted in the desertion of the Ethiopian peacekeepers and Egyptian pressure on Sudan because of the GERD have contributed to the withdrawal of Ethiopian peacekeepers and the Ethiopia–Sudan border dispute brought a dark shadow on their relations in addition to the disruption of the peacekeeping deployment. The paper concludes that unless Ethiopia makes a progress on internal stability and reboots its relations with its neighbours, Ethiopia's role as a peace mediator and peacekeeper in the region becomes an ignominy.

Keywords: *Abyei, Ethiopia, peacekeeping, South Sudan, Sudan, UNISFA*

Introduction

Ethiopia has been participating actively in UN peacekeeping missions since the 1950s up to now. The reasons were based on the sending regime's intention, the nature of the armed forces and the focus area of the deployment. The Imperial Ethiopian Government under Emperor Haile Selassie I (1930–1974) sent peacekeeping troops to Korea, Congo, and to the contested region of Jammu and Kashmir of India and Pakistan. The socialist military regime (1974–1991) did not participate in any peacekeeping missions at all. The post-1991 Ethiopian Government mostly focusing on peacekeeping

¹ PhD student, University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, e-mail: dubiiwaq@gmail.com

missions in Africa contributed peacekeepers to Rwanda, Burundi, Liberia, Côte d'Ivoire, Central African Republic, Chad, Mali, Sudan, South Sudan, Somalia and also in Haiti and Yemen. Lastly, the new reformist government, which came to power in 2018, has made no policy change from the aforementioned regime towards participating in peacekeeping missions.

The Ethiopian National Defence Forces (ENDF) therefore acquired a paramount peacekeeping capability with the regional standard in training and experience gained through previous international peacekeeping deployments. This resulted for Ethiopia to play an important role in regional stability as the prevalent contributor to UN and AU peacekeeping missions especially in Somalia, South Sudan and Sudan.² Even though Ethiopia's military (peacekeeping) and peace mediating role is not without criticisms it became "a formidable force for peace, security, and stability in the Horn of Africa, and in Africa in general".³ This is especially true concerning Ethiopia's interventionist role in Somalia.⁴ Ethiopia's first unilateral action in Somalia was in 1995 to remove the Islamic insurgent, Al-Ittihad Al-Islamiya (AIAI). In 1998 Ethiopia launched a second military intervention at the time of the Ethiopia–Eritrea war, following Eritrea's effort – in collaboration with a Baidoa-based Somali warlord Hussein Aideed and involving the Oromo Liberation Front (OLF) and the Ogaden National Liberation Front (ONLF) to open a second front.⁵ Ethiopia's third intervention was in 2006, against the threat from the Islamic Courts Union (ICU) and supporting the Somali Transitional Federal Government. Lastly, Ethiopia joined AMISOM in 2014, simultaneously deploying troops outside the AMISOM command to support its troops under AMISOM.

Likewise, Ethiopia has been a part of the peacekeeping missions in Sudan and South Sudan for more than a decade. Ethiopia contributed police personnel for the United Nations Mission in Sudan (UNMIS) from 2005 until the independence of South Sudan in 2011. It is also a part of the United Nations Mission in the Republic of South Sudan (UNMISS), which is still optional since 2011. Since joining in 2014 Ethiopia has contributed around 2,000 troops to UNMISS making it one of the top five largest contributor.⁶ It also contributed around 20,000 mainly continent troops, in different rotations for the African Union – United Nations Hybrid Operation in Darfur (UNAMID), (2007–2020) in Sudan.⁷ Moreover, Ethiopia contributed the entire contingent troops to the United Nations Interim Security Force in Abyei (UNISFA), at the disputed border region between South Sudan and Sudan, which is the focus of this paper and discussed below. All missions make Ethiopia a 'security provider' in most of the

² Christopher Clapham: *The Horn of Africa. State Formation and Decay*. London, Hurst & Company, 2017. 179.

³ Tekeda Alemu: The Conundrum of Present Ethiopian Foreign Policy. In Search of a Roadmap for Ethiopia's Foreign and National Security Policy and Strategy. *CDRC*, January 2019.

⁴ Debora V. Malito: *The Persistence of State Disintegration in Somalia Between Regional and Global Intervention*. Doctoral Thesis. Università degli studi di Milano, 2013.

⁵ Abdeta D. Beyene – Seyoum Mesfin: The Practicalities of Living with Failed States. *Dædalus*, 147, no. 1 (2018). 129.

⁶ United Nations: UNMISS Factsheet. United Nations, 10 June 2022.

⁷ Kaleab T. Sigatu: *Military Power as Foreign Policy Instrument: Post-1991 Ethiopian Peace Support Operations in the Horn of Africa*. PhD Dissertation in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Military Sciences. Budapest, University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, 2021.

conflict region in the African continent, which is compounded by intra-regional and international intervention.⁸

South Sudan and Sudan and the conflict over Abyei

The north–south conflict in Sudan was between the mostly desert, largely Muslim and culturally Arabic North Sudan and the tropical, largely Christian or animist and culturally sub-Saharan Southern Sudan. The first Sudanese civil war happened between 1955 and 1972; it begins before the independence of Sudan from the Anglo–Egyptian colony and ended at the signing of the Addis Ababa Accord, an agreement that gave Southern Sudan autonomy, signed in Addis Ababa, capital of Ethiopia. However, in 1983, the government enforced Shari'a law on the south when President Nimeiry declared all Sudan an Islamic state, terminating the autonomous status of Southern Sudan, which triggered the second Sudanese civil war.⁹ It was the Comprehensive Peace Agreement (CPA) signed in 2005 that ended the civil war.

The CPA was signed between the government of Sudan and the Sudan People's Liberation Movement/Sudan People's Liberation Army (SPLM/SPLA) after having continuous negotiations since 2002 under the auspices of the Intergovernmental Authority on Development (IGAD) and the government of Kenya.¹⁰ The CPA established a six-year interim period during which the southern Sudanese will have the right to govern affairs in their region; one of the major agreements of the CPA was the fact that Southern Sudan will have the right to vote for the referendum. The other CPA agreement was the resolution of the contested border region of Abyei, which gave Abyei special administrative status during the interim period. At the end of the six-year interim period, Abyei residents will vote in a referendum either to maintain special administrative status in the north or to become part of the south. The government of Sudan and SPLM/SPLA also agreed to share oil revenues from Abyei, to be split between the north and south with small percentages of revenues allocated to other states and ethnic groups.¹¹

Consequently, South Sudan separated from northern Sudan and became an independent state after six years as per the agreement of the CPA on 9 July 2011. However, the demarcation of the border of the oil-rich Abyei region between South Sudan and Sudan became contentious because both states claimed it their own territory.¹² In addition, the South Sudanese referendum did not take place in

⁸ Redie Bereketeab: Introduction. In Redie Bereketeab (ed.): *The Horn of Africa. Intra-State and Inter-State Conflicts and Security*. London, Pluto Press, 2013. 3.

⁹ John R. Crook: Introductory Note to the Government of Sudan and the South Sudan People's Liberation Movement/Army Abyei Arbitration Award. *International Legal Materials*, 48, no. 6 (2009). 1254.

¹⁰ Marina Ottaway – Amr Hamzawy: The Comprehensive Peace Agreement. *Carnegie Endowment for International Peace*, 04 January 2011.

¹¹ Crook (2009): op. cit. 1257.

¹² Crook (2009): op. cit. 1257.

Abyei because both sides failed to put it into practice, as they could not agree who was eligible to vote.¹³

Political scientists argue that there is the likelihood of conflict between the secessionist or newly established and the former 'mother' state or rump on the territorial issue.¹⁴ This is true in the Horn of Africa in case of Ethiopia and Eritrea and Somaliland and Puntland/Somalia. When a territory of a state breaks away and becomes an independent entity, the new land boundaries that emerge are often violently contested.

Jaroslav Tir in his study on interstate relations especially territorial disagreement between rump and secessionist states after a separation, put his argument as follows:

Through the secession, the rump state has lost some of the territories it previously controlled to the secessionist state and may want a portion or all of it back. Conversely, the secessionist state may not be satisfied with how much land it has received and may desire even more of the rump state's land. Finally, the secessionist state may set its sights on another secessionist state's territory.

Land's strategic value arises from its characteristics and/or location. Losing a high ground or an impenetrable swamp or desert may make the country easier to invade and thus undermine its defensive ability. Losing a piece of land containing resources such as ore deposits, ports, and so on undermines the rump state's economic, and, by extension, military, capability. The desire of countries to pursue power is one of the cornerstones of the realist school of thought, and at least some realists view the role of territorial control as crucial to a state's power.¹⁵

On the other hand, resource-related conflicts rose because of the geographical location of the resource. Anderson and Browne argue that the vast majority of the most significant oil fields so far identified in the Horn of Africa lie in troubled border areas and disputed territories. In addition to the case of this study, Abyei, the Ilemi Triangle and northern Kenya, the Lake Albert basin, the Ogaden and the Sool region between Somaliland and Puntland are unresolved international disputes.¹⁶

In the case of Abyei, the indigenous populations are the Ngok Dinka who supported the south Sudanese rebels during the civil war (1983–2005). However, every year Northern Misseriya pastoralists, who are aligned with Khartoum, migrate to Abyei in search of pasture. This migration and sharing of land and pasture created conflict between the two communities over scarce resources.¹⁷ The root causes of the Abyei conflict go back to the early 1900s, when the people of Ngok Dinka were transferred in 1905 by British colonial authorities from Bahr el Ghazal to Kordofan (a northern

¹³ Nadia Sarwar: Post-Independence South Sudan: An Era of Hope and Challenges. *Strategic Studies*, 32, nos. 2–3 (2012), 177.

¹⁴ Sophia L. R. Dawkins – Bart L. Smit Duijzentkunst: Stable and Final? Arbitration of Land Boundary Disputes in Cases of State Secession. *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, 106 (2012), 143–146.

¹⁵ Jaroslav Tir: Keeping the Peace after Secession: Territorial Conflicts between Rump and Secessionist States. *Journal of Conflict Resolution*, 49, no. 5 (2005), 717.

¹⁶ David M. Anderson – Adrian J. Browne: The Politics of Oil in Eastern Africa. *Journal of Eastern African Studies*, 5, no. 2 (2011), 395.

¹⁷ Amira A. Osman: Conflict over Scarce Resources and Identity: The case of Abyei, Sudan. In Ulf Johansson Dahre (ed.): *Resources, Peace and Conflict in the Horn of Africa. A Report on the 12th Horn of Africa Conference*. Lund, Sweden, 23–25 August 2013. 250.

province) for administrative reasons.¹⁸ During the first civil war that erupted in Southern Sudan in 1955, the people of the Abyei area joined the Southern resistance movement known as “Anyanya” with the aim of returning the administration of Abyei back to Southern Sudan.¹⁹ Later, the governments of both Sudan and South Sudan became heavily involved in the Abyei conflict, fighting to control oil fields in the area.

Figure 1: South Sudan, Sudan and the contested area of Abyei
Source: Sudan Tribune (2022b): op. cit.

The Abyei region is referred by some as “an area which had been a symbol of peaceful coexistence and cooperation has become a point of confrontation and conflict that is both identity-based and resource-driven”.²⁰ Others say Abyei is “Sudan’s ‘Kashmir’”,²¹ and “a breaking point of Sudan’s Comprehensive Peace Agreement”.²² The Chief of the Ngok Dinka of Abyei, Deng Majok said “the thread that stitches the north and south of Sudan together through Abyei”.²³

¹⁸ Luka B. Deng: Justice in Sudan: Will the Award of the International Abyei Arbitration Tribunal Be Honoured? *Journal of Eastern African Studies*, 4, no. 2 (2010). 299.

¹⁹ Deng (2010): op. cit. 299.

²⁰ John Prendergast – Brian Adeba: Abyei: Sudan and South Sudan’s New Chance to Solve Old Disputes. *African Arguments*, 21 October 2019.

²¹ Roger Winter – John Prendergast: Abyei: Sudan’s ‘Kashmir’. *American Progress*, 29 January 2008.

²² Douglas H. Johnson: Why Abyei Matters. The Breaking Point of Sudan’s Comprehensive Peace Agreement? *African Affairs*, 107, no. 426 (2008). 1–19.

²³ Francis Deng: *The Man Called Deng Majok: A biography of power, polygyny, and change*. New Jersey, Yale University Press, 1986. 229.

United Nations Interim Security Force in Abyei (UNISFA) and the Ethiopian Deployment

The Security Council passed a Resolution on 27 June 2011, based on the agreement between the government of Sudan and the SPLM on temporary arrangements for the administration and security of the Abyei Area reached on 20 June 2011 in Addis Ababa, the capital of Ethiopia. The 2011 resolution established UNISFA with the strength of 4,200 military personnel, 50 police personnel, and appropriate civilian support.²⁴ The resolution also pointed out that both the government of Sudan and the SPLM is requested for the assistance of the Ethiopian Government, which resulted in the exclusive responsibility of Ethiopian troops to monitor the area by contributing the leadership with both the head of mission and force commander for UNISFA.²⁵

The reason was that Sudan would not accept non-African troops and South Sudan had thus asked IGAD for additional mediation support, and the need for a third party to monitor the flashpoint border, troops from Ethiopia.²⁶ This can be considered a diplomatic success for Ethiopia to have smooth relations with both states and both accept Ethiopia's singular mono-nation mission to deploy its contingent.

The resolution decided the demilitarisation of the Abyei area except for forces other than UNISFA and the Abyei Police Service. At the beginning of the mission, as of August 2011, Ethiopia contributed a total of 1,707 personnel, 1,634 contingents and 73 experts on mission. At the beginning of the mission the total amount of personnel were 1,814; including Ethiopia only four countries contributed contingents: Egypt 11 officers, India 36 officers and Zambia 12 officers. This means Ethiopia contributed 97% of the total contingent.²⁷

UNISFA's deployment was on 22 July 2011, after one month of the authorisation of the mission. The UNSC Resolution 1990 also came out swiftly, three days after the conclusion of the Addis Agreement. Under normal circumstances, the deployment of peacekeeping missions takes a long time, as it requires convincing troop-contributing countries, mobilising resources required and deploying them on the ground.²⁸ However, in case of UNISFA, Ethiopia's contribution came swiftly. Osterrieder et al. describes the deployment as follows:

The deployment of troops for UNISFA took place significantly more quickly than is usually the case (with UN peacekeeping operations). Only one month after its authorization, almost 500 troops had been deployed to the Abyei region. Operations started on 8 August 2011, while patrols began at the end of August 2011. The fact that UNISFA troops were drawn from one country, Ethiopia, helps to explain this prompt deployment. Indeed, the Ethiopian troops were ready to be deployed even before the UN Security Council authorized the mission. The land route from Ethiopia to Abyei was used to transfer troops within a week. Some existing UNMIS facilities were also

²⁴ UN Security Council: Resolution 1990 (2011). *United Nations*, 27 June 2011.

²⁵ Sigatu (2021): op. cit.

²⁶ *Report of the Chairperson of the Commission on the Effort and Activities of the African Union High Level Implementation Panel on Sudan* (AU doc. PSC/PR/CCCI, 30 November 2011).

²⁷ United Nations: Troop and Police Contributors. *United Nations*, December 2018.

²⁸ Mehari Taddelle M.: Keeping Peace in Abyei: The Role and Contributions of Ethiopia. *ISS Africa*, 28 October 2011.

used for UNISFA. The Ethiopian troops did not require the living standards normally necessary for UN missions. Temporary housing in tents was an efficient way to ensure the timely deployment of troops. Only a few months after its authorization, the UN Secretary General declared that the mission was "in a position to secure the Abyei area," and thus able to fulfill its mandate.²⁹

At the time, Ethiopian ongoing peacekeeping mission participation in both Sudan (Darfur) and South Sudan made the deployment prompt. In May 2013, the Security Council, by its resolution 2104, increased UNISFA's military strength up to 5,326 peacekeepers, requested by Sudan and South Sudan.³⁰ By the end of the year, 4,102 military personnel were deployed, 17 individual police, 129 experts on mission and 3,956 contingents. Ethiopia deployed 7 individual police, 78 experts on mission and 3,930 contingent troops. This means 99% of the contingents are from Ethiopia. Even though 20 countries contributed contingent troops, no state contributed more than two personnel.

In May 2018 Security Council Adopts Resolution 2416 (2018), extending the mandate of UNISFA in Abyei. It also decided to reduce UNISFA's authorised troop ceiling to 4,500 until 15 November 2018, and that as of 15 October 2018 that ceiling would decrease further to 3,959, unless the aforementioned mandate modifications were extended.³¹ However, the mission continued without the decline of size. As of December 2018, 100% of the contingent troops were from Ethiopia.

One of the main reasons Ethiopia took the initiative to deploy its troops to the disputed region right away, aside from the fact that Ethiopia has a long history of taking part in peacekeeping missions, was the fact that the negative effects of a full-fledged war between Sudan and South Sudan will not only be felt by the two countries, but also by the entire region, including Ethiopia. At the time, the Peace and Security Council of the AU acknowledged the Ethiopian Government for its effort in its communiqué in November 2011, as follows:

The Council also expresses its deep appreciation to the Government of Ethiopia, particularly Prime Minister Meles Zenawi, Chair of IGAD, for its commitment and sustained efforts towards the promotion of peace and the resolution of the post-secession issues, including the speedy deployment of troops within the framework of the UNISFA.³²

Some experts argue that such peacekeeping involvement of a neighbouring state runs counter to a longstanding, although unwritten, principle that UN peacekeeping missions should seek to avoid deployment of troops or police from 'neighbours' in order to mitigate the risks associated with these countries' national interests in the host countries.³³ Moreover, in 1958, Hammarskjöld had warned about the dangers of deploying peacekeepers from states with direct interests in the conflict:

²⁹ Holger Osterrieder et al.: United Nations Interim Security Force for Abyei (UNISFA). In Joachim A. Koops et al. (eds.): *The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations*. Oxford, Oxford University Press, 2017. 821.

³⁰ UN Security Council: Resolution 2104 (2013). *United Nations*, 29 May 2013.

³¹ UN Security Council: Resolution 2416 (2018). *United Nations*, 15 May 2018.

³² African Union: Peace and Security Council 301st Meeting: Communiqué. *AU Peace and Security Council*, 30 November 2011.

³³ Paul D. Williams – Thong Nguyen: Neighborhood Dynamics in UN Peacekeeping Operations, 1990–2017. *International Peace Institute*, 11 April 2018.

In order to limit the scope of possible difference of opinion, the United Nations in recent operations has followed two principles: not to include units from any of the permanent members of the Security Council; and not to include units from any country which, because of its geographical position or for other reasons, might be considered as possibly having a special interest in the situation which has called for the operation.³⁴

However, UNISFA was able to manage effectively to keep the area of Abyei free from armed infiltration by Ngok Dinka activists, Misseriya cattle herders, or security forces from Sudan or South Sudan.³⁵ According to Osterrieder et al., the fact that Ethiopian troops understand the culture, local situation and the conflict helped them to accomplish the peacekeeping well. Moreover, it is simpler to coordinate missions with a single nation's military than it is to coordinate missions with numerous states that contribute forces.³⁶ Nevertheless, there has been much progress made on political mechanisms to determine the final status of Abyei, demilitarise, and demarcate the border.³⁷

Ethiopia's involvement in Abyei also emanates from its foreign policy. Ethiopia has a strong strategic interest in a peaceful coexistence of Sudan and South Sudan and in upholding its good relationship with both countries. Instability in Sudan and South Sudan and the possibility of renewed conflict between the two states pose a threat to Ethiopia's national security. Ethiopia also has economic interests in natural resources in Sudan and South Sudan. Ethiopia has been trying hard not to be involved in the internal affairs of the two countries. After the passing of the Meles Zenawi in 2012, the then acting prime minister, Hailemariam Desalegn, confirmed Ethiopia would "maintain its neutral and principled support to the two brotherly countries' effort towards resolving their dispute."³⁸

The Ethiopian Foreign Affairs and National Security Policy and Strategy states Ethiopia's policy and strategy towards the Horn of African states as "...these countries have long-standing links with Ethiopia in such areas as language, culture, history, natural resources, and so on. Changes in Ethiopia affect them directly, and what happens to them has an impact on us".³⁹ Barry Buzan and Ole Wæver also confirm that conflict between and within the two Sudans could have both a direct and indirect spillover effect on Ethiopia, thus Ethiopia can be seen to have a genuine interest in peace in and between the two countries.⁴⁰

³⁴ UN General Assembly: Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the United Nations Emergency Force. Report of the Secretary-General, UN Doc. A/3943, October 9, 1958, para. 60.

³⁵ Osterrieder et al. (2015): op. cit. 823.

³⁶ Osterrieder et al. (2015): op. cit. 826.

³⁷ Amani Africa: Briefing on the Situation in Abyei. *Amani Africa*, 29 September 2022.

³⁸ Sudan Tribune: Ethiopia maintains "neutral position" toward Sudan – South Sudan dispute. *Sudan Tribune*, 19 September 2012.

³⁹ Ministry of Information – Press and Audiovisual Department: *The Federal Democratic Republic of Ethiopia Foreign Affairs and National Security Policy and Strategy*. Addis Ababa, November 2002.

⁴⁰ Barry Buzan – Ole Wæver: *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003. 229.

The Ethiopian relations with South Sudan

Ethiopia's relations with South Sudan began in pre-independence days when both the previous governments of Emperor Haile Selassie I and Colonel Mengistu supported the southern Sudanese secessionist movements most importantly SPLM. Ethiopia played a very important role in the independence of South Sudan. After its independence, Ethiopia has been actively involved in peace processes with Sudan in case of Abyei and after the 2013 civil war broke out. Besides the spillover effect of the conflict to Ethiopia's Gambella region, Ethiopia has a great advantage in a stable South Sudan in using South Sudan's oil and market.

Ethiopia deployed more than 40,000 peacekeeping troops in both UNMISS, UNISFA and CTSAMM in different rotations. Moreover, Ethiopia was actively involved in the efforts of IGAD to bring peace in South Sudan by appointing its former foreign minister the late Seyoum Mesfin, to lead an international mediation process. In 2015, President Salva Kiir of South Sudan met rebel leader Riek Machar in Addis Ababa for the first time to start a peace talk. Prime Minister Abiy Ahmed also hosted both Salva Kiir and Riek Machar in Addis Ababa to initiate the talk in 2018. During the meeting, the Ethiopian Prime Minister Chief of Staff said, "...faced with the continued suffering in South Sudan, Ethiopia simply can't stand by".⁴¹

The Ethiopian relations with Sudan

The relationship between Sudan and Ethiopia have been both harmonious and hostile. Though there is a long history of relationship starting from the time of Axum and Merowe, in the modern history of Ethiopia, the relations goes back to during the Islamist Mahdist state (1885–1898)⁴² and the Christian kingdom Emperor Yohannes IV of Ethiopia (reigned from 1872–1889). Because of the Hewett Treaty in 1883, in which Ethiopia assisted Egyptian troops in Sudan during the Mahdist resistance movement against the Ottoman–Egyptian administration, the Mahdists made a revenge attack against Ethiopia in 1889; burned churches and shattered the old capital Gonder. The emperor marched to Sudan with his army to fight back the Mahdists but died in the Battle of Metemma in 1889.

During the reign of Emperor Haile Selassie I, the Ethiopian Government covertly gave aid to the Anya-Nya movement, a southern separatist rebel army formed from 1955 up to 1972.⁴³ On the other hand, in 1972 the emperor negotiated the Addis Ababa Agreement between the Sudanese Government and the Anya-Nya. Ethiopia was the sole active black African actor to intervene in the Sudanese war, during the

⁴¹ Al Jazeera: South Sudan rebel chief meets President Kiir in Ethiopia. *Al Jazeera*, 20 June 2018.

⁴² The Mahdists, religious and political movement, which overthrew the Ottoman–Egyptian administration (1821–1885) and ruled Sudan from 1885 until 1898 when they were removed from power by Anglo–Egyptian forces who ruled Sudan until 1956.

⁴³ Lovise Aalen: Ethiopian State Support to Insurgency in Southern Sudan from 1962 to 1983: Local, Regional and Global Connections. *Journal of Eastern African Studies*, 8, no. 4 (2014). 631.

1980s and early 1990s.⁴⁴ The Ethiopian *Derg* Government (1974–1991) backed the SPLM/SPLA, hoping to retaliate against Sudan which served as sanctuary, rear bases and channels for the transmittal of military, food and medical supplies for Eritrean secessionist rebel forces fighting the government.⁴⁵ Besides having several safe houses in Addis Ababa for the SPLA leadership, military training was given to SPLA fighters at military camps in Ethiopia in addition to logistic support. The overthrow of *Derg* by the Eritrean and Tigrayan rebel groups in 1991 was a fortunate development for Sudan. The post-1991 Ethiopian Government led by the EPRDF had also an important part in the various mediation efforts through its role in the IGAD.⁴⁶

However, with the arrival of Islamists in power in 1989, General Omar Hassan al-Bashir, backed by Hassan al-Turabi, and the 1995 assassination attempt of Egyptian President Hosni Mubarak on visit in Addis Ababa, which was backed by the Sudanese Government, damaged the relationship. Sudan's involvement in Ethiopia to impose its Islamic ideology with the interest of creating its dominance in Ethiopia was another factor for deteriorating the relationship.⁴⁷ Later, the relationship between the two states improved after the visit of Omar Hassan Al-Beshir to Addis Ababa in 1999 "to normalize the relations between Ethiopia and the Sudan after passing through a period of difficulty in their diplomatic relationship".⁴⁸ This was followed by the visit of Ethiopian Prime Minister Meles Zenawi to Khartoum in 2002. In the same year Ethiopia, Sudan and Yemen initiated trilateral cooperation, the Sana'a Forum for Cooperation. By 2003, Ethiopia began importing oil from Sudan, and by 2009, Sudan supplied 80% of Ethiopia's oil demand.⁴⁹ More importantly, President Omar al-Bashir said in March 2012, his country supports the controversial Grand Ethiopian Renaissance Dam project, which both the downstream states Sudan and Egypt opposed when its construction was launched in 2011, claiming it will affect their water shares.⁵⁰ In recent years, Ethiopia played an active role in Sudan's political crisis after the military ousted Omar Al-Beshir in April 2019. Ethiopia's Prime Minister Abiy Ahmed mediated between Sudan's Transitional Military Council and the civilian opposition.⁵¹

⁴⁴ Yehudit Ronen: Ethiopia's Involvement in the Sudanese Civil War: Was It as Significant as Khartoum Claimed? *Northeast African Studies*, 9, no. 1 (2002): 103–104.

⁴⁵ Aalen (2014): op. cit. 631.

⁴⁶ Kinfe Abraham: *The Horn of Africa: Conflicts and Conflict Mediation in the Greater Horn of Africa*. Addis Ababa, EIIPD and HADAD, 2006. 158–159.

⁴⁷ Molla Mengistu: *Ethio–Sudanese Relations: 1991–2001*. A Thesis submitted to the School of Graduate Studies of Addis Ababa University in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Arts in International Relations, Addis Ababa University, 2002.

⁴⁸ University of Pennsylvania – African Studies Center: Ethiopia–Sudan: Joint Communiqué. *University of Pennsylvania – African Studies Center*, 19 November 1999.

⁴⁹ David H. Shinn: Government and Politics. In LaVerle Berry (ed.): *Sudan. A Country Study*. Washington, D.C., Federal Research Division, Library of Congress, 2015. 281.

⁵⁰ Tesfa-Alem Tekle: Sudan's Bashir Supports Ethiopia's Nile Dam Project. *Sudan Tribune*, 5 April 2012.

⁵¹ The Irish Times: Ethiopian PM tries to mediate Sudan's political crisis after bloodshed. *The Irish Times*, 7 June 2019.

The rift between Ethiopia and Sudan

According to John Young, the biggest present-day threat to peaceful relations between the two states is internal instability, which has three components.⁵² First, the new governments in both nations are without a history of cooperating and uncertain of each other; second, a lack of full control by both countries over their shared border areas; and third, doubts regarding the unity of the governments in both Khartoum and Addis Ababa.⁵³ Moreover, historically Sudan's closest relations have been with Egypt, because the Nile encouraged similar forms of economy and trade, as well as the spread of the Arabic language and Islam; and noting Egypt nominally ruled Sudan in the Anglo–Egyptian Condominium.⁵⁴

Most recently, the Nile River hydro politics and the border dispute in Al-Fashaga has played a major role, which led to Ethiopia's untrustworthiness in the eyes of the new Sudanese Government in its peacekeeping operation in Abyei. These crises had a significant impact on Ethiopian peacekeeping operations and the reputation of the ENDF, as the Sudanese Government demanded that Ethiopian peacekeeping troops withdraw from UNISFA in Abyei. It was in April 2021 that Sudan's Foreign Minister Mariam al-Mahdi declared that because of Ethiopia's 'unacceptable intransigence' in the talks over the GERD and its decision to proceed with the second phase of the filling of its dam; and since the Ethiopian troops are massing on the eastern borders of Sudan, it is not conceivable for Ethiopian forces to be deployed in the strategic depth of Sudan.⁵⁵

The Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD) and the Nile hydro politics

The 2002 Ethiopian Foreign Affairs, National Security Policy and Strategy document indicates that the issue of the Nile's water poses an unsurpassable obstacle for establishing strong ties between Ethiopia and Sudan. The document states: "One of the causes for the deterioration of relations with the Sudan concerns the use of the waters of the Nile. In this regard, the agreement the Sudan signed with Egypt in 1959 that excluded Ethiopia from the use of the river..."⁵⁶ This is a clear indication that the Nile hydro politics has been a perpetual hiccup on Ethio–Sudan relations.

It was in April 2011 that Ethiopia inaugurated the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD), which is the largest dam in Africa on the Abbay River (Blue Nile) which originates from the Ethiopian highlands and supplies about 85% of the Nile River. Egypt openly opposed to the project and requests more guarantees that the project will not

⁵² John Young: Conflict and Cooperation: Transitions in Modern Ethiopian–Sudanese Relations. *HSBA Briefing Paper*, May 2020.

⁵³ Young (2020): op. cit.

⁵⁴ Young (2020): op. cit.

⁵⁵ Arab News: Sudan demands expulsion of Ethiopians from Abyei UN peacekeeping forces. *Arab News*, 07 April 2021.

⁵⁶ Ministry of Information – Press and Audiovisual Department (2002): op. cit.

affect its share of the Nile water.⁵⁷ On the other hand, the Sudanese Government supports the GERD because there is a possibility that the dam prevents Sudan's annual flood and also it gets exported electricity generated by the dam.⁵⁸

The relationship between Ethiopia and Sudan started to deteriorate when Sudan openly opposed the filling on GERD, which it initially more or less supported.⁵⁹ It seems Sudan is caught between the competing interests of Egypt and Ethiopia. However, recently after the Ethiopian crises in the north begun and after Ethiopia announced the second filling of the dam, Sudan unambiguously took the side of Egypt and it started to confront Ethiopia diplomatically and militarily.⁶⁰ The two countries signed a joint military agreement in the fields of training and border security in March 2021 and conducted joint military ground and air exercises.⁶¹ Sudan went even further by claiming the ownership of Benishangul-Gumuz regional state in western Ethiopia bordering Sudan, where GERD is located, which was responded by a strong condemnation by Ethiopia.⁶²

The border dispute in Al-Fashaga

The borderline dispute between Sudan and Ethiopia is one of the fault lines that Sudan instrumentalised for depicting Ethiopia as untrustworthy in its involvement in UNISFA. Even though the Ethio–Sudanese confrontation has continued to flare up since early 1967,⁶³ the crises intensified in December 2020. Ethiopia accused Sudan's armed forces of crossing into its fertile border lands into the Tigray regional states in the north occupying the land, taking the advantage of Ethiopia's forces being preoccupied with the Tigray conflict and leaving the border area.⁶⁴ Sudan denied that its army had been redeployed on the border, and claimed that they did not go beyond the Sudanese territory.⁶⁵

Ethiopia insists that the Sudanese military withdraws from the area before it engages in negotiations, but Sudan refuses, saying al-Fashaga is historically within its territory.⁶⁶ Sudan claims the border has been demarcated, and only technical consultations are needed to fix boundary markers. It holds that successive Ethiopian governments have recognised al-Fashaga as Sudanese territory. Sudan says it allowed Ethiopian farmers to cultivate the land to maintain good relations with the previous

⁵⁷ Sudan Tribune: Egypt is always associated with Nile dam discussions between Ethiopia and Sudan: Ghandour. *Sudan Tribune*, 16 August 2017.

⁵⁸ Kevin G. Wheeler et al.: Cooperative Filling Approaches for the Grand Ethiopian Renaissance Dam. *Water International*, 41, no. 4 (2016). 611–634.

⁵⁹ J. Mukum Mbaku: The Controversy over the Grand Ethiopian Renaissance Dam. *Brookings*, 05 August 2020.

⁶⁰ Middle East Eye: Sudan Launches Assault on Ethiopia after Alleged Executions. *Middle East Eye*, 28 June 2022.

⁶¹ Mohamed Saied: Egypt deepens military ties with Sudan as Ethiopia moves forward with Nile dam. *Al-Monitor*, 22 March 2022.

⁶² Ethiopian Embassy in Washington, D.C.: *MoFA Condemns Sudan's Claim over Benshangul Gumuz Region*. 04 May 2021.

⁶³ Belete B. Yihun: Setit-Humera: A Blister on Ethio–Sudanese Boundary Disputation. *Journal of Borderlands Studies*, 31, no. 1 (2016). 107–122.

⁶⁴ Federico Donelli: The al-Fashaga Dispute: A Powder Keg in the Heart of the Horn of Africa. *Trends Research and Advisory*, 4 March 2022.

⁶⁵ Al Jazeera: Sudan denies occupying Ethiopian territory in contested region. *Al Jazeera*, 28 January 2021a.

⁶⁶ Shewit Woldemichael: Ethiopia–Sudan border tensions must be de-escalated. *ISS Africa*, 10 May 2021.

Ethiopian Government.⁶⁷ Sudan is accused by Ethiopian officials of invading its territory and exploiting the security vacuum created by its armed conflict with the Tigray People's Liberation Front (TPLF) in the north.⁶⁸ It claims that third parties, referring to Egypt, are fuelling the conflict.⁶⁹

Figure 2: The al-Fashaga border region and GERD

Source: <https://issafrika.s3.amazonaws.com/site/images/2021-05-10-iss-today-ethiopia-sudan-map.png>

General Abdel Fattah al-Burhan, who heads the armed forces and the Sovereign Council, Sudan's highest executive body, made a security visit in December 2020, after the army issued a statement saying that a unit of the Sudanese armed forces was hit by an ambush by Ethiopian forces and militias.⁷⁰ In November 2021, several Sudanese soldiers were killed in an attack by Ethiopian forces at Al-Fashaga.⁷¹ Furthermore, Sudan accused Ethiopia of executing seven Sudanese soldiers and a civilian in June 2022, where as a result Sudan summons back its ambassador to Ethiopia and also summons the Ethiopian ambassador to Khartoum to directly condemn the killing.⁷² The Ethiopian Government denied the accusation.⁷³ Later in July, the Ethiopian Prime Minister Abiy Ahmed met Sudan's General Abdel Fattah al-Burhan in Kenya's capital Nairobi, on the sidelines of a meeting of the IGAD. After the meeting, Abiy said he

⁶⁷ Woldemichael (2021): op. cit.

⁶⁸ Addis Standard: Ethio–Sudan border dispute: Manageable or time bomb? *Addis Standard*, 20 May 2022a.

⁶⁹ Al Jazeera: Rising tension as Ethiopia and Sudan deadlocked on border dispute. *Al Jazeera*, 1 February 2021b.

⁷⁰ The Defense Post: Sudan Army Chief Visits Border Area after Ambush Blamed on Ethiopia. *The Defense Post*, 18 December 2020.

⁷¹ Al Jazeera: Sudan military says several soldiers killed in Ethiopian attack. *Al Jazeera*, 28 November 2021c.

⁷² Al Jazeera: Sudan recalls envoy to Ethiopia after execution of seven soldiers. *Al Jazeera*, 27 June 2022a.

⁷³ Africa News: Ethiopia again denies killing seven Sudanese soldiers at disputed border area. *Africa News*, 01 July 2022.

reached an agreement with General al-Burhan to peacefully settle the border dispute.⁷⁴ In addition, General al-Burhan came to Ethiopia for the Tana High-level Forum on security in Africa, where they discussed bilateral and regional issues.⁷⁵ Nevertheless, there is no clear settlement on the dispute.

The conflict in Northern Ethiopia, desertion and its implication on UNISFA

Since 1991, the Tigray People's Liberation Front (TPLF), the primary political party representing the northern Tigray regional state, has been dominating the leadership of the ruling coalition, the Ethiopian People Revolutionary Democratic Front (EPRDF) and the political and economic power in Ethiopia until 2018. Nevertheless, after Abiy Ahmed took office in 2018, TPLF left all its federal positions and retreated to its stronghold of the Tigray region.

In November 2020, TPLF attacked the Northern Command of the ENDF, claiming it was a preemptive attack because the federal government was planning an attack on the TPLF leadership in Tigray. Retired and functioning ENDF high-level military officers who were loyal to the TPLF orchestrated the attack. This led to a full-scale fight between the federal government including the ENDF, the Federal Police, regional states special police, the Amhara *Fano* and the Eritrean Government.

The conflict made a direct impact on Ethiopian peacekeeping missions. For instance, in late November 2020, the Ethiopian Government decided to disarm from 200 up to 300 peacekeepers from the Tigray region who are serving in Somalia over security concern.⁷⁶ Currently, Ethiopia contributes around 4,000 troops under AMISOM and has around 15,000 additional soldiers based on the bilateral agreement with the Somali Government.⁷⁷

In February 2021, fifteen members of a contingent of Ethiopian peacekeepers in South Sudan, UNMISS, originally from the Tigray region, refused to return home, citing their right to seek asylum if they fear for their lives.⁷⁸ According to Kirk L. Kroeker, a spokesman for UNMISS, a fight broke out between Ethiopian peacekeepers at Juba International Airport resulting in some minor injuries while some refused to go on board to return to Ethiopia.⁷⁹

In the same way, 120 former peacekeepers, who served at UNAMID in Darfur, also from the Tigray region, refused to go back and had applied for asylum in Sudan after the mission ended.⁸⁰ This is because since the war broke out, the government was taking thousands of ethnic Tigrayans into detention centres across the country on accusations that they were collaborators of TPLF.⁸¹

⁷⁴ Al Jazeera: Ethiopian PM says agreed with Sudan's al-Burhan to settle dispute. *Al Jazeera*, 5 July 2022b.

⁷⁵ Ethiopian Monitor: Abiy and Al-Burhan Discuss Bilateral, Regional Issues. *Ethiopian Monitor*, 15 October 2022.

⁷⁶ Katharine Houreld: Ethiopia says disarms Tigrayan peacekeepers in Somalia over security. *Reuters*, 18 November 2020.

⁷⁷ Houreld (2020): op. cit.

⁷⁸ News24: 15 UN peacekeepers from Tigray refuse to return to Ethiopia. *News24*, 23 February 2021.

⁷⁹ Benjamin Takpiny: Ethiopian peacekeepers in S.Sudan resist going home. *Anadolu Agency*, 23 February 2021.

⁸⁰ BBC: Ethiopian former UN peacekeepers seek asylum in Sudan. *BBC*, 10 May 2021.

⁸¹ Cara Anna: 'Clean out our insides': Ethiopia detains Tigrayans amid war. *The Associated Press*, 29 April 2021.

In April 2022, 528 Ethiopian troops in UNISFA requested political asylum in Sudan after refusing to return home.⁸² Regarding this, the Ethiopian Ministry of National Defence (MoND) stated the following on a press release:

It is known that the terrorist group [TPLF] attacked our army from inside and outside by infiltrating the Tigrigna speakers in the Ethiopian National Defence Forces and preparing them for their nefarious purposes.

When the national law enforcement operation started, it was known that the Tigrigna speakers, who were working with our defense forces, from private to the top management, were made to stay at home without interruption of their salaries and allowances in order to ensure the success of the campaign and not to get in the way of each other.

Before the attack on the Northern Command, the Tigrigna speakers who were sent abroad for peacekeeping missions were allowed to continue their duties being aware of that they would not cause difficulties to our army and the mission. However, TPLF has created confusion among troops and spread of false propaganda by TPLF agents abroad to prevent Tigrigna speakers from returning to their country.

There has been an effort to extort ethnic Tigrayan army members, who were serving their country and their institution by inciting racism and threatening lies that you will be arrested if you return home. The army members did not hate their institution and their country, but they were threatened by the destructive activities of the TPLF and some soldiers remained in the country where they went to maintain peace. It is known that the TPLF has created a few traitors in them [peacekeepers] and made them the executors of their evil deeds.⁸³

Even though the government made the statement, in addition to desertion, hundreds of ethnic Tigrayan soldiers who served in a United Nations peacekeeping in Abyei joined the *Samri*, an informal TPLF affiliated armed group, to fight against the federal government at the border town of Humera, which lies at an intersection between Ethiopia, Eritrea and Sudan.⁸⁴ In September 2022, the Sudanese Government has granted refugee status to 247 peacekeepers from Abyei and it indicated there are 649 former UN peacekeepers currently sheltered in Sudan's Umm Qarqour refugee camp.⁸⁵ For this reason, it is clear that there have been operational challenges of peacekeeping deployment and the geopolitical dynamics and internal vulnerabilities that have tarnished Ethiopia's successful operation in not only Abyei but also in all foreign deployments. *Aly Verjee* indicated the political miscalculation of Ethiopian leadership with regards to the Tigray conflict resulted its predicaments in the region as follows:

Ethiopia's loss of an even imperfect, regional hegemonic position has come about because Addis Ababa prioritized narrow domestic interests over those of the region and abandoned peace and security mechanisms that, though flawed, had their uses.

⁸² Sudan Tribune: 528 Tigrayan peacekeepers in Abyei refuse to return to Ethiopia. *Sudan Tribune*, 24 April 2022a.

⁸³ FBC: The Ministry of Defence Gave an Explanation Regarding Some Army Members Deployed in the International Peacekeeping Mission Who Did Not Return Home. *Fana Broadcasting Cooperation*, 27 April 2022 (translation from Amharic by the author).

⁸⁴ Simon Marks – Mohammed Alamin: Ex-UN Peacekeepers Battle for Control of Key Ethiopian Town. *Bloomberg*, 02 September 2022.

⁸⁵ Sudan Tribune: Sudan grants asylum to over 200 Ethiopian ex-UN peacekeepers. *Sudan Tribune*, 02 September 2022c.

In inviting Eritrea to join in its war in Tigray, Abiy hoped for a decisive and definitive defeat of the TPLF/TDF, and a consolidation of his power within the country. Instead, Abiy has lost the trust of other countries in the region for his handling of the Tigray situation and the second- and third-order consequences of a regionally resurgent Eritrea under Isaias Afwerki. It is striking that despite Ethiopia – and Abiy personally – having helped broker the transitional political settlement in Sudan after the overthrow of former president Omar al-Bashir, relations with Khartoum have deteriorated to the point where a war between Ethiopia and Sudan would not be a surprise.⁸⁶

Even though the Ethiopian Government made reconciliation with the TPLF by signing the Cessation of Hostilities Agreement on 12 November 2022,⁸⁷ the conflict made a colossal political, military and diplomatic damage for the ENDF. For example, Robert Menendez, U.S. Senator from New Jersey, in his official letter to UN Secretary-General Antonio Guterres calls to prevent all Ethiopian soldiers who have participated in military operations in the Tigray region of Ethiopia from being allowed to participate in UN peacekeeping operations.⁸⁸ He stated: “As the government of Ethiopia remains one of the largest contributors of troops for UN peacekeeping operations, we urge the United Nations to vet vigorously all Ethiopian troops to be deployed in UN peacekeeping operations to determine if they participated in military operations in Tigray.”⁸⁹ The UN Office of the High Commissioner for Human Rights accused the Ethiopian Government of crimes committed against humanity in the Tigray Region during the military operation.⁹⁰

The reconfiguration of UNISFA into a multinational peacekeeping and the waning of Ethiopian contribution

It was on January 2022 that the Sudanese Government announced that the UN agreed to replace Ethiopian forces within UNISFA with other UN forces.⁹¹ In April 2022, UNSC thanked Ethiopia for its long engagement in Abyei and welcomed incoming multinational troops for UNISFA. The Albanian representative in UNSC said: “I would like to thank Ethiopia for its leadership and engagement as the sole troop contributor to UNISFA over the past decade. Ethiopia has made a significant impact in supporting the safety and security of the people in Abyei and has ensured that the Mission could carry out its functions, as mandated by this Council.”⁹²

⁸⁶ Aly Verjee: The Crisis of Ethiopian Foreign Relations. *ACCORD*, 24 August 2021.

⁸⁷ African Union: Cessation of Hostilities Agreement between the Government of the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Tigray Peoples' Liberation Front (TPLF). *African Union – Peace and Security Department*, 02 November 2022.

⁸⁸ U.S. Senate Committee on Foreign Relations: Chairman Menendez Calls on UN to Prohibit Ethiopian Troops in Tigray from Serving as Peacekeepers. *U.S. Senate Committee on Foreign Relations*, 06 July 2021.

⁸⁹ U.S. Senate Committee on Foreign Relations (2021): op. cit.

⁹⁰ OHCHR: International Commission of Human Rights Experts on Ethiopia Finds Reasonable Grounds to Believe that the Federal Government Has Committed Crimes against Humanity in Tigray Region and that Tigrayan Forces Have Committed Serious Human Rights Abuses, Some Amounting to War Crimes. *OHCHR*, 22 September 2022.

⁹¹ Addis Standard: UN agrees to replace Ethiopian forces within UNISFA: Sudan. *Addis Standard*, 20 January 2022b.

⁹² Permanent Mission of Albania to the UN: Remarks by the Political Coordinator Arian Spasse at the Security Council meeting on Sudan and South Sudan. *Permanent Mission of Albania to the UN*, 21 April 2022.

All this despite the fact that Ethiopia disputed the assertion of Sudan that it is not conceivable for Ethiopian forces to be deployed in the strategic depth of its territory, by maintaining that UNISFA was established following the joint agreement of the Sudan and South Sudan and both parties should agree with its drawdown, and South Sudan is comfortable with the presence of Ethiopian troops in UNISFA. As stated above, the UN has apparently agreed to Sudan's request and the Ethiopian contribution to UNISFA declined radically and the Force Commander/Acting Head of Mission for UNISFA, Major General Benjamin Olufemi Sawyerr of Nigeria has officially taken over from Ethiopia's Major General Kefyalew Amde Tessema on 15 March 2022. As of May 2022, as a result of the reconfiguration of the Mission into a multinational one, in addition to 252 contingents from Ethiopia, 271 contingents from Bangladesh, 86 contingents from China, 636 contingents from Ghana, 307 contingents from India, 77 contingents from Nepal, 314 contingents from Pakistan and 28 contingents from Vietnam were deployed.

Table 1: UNISFA's deployed military personnel as of December 2018 at the peak of its deployment and as of May 2022

Year 2018			
Personnel	Ethiopian contribution	Other 27 TCCs	Total number
Contingent troops	4,287	None	4,287
Experts on mission	78	59	137
Police	10	31	41
Staff officer	78	43	121
Total	4,453	133	4,586
Year 2022			
Contingent troops	252	1,719	1,971
Experts on mission	0	93	93
Police	0	42	42
Staff officer	1	73	74
Total	252		2,180

Source: Compiled by the author.

Conclusion

The involvement of Ethiopian troops in UNISFA was unique; a neighbouring power invited by both Sudan and South Sudan to provide an interposition force to keep the peace between them. This is seen as evidence of Ethiopia's good relations with both states and its neutral position in the conflict, and Ethiopia takes pride in this regional role. However, the tragic security and political development between Ethiopia and Sudan seems to hinder the peacekeeping operation in Abyei. Since the beginning of the mission in 2011, Ethiopia deployed more than 30,000 military personnel with

different rotations. As of May 2022, the total fatalities on the mission are 50 and 39 of them were Ethiopians.⁹³

Participating in peacekeeping missions has economic benefits both for the country and individual soldiers. It also has political implication and international prestige as a pillar of peace and security in the Horn of Africa – which attracts many allies globally. It also has intelligence advantage in the region and in the neighbourhood for monitoring the actions of Ethiopia's rivals and a good experience for its troops.

Today one thing is certain: Ethiopia's participation in a peace effort is hampered by internal vulnerabilities. Besides the foreign policy and political dynamics within Ethiopia, the war between the federal government and the TPLF forces has paved the way to manipulate Ethiopia's commitment to peace in Abyei. In less than two years, the pragmatic cooperation that formerly existed between Sudan and Ethiopia has given way to open hostility. Ethiopia, the region's central actor in peacekeeping roles, as mediator, peacekeeper and enforcer, has significantly weakened. Therefore, the Ethiopian Government should improve internal security and reboot its relation with Sudan to regain its hegemonic status in the region.

References

- Aalen, Lovise: Ethiopian State Support to Insurgency in Southern Sudan from 1962 to 1983: Local, Regional and Global Connections. *Journal of Eastern African Studies*, 8, no. 4 (2014). 626–641. Online: <https://doi.org/10.1080/17531055.2014.949403>
- Abraham, Kifle: *The Horn of Africa: Conflicts and Conflict Mediation in the Greater Horn of Africa*. Addis Ababa, EIIPD and HADAD, 2006.
- Addis Standard: Ethio–Sudan border dispute: Manageable or time bomb? *Addis Standard*, 20 May 2022a. Online: <https://addisstandard.com/in-depth-analysis-ethio-sudan-border-dispute-manageable-or-time-bomb/>
- Addis Standard: UN agrees to replace Ethiopian forces within UNISFA: Sudan. *Addis Standard*, 20 January 2022b. Online: <https://addisstandard.com/news-un-agrees-to-replace-ethiopian-forces-within-unisfa-sudan/>
- African Union: Cessation of Hostilities Agreement between the Government of the Federal Democratic Republic of Ethiopia and the Tigray Peoples' Liberation Front (TPLF). *African Union – Peace and Security Department*, 02 November 2022. Online: www.peaceau.org/en/article/cessation-of-hostilities-agreement-between-the-government-of-the-federal-democratic-republic-of-ethiopia-and-the-tigray-peoples-liberation-front-tplf
- African Union: Peace and Security Council 301st Meeting: Communiqué. *AU Peace and Security Council*, 30 November 2011. Online: www.peaceau.org/uploads/psc-communicue-sudan-eng-30-11-11-2-.pdf
- Africa News: Ethiopia again denies killing seven Sudanese soldiers at disputed border area. *Africa News*, 01 July 2022. Online: www.africanews.com/2022/07/01/ethiopia-again-denies-killing-seven-sudanese-soldiers-at-disputed-border-area/

⁹³ United Nations: Fatalities. *United Nations Peacekeeping*, 2022.

- Al Jazeera: South Sudan rebel chief meets President Kiir in Ethiopia. *Al Jazeera*, 20 June 2018. Online: www.aljazeera.com/news/2018/6/20/south-sudan-rebel-chief-meets-president-kiir-in-ethiopia
- Al Jazeera: Sudan recalls envoy to Ethiopia after execution of seven soldiers. *Al Jazeera*, 27 June 2022a. Online: www.aljazeera.com/news/2022/6/27/sudan-recalls-envoy-to-ethiopia-after-execution-of-seven-soldiers
- Al Jazeera: Ethiopian PM says agreed with Sudan's al-Burhan to settle dispute. *Al Jazeera*, 5 July 2022b. Online: www.aljazeera.com/news/2022/7/5/ethiopia-pm-meets-sudans-burhan-says-both-endorse-dialogue
- Al Jazeera: Sudan denies occupying Ethiopian territory in contested region. *Al Jazeera*, 28 January 2021a. Online: www.aljazeera.com/news/2021/1/28/sudan-denies-occupying-ethiopian-territory
- Al Jazeera: Rising tension as Ethiopia and Sudan deadlocked on border dispute. *Al Jazeera*, 1 February 2021b. Online: www.aljazeera.com/news/2021/2/1/rising-tension-ethiopia-sudan-deadlocked-border-dispute-fashaga
- Al Jazeera: Sudan military says several soldiers killed in Ethiopian attack. *Al Jazeera*, 28 November 2021c. Online: www.aljazeera.com/news/2021/11/28/sudan-military-says-several-soldiers-killed-in-ethiopian-attack
- Alemu, Tekeda: The Conundrum of Present Ethiopian Foreign Policy. In Search of a Roadmap for Ethiopia's Foreign and National Security Policy and Strategy. *CDRC*, January 2019.
- Amani Africa: Briefing on the Situation in Abyei. *Amani Africa*, 29 September 2022. Online: <https://amaniafrica-et.org/briefing-on-the-situation-in-abyei/>
- Anderson, David M. – Adrian J. Browne: The Politics of Oil in Eastern Africa. *Journal of Eastern African Studies*, 5, no. 2 (2011). 369–410. Online: <https://doi.org/10.1080/17531055.2011.573187>
- Anna, Cara: 'Clean out our insides': Ethiopia detains Tigrayans amid war. *The Associated Press*, 29 April 2021. Online: <https://apnews.com/article/africa-ethiopia-race-and-ethnicity-health-coronavirus-5f22a5aea128cbd659fbf4f810aac973>
- Arab News: Sudan demands expulsion of Ethiopians from Abyei UN peacekeeping forces. *Arab News*, 07 April 2021. Online: www.arabnews.com/node/1838971/middle-east
- BBC: Ethiopian former UN peacekeepers seek asylum in Sudan. *BBC*, 10 May 2021. Online: www.bbc.com/news/world-africa-57055014
- Bereketeab, Redie: Introduction. In Redie Bereketeab (ed.): *The Horn of Africa. Intra-State and Inter-State Conflicts and Security*. London, Pluto Press, 2013.
- Beyene, Abdeta D. – Seyoum Mesfin: The Practicalities of Living with Failed States. *Dædalus*, 147, no. 1 (2018). 128–140. Online: https://doi.org/10.1162/DAED_a_00479
- Buzan, Barry – Ole Wæver: *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511491252>
- Clapham, Christopher: *The Horn of Africa. State Formation and Decay*. London, Hurst & Company, 2017.
- Crook, John R.: Introductory Note to the Government of Sudan and the South Sudan People's Liberation Movement/Army Abyei Arbitration Award. *International*

- Legal Materials*, 48, no. 6 (2009). 1254–1257. Online: <https://doi.org/10.1017/S0020782900000838>
- Dawkins, Sophia L. R. – Bart L. Smit Duijzentkunst: Stable and Final? Arbitration of Land Boundary Disputes in Cases of State Secession. *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, 106 (2012). 143–146. Online: <https://doi.org/10.5305/procannmeetasil.106.0143>
- Deng, Francis: *The Man Called Deng Majok. A Biography of Power, Polygyny, and Change*. New Jersey, Yale University Press, 1986.
- Deng, Luka B.: Justice in Sudan: Will the Award of the International Abyei Arbitration Tribunal Be Honoured? *Journal of Eastern African Studies*, 4, no. 2 (2010). 298–313. Online: <https://doi.org/10.1080/17531055.2010.487339>
- Donelli, Federico. The al-Fashaga dispute: a powder keg in the heart of the Horn of Africa. *Trends Research and Advisory*, 4 March 2022. Online: <https://trendsresearch.org/insight/the-al-fashaga-dispute/>
- Ethiopian Embassy in Washington, D.C.: *MoFA Condemns Sudan's Claim over Benshangul Gumuz Region*. 04 May 2021. Online: <https://ethiopianembassy.org/mofa-condemns-sudans-claim-over-benshangul-gumuz-region-may-4-2021/>
- Ethiopian Monitor: Abiy and Al-Burhan Discuss Bilateral, Regional Issues. *Ethiopian Monitor*, 15 October 2022. Online: <https://ethiopianmonitor.com/2022/10/15/abiy-and-al-burhan-discuss-bilateral-regional-issues/>
- FBC: The Ministry of Defence Gave an Explanation Regarding Some Army Members Deployed in the International Peacekeeping Mission Who Did Not Return Home. *Fana Broadcasting Cooperation*, 27 April 2022. Translation from Amharic by the author. Online: www.fanabc.com/archives/127580
- Hourelid, Katharine: Ethiopia says disarms Tigrayan peacekeepers in Somalia over security. *Reuters*, 18 November 2020. Online: www.reuters.com/article/ethiopia-conflict-somalia-exclusive/exclusive-ethiopia-says-disarms-tigrayan-peacekeepers-in-somalia-over-security-idUSKBN27Y1HF
- Johnson, Douglas H.: Why Abyei Matters. The Breaking Point of Sudan's Comprehensive Peace Agreement? *African Affairs*, 107, no. 426 (2008). 1–19. Online: <https://doi.org/10.1093/afraf/adm070>
- Malito, Debora V.: *The Persistence of State Disintegration in Somalia Between Regional and Global Intervention*. Doctoral Thesis. Università degli studi di Milano, 2013.
- Marks, Simon – Mohammed Alamin: Ex-UN Peacekeepers Battle for Control of Key Ethiopian Town. *Bloomberg*, 02 September 2022. Online: www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-02/ex-un-peacekeepers-battle-for-control-of-key-ethiopian-town?leadSource=uverify%20wall
- Mbaku, J. Mukum: The Controversy over the Grand Ethiopian Renaissance Dam. *Brookings*, 05 August 2020. Online: www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2020/08/05/the-controversy-over-the-grand-ethiopian-renaissance-dam/
- Mehari, Taddele M.: Keeping Peace in Abyei: The Role and Contributions of Ethiopia. *ISS Africa*, 28 October 2011. Online: <https://issafrica.org/iss-today/keeping-peace-in-abyei-the-role-and-contributions-of-ethiopia>
- Mengistu, Molla: *Ethio–Sudanese Relations: 1991–2001*. A Thesis submitted to the School of Graduate Studies of Addis Ababa University in partial fulfilment of the

- requirements for the degree of Master of Arts in International Relations, Addis Ababa University, 2002.
- Middle East Eye: Sudan launches assault on Ethiopia after alleged executions. *Middle East Eye*, 28 June 2022. Online: www.middleeasteye.net/news/sudan-ethiopia-assault-launched-after-alleged-executions
- Ministry of Information – Press and Audiovisual Department: *The Federal Democratic Republic of Ethiopia Foreign Affairs and National Security Policy and Strategy*. Addis Ababa, November 2002.
- News24: 15 UN peacekeepers from Tigray refuse to return to Ethiopia. *News24*, 23 February 2021. Online: www.news24.com/news24/africa/news/15-un-peacekeepers-from-tigray-refuse-to-return-to-ethiopia-20210223
- OHCHR: International Commission of Human Rights Experts on Ethiopia Finds Reasonable Grounds to Believe that the Federal Government Has Committed Crimes against Humanity in Tigray Region and that Tigrayan Forces Have Committed Serious Human Rights Abuses, Some Amounting to War Crimes. *OHCHR*, 22 September 2022. Online: www.ohchr.org/en/news/2022/09/international-commission-human-rights-experts-ethiopia-finds-reasonable-grounds
- Osman, Amira A.: Conflict over Scarce Resources and Identity: The Case of Abyei, Sudan. In Ulf Johansson Dahre (ed.): *Resources, Peace and Conflict in the Horn of Africa. A Report on the 12th Horn of Africa Conference*. Lund, Sweden, 23–25 August 2013. 249–263.
- Osterrieder, Holger – Johannes Lehne – Vladimir Kmec: United Nations Interim Security Force for Abyei (UNISFA). In Joachim A. Koops – Thierry Tardy – Norrie MacQueen – Paul D. Williams (eds.): *The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations*. Oxford, Oxford University Press, 2017. Online: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199686049.001.0001>
- Ottaway, Marina – Amr Hamzawy: The Comprehensive Peace Agreement. *Carnegie Endowment for International Peace*, 04 January 2011. Online: <https://carnegieendowment.org/2011/01/04/comprehensive-peace-agreement-pub-42223>
- Permanent Mission of Albania to the UN: Remarks by the Political Coordinator Arian Spasse at the Security Council meeting on Sudan and South Sudan. *Permanent Mission of Albania to the UN*, 21 April 2022. Online: <http://ambasadat.gov.al/united-nations/remarks-by-the-political-coordinator-arian-spasse-at-the-security-council-meeting-on-sudan-and-south-sudan/>
- Prendergast, John – Brian Adeba: Abyei: Sudan and South Sudan's New Chance to Solve Old Disputes. *African Arguments*, 21 October 2019. Online: <https://africanarguments.org/2019/10/abyei-sudan-south-sudan-new-chance-old-disputes/>
- Report of the Chairperson of the Commission on the Effort and Activities of the African Union High Level Implementation Panel on Sudan* (AU doc. PSC/PR/CCCI, 30 November 2011).
- Ronen, Yehudit: Ethiopia's Involvement in the Sudanese Civil War: Was It as Significant as Khartoum Claimed? *Northeast African Studies*, 9, no. 1 (2002). 103–126. Online: <https://doi.org/10.1353/nas.2007.0003>

- Saied, Mohamed: Egypt deepens military ties with Sudan as Ethiopia moves forward with Nile dam. *Al-Monitor*, 22 March 2022. Online: www.al-monitor.com/originals/2022/03/egypt-deepens-military-ties-sudan-ethiopia-moves-forward-nile-dam
- Sarwar, Nadia: Post-Independence South Sudan: An Era of Hope and Challenges. *Strategic Studies*, 32, nos. 2–3 (2012). 172–182.
- Shinn, David H.: Government and Politics. In LaVerle Berry (ed.): *Sudan. A Country Study*. Washington, D.C., Federal Research Division, Library of Congress, 2015.
- Sigatu, Kaleab T.: *Military Power as Foreign Policy Instrument: Post-1991 Ethiopian Peace Support Operations in the Horn of Africa*. PhD Dissertation in Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Military Sciences. Budapest, University of Public Service, Doctoral School of Military Sciences, 2021. Online: [https://hdi.uni-nke.hu/document/hdi-uni-nke-hu/Kaleab%20Sigatu%20PhD%20Dissertation%20May%2026%202021%20\(3\).pdf](https://hdi.uni-nke.hu/document/hdi-uni-nke-hu/Kaleab%20Sigatu%20PhD%20Dissertation%20May%2026%202021%20(3).pdf)
- Sudan Tribune: Ethiopia maintains “neutral position” toward Sudan – South Sudan dispute. *Sudan Tribune*, 19 September 2012. Online: <https://sudantribune.com/article43242/>
- Sudan Tribune: Egypt is always associated with Nile dam discussions between Ethiopia and Sudan: Ghandour. *Sudan Tribune*, 16 August 2017. Online: www.sudantribune.com/spip.php?article63261
- Sudan Tribune: 528 Tigrayan peacekeepers in Abyei refuse to return to Ethiopia. *Sudan Tribune*, 24 April 2022a. Online: <https://sudantribune.com/article257982/>
- Sudan Tribune: UNISFA, SSPDF reopen Twic–Abyei movement after closure. *Sudan Tribune*, 01 June 2022b. Online: <https://sudantribune.com/article259694/>
- Sudan Tribune: Sudan grants asylum to over 200 Ethiopian ex-UN peacekeepers. *Sudan Tribune*, 02 September 2022c. Online: <https://sudantribune.com/article263622/>
- Takpiny, Benjamin: Ethiopian peacekeepers in S.Sudan resist going home. *Anadolu Agency*, 23 February 2021. Online: www.aa.com.tr/en/africa/ethiopian-peacekeepers-in-ssudan-resist-going-home/2154427
- Tekle, Tesfa-Alem: Sudan's Bashir Supports Ethiopia's Nile Dam Project. *Sudan Tribune*, 5 April 2012. Online: <https://sudantribune.com/article41261/>
- The Defense Post: Sudan Army Chief Visits Border Area after Ambush Blamed on Ethiopia. *The Defense Post*, 18 December 2020. Online: www.thedefensepost.com/2020/12/18/sudan-army-chief-visits-border/
- The Irish Times: Ethiopian PM tries to mediate Sudan's political crisis after bloodshed. *The Irish Times*, 7 June 2019. Online: www.irishtimes.com/news/world/africa/ethiopian-pm-tries-to-mediate-sudan-s-political-crisis-after-bloodshed-1.3918607
- Tir, Jaroslav: Keeping the Peace after Secession: Territorial Conflicts between Rump and Secessionist States. *The Journal of Conflict Resolution*, 49, no. 5 (2005). 713–741. Online: <https://doi.org/10.1177/0022002705279426>
- UN General Assembly: Summary Study of the Experience Derived from the Establishment and Operation of the United Nations Emergency Force. Report of the Secretary-General, UN Doc. A/3943, October 9, 1958, para. 60.
- UN Security Council: Resolution 1990 (2011). *United Nations*, 27 June 2011. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/706063?ln=en>

- UN Security Council: Resolution 2104 (2013). *United Nations*, 29 May 2013. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/749656?ln=en>
- UN Security Council: Resolution 2416 (2018). *United Nations*, 15 May 2018. Online: <https://digitallibrary.un.org/record/1617169?ln=en>
- United Nations: Fatalities. *United Nations Peacekeeping*, 2022. Online: <https://peacekeeping.un.org/en/fatalities>
- United Nations: Troop and Police Contributors. *United Nations*, December 2018. Online: <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>
- United Nations: UNMISS Factsheet. United Nations, 10 June 2022. Online: <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmiss>
- University of Pennsylvania – African Studies Center: Ethiopia–Sudan: Joint Communiqué. *University of Pennsylvania – African Studies Center*, 19 November 1999. Online: www.africa.upenn.edu/Hornet/irin_112299.html
- U.S. Senate Committee on Foreign Relations: Chairman Menendez Calls on UN to Prohibit Ethiopian Troops in Tigray from Serving as Peacekeepers. *U.S. Senate Committee on Foreign Relations*, 06 July 2021. Online: www.foreign.senate.gov/press/dem/release/chairman-menendez-calls-on-un-to-prohibit-ethiopian-troops-in-tigray-from-serving-as-peacekeepers
- Verjee, Aly: The Crisis of Ethiopian Foreign Relations. *ACCORD*, 24 August 2021. Online: www.accord.org.za/conflict-trends/the-crisis-of-ethiopian-foreign-relations/
- Wheeler, Kevin G. – Mohammed Basheer – Zelalem T. Mekonnen – Sami O. Eltoun – Azeb Mersha – Gamal M. Abdo – Edith A. Zagona – Jim W. Hall – Simon J. Dadson: Cooperative Filling Approaches for the Grand Ethiopian Renaissance Dam. *Water International*, 41, no. 4 (2016). 611–634. Online: <https://doi.org/10.1080/02508060.2016.1177698>
- Williams, Paul D. – Thong Nguyen: Neighborhood Dynamics in UN Peacekeeping Operations, 1990–2017. *International Peace Institute*, 11 April 2018. Online: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3260884>
- Winter, Roger – John Prendergast: Abeyi: Sudan's 'Kashmir'. *American Progress*, 29 January 2008. Online: www.americanprogress.org/article/abeyi-sudans-kashmir/
- Woldemichael, Shewit: Ethiopia–Sudan border tensions must be de-escalated. *ISS Africa*, 10 May 2021. Online: <https://issafrica.org/iss-today/ethiopia-sudan-border-tensions-must-be-de-escalated>
- Yihun, Belete B.: Setit-Humera: A Blister on Ethio–Sudanese Boundary Disputation. *Journal of Borderlands Studies*, 31, no. 1 (2016). 107–122. Online: <https://doi.org/10.1080/08865655.2016.1165077>
- Young, John: Conflict and Cooperation: Transitions in Modern Ethiopian–Sudanese Relations. *HSBA Briefing Paper*, May 2020.

Jobbágy Zoltán¹

Az állami vezetők stratégiai felkészítése, különös tekintettel a nemzeti ellenálló képességre és az átfogó megközelítésre

Strategic Training of State Leaders with a View on National Resilience and the Comprehensive Approach

Absztrakt

Jelen tanulmány célja, hogy javaslatot tegyen állami vezetők stratégiai felkészítésére, különös tekintettel a közszolgálatiakra és az átfogó megközelítésre. A szerző a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény (VBÖ) által nevesített nemzeti ellenálló képességet és annak társadalmi vetületét, az átfogó megközelítést részletezi, majd bemutatja az egységesülő közszolgálat kihívásait. Nemzetközi példákon keresztül ismerteti az állami vezetők stratégiai felkészítését, aminek eredményeként a magyarországi viszonyokat és sajátosságokat figyelembe véve javaslatokat fogalmaz meg.

Kulcsszavak: ellenálló képesség, átfogó megközelítés, közszolgálat, vezetőképzés, stratégiai felkészítés

Abstract

This article is the first part of a longer study that aims at delivering a proposal for the strategic training of state leaders, especially in the framework of the public service and the comprehensive approach. The author departs from the Act XCIII of 2021 on the

¹ Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadászati Tanszék, e-mail: Jobbagy.Zoltan@uni-nke.hu

synchronisation of defence and security activities that names national resilience and its societal foundation, the comprehensive approach. He then details the challenges posed by the unification process of the state administration. The author lists international examples of the strategic training of state leaders, and delivers a proposal for the introduction of a Hungarian training that takes all national characteristics into account.

Keywords: *resilience, comprehensive approach, state administration, leadership education, strategic training*

Az ellenálló képesség fontossága

A Nemzeti Biztonsági Stratégiához (NBS) és a Nemzeti Katonai Stratégiához (NKS) hasonlóan mind a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény (VBÖ), mind a Honvédelmi Törvény (HVT) nevesíti a nemzeti ellenálló képességet. A VBÖ a nemzeti ellenálló képességet rendszerként tartalmazza, amelybe beletartozik az ország függetlensége, területi integritása, stabilitása, a közrend és a közbiztonság, a törvényes rend, az élet és vagyonbiztonság elleni támadások, a természeti és ipari katasztrófák megelőzése, valamint a bekövetkezett támadásokkal vagy természeti és ipari katasztrófákkal szembeni reakció.² Általánosságban kijelenthető, hogy a különböző társadalmi/gazdasági/ökológiai nagyrendszerek erőteljessége olyan tulajdonságot takar, amely lehetővé teszi a működésüket megzavarni vagy felborítani akaró külső befolyásoknak való ellenállást anélkül, hogy szerkezetük és összetett dinamikájuk megváltozna. Az ellenálló képesség pedig olyan tulajdonság, amely befogadja és hasznosítani tudja a külső változások okozta zavaró hatásokat, a meglévő szerkezet megtartásával, különböző ellenőrző és javító mechanizmusok alkalmazásával, minőségi változások nélkül. Mind az erőteljesség, mind az ellenálló képesség a folyamatirányítási, valamint az ökológiai rendszerek működése vonatkozásában már régóta ismertek. Újdonságot a civilizációs szférával, azon belül is a védelemmel és biztonsággal való összekapcsolásuk jelent. Az ellenálló képesség civilizációs vetülete olyan képességet jelent, amely a hátrányok csökkentését, valamint az előnyök fölismerését és alkalmazását támogató működési szabályokat, ellenőrzési, visszacsatolási szervezeteket tud létrehozni. Ennek megfelelően az ellenálló képesség a fenntarthatóság irányába mutat, ezért lényegében a védelmi és biztonsági rendszerben meglévő, gyakran rejtett képességek föltárását, fönntartását, megerősítését, fejlesztését, valamint használatba vételét jelenti.³ A nemzeti ellenálló képességet az NBS-sel ellentétben a VBÖ nemcsak nevesíti, de értelmezi is. Eme képességet az 1999. évi I. törvénnyel kihirdetett Észak-atlanti Szerződés 3. cikkével összhangban úgy definiálja, mint a nemzetet alkotó lakosság, gazdaság és állam képessége arra, hogy külső vagy belső, a közrendet és közbiztonságot, valamint az állam honvédelmi és nemzetbiztonsági érdekeit, továbbá stabilitását sértő vagy veszélyeztető törekvések, támadások, természeti vagy ipari katasztrófák, járványok hatékony előrejelzését, megelőzését, a kockázatok lehető legkisebbre csökkentését, illetve bekövetkezésük esetén azok kezelését és azt

² 2021. évi CXCI. törvény.

³ BULLA 2011: 19, 24; KESZELY 2021: 4–5.

követően a mielőbbi és hatékony helyreállítást a polgári és katonai felkészültségen keresztül, a biztonságtudatosság fejlesztésével, a felkészültség fokozásával és a szükséges védelmi intézkedések foganatba vételével megfelelően biztosítsa.⁴ Az ellenálló képesség mind az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO), mind az Európai Unió (EU) vonatkozásában élő és fontos fogalom. Mindkét szervezet törekszik annak kialakítására és a hibrid fenyegetésekkel szembeni hatékonyabb fellépésre. Annak ellenére, hogy a hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képesség kiépítése és a képességek fejlesztése elsősorban a tagállamok hatáskörébe tartozik, az EU is dolgozik az ilyen fenyegetésekkel szembeni fellépéshez szükséges képességek kiépítésén, és ennek részeként nemzetközi együttműködést folytat olyan partnerekkel, mint a NATO. A változó fenyegetésekre adott kollektív válasz erősítése érdekében további lépéseket határoz meg a helyzetismeret, a stratégiai kommunikáció, az elrettentés és a kiberbiztonság, valamint az ellenséges hírszerzési tevékenységgel szemben.⁵ A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös keretében a Bizottság 22 intézkedés végrehajtását határozta meg, amelyek többek között az információcsere javítását, a kritikus infrastruktúrák védelmének és a kiberbiztonságnak a megerősítését, valamint társadalmakban a radikalizálódással és a szélsőségesességgel szembeni ellenálló képesség kiépítését foglalják magukban. Az ellenálló képesség előtérbe kerülését egyértelműen jelzi, hogy az EU-dokumentumban az ellenálló képességet 28 alkalommal említik.⁶ A NATO állam- és kormányfői 2016-ban, Varsóban kötelezték el magukat az ellenálló képesség megerősítése mellett. Az ellenálló képesség megerősítése a fenyegetések teljes spektrumával szemben szükséges, mivel az a hiteles elrettentéshez és a védelemhez is elengedhetetlen fontosságú. Ennek kapcsán az új típusú, hibrid fenyegetésekkel szembeni ellenálló képesség megköveteli a NATO-tól, hogy fenntartsa és megvédje a kritikus fontosságú polgári képességeket a katonai képességekkel párhuzamosan. Az ellenálló képesség megerősítése érdekében elengedhetetlen az összkormányzati munka, valamint az együttműködés a magánszektorral, illetve a releváns nemzetközi partnerekkel, különösen az EU-val. Az ellenálló képességet több tényező alapozza meg, úgymint a robusztus szervezeti és energikus cselekvési képesség, az önálló cselekvési képesség, a pótlólagos kapacitások biztosításának képessége, képesség a válaszdásra, felkészültség, valamint a szükséges erőforrások biztosítása. Egyértelmű, hogy az ellenálló képesség nem valósítható meg csak technológiai fejlesztésekkel vagy a biztonságpolitikai szereplők bevonásával. Össztársadalmi, átfogó rendszerszemléletet kíván meg, mivel egy rendszer egésze is csak annyira lehet ellenálló, mint amennyire a leggyengébb pontja.⁷ Az EU és a NATO közötti együttműködés fokozása, a transzatlanti kapcsolatok erősítése vonatkozásában fontos szempont, hogy az európai biztonsági környezet és Európa ellenálló képessége nem valósítható meg az EU valamennyi szomszédjának hosszú távú biztonsága és ellenálló képessége nélkül. A 2021. június 14-i NATO-csúcstalálkozóan kiadott közlemény egyértelműen fogalmazott az ellenálló képesség vonatkozásában. Fontos, hogy mind az EU-nak, mind a NATO-nak meg kell

⁴ 2021. évi CXXI. törvény.

⁵ Európai Bizottság 2018.

⁶ *Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete, európai uniós válasz.*, Európai Bizottság, az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseletje, Brüsszel, 2016. április 6.

⁷ *A társadalmi ellenálló képesség szerepe a biztonság szavatolásában.* 2020: 20–24; lásd még MOLNÁR 2021: 4–5.

erősítenie és hatékonyabban kell koordinálnia az együttműködést az ellenálló képesség kulcsfontosságú területén. Az EU ezért érdekelt abban, hogy értelmes megközelítést dolgozzon ki az ellenálló képesség különböző polgári és katonai vonatkozásainak megerősítéséért. Fontos szempont a kritikus infrastruktúrák védelme, azon belül is a közlekedési, az energia- és az informatikai ágazat, valamint az EU mint a félretájékoztatás és az álhírek elleni küzdelem kulcsfontosságú szereplője vonatkozásában. Az ellenálló képesség elérése érdekében a transzatlanti partnerségnek nemcsak erős hadseregekre, hanem erős és ellenálló társadalmakra is szüksége van.⁸

Átfogó megközelítés

A törvény által nevesített nemzeti ellenálló képesség társadalmi vetülete, az azt lehetővé tevő átfogó rendszerszemlélet egy, a kormányzat egészét lefedő, átfogó megközelítést követel meg. Az átfogó megközelítést először az NATO 2006. novemberi rigai csúcstalálkozóját záró nyilatkozatban az állam- és kormányfők, különös tekintettel az afganisztáni és a koszovói helyzet rendezésére fogalmazták meg a biztonsággal kapcsolatban. Az átfogó megközelítés tartalmi elemeit a civil–katonai kapcsolatok erősítése, valamint a más nemzetközi szervezetekkel való együttműködés javítása képezte. Az átfogó megközelítés megfogalmazására azért volt szükség, mert az 1990-es évek eleje óta tartó átalakulás eredményeként a NATO egyre szorosabban működött együtt a meghatározó nemzetközi szervezetekkel, úgymint az EU, Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ), valamint más nemzetközi szereplők. A NATO az átfogó megközelítéssel lényegében alkalmazkodott azokhoz a folyamatosan változó biztonsági kihívásokhoz, amelyeknek egyre kevésbé tudott egyedül megfelelni. Az állam- és kormányfők az átfogó megközelítésben olyan keretet láttak, amelyben a NATO és más biztonsági szervezetek megtalálhatják a módját a hatékonyabb együttműködésre. Az átfogó megközelítéssel azt is elismerték, hogy a nemzetközi szervezetek különböző erősségekkel és felhatalmazással rendelkeznek, amelyek lehetővé teszik a racionális munkamegosztást. A NATO legegységesebb előnye az átfogó megközelítés keretében azon katonai képességeiben rejlik, amelybe beletartozik a szövetségesek és a koalíciós partnerek fegyveres erőinek bevetésével kapcsolatos tevékenységek tervezése, szervezése, valamint a műveletek végrehajtására vonatkozó szakértelem.⁹ A következő, Bukarestben 2008 májusában megrendezett csúcstalálkozón részt vett Ban-ki Moon ENSZ-főtitkár is. A bukaresti nyilatkozat Afganisztánnal kapcsolatban megfogalmazott négy alapelve között szerepelt az átfogó megközelítés, amelynek keretében a polgári és a katonai erők közösen lépnek fel a helyzet rendezése érdekében. Afganisztán mellett a Balkánnal és egyes afrikai országokkal, a tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatban is megjelent az átfogó megközelítés fontossága, valamint a nem kormányzati szervezetekkel és egyéb szereplőkkel való együttműködés kiemelt szerepe a stabilizáció és az újjáépítés terén. Ennek érdekében felkérték az Észak-atlanti Tanácsot

⁸ Az Európai Parlament 2021. július 7-i állásfoglalása az EU és a NATO közötti együttműködésről a transzatlanti kapcsolatok összefüggésében.

⁹ NATO 2006; Yost 2007.

(NAC) egy akcióterv kidolgozására.¹⁰ A 2010. novemberben megrendezett lisszaboni csúcstalálkozón az állam- és kormányfők által kiadott nyilatkozat szintén több helyen tartalmazta az átfogó megközelítést. A nyilatkozat szerint a NATO a nemzetközi közösség válságkezelési tevékenységéhez hozzájárulva továbbra is elkötelezett a stabilizáció és az újrakezítés terén. Az átfogó megközelítés ismételt hangsúlyozása azt a felismerést tükrözte, hogy kizárólag katonai erő alkalmazásával nem lehet a biztonságot fenyegető összetett kihívásokat megfelelően kezelni, ezért szükség van a politikai, a katonai és a polgári válságkezelési eszközök összehangolására. A nyilatkozat szerint az átfogó megközelítés megköveteli, hogy a partnerek közös felelősségérzettel, nyitottsággal és elkötelezettséggel, de döntéshozatali függetlenségük meghagyásával végezzék munkájukat. A NATO-nak emiatt rendelkeznie kell olyan képességgel, amellyel a polgári és a katonai válságkezelés eszközeit összehangoltan tudja tervezni és alkalmazni.¹¹ A következő, 2012. májusi chicagói csúcstalálkozó utáni nyilatkozat egyértelműen megerősítette a lisszaboni nyilatkozatban az átfogó megközelítésről leírtakat.¹² A 2016. júliusi varsói csúcstalálkozó utáni kommunikében, különös tekintettel a folyamatosan változó összetett biztonsági környezetre és benne az Ukrajnában kialakult helyzetre, valamint a NATO hadművelleti tapasztalataira, az állam- és kormányfők ismét hangsúlyozták a politikai, a katonai és a polgári megközelítés fontosságát, amely nemcsak a közös biztonsághoz és védelemhez járul hozzá, hanem a közös védelem iránti elkötelezettségnek is az alapját képezi.¹³ A 2018. júliusi brüsszeli nyilatkozat pedig Szerbia és a változó biztonsági környezet vonatkozásában hangsúlyozta ki az átfogó normalizálódás, illetve megközelítés fontosságát.¹⁴ Mára az *átfogó megközelítés* NATO-szerte elterjedt kifejezés lett és a mindennapi szóhasználat részét képezi. Az átfogó megközelítés fontosságának felismerése és hangsúlyozása azonban nem állt meg a politikai stratégiai és a hadászati szinteken. A csúcstalálkozók nyilatkozataival összhangban az összhaderőnemi műveletekre vonatkozó, egymást követő NATO-szövetségi kiadványok is egyre gyakrabban hivatkoztak az átfogó megközelítésre. A 2007. márciusban kiadott összhaderőnemi doktrína „C” kiadása már megemlíti a NATO katonai és nem katonai ereje átfogó és integrált alkalmazásának fontosságát általában, valamint a civil–katonai együttműködés terén.¹⁵ A szövetségi összhaderőnemi doktrína következő, „D” kiadásában az átfogó megközelítés már a tartalomjegyzékbe is bekerült. A doktrína egyértelműsítette, hogy a NATO katonai válasz lépéseit az átfogó megközelítésbe integrálja, és az információs műveletekkel összehangolva, lényegében azzal együtt tervezi meg és hajtja végre. A doktrínában a NATO-stratégia részeként meghatározott diplomáciai, információs, katonai és gazdasági erő, valamint polgári képességek már egyértelműen az átfogó megközelítés jegyében születtek, és mind a politikai stratégiai, mind a hadászati, mind pedig a hadművelleti és harcászati szinteken relevánsak. Az átfogó megközelítéshez a doktrína szerint szükség van józan észre, de sikere függ még a közös szándék és elhatározás meglététől, egymás

¹⁰ NATO 2008.

¹¹ NATO 2010.

¹² NATO 2012.

¹³ NATO 2016.

¹⁴ NATO 2018.

¹⁵ *AJP-01(C), Allied Joint Doctrine*, NATO Standardization Agency, 1-10 és 4-4.

megértésétől, az együttműködéstől, valamint a megfelelő erőforrásokkal való ellátottságtól. Az átfogó megközelítéshez a doktrína négy elv betartását javasolja, úgymint proaktív elkötelezettség, megegyezés és közös munka, kölcsönös bizalom és akarat, valamint a közös célok megléte. Kiemelte továbbá, hogy az átfogó megközelítés során olyan szereplőkkel is számolni kell, mint a nemzetközi szervezetek, a nem kormányzati szervezetek, valamint a többnemzeti kormányzati ügynökségek.¹⁶ Az összhaderőnemi doktrína érvényben lévő „E” kiadása az átfogó megközelítést szintén tartalmazza a tartalomjegyzékében. A NATO stratégiai céljai megvalósításának lényegét abban látja, hogy arra átfogó módon, nemzetközi és nem kormányzati szervezetek bevonásával kerül sor. A NATO alapvető feladatait is, benne a közös védelmet, a válságkezelést, valamint a biztonsági együttműködést is átfogó politikai, katonai és polgári megközelítésben értelmezi. Az átfogó megközelítés minden szinten megköveteli a polgári és katonai együttműködést, és olyan célokat szolgál, mint a NATO válságkezelési eszközeinek tervezéséhez szükséges katonai és politikai részek összetartásának növelése, a NATO nem katonai szereplőkkel való mindennapi együttműködésének javítása, valamint a NATO stabilizációs és újjáépítési tevékenységének támogatása a konfliktus minden szakaszában. A doktrína kihangsúlyozza, hogy természetesen az átfogó megközelítésben a politikai, a katonai és a polgári elem egymáshoz viszonyított fontosságát a mindenkori helyzet határozza meg. Azt is egyértelműsíti, hogy az átfogó megközelítésben a katonai elem esetenként csak támogató és nem meghatározó szerepben vesz részt a feladatok végrehajtása során.¹⁷ A VBÖ is tartalmazza az átfogó megközelítést, mivel az Országgyűlés feladatai között nevesíti a válságkezelés és a különleges jogrend idejével összefüggő feladatok kezelésének szükségessége vonatkozásában. A védelmi és biztonsági tervezési rendszer vonatkozásában pedig az egyes kihívások, fenyegetések, lehetséges válságok átfogó megközelítés szerinti elemzése, tervezése, valamint végrehajtása tekintetében a védelmi és biztonsági feladatok ellátásában részt vevő szervek, szervezetek lehető legszélesebb körű együttműködésének előmozdítását irányozza elő. A korábban már említett Integrált Védelmi és Biztonsági Iránymutatás pedig a Biztonság- és Védelempolitika Alapelvei, valamint a Nemzeti Biztonsági Stratégia alapján kormányhatározatban kiadott tervezési dokumentumként az átfogó megközelítés jegyében hosszú távon határozza meg az ország védelmével és biztonságával összefüggő feladatokat és érintett szervek együttműködésének főbb irányait.¹⁸

Egységesülő közszolgálat

Minden szervezet, így az állam is igényt tart arra, hogy a tudományos kutatások eredményeire és az abból fakadó oktatásra támaszkodva folyamatosan segítse a közszolgálat egészét, valamint a különböző közszolgálati hivatásrendeket az előttük álló komplex problémák megoldásában és a változó környezeti kihívásokhoz való sikeres alkalmazkodásban, a megfelelő válaszok megtalálása érdekében. A Nemzeti

¹⁶ *AJP-01(D), Allied Joint Doctrine*, NATO Standardization Agency, x, 2-6, 2-11, 2-12, 3-3, 5-5.

¹⁷ *AJP-01(E), Allied Joint Doctrine*, NATO Standardization Agency, 1-6, 2-3, 2-5, 2-17.

¹⁸ 2021. évi XCIII. törvény.

Közszolgálati Egyetem (NKE) létesítésének legfontosabb célja is az volt, hogy a magyar felsőoktatás új intézményeként hatékonyabban szolgálja a közszolgálati hivatásrendek személyi állományának utánpótlását és minőségi fejlesztését, utat nyitva egy integráltabb képzési szerkezetnek az alapképzések, a mesterképzések, a szakirányú továbbképzések, az átképzések, valamint a doktori képzések terén. A közszolgálati hivatásrendeket lefedő képzési területek közötti integráció fontos az állam működésének tágabb összefüggéseit is értő tisztviselők, katonai- és rendőrtisztek képzésében, de elengedhetetlen a közszolgálati életpályák közötti átjárhatóság megteremtésében is.¹⁹ A magyar felsőoktatási rendszer részeként a közigazgatási, rendészeti és katonai képzést folytató NKE tevékenységének célja a közigazgatást, a hon- és rendvédelmet érintő tevékenységet végző szakemberek képzése, a hon- és rendvédelmi szervek tisztviselői utánpótlásának biztosítása, valamint az egységesülő közszolgálati életpályák közötti átjárhatóság megteremtése. Az intézménynek a tisztviselői utánpótlás képzése során tekintettel kell lennie a Magyar Honvédség (MH) és a rendészeti szervek feladataira, sajátos szolgálati és életviszonyaira, valamint az egyes hivatásrendek képzési és kiképzési rendszereiben előzetesen megszerzett ismeretekre is. Ezen képzési feladatok megvalósításához szükséges vezetői, oktatói és hallgatói jogállás, a fenntartói jogok, a finanszírozás, valamint az NKE irányításának, szervezetének és működésének szabályozása érdekében az Országgyűlés megalkotta a 2011. évi CXXXII. törvényt.²⁰ A törvényre épülő Magyar Zoltán Közigazgatás-fejlesztési Program pedig a magyar közszolgálati rendszer stratégiai megújítását tűzte ki célul. Részletes célokat fogalmazott meg a személyzeti igazgatás fejlesztése, a kiszámítható és vonzó életpályák megteremtése, valamint átjárhatóságuk biztosítása érdekében. A program szerint kiszámítható életpálya akkor jön létre, ha a tisztviselők elkötelezettek, szakmai felkészültségük fejlődik és az egyes életpályák átjárhatóak. A program rögzíti, hogy a három hivatásrend (közigazgatás, rend- és honvédelem) szolgálati jogviszonyát ugyanazon értékek és elvek mentén, új közszolgálati életpályák kidolgozásával fontos szabályozni.²¹ A program céljai ellenére továbbra is kijelenthető, hogy a közszolgálatban dolgozók jogállásának szabályozása rendkívül eltérő, mivel különböző önálló törvények szabályozzák, aminek következtében minden hivatásrendnek saját életpályája van. Az egyes közszolgálati területek közötti átjárhatóság a valóságban azt jelenti, hogy az életpályák összehangolásával azok nem elszigetelten futnak egymás mellett, hanem egymás irányában átjárhatóak. Az átjárhatóságnak köszönhetően a megszerzett közös tudás és tapasztalat szélesebb körben hasznosítható. Az átjárhatóság szükségessége azonban egyelőre csak a közigazgatásban dolgozó kormánytisztviselők, valamint a rendvédelmi feladatokat ellátó és más hivatásos szolgálati állomány tagjai tekintetében jelentkezett. A közigazgatási, a rendvédelmi és a katonai életpályák összehangolását inkább közös kapcsolódási pontok szolgálják, úgymint hivatásetikai normák, kamarai típusú szakmai érdekképviselő, munkaköralapú rendszer (előmenetel és javadalmazás), vizsgák, képzés és továbbképzés egységesítése, teljesítményértékelés, tartalékállomány kiterjesztése,

¹⁹ JOBBÁGY–MÉRCSE 2011: 174–180.

²⁰ 2011. évi CXXXII. törvény a Nemzeti Közszolgálati Egyetemről, valamint a közigazgatási, rendészeti és katonai felsőoktatásról.

²¹ *Közszolgálati tisztviselők 2.* 2017. 1.; PETRÓ 2014: 41–52.

valamint az állami/munkáltatói gondoskodás.²² Az NKE mint integrált közszolgálati képzést biztosító intézmény létrehozása sok előnnyel járt, azonban a hivatásrendek közötti átjárhatóságot máig nem sikerült teljes mértékben megvalósítani. Részben emiatt is történik a közigazgatási, védelmi igazgatási felkészítések tisztképzésbe való további beépítése a Nemzeti Honvédtisztképzés Új Rendszerében.²³ A vizsgák, a képzés és a továbbképzés egységesítése terén kijelenthető, hogy mindhárom hivatásrend képzési rendszerébe beépült az általános közigazgatási ismeretek oktatása. Megújult a közigazgatási alapvizsga, illetve a rendészeti alap- és szakvizsga kiegészült az összehangolást biztosító szabályokkal és a jogviszony, illetve az eredeti szolgálati beosztás fenntartásának feltételeként mindhárom hivatásrendben kötelezővé vált. Míg a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagjainak rendészeti alapvizsgát kell tenniük, addig az MH-ban foglalkoztatott állomány tagjainak a közigazgatási alapvizsga teljesítése csak bizonyos beosztásokban kötelező. Az NKE képzése magában foglalja a korábbi egyetemi közös modult felváltó Ludoviceum tantárgycsoportot, amelynek segítségével a társhivatásrendek megismerhetik egymás szakterületét, döntéshozatalát, képességeit és korlátait, valamint szervezeti kultúráját. A tantárgycsoporthoz kapcsolódó komplex közös közszolgálati gyakorlat során pedig az ismeretek alkalmazására is sor kerül.²⁴ Az NKE 2013 óta rendez közös közszolgálati gyakorlatot, amelynek keretében a hallgatók és a segítők valós problémákat dolgoznak fel és ezzel jártasságot szereznek az összetett szakmai problémák megoldásában, valamint különböző vezetési funkciókat gyakorolnak. A gyakorlat alatt a közszolgálat főbb hivatásrendjei a felkészítés során elsajátított ismereteiket a valóságot megközelítő helyzethez igazodva mélyíthetik el. A gyakorlatot elméleti képzés előzi meg, amely a közszolgálati szemléletmód kialakítását, valamint a feladatok közös megoldásának képességét erősíti. A gyakorlat végrehajtása során háromszintű vezetési rendszer (felső, középső és végrehajtói szint) kialakításával, időeltolódással, helyszínráhelyezésekkel, a gyakorló állomány aktív bevonásával egy összetett, minden évben változó témájú feladat megoldása történik, amelynek végrehajtása során bevonják a megrendelő szervezeteket és azok válságkezelési törzseit is.²⁵

Vezetőképzés máshol

A nemzetközi rendszer ciklikussága, a háború megjelenési formáinak folyamatos változása, a szürkezónás konfliktusok kialakulása, a hibrid hadviselés megjelenése, a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló törvény elfogadása, az ellenálló képesség és az átfogó megközelítés előtérbe kerülése, valamint az egységesülő közszolgálat miatt az állami vezetők stratégiai felkészítése talán sohasem volt ennyire fontos, mint most. A 2023. július 1-jén életbe lépő törvény és az addig rendelkezésre álló viszonylag rövid idő megköveteli az eddigi tartalmak, kapcsolódások és a kommunikáció alapos átgondolását. Széles körű tanulási módszerek alkalmazására van

²² HAZAFI 2018: 14–42.

²³ *A Nemzeti Honvédtisztképzés Új Rendszere*. 2021.

²⁴ *A Nemzeti Honvédtisztképzés Új Rendszere*. 2021: 47.

²⁵ SZŐÖR 2019; Komplex közszolgálati gyakorlat (Közös közszolgálati gyakorlat) tantárgyi programja.

szükség, amelyben egyaránt megjelennek előadások, esettanulmányok, szimulációk, kompetenciafejlesztő coachingok, tréningek, valamint online tanulási lehetőségek. Az ellenálló képesség, valamint az átfogó megközelítés feltételeinek kialakításához, a védelem és a biztonság fenntartható modelljének eléréséhez az egyik legfontosabb a változás szükségességének megértése, valamint annak tudatosítása. Az NKE a magyar felsőoktatási rendszer részeként közigazgatási, rendészeti, katonai, valamint vízügyi képzést folytat. Megfelelő keretet biztosít a védelmi és biztonsági tevékenységekre vonatkozó ismeretek, megközelítések, felelősségek, megoldási javaslatok és minták sokféleségének formalizált oktatás/képzés keretében való átadására. A kidolgozását irányító állami vezetőknek magas szintű szakmai elkötelezettsége és együttműködése nem képzelhető el a vonatkozó átfogó koncepcionális keretrendszer és szakmai ismeretek megléte nélkül. Ez más paradigmarendszerben való tájékozódást igényel, és olyan döntéseket feltételez, amelyek eltérést jelentenek a korábbi gondolkodási sablonoktól.²⁶ Az állami vezetők stratégiai felkészítésére számos nemzetközi példa van, amelyek alapos vizsgálatának eredményeként a jelen tanulmányt a hadtudományi kutatások nemzetközi térben tapasztalható fő irányába helyezve javaslatok fogalmazhatók meg mind formai, mind tartalmi szempontból.

Stratégiai vezető tanfolyam – Bécs

Az osztrák Nemzeti Tanács határozatával 2001. december 12-én új Osztrák Biztonsági és Védelmi Doktrína lépett életbe. A doktrína megállapításainak eredményeként politikai döntés született egy Stratégiai vezető tanfolyam (*Strategischer Führungselehrgang*) létrehozásáról. Az előkészítés érdekében tárcaközi munkacsoport jött létre, amely a Szövetségi Kancellária, valamint a biztonsággal kapcsolatos minisztériumok képviselőiből állt. A Minisztertanács 2002. december 20-i ülése elfogadta azt a javaslatot, hogy a Nemzetvédelmi Akadémiát bizzák meg a tanfolyam tervezésével, előkészítésével és megvalósításával. A munkacsoport kidolgozta a tanfolyam formai és tartalmi elemeit, az első résztvevőket pályázati felhívást követően választották ki, míg az első tanfolyam 2004. áprilisban elindult.²⁷ A tanfolyam irányító bizottságában a Nemzetvédelmi Akadémia parancsnokán kívül a következő szervezetek képviseltik magukat: a Belügyminisztérium, az Európai és Nemzetközi Ügyek Minisztériuma, a Védelmi Minisztérium, az Oktatási, Kutatási és Tudományos Minisztérium, valamint a Digitalizációs és Gazdasági Minisztérium.²⁸ A tanfolyamot évente egyszer rendezik meg, és mintegy 20 fő kiválasztott vezető és döntéshozó végzi el az osztrák társadalom biztonságpolitika szempontjából releváns területeiről. A tanfolyam keretében a vezetők három, egymást követő modul elvégzése során sajátítják el a stratégiai szinten jelentkező veszélyek és kockázatok korai felismerését. A tanfolyamot eddig 359 résztvevő fejezte be.²⁹ A tanfolyamot három tematikus modulban, három hosszú hétvégét igénybe véve, péntektől hétfőig, különböző ausztriai és külföldi helyszíneken,

²⁶ BULLA 2011: 24–25, 30; KESZELY 2021: 8–12.

²⁷ 10 Jahre Strategischer Führungselehrgang, Im Auftrag der Österreichischen Bundesregierung. 2013.

²⁸ Strategischer Führungselehrgang, Das Leistungsgremium. 2021.

²⁹ Strategischer Führungselehrgang, Strategic Community. 2021.

mintegy 12 nap időtartamban tartják meg. Az első modul a 21. században osztrák szempontból fontos, az államot, a társadalmat, a munkát és a magánéletet befolyásoló objektív és szubjektív kockázatokat és veszélyeket részletezi. Fontos szempontként szerepel benne a klasszikus, valamint az új kihívásokkal kapcsolatos kérdések vizsgálata. A második modul túlmutat Ausztria határain, mivel a középpontjában az osztrák szempontból meghatározó nemzetközi stratégiai kihívások és veszélyek, különböző helyzetek, érdekek és megvalósítási lehetőségek állnak. A harmadik modul ismét Ausztriára összpontosít, és alapvetően a nemzetstratégiai kihívásokat és lehetőségeket helyezi előtérbe a helyszínek, az aggályok és a megvalósítási lehetőségek részletezésével. A modulok tartalmi elemeit és a különböző témákat az előadó szakemberek megfelelő módszertannal és változó terjedelemben közvetítik a résztvevők felé.³⁰

Német Zárókő tanfolyam – Hamburg

Az osztrák példához hasonló módon, szintén a legmagasabb szintű tisztképzést folytató intézmény, a Bundeswehr Hamburgi Vezetési Akadémiája felelős 2010 óta a táborno­kok, admirálisok, valamint magas rangú köztisztviselő­k/közalkalmazottak számára kidolgozott Német Zárókő Tanfolyam (*Deutscher Capstone Course*) megrendezéséért. A tanfolyam civil résztvevőit alapvetően a Védelmi Minisztérium, a Külügyminisztérium, a Gazdasági és Energia Minisztérium, a Belügyminisztérium, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Minisztérium, valamint a Szövetségi Kancellária Hivatal delegálja.³¹ A tanfolyam keretében feldolgozott témáktól és régióktól függetlenül, központi helyen szerepel a nemzeti biztonságpolitika döntéshozatali folyamatainak kormányzati szintű elemzése, valamint a biztonságpolitikai érdekek megvalósítását lehetővé tevő erők és eszközök jobb megismerése. A tanfolyamot egy évben egyszer rendezik meg, a hallgatói létszám nem nagyobb 12 főnél, a képzési napok száma az utazási napokkal együtt 19, a képzés helye Berlin. A végzést követően a hallgatók képessé válnak katonai és civil felelősként vagy tanácsadóként kormányzati és országgyűlési szinten, nemzeti és nemzetközi környezetben a német nemzeti érdekeket célirányosan képviselni. A tanfolyam céljai között szerepel az összállami, a társadalmi és a globális dimenziók részletezése, az átfogó megközelítés tartalmi elemeinek kifejtése. Regionális szinten központilag jelenik meg a német kül- és biztonságpolitika szempontjából fontos Északnyugat-Afrika, benne a német érdekekkel.³² A különböző biztonságpolitikai keretfeltételek megismerése lehetővé teszi egyes kiválasztott szereplők stratégiai döntéseinek megértését, valamint politikai tevékenységük értelmezését, különös tekintettel Franciaországra, Marokkóra és Malira. Hasonló részletességgel ismerkednek meg a hallgatók Egyiptommal, Etiópiával, Nigériával, valamint a nemzetközi szervezetek közül az Afrikai Unióval és a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közösségével. A tanfolyam végén a hallgatók, korábbi szakterületüktől és beosztásuktól függetlenül képessé válnak a biztonságpolitikai cselekvéshez szükséges elgondolások kidolgozására,

³⁰ Lehrgang, lásd: www.stratfuelg.gv.at/lehrgang

³¹ *Modulkatalog 2021, Barrierefrei 2021*: 17–18.

³² *Lehrplan für das Modul 1016...* 2019: 2–4.

valamint erők és eszközök meghatározására az átfogó megközelítés jegyében és a nemzetközi biztonságpolitikai döntéshozatali folyamatok függvényében.³³

Felső vezetői tanfolyam – Tartu

A Balti Védelmi Akadémia által oktatott öt tanfolyam közül központi szerepet játszik a magas rangú katonai és polgári vezetők számára évente egyszer megrendezett Felső vezetői tanfolyam (*Senior Leaders' Course*). A tanfolyamot a balti államok – Észtország, Lettország, Litvánia – tábormozgalmak, kormányzati intézményeiben dolgozóknak, továbbá a szövetséges és partnerállamok magas beosztású képviselőinek rendezik meg a további nemzeti és nemzetközi beosztásokra való felkészítés jegyében.³⁴ A tanfolyam hossza egy hét, a résztvevők létszáma 30 főben maximalizált. A tanfolyam keretében a hallgatók megismerkednek regionális témákkal, amelynek során lehetőségük van az átfogó megközelítés jegyében a szövetségesekkel és partnerekkel való szorosabb együttműködésre. A tanfolyam során a hallgatóknak lehetőségük van európai és észak-amerikai egyetemi oktatók, katonai parancsnokok és civil szakértők előadásában elhangzó aktuális politikai és magasabb hadászati témákat megbeszélni, esetleg megvitatni. A beszélgetések a hallgatók számára lehetőséget biztosítanak a geopolitikai és stratégiai folyamatok jobb megértéséhez, saját ötletek és gondolatok megfogalmazásához, valamint a szakmai ismerősi kör bővítéséhez. A tanfolyam elvégzését követően a hallgatók jobban és biztosabban tudják a saját nemzeti érdekeiknek megfelelő válaszokat megfogalmazni, a NATO folyamatosan átalakuló geostratégiai szerepét, benne a tagállamokat fenyegető kihívásokat és veszélyeket értelmezni és értékelni, valamint az elrettentés elveit a geopolitikai környezet változásaival együtt értékelni.³⁵ A tanfolyam során a hallgatóknak vegyesen van lehetőségük ismeretük és tudásuk bővítésére előadásokon, panelbeszélgetéseken, valamint különböző kiscsoportos foglalkozásokon keresztül. A hallgatókat tapasztalt mentorok segítik abban, hogy az ismeretanyagot minél jobban elsajátítsák. A tanfolyam tananyaga épít egyrészt a Balti Védelmi Akadémián meglévő oktatási tapasztalatra és tudásra, valamint a meghívott külső előadók által behozott készségekre és ismeretekre. A képzés során fontos szempontként jelenik meg a hallgató alkotó részvétele az oktatásban, a saját tudás és tapasztalat megosztása.³⁶

Magasabb parancsnoki és törzstanfolyam – Shrivenham

A brit példa kicsit eltér az eddigi tanfolyami rendszerektől, de érdemes a bemutatásra. Nagy-Britannia vonatkozásában az Egyesült Királyság Védelmi Akadémiája részét képező, 1927-ben alapított Védelmi Tanulmányok Királyi Akadémiája (*Royal College of Defence Studies, CDS*) felelős a legmagasabb szintű katonai és civil vezetők

³³ *Lehrplan für das Modul 1016...* 2019: 5–7.

³⁴ *Senior Leaders' Course*, Baltic Defence College, lásd: www.baltdefcol.org/1056

³⁵ *Senior Leaders' Course*, Baltic Defence College, lásd: www.baltdefcol.org/1622

³⁶ *Senior Leaders' Course*, Baltic Defence College, lásd: www.baltdefcol.org/1622

képzéséért.³⁷ A Védelmi Tanulmányok Királyi Akadémiáján a hallgatóknak lehetőségük van posztgraduális képzés keretében stratégiai vezetést hallgatni és nemzetközi stratégiai tanulmányokat folytatni. A képzés során hangsúlyosan jelenik meg olyan, a védelemhez és a biztonsághoz kapcsolódó legmagasabb szintű stratégiai témák részletezése, amelyek nemzeti és/vagy nemzetközi súlyuk miatt kormányzati döntéshozatalt követelnek meg. A katonák vonatkozásában a tanfolyam elvégzése a további tábornoki előléptetés előfeltétele is egyben (például dandártábornokból vezérőrnagy).³⁸ A tanfolyam maga posztgraduális, az akadémia szorosan együttműködik a Londoni King's College Védelmi Tanulmányok Tanszékével, de nem akkreditált. A képzés során az előadások, az irányított viták, gyakorlatok, valamint kormányzati intézményeknél és katonai parancsnokságokon tett látogatások váltogatják egymást. A képzés csúcspontját az alapvetően Észak-Franciaország és Belgium csataterein tett törzsfoglalkozások jelentik, amelyek során a hallgatóknak lehetőségük van a tanfolyamon feldolgozott témákat és oktatási célokat értékelni.³⁹ Az évente egyszer megrendezett és januártól áprilisig tartó, tizenhat hetes tanfolyam összességében kormányzati, összhaderőnemi, intézmények közötti, valamint biztonság- és védelempolitikai ismeretek megszerzését teszi lehetővé. A képzés során a súlypont a hadművelleti parancsnokság legmagasabb szintjének megfelelő intellektuális ismereteket ad át annak érdekében, hogy végzést követően a hallgató képes legyen a folyamatosan változó világ katonai és nem katonai kihívásait megfelelően kezelni. A hallgatók nagy része brit katonatiszt, de jelentős számban képviseltetik magukat külföldi katonatisztek és a brit kormányzati szervek vezetői is. Bár a tananyag jelentős óraszámában tartalmazza a globális összefüggések részletezését és különböző stratégiák kidolgozását, központi szerepet kap a hadművelleti szint és a hadművelleti szintű parancsnokság teljes spektrumú megközelítése. Ennek megfelelően a tanfolyam gerincét képezik a nemzeti stratégiák részletezése, a válságkezelési döntéshozatal és a hadművelleti dizájn, az erő alkalmazásának módjai, valamint a magasabb parancsnoki beosztások ellátásához szükséges egyéni képességek fejlesztése. A tanfolyamra jelentkezni nem lehet.⁴⁰

Tábornokok, admirálisok és nagykövetek tanfolyama – Róma

A Római Védelmi Akadémián már több mint húsz éve rendezik meg a Tábornokok, admirálisok és nagykövetek tanfolyamát (*Generals, Flag Officers and Ambassadors' Course*, GFOAC). A tanfolyam célja a NATO-t érintő mindenkori politikai és katonai helyzet minél jobb megértése, a stratégiai összefüggések meglátása, a résztvevők személyes megismertetése, valamint egymás jobb megértésének lehetővé tétele. Emellett növeli a stratégiai vezetők közötti összetartást, valamint megfelelő

³⁷ *Royal College for Defence Studies*, Defence Academy of the United Kingdom, lásd: www.da.mod.uk/study-with-us/colleges-and-schools/royal-college-for-defence-studies

³⁸ *Royal College for Defence Studies*.

³⁹ *Professional Military Education, Higher Command and Staff Course*, King's College London, Defence Studies Department, lásd: www.kcl.ac.uk/dsd/military-education

⁴⁰ *Higher Command and Staff Course, Joint Services Command and Staff College*, Defence Academy of the United Kingdom, lásd: www.da.mod.uk/colleges-and-schools/joint-services-command-and-staff-college/

körülményeket biztosít a személyes és szakmai hálózatépítésre.⁴¹ A tanfolyam nyitott a NATO-tagországok mellett a Békepartnerség, a Mediterrán Párbeszéd, az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés, a Globális partnerek, valamint a NATO Katonai Tanácsa által jóváhagyott országok képviselői számára.⁴² A zömében geostratégiai összefüggésekkel foglalkozó tanfolyamot évente kétszer rendezik meg és alapvetően két részből áll. A képzés első hete Rómában van, amelyet követ egy háromnapos tanulmányút Brüsszelben. A tanulmányúton való részvételre csak a NATO-tagállamok hallgatóinak van lehetősége. A hallgatói létszám tanfolyamonként mintegy 45 fő vezető beosztású katona és civil, akiknek nagyjából háromnegyede a NATO tagállamaiból jön, de jelentős a partnerországokból jövő hallgatók száma is.⁴³ A tanfolyam során a hallgatóknak lehetőségük van a NATO-t érintő stratégiai kihívások és fenyegetések megismerésére, amelyre egy aktuális téma szolgáltat alapot. A képzés tartalmaz előadásokat, irányított vitákat, de lehetőséget biztosít a véleménycserére is. A tábornokok és admirálisok mellett a résztvevők között megtalálhatók a védelmi minisztériumok, a külügyminisztériumok, a belügyminisztériumok és a tágabb biztonsághoz valamilyen módon kötődő további minisztériumok, intézmények és ügynökségek képviselői is. Az előadók között pedig szerepelnek a felsőoktatás nemzetközileg elismert oktatói, tapasztalt NATO-hivatalnokok, valamint a diplomáciai testületek nagy szakértelemmel rendelkező tagjai.⁴⁴

Összefoglalás

A nemzetközi példák egyértelműsítik, hogy az állami vezetők stratégiai felkészítéséhez legjobban megfelelő képzési programnak rövidnek és könnyen alakíthatónak kell lennie, a speciális igény kielégítése érdekében. Az is észrevehető, hogy a hagyományos, tanárközpontú meghallgatni-elolvasni-megbeszélni-leírni tanulási rendszerek ideje lejárt. Hangsúlyosabbakká váltak a felhasználó- és tartalomközpontú interaktív rendszerek, amelyek sokkal inkább összhangban állnak a hallgatók speciális igényeivel, és ezt a nemzetközi példák is igazolták. A Covid-19 miatt előtérbe kerültek a különböző automatizált tanulási rendszerek, valamint az egyéni igényeknek megfelelő személyes tanulási felhő, amelyek előrevetítik a sokkal inkább hallgatóközpontú tanulási feltételek térhódítását. A stratégiavezető-képzés nemzetközi példái igazolták, hogy az ilyen jellegű képzésben kiemelt szerep jut a személyre szabott hálózatépítésnek, valamint a vezetői szakkompetenciák erősítésének. Ennek érdekében az állami vezetők stratégiai felkészítése során szükséges új képzési formák, modellek és módszerek bevezetése. A nemzetközi példák alapján kijelenthető, hogy az intellektuális ismeretek átadása mellett nagyon fontos az egyéni képességek fejlesztése, az előadások, az irányított viták, a különböző gyakorlatok integrálása, valamint a kormányzati intézményeknél és katonai parancsnokságokon tett látogatások lefolytatása. Jelen tanulmány célja, hogy javaslatot tegyen állami vezetők stratégiai felkészítésére olyan módon, hogy

⁴¹ *Academic Advisory Board Meeting 2021: 2–3.*

⁴² *Invitation Letter For Generals, Flag Officers and Ambassadors' Course. 1–4.*

⁴³ *Academic Advisory Board Meeting 2021: 4.*

⁴⁴ *Invitation Letter For Generals, Flag Officers and Ambassadors' Course. 4.*

az kiterjedjen a felkészítés formai és tartalmi elemeire is. Az összehasonlítási és viszonyítási alapként szolgáló tanfolyamok alapvetően rövidek, a brit kivételével csak néhány hetesek, és minden esetben a civil–katonai kapcsolatok között létrehozandó szinergiákat erősítik. Az állami vezetők stratégiai felkészítésének célja, hogy átfogó ismereteket adjon a biztonsági és védelempolitikai változásokról, az alapvető hazai stratégiai dokumentumokról, a hadtudomány mindenkori vonatkozó álláspontjáról, a védelmi igazgatás törvényi változásairól, valamint az átfogó megközelítésről és a nemzeti ellenálló képességről. Tartalmazzon Alaptörvényből fakadó és folyamatosan megújuló joganyagot, továbbá a változások irányainak bemutatása mellett részletesen ismertesse azok okait is. Az állami vezetők stratégiai felkészítésének középpontjában a stratégiai ismeretek átadása, esetleges elmélyítése, valamint egyfajta naprakész stratégiai tudásminimum biztosítása áll. Az állami vezetők stratégiai felkészítését szolgáló képzés szakmai tartalma olyan színes ismeretanyagra épül, amely korszerű ismereteket biztosítva részletezi a honvédelem átfogó jellegét, valamint az MH tevékenységének teljes spektrumát, így segítve elő a katonai hivatásrend főbb feladatainak és egyes működési sajátosságainak a jobb megértését, a különböző közszolgálati hivatásrendek, az államigazgatás és a védelmi igazgatás között meglévő kölcsönös kapcsolat értelmezését. A képzés után a résztvevők összességében átlátják a honvédelem és a haderő tevékenységének teljes spektrumát. Megértik a katonai hivatásrend főbb feladatait és egyes működési sajátosságait. Birtokában lesznek az MH-val való együttműködéshez szükséges alapismereteknek, és szükség esetén képesek azokat alkalmazni. Megfelelő felkészültséggel rendelkeznek a Magyar Honvédség Parancsnokságával (MHP) mint Magyarország katonai védelemre való felkészítésének hadászati szintű tervező-szervező, valamint az MH katonai tevékenységének hadászati és hadművelleti szintű feladatait irányító vezető szervével való együttműködéshez. Képesé válnak a saját hivatásrendjükben dolgozva a honvédelmet és az MH tevékenységét segíteni. A katonai hivatásrend főbb feladatainak és egyes működési sajátosságainak ismeretében hatékonyan segítik a saját szervezet tevékenységét. Biztonság- és védelempolitikai szempontokat is figyelembe véve, átfogó módon tudják értelmezni az általuk irányított szervezet feladatait és lehetőségeit, együttműködnek másokkal a különböző jellegű védelemhez kapcsolódó problémák megoldásában. Az általuk irányított szervezet honvédelemhez kapcsolódó tevékenységét az átfogó megközelítés jegyében önállóan, kellő felelősséggel tervezik, szervezik, irányítják, valamint ellenőrzik. A szakterületükhöz kapcsolódóan a honvédelem vonatkozásában stratégiai szintű áttekintő, rendszerező, valamint rendszerszemléletű képességgel rendelkeznek. A részletes tananyag összeállítására, a tanfolyam tartalmi és formai elemeinek véglegesítésére valószínűleg egy minisztériumok közötti munkabizottságot kell majd felállítani. Ennek ellenére, a nemzetközi példák, valamint a bemutatásukat megelőző fejezetek tartalma alapján a szerző az alábbi javaslatokat teszi az állami vezetők stratégiai felkészítésére:

- Az állami vezetők stratégiai felkészítésének célcsoportja egyértelműen meghatározható, mivel helyettes államtitkár és azzal egyenrangú szinttől fölfelé javasolt a résztvevőket beiskolázni.
- A bemutatott nemzetközi példák nem egyértelműek abban a tekintetben, hogy a részvétel milyen módon történik, mivel az köthető jelentkezéshez, de lehet kijelölés alapján is. A szerző az utóbbit javasolja.

- A nemzetközi példák nem egyértelműek abban a tekintetben sem, hogy a tanfolyam nyelve milyen legyen. Tekintettel arra, hogy a tanfolyam a magyarországi állami vezetőknek kíván ismeretanyagot átadni, javasolt a magyar nyelv használata.
- A tanfolyam létszámát indokolt 15 főben maximálni. A tanfolyamot megrendezhetik évente egyszer vagy félévente egyszer. Hossza maximum két hét, amely lehet egymást követő, de akár hosszú hétvégeken megrendezett is.
- A tanfolyam során javasolt egymásra épülő modulok kidolgozása, amelyek érintik a globális kihívásokat és problémákat, majd részletesen foglalkoznak a Magyarország számára fontos regionális és lokális témákkal.
- A tanfolyamot nagyelmélet bemutatásával és feldolgozásával javasolt kezdeni, amely megfelelően keretezi a különböző témákat (például a Kondratieff/Modelski-féle ciklikusság elmélete, Toffler társadalmi hullámfront elmélete vagy a Huntington-féle civilizációs elmélet).
- A témák között javasolt részletezni a nemzetközi rendszer sajátosságait, a háború megjelenési formájának megváltozását, a kisháború sajátosságait, a szürkezónás konfliktusok kialakulását, valamint a hibrid hadviselés megjelenését.
- A témák között javasolt érinteni a nemzetközi terrorizmust, a különböző válságok és a fegyveres konfliktusok kapcsolatát, vallási-etnikai feszültségek sajátosságait, valamint a kibertérből érkező új típusú kihívásokat és fenyegetéseket.
- A témák között fontos hangsúlyozni Magyarország biztonsági környezetét, az NBS és az NKS főbb tartalmi elemeit, a VBÖ következtében létrejövő feladatokat, valamint a nemzeti ellenálló képességet és az átfogó megközelítést.
- Minden tanfolyamot javasolt tematizálni, az aktuális biztonság- és védelempolitikai helyzetnek megfelelő címmel ellátni az alapvető nemzetközi politikai, gazdasági, társadalmi és katonai folyamatok, tényezők, valamint trendek függvényében.
- Tekintettel az állami vezetőkre, előadókként javasolt nagynevű hazai egyetemi oktatók meghívása, hazai politikai szereplők, vezető diplomaták, valamint nagy tapasztalattal rendelkező katonai, rendőrségi, katasztrófavédelmi felső vezetők felkérése.
- A képzés során javasolt a különböző oktatási módszerek vegyítése: a hagyományos értelemben vett előadásokat az együttműködő tanulás jegyében színesíthetik különböző irányított viták, valamint csoportmunkák.
- A képzést javasolt egy tematikus hadijátékkal lezárni, amely lehetővé teszi a hallgatók számára a tanfolyam során megszerzett elméleti ismeretek kamatoztatását, valamint az erőforrások, a képességek és az erő alkalmazása közötti kapcsolat megértését.
- A képzés egymásra épülő moduljai tartalmazzák azokat a magas szintű ismereteket és részletezik azokat a kompetenciákat, amelyek segítenek az állami vezetőknek abban, hogy eredményesebben lássák el vezetői és irányítói feladataikat.
- A tanfolyam résztvevői számára javasolt egy gyakorlati modul beiktatása is, amely során lehetőségük van csapatlátogatásokra, vezetési pont meglátogatására, valamint külföldi tanulmányútra (például KFOR, EUFOR).

- A tanfolyam helyeként javasolt az NKE Ludovika Campusa, amelynek a Főépületben található reprezentatív boltozott terei méltó módon biztosítanának keretet az állami vezetők számára megrendezett tanfolyamhoz.
- Az állami vezetők érintettsége folytán javasolt a tanfolyamot színesíteni állófogadással, ünnepi étkezésekkel, valamint különböző kulturális programokkal, amelyek során az állami vezetők partnereit is bevonják.

Felhasznált irodalom

- 10 Jahre Strategischer Führungslehrgang, Im Auftrag der Österreichischen Bundesregierung.* 2013. Online: <http://docplayer.org/17304681-10-jahre-strategischer-fuehrungslehrgang-im-auftrag-der-oesterreichischen-bundesregierung.html>
- A Nemzeti Honvédtisztképzés Új Rendszere* (2021). (Ruszin-Szendi Romulusz vezérőrnagy, Boldizsár Gábor ezredes és Pohl Árpád dandártábornok által 2020-ban kidolgozott koncepció továbbfejlesztett változata). Kézirat
- A társadalmi ellenálló képesség szerepe a biztonság szavatolásában* (2020). Honvédség és Társadalom Baráti Kör Székesfehérvári Szervezete.
- Európai Bizottság (2018): *A védelmet nyújtó Európa: az Unió a reziliencia kialakítására és a hibrid fenyegetésekkel szembeni hatékonyabb fellépésre törekszik.* Sajtóközlemény. Brüsszel, 2018. június 13. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_18_4123
- Academic Advisory Board Meeting, 3–4 December 2021. NATO Defense College. Information Paper, Topic: Expanded Generals, Flag Officers, Ambassadors Course or "GFOAC+".
- AJP-01(C), Allied Joint Doctrine* (2007). NATO Standardization Agency. Online: www.scribd.com/document/79893592/Ajp-01-c-Allied-Joint-Operation#
- AJP-01(D), Allied Joint Doctrine* (2010). NATO Standardization Agency
- AJP-01(E), Allied Joint Doctrine*, (2017). NATO Standardization Agency. Online: <https://bit.ly/3CgMiSn>
- Az Európai Parlament 2021. július 7-i állásfoglalása az EU és a NATO közötti együttműködésről a transzatlanti kapcsolatok összefüggésében.*
- Brussels Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11–12 July 2018.* Online: www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm#68
- BULLA Miklós (2011): Sokféleség és sérülékenység. A resilience képesség társadalmi interpretálása. In PÁL Tamás – BULLA Miklós: *Sebezhetőség és adaptáció. A reziliencia esélyei.* Budapest: MTA Szociológiai Kutatóintézet. 19–32.
- Európai Bizottság, az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője (2016): *Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak. A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete, európai uniós válasz.* JOIN/2016/018 final. Brüsszel, 2016. április 6 Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=PT>
- HAZAFI Zoltán (2018): Átjárhatóság a közszolgálat egyes rétegei között. In GYÖRGY István – HAZAFI Zoltán (szerk.): *Közszolgálati életpályák a közizgatásban*

- és a rendvédelemben. Budapest: Dialóg Campus. 41–52. Online: <https://bit.ly/3YIAyXY>
- Higher Command and Staff Course*, Joint Services Command and Staff College, Defence Academy of the United Kingdom. Online: www.da.mod.uk/colleges-and-schools/joint-services-command-and-staff-college/
- Invitation Letter For Generals, Flag Officers And Ambassadors' Course (GFOAC 2021-2), NATO Defence College, NDC/2299.
- JOBBÁGY Zoltán – MÉRCSE Balázs (2011): Javaslatok a Magyar Honvédségben folytatandó tudományos kutatások rendjére vonatkozó irányelvekhez. *Sereg Szemle*, 9(3), 174–180.
- KESZELY László (2021): A nemzeti ellenállóképesség fejlesztésének trendjei. *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, (6), 8–12. Online: <https://bit.ly/3PkWAGf>
- Komplex közszolgálati gyakorlat (Közös közszolgálati gyakorlat) tantárgyi programja. Online: https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/RRVTO01_Komplex_Kozszolgalmati_Gyakorlat.pdf
- Közszolgálati tisztviselők 2.* (2017). Országgyűlés Hivatala, Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, Képviselői Információs Szolgálat, 2017/53.
- Lehrplan für das Modul 1016 „Deutscher Capstone Course“ Durchgang 2019 vom 04.11.2019 bis 22.11.2019.* Hamburg: Führungsakademie der Bundeswehr, 2019. június 20.
- Modulkatalog 2021, Barrierefrei.* Hamburg: Führungsakademie der Bundeswehr, 2021. április 26. 17–18.
- MOLNÁR Ferenc (2021): A reziliencia kérdése és a NATO. *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, (15). Online: <https://bit.ly/3W4osRk>
- NATO (2006): *Riga Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006.* Online: www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm?selectedLocale=en
- NATO (2008): *Bucharest Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008.* Online: www.nato.int/cps/en/SID-D1453C0E-DCF302EF/natolive/official_texts_8443.htm?selectedLocale=en
- NATO (2010): *Lisbon Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Lisbon.* Online: www.nato.int/cps/em/natohq/official_texts_68828.htm
- NATO (2012): *Chicago Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012.* Online: www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease
- Professional Military Education.* Higher Command and Staff Course, King's College London, Defence Studies Department. Online: www.kcl.ac.uk/dsd/military-education
- Royal College for Defence Studies.* Defence Academy of the United Kingdom. Online: www.da.mod.uk/colleges-and-schools/royal-college-of-defence-studies/

- Royal College for Defence Studies*. Online: www.afpt-uk.org/royal-college-of-defence-studies
- Strategischer Führungslerngang*. Das Leistungsgremium. Online: www.stratfuehg.gv.at/strategie-philosophie
- Strategischer Führungslerngang*. Strategic Community. Online: www.stratfuehg.gv.at/strategie-philosophie
- Szöőr Ádám (2019): *Vírus 2019: közös gyakorlaton az NKE hallgatói*. Online: www.uni-nke.hu/hirek/2019/04/16/virus-2019-kozos-gyakorlaton-az-nke-hallgatoi
- Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016*. Online: www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm
- YOST, David S. (2007): Elemzés: A NATO együttműködésének javítása nemzetközi szervezetekkel. *NATO Tükör*, 2007. ősz. Online: www.nato.int/docu/review/2007/issue3/hungarian/analysis2.html

Jogi források

2011. évi CXXXII. törvény a Nemzeti Közszolgálati Egyetemről, valamint a közigazgatási, rendészeti és katonai felsőoktatásról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100132.tv>
2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-93-00-00>
2021. évi CXXI. törvény egyes belügyi tárgyú törvényeknek az Alaptörvény kilencedik módosításával, valamint a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvénnyel összefüggő módosításáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100121.TV&searchUrl=/gyorskereso>

Héregi Erika¹

A meghagyás jelenlegi helyzete, a jogharmonizáció hiányának következményei

Current Situation of the Injunction, Consequences of the Lack of Harmonisation

Absztrakt

A honvédelmi szervezetek személyi kiegészítésének egyik feltétele különleges jogrendben, hogy a törvény alapján katonai szolgálatra tervezett személyek megfeleljenek a jogszabályokban meghatározott feltételeknek. A feltételek egyike az, hogy az érintett személy ne töltsön be olyan beosztást, amely meghagyásban van. A tanulmány bemutatja a meghagyás jelenlegi rendszerét, helyzetét és szerepét a honvédelmi szervezetek hadkiegészítésében. Megvizsgálja a katonai igazgatás szempontjából a különböző jogszabályokban meghatározottakat, rávilágít a hiányosságokra és pontatlanságokra, valamint ezek következményeire.

Kulcsszavak: meghagyás, katonai igazgatás, hadkiegészítés, személyi kiegészítés, hadkötelezettség

Abstract

One of the conditions for the personnel supplementation of national defence organizations in a special legal order is that persons planned for military service on the basis of conscription meet the conditions specified in the legislation. One of the conditions is that the person concerned does not hold a post that is in retention. The lecture presents the current system, situation and role of the order in the military supplement

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: heregi.erika@hm.gov.hu

of defence organizations. It examines the various pieces of legislation for the military administration and highlights shortcomings and inaccuracies and their consequences.

Keywords: *retention, military administration, military augmentation, personnel supplementation, conscription*

A meghagyás rendszere

A honvédelmi szervezeteket, készenlétük fokozása után hadi állományra töltik fel, amely állomány nagyobb, mint a békeidőszaki személyi állomány. A feltöltést alapvetően három különböző csoportból hajtják végre:

- hadkötelezettség idején katonai szolgálatot vállalt honvédelmi alkalmazottakból,
- önkéntes tartalékosokból,
- hadkötelesekből.

A hadkötelesek közül csak olyan személy hívható be katonai szolgálatra, aki katonai szolgálatra alkalmas, illetve az igénybevételére vonatkozóan nem áll fenn kizáró ok. A kizáró okok egyike, ha az adott hadköteles meghagyásban érintett beosztást, munkakört tölt be.² A meghagyás rendszere jelentős mértékben hozzájárul Magyarország lakossága ellátásának és az ország folyamatos működésének különleges jogrendi biztosításához, amely magában foglalja a lakosság alapvető élelmiszerral, gyógyszerrel, ruházati, ipar- és közszükségleti cikkekkel, valamint alapvető köz- és egészségügyi szolgáltatásokkal való ellátását, illetve az ország közigazgatási rendszerének zavartalan működését, amellyel közvetlenül biztosítja a gazdaságmozgósítás alapvető feladatainak végrehajtását.³

A fent említettek folyamatosságát az biztosítja, hogy az érintett cégek, szervezetek, személyek jogszabályban vagy az illetékes megyei/fővárosi védelmi bizottság határozata által meghagyásba kerülnek, kijelölve arra, hogy a civil lakosság ellátásában folyamatos szerepet kell játszaniuk. A kijelölt szerv, szervezet, illetve egyéni vállalkozó kijelöli azon munkaköröket, álláshelyeket, amelyekre a honvédelmi feladatainak folyamatos végrehajtására feltétlenül szüksége van,⁴ és ezáltal az azt betöltő, hadkötelezettség idején törvény által katonai szolgálatra kötelezhető személy ideiglenesen nem behívható kategóriába kerül,⁵ tehát *meghagyják a munkakörében*.

Itt szükséges megjegyezni, hogy nem minden meghagyásba bevont szervnél meghagyásra kijelölt munkavállaló mentesül közvetlenül jogszabály alapján a polgárvédelmi kötelezettség teljesítése alól.⁶ Ezen felül a mentesítést a munkavállaló kérelmére az állandó lakóhelye szerinti polgármester adhatja meg legfeljebb egy év időtartamra.⁷

² Hvt. 5. §.

³ 131/2003. (VIII. 22.) Korm. rendelet 3. § c)–d) pontja alapján.

⁴ 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet.

⁵ 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet.

⁶ 2011. évi CXXVIII. törvény 54. § (1) bekezdésében meghatározott szerveknél lévő, vagy adott munkakört betöltő munkavállalók.

⁷ 2011. évi CXXVIII. törvény 54. § (3) bekezdés c) pontja alapján.

Szervezet, illetve személy jelenleg két módon kerülhet meghagyásba: jogszabályban történő felsorolás alapján, illetve a területileg illetékes megyei, illetve fővárosi védelmi bizottság által kiadott határozatban. Jogszabályban három különböző típust jelölnek ki:

1. különösen fontos beosztást betöltő személyek, különös tekintettel a következő két csoport vezetőire – I. kategória;
2. országos hatáskörrel rendelkező szervek, szervezetek, amelyek Magyarország teljes területén rendelkeznek illetékességgel egy adott feladatkör végrehajtására (például Magyar Posta, rendvédelmi szervek, központi közigazgatási szervek) – II. kategória;
3. az ország egész területén azonos feladatot ellátó szervek, szervezetek, mint például önkormányzatok, iskolák, egészségügyi intézmények – III. kategória.

A II. kategória lehetőséget teremt a miniszterek számára, hogy az ágazati területüket érintően meghagyásba jelöljenek ki további szervezeteket, amelyek különösen fontos feladatot hajtanak végre.⁸ A megyei, fővárosi védelmi bizottságok a helyi (járási) védelmi bizottságok javaslata alapján az adott megyében, illetve a fővárosban lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárok olyan típusú ellátását biztosítják, amely országos illetékességű, illetve az ország területén azonos megnevezéssel, de területileg illetékes szervekkel, szervezetekkel nem biztosítható. Ennek egyik fő területe a lakosság romlandó élelmiszerekkel való ellátása (ebből adódóan például pékségek kijelölése).

A meghagyásba bevont szervezetek a kijelölő jogszabályból való törléssel, illetve a védelmi bizottság által kiadott megszüntető határozat kiadásával kerülnek ki a meghagyás rendszeréből.

Meghagyásba bevont szervek feladatai

A meghagyásba bevont szerv első lépésként ki kell hogy jelölje a meghagyásban érintett munkaköreit. E kijelölő irat alapján kell hogy elkészítse az adatszolgáltatását, amelyet – meghatározott időközönként, illetve változás esetén – meg kell küldenie a katonai igazgatás központi szerve részére, illetve amennyiben van, az őt kijelölő szerv (minisztérium, megyei, fővárosi védelmi bizottság) részére. Az adatszolgáltatásban fel kell tüntetni egy felelős személyt, aki kapcsolattartóként megkereshető az adatszolgáltatás tartalmát illetően.

Meghagyásba bevont szervek ellenőrzése

A meghagyásba bevont szervek békeidőszakban és különleges jogrendben is ellenőrizhetők. A II. kategóriába tartozó szervezetet a Magyar Honvédség Parancsnoksága, a III. kategóriába kijelölt szervezeteket és egyéni vállalkozókat pedig a kijelölést végrehajtó védelmi bizottság ellenőrizheti. Az ellenőrzés hatósági eljárás, tehát előre bejelentve, amennyiben szükséges, felhatalmazás bemutatásával történik. Az ellenőrzés keretén

⁸ 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet I. melléklet II. kategória 18. alkategória.

belül ellenőrizhetők a meghagyásba bevont szervek által végrehajtott feladatok, illetve hadkötelezettség idején a meghagyásba kijelölt munkakört betöltő hadkötelesek.

Meghagyásra vonatkozó nyilvántartások, adatkezelések

A meghagyásba bevont szervekre vonatkozóan az általuk megküldött adatszolgáltatások alapján nyilvántartást vezet a katonai igazgatás központi szerve, illetve az általa kijelölt szervek és egyéni vállalkozók tekintetében a megyei, illetve a fővárosi védelmi bizottság.

Az önkéntes tartalékos katonai szolgálat és a meghagyás

Az önkéntes tartalékos jogviszony keretén belül vállalt tényleges katonai szolgálat és a meghagyás egy személy vonatkozásában egy időben nem elrendelhető, ezért a meghagyásba kijelölt munkakört betöltő személyeknek önkéntes tartalékos jogviszony létesítése alapvetően nem lehetséges, viszont a miniszterek, illetve a védelmi bizottságok által kijelölt szerveket és egyéni vállalkozókat kivéve mégis lehetséges, amennyiben azt az önkéntes tartalékos, illetve a szolgálatra jelentkező számára a honvédelmért felelős miniszter engedélyezi. Ehhez az érintett személynek be kell nyújtania a katonai igazgatás központi szervéhez a miniszternek címzett kérelmet, amelyhez csatolnia kell a munkáltatójának javaslatát. A katonai igazgatás központi szervének parancsnoka a kérelmet a véleményével együtt szolgálati úton felterjeszti a miniszterhez. Ha a miniszter a kérelmet elutasítja, a már fennálló önkéntes tartalékos jogviszonyt meg kell szüntetni. Az önkéntes tartalékos állományba jelentkező személy esetén, amennyiben a munkáltatója olyan meghagyásba bevont szerv, amelynek meghagyásba kijelölt munkakört betöltő munkavállalója részére engedélyezhető az önkéntes tartalékos jogviszony, a katonai igazgatás területi szerve írásban megkeresi a munkáltatót, hogy nyilatkozzon, a jelentkező személy meghagyást érintő munkakört tölt-e be. Pozitív válasz esetén a jelentkezőt tájékoztatják, hogy milyen módon létesíthet önkéntes tartalékos jogviszonyt.

A meghagyásba kijelölt munkakört betöltő önkéntes tartalékos különleges jogrend elrendelése után nem hívható be tényleges katonai szolgálatra, a fennálló tényleges szolgálatból el kell bocsátani.

Jogszabályi anomáliák és következményeik

A meghagyásba bevont szerv fent említett adatszolgáltatására vonatkozóan két jogszabály, egy törvény és egy kormányrendelet is tartalmaz szabályozásokat. Ez nem is okozna problémát az adatszolgáltatóknak, ha azok az részek, amelyek mindkét szabályozásban megtalálhatóak, ugyanazt tartalmazzák. Jelenleg viszont nem ez a helyzet. Az adatszolgáltatás vonatkozásában eltérő adatköröket határoztak meg.

1. A kormányrendelet – amely 2011-től 2020-ig egyedüli jogszabályként szabályozta a meghagyásba bevont szerv feladatait a katonai igazgatás rendszere felé, külön adatszolgáltatást határoz meg a hadkötelezettség fennállásának időszakára, illetve békeidőszakra. Békeidőszakban a meghagyásba bevont szervnek meghagyási jegyzéket kell megküldenie, amely tartalmazza a szervezetre vonatkozó adatokat, illetve a meghagyásba bevont munkaköröket. Hadkötelezettség idején viszont meghagyási névjegyzék megküldését határozták meg, amelyben a békeidőszaki adatszolgáltatásban szereplő adatok mellett egy névjegyzék is szerepel, amely tartalmazza a kijelölt munkaköröket betöltő hadkötelesek személyes adatait.⁹

Itt meg kell jegyezni azt is, hogy nincs meghatározva, hogy a katonai igazgatás központi szerve a kapott adatokat mely nyilvántartásába kell hogy bedolgozza. Valószínűsíthető, de a jogszabályok változásából adódóan nem minden időszakban egyértelmű, hogy a meghagyással kapcsolatos nyilvántartásokba kerülnek az adatok.

2. A honvédségi adatkezelésről, az egyes honvédelmi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos katonai igazgatási feladatokról szóló 2013. évi XCVII. törvény 2019. december 31-ig hasonlóan szabályozta az adatszolgáltatást, viszont 2020 elejétől már minden időszakra vonatkozóan adatszolgáltatást írt elő a hadköteles nyilvántartás felé a meghagyásra kijelölt munkakört betöltő hadkötelesek tekintetében, illetve 2021. január 1-jétől a meghagyással kapcsolatos nyilvántartások felé is hasonlóan határozott. Ezt az adatszolgáltatást a kijelölt időpontokon túl 8 napon belül minden olyan esetben is meg kell küldeni, amikor annak adattartalmában változás következik be, amely nagy adminisztrációs terhet ró rájuk, mivel ha egy meghagyásra kijelölt munkakörben változik a hadköteles személye, az új adatszolgáltatást jelent, ami egy nagy létszámú szervezetnél heti rendszerességgel is előfordulhat.

Az adatszolgáltatás teljesítésekor további problémát okoz az, hogy a két jogszabály nem követi a munkavállalók pozícióinak lehetséges általános megnevezését. A munkakörök mellett már megjelentek az álláshelyek is (például a minisztériumokban), amelyeknek például nincs konkrét megnevezése, csak egy azonosítója, valamint ha szó szerint vesszük a jogszabályokban meghatározott szolgáltatandó adatok körét, az erre már nem terjed ki.

Az anomáliák sorát bővíti az a tény is, hogy mindkét jogszabály alapján a meghagyásba bevont szervezet adataira vonatkozóan is kell adatot szolgáltatni, viszont azok nem teljesen megegyezők. Ezzel egy időben a kormányrendelet pontosan meghatározza az adatszolgáltatások formátumát, viszont a törvény nem tartalmaz erre vonatkozóan részletes szabályozást.

Az adatszolgáltatás teljesítését nehezíti az a tény, hogy a kormányrendelet szerint közvetlenül kell megküldeniük az adatszolgáltatóknak a Honvédség katonai igazgatási és központi adatfeldolgozó szerve részére, viszont a honvédelmi törvény szerint, ha a szervet honvédelmi adatkezelő szerv jelölte ki meghagyásra, vagy a kijelölés egyéni

⁹ 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet I. melléklet.

határozattal történt, az adatszolgáltatást a kijelölő szervén keresztül kell megküldeni.¹⁰ További nehezítő körülményként jelentkezik az a tény, hogy a 2013. évi XCVII. törvényben meghatározott adatszolgáltatás adattartalmát a honvédelmi adatkezelő szervek a 2011. évi CXIII. törvény alapján nem teljes mértékben kezelhetik, ezáltal a két törvény adatvédelmi, adatkezelési szempontból is ellentmondást tartalmaz, emiatt a meghagyásba bevont szervek jogásaiban és adatvédelmi tisztviselőiben is kérdések merülhetnek fel, hogy melyik adatszolgáltatást teljesítsék és pontosan milyen módon.

Lehetőségek

Magyarország Alaptörvényének 2022. november 1-jén hatályba lépő kilencedik módosításával várhatóan egyidejűleg hatályba lép a már kihirdetésre került új honvédelmi törvény.¹¹ Ez a törvény természetesen rendelkezni fog végrehajtási kormányrendelettel, és ezen új törvény alapján szintén ki kell adni egy új, a honvédségi adatkezelést is magában foglaló törvényt is. Mint már említettük, a hatályos kormányrendelet és a honvédségi adatkezelésről szóló törvény szabályozza jelenleg is a meghagyás katonai igazgatással kapcsolatos feladatrendszerét, tehát pár hónapon belül lehetőség nyílik a fennálló jogszabályi anomália rendezésére. Amennyiben e három jogszabályban meghatározottakat összehangolják, egyértelművé válhat a meghagyásba kijelölt szervezetek feladatrendszere.

Összegzés

A meghagyásba bevont szervek kiemelten fontos szerepet játszanak a gazdaságmozgósítás rendszerében. Általuk országos és területi szinten minden időszakban biztosítottá válik az ország működése, a civil lakosság ellátása, emiatt kiemelten fontos, hogy más feladatra az adott szerv által kijelölt munkavállaló ne legyen igénybe véve, beleértve ebbe a katonai szolgálatra való igénybevételt is, mind a hadkötelesek, mind az önkéntes tartalékosok tekintetében. A jelenleg hatályos jogszabályok alapján elmondható, hogy a meghagyásba bevont szervek kijelölése pontosan szabályozott, viszont az ebből adódó feladataik a jogharmonizáció hiánya miatt sajnos nem egyértelműen meghatározottak. Ennek következményeképpen a számukra előírt adatszolgáltatások adattartalma és a megküldési határidők sem egyeznek, tehát több formában és gyakorisággal küldhetik meg azokat, ami nagymértékben befolyásolja a Honvédség katonai igazgatási és központi adatfeldolgozó szerve által vezetett katonai igazgatási nyilvántartások vezetésének pontosságát és naprakészségét. A közeljövőben jogszabályváltozásokkal ez az állapot rendezhető, amivel nemcsak a nyilvántartásokat végző szervezetek, hanem a meghagyásba bevont szervek, szervezetek feladatainak végrehajtása is megkönnyíthető.

¹⁰ 2011. évi CXIII. tv. 34/I. § alapján.

¹¹ 2021. évi CXL. törvény.

Jogi források

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről

2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról

2013. évi XCVII. törvény a honvédségi adatkezelésről, az egyes honvédelmi kötelezettségek teljesítésével kapcsolatos katonai igazgatási feladatokról

131/2003. (VIII. 22.) Korm. rendelet a nemzetgazdaság védelmi felkészítése és mozgósítása feladatai végrehajtásának szabályozásáról

290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról

Krizbai Diána Daniella¹, Szak Andrea²

Napjaink tömegkommunikációjának jelentősége a védelmi politikában

Az orosz–ukrán háború példáján keresztül

The Importance of Today's Mass Communication in Defence Policy through the Example of the Russian-Ukrainian War

Absztrakt

Számos történelmi, hadtörténelmi példa igazolja, milyen fontos szerepe van a saját lakosság, az ellenfél lakossága, valamint a nemzetközi közvélemény megnyerésének, s hogy ebben egyre fontosabb szerepet tölt be a tömegmédia. Oroszország Ukrajna ellen indított háborújának kezdete óta globálisan is láthatóvá váltak a civil környezetben folytatott információs műveletek. Kiemelendő viszont, hogy bár korábban a globális közbeszédben nem kapott kellő hangsúlyt a téma, valójában már évekkel a háború kitörése előtt megindultak az információs műveletek az orosz–ukrán konfliktusban. Mind a hagyományos, mind az új média felületein zajlottak a háború előkészítéséhez szükséges békés és kevésbé békés műveletek, többek között a propaganda, valamint a hírszerzés és a dezinformáció. Ezek az információs műveletek (kiemelten az üzenetek) nemcsak az orosz és az ukrán lakosságot vették célba, hanem a nemzetközi közvéleményt, politikát is.

Kulcsszavak: *információs műveletek, média, propaganda, dezinformáció*

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: krizbai.diana.daniella@uni-nke.hu

² Adjunktus, Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, e-mail: szak.andrea@uni-nke.hu

Abstract

Numerous historical and military examples prove the important role of winning over one's own population, the opponent's population, and international public opinion, and that the mass media plays an increasingly important role in this. Since the beginning of Russia's war against Ukraine, information operations in the civilian environment have become globally visible. On the other hand, it should be pointed out that although the topic did not receive sufficient emphasis in the global public discourse, in fact, the information operations in the Russian–Ukrainian conflict started years before the outbreak of the war. The peaceful and less peaceful operations necessary to prepare for war, including propaganda, as well as intelligence and disinformation, took place on the surfaces of both traditional and new media. These information operations (especially the messages) targeted not only the Russian and Ukrainian population, but also international public opinion and politics.

Keywords: *information operations, media, propaganda, disinformation*

Bevezetés

A társadalom megnyerése, befolyásolása már évezredek óta fontos szempont volt a hadviselésben. Többen mondják, hogy a terrorizmus egyik alapelvét Szun-ce már időszámításunk kezdete előtt megfogalmazta, miszerint „Ölj meg egyet, hogy megfélemlíts tizedet!”. Ez is igazolja, hogy a tömegmédia kialakulásának, fejlődésének fontos szerepe volt, van és lesz a közösségek, nemzetek, szövetségek globális kapcsolataiban, legyen az társadalmi, gazdasági vagy biztonsági vonatkozású.

A tömegmédia egyre inkább interaktívává válása, a közösségimédia-platformok térhódítása óta a társadalmi kommunikáció, nemzetközi kommunikáció és a politika is számos kihívással néz szembe. Bár kezdetben sokan inkább lehetőségként tekintettek az új média felületeire, hiszen pillanatok alatt lehet szó szerint kapcsolatba kerülni a globális közösséggel. Egy Facebook-poszt vagy Tweet-bejegyzés másodpercek alatt képes tömegeket elérni, s szinte azonnal a reakciók is megérkeznek. Egy jól sikerült bejegyzés szinte azonnal jelentősen megnövelheti az adott személy, szervezet népszerűségét, de egy rosszul sikerült megosztás az ellentétes hatást is ugyanilyen gyorsan képes elérni.

Másik nehezen áthidalható, kezelhető probléma, hogy az új média felületein csak részben biztosított a tömeges elérés, illetve a hatékony meggyőzés, befolyásolás. A közösségi média felületein ki lehet alakítani szimpatizáns csoportokat, de figyelembe kell venni, hogy ugyanígy ellenséges csoportosulások is szerveződhetnek. Ráadásul a „csoportok” lehetnek zárt, tényleg csak az azonos véleményt megerősítő csoportok, ahol csak tovább erősítik a csoport tagjai által képviselt véleményt, akár még szélsőségesebbé tehetik, sőt, akár egymást hergelve tettekre is készíthetik egymást.

Az is megfigyelhető, hogy a nyílt felületeken akár csak a pusztán tényeket közlő posztok alatt is egyaránt megjelennek az egyetértő és a támogató kommentek, sok esetben a kommentelők egymás között folytatják a vitát.

Kérdés, hogy ezek milyen hatással vannak a szimpatizánsokra és az ellenoldalra. A kommentelők – különösen, ha ismerősök között alakul ki ellentmondás – képesek-e meggyőzni egymást? Az is kérdés továbbá, hogy a „bizonytalanokat” – legyen az akár a Magyar Honvédség fejlesztése vagy az orosz–ukrán konfliktus kapcsán megfogalmazódó bejegyzés –, melyik propaganda, véleményvezér, tábor képes hatékonyabban megszólítani.

Jelen tanulmány nem válaszolja meg ezeket a kérdéseket, célja a probléma példákkal alátámasztott bemutatásával rávilágítani az ezzel kapcsolatos biztonságpolitikai, katonapolitikai kihívásokra, továbbá arra, hogy a közösségi média nyílt és zárt felületein milyen kihívást jelent befolyásolni, véleményváltoztatásra bírni a tömegeket.

Az elmúlt időszakban előbb a koronavírus-járvány, majd az orosz–ukrán háború is bebizonyította, hogy válsághelyzetben még inkább felértékelődik az azonnali, határokon átívelő, interaktív tájékoztatás szerepe. Mindkét helyzetben megfigyelhető volt, hogy a közösségi médiában még nagyobb veszélye van az álhírek, összeesküvés-elméletek terjedésének, a szélsőségesen gondolkodó, akár a maguk és mások biztonságát is veszélyeztető csoportok kialakulásának, növekedésének.

Az orosz–ukrán háború a tanulmány készítésekor már több mint 100 napja tart, s a vége kiszámíthatatlan. Miután a háborús cselekmények tényszerűségét százszázalékosan képtelenség megítélni, így nem is törekedhetek az igazság feltárására. Az egyértelműen valótlan, továbbá egymásnak ellentmondó információk bemutatásával szeretnék rávilágítani arra, hogy mennyire könnyen lehet manipulálni az embereket, különösen azokat, akik nem a valóságot akarják megtudni, pusztán a világnézetük megerősítését keresik.

Ahogy Hans Thimme német teológus is megfogalmazta: „egy angol közmondás szerint az első áldozat a háborúban mindig az igazság”.³

A közvélemény alakítása/alakulása

A társadalomtudományok történetében Gabriel Tarde (1843–1904) francia szociálpszichológus volt az első, aki rámutatott a társadalmi jelenségek következetes szekvenciájára a közvélemény alakításában. Elmélete szerint, a sajtó inspirálja az emberek közötti társalgást, a társalgás formálja a véleményeket, a közvéleményt, ami később kiválthatja a cselekvéseket is.

Tarde szerint a médiának a közvéleményre csak annyiban van hatása, amennyiben az általa közvetített információ az emberek közötti társalgás tárgyát képezi. A közvéleményt a társadalmi tudat egyik elemének tartja, amely szorosan összefügg a tradícióval és a rációval. E három komponens kölcsönösen táplálja és korlátozza egymást.

Maga a vélemény az ítéletek pillanatnyi, többé-kevésbé logikus összessége, amelyet ugyanannak a társadalomnak (országnak) a tagjai többször is reprodukálnak. Feltétel persze, hogy a társadalom tagjai között tudatosuljon a gondolatok hasonlósága, s az egyéni vélemény társadalmi véleménnyé transzformálódjon. A véleménynek, a „köz” véleményének kialakításához az ókorban és a középkorban is elsősorban

³ THIMME 1932: 148.

a közéleti diskurzus járult hozzá, manapság pedig a különböző médiumokban zajló társadalmi diskurzus, de a legfőbb forrás minden időben az egyéni társalgás volt. A vélemény az emberiség történetének állandó kísérője volt, bár szerkezete, tartománya a történeti fejlődés során teljesen átalakult.

Tarde szerint minden korszaknak volt közvéleménye, ami természetesen alapjaiban más volt, mint a mai értelemben vett közvélemény.

Gondoljunk csak az ókori városállamokra, ahol a személyes beszélgetések tere sokkal nagyobb volt, az orátor beszédei révén közös gondolat alakult ki, amely kapcsolóként szolgálhatott az adott közösség tagjai között, ami eredeti, s nem manipulált vélemény volt. A kommunikációs és technikai infrastruktúra, a könyvnyomtatás elterjedése, a periodikus sajtó megjelenése, az úthálózatok, postarendszerek kiépítése, jelentősen hozzájárultak a közszellem kifejlesztéséhez. Ebben a folyamatban kétségtelenül a nyomtatott sajtónak jutott a legnagyobb szerep. A sajtó ereje abban rejlett, s rejlik ma is, hogy képes nemzeti, sőt nemzetközi szintre emelni a közszellemet.⁴

A társadalomtudományok történetében Tarde fogalmazta meg elsőként a társalgás központi hatását a politikai folyamatokra. Modellje (média–társalgás–vélemény–cselekedet) csak lineárisan működik, hiszen a politikai társalgást az újságok táplálják, a vélemény a társalgás eredménye, a gazdasági, kulturális politikai cselekedet a véleményektől függ. (Ezt a modellt, később többen vitatták.) Tarde-hez hasonlóan Jürgen Habermas is a közteret tekinti a közvélemény-formálás kommunikációs alaphálózatának. A véleményformálás folyamatai, különösen, ha politikai kérdésekről van szó, nem választhatók el a résztvevők preferencia- és attitűdváltozásaitól. A közsférában elhangzó kijelentések tematikusan és hírérték szerint különböző hangsúlyt kapnak, a rájuk adott pozitív vagy negatív reagálások arányában. Az információk és az érvek összpontosított véleményeket hoznak létre, amelyek végül közvéleménnyé szerveződnek. A közvélemény által támogatott politikai befolyásolás politikai hatalommá alakulhat, ha a politikai rendszer hivatalos tagjainak meggyőződésére és döntéseire hat, és meghatározza a szavazók viselkedését. Habermas szerint a közvéleményen alapuló politikai befolyásolás csak az intézményesített folyamatokon keresztül válhat politikai hatalommá. A politikai befolyásolás pedig a közsférában fejlődik ki. Ebben a leszűkített közegben is meghatározó szerepe van a társadalmi diskurzusnak, amely kialakítja a közvéleményt, s a közvélemény politikai cselekedetet von maga után, ami pedig a politikai hatalomban testesül meg. Habermas a köztér kommunikációs csatornáit a magánszférával (családi-baráti kör, szomszédok, kollégák, ismerősök) kapcsolja össze, hangsúlyozva azt, hogy a közsféra és a magánszféra kapcsolata történetileg a média közvetítésével alakul és formálódik. A közéleti kommunikáció a társadalmi kommunikáció bizonyos színterein zajlik, s magában foglalja mindazokat a kommunikációs hatásokat, gyakorlatokat, amelyek a gazdaság, a társadalom, a politika és a közszereplés folyamataiban történnek. A közéleti kommunikáció mindig társadalmi közegben jelenik meg, s ezért a társadalmi jelenségek és a kommunikáció újszerű értelmezését adja. Természetesen a „közélet kommunikációja” rendszerspecifikus is. Az egypártrendszerben a politika uralja a közéletet, míg a többpártrendszerű társadalmakban a politika csak egy (igaz, nagyon jelentős) szegmense a közéletnek,

⁴ RÓKA 2002: 100–103.

de mellette még számos, más meghatározó szegmens is van: a gazdaság, a kultúra, a tömegkommunikáció, a média stb.⁵

A 20. század technikai vívmányai, a telekommunikáció, átstrukturálta a társadalmi élet számos közegét, beleértve a társadalmi interakció jellegét is. A tömegmédia mellett a telekommunikáció vált a közvéleményt és a közízlést befolyásoló legfontosabb információs eszközzé, s ezzel együtt a politikai befolyásoló szerepe is megnövekedett. Ahogy 1960-ban a Kennedy–Nixon-kampányban a televízió s az első televíziós elnökjelölti vita jelentett új stratégiai lehetőségeket a választók befolyásolására, úgy az 1996. évi amerikai elnökválasztási kampányban az internet hozott változást mint a kampány egyik legkomplexebb információs forrása. Majd a különböző közösségi oldalak, csatornák megjelenése ösztönözte arra a politikusokat is, hogy használják ki ezen lehetőségeket. Sokak szerint ezeknek a felületeknek a hatékony kihasználása nagyban segítette Barack Obama 2008-as kampányának sikerét.

Manapság bárki – magánszemély, politikus – szinte naprakészen megoszthatja gondolatait, véleményét, érzéseit bármely témával kapcsolatban szinte bárkivel. Egy autentikus személy blogbejegyzéséből, véleményéből napi hír válhat szinte azon nyomban, amely aztán beindíthatja a többi médium érdeklődését, a közéleti kommunikációt is.

Az írott sajtó példányszámaiból, az online felületek nézettségi adataiból egyértelműen kiderül, hogy melyik orgánus jut el legnagyobb mértékben az olvasókhoz, melyik tud nagyobb hatást gyakorolni a közvéleményre is. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a különböző napilapok, folyóiratok, s azok online változatainak más-más az értékrendje, és a politikai beállítódásuk szerint célozzák meg olvasótáborukat. Mérhetetlen mennyiségű hírdömping áll naponta rendelkezésükre, de az, hogy egy hírmédium szerkesztősége mit választ, miből „csinál hírt”, csakis rajtuk múlik. Egy politikai napilap elsősorban nemcsak azt szabja meg, hogy mit gondoljunk, hanem azt is, hogy miről gondolkodjunk. A hírek kiválasztásával, bemutatásával, a szerkesztők, újságírók fontos szerepet játszanak a politikai valóság formálásában. Nem mindegy, mit tűznek napirendre, vagy mit hallgatnak el. Nemcsak magáról a hírről értesülhet az olvasó, hanem arról is, hogy milyen jelentőséget tulajdonítanak neki. A gyakran ismételt, bizonyos kontextusban szerepeltetett híryanagoknak célzott szerepe van, mivel azok hordozhatják az információk javát. A lapok fontossági sorrendet állítanak fel, egyfajta értékhierarchiát, bizonyos eseményeket fontosnak tartanak, másokat elhallgatnak. Nem mindegy, mi kerül a lapok címlapjára, hányadik oldalon folytatják a cikket, és azt milyen terjedelemben adják közre.

Háborús konfliktus esetén például nagyon nem mindegy a lap szóhasználata: kerüli vagy inkább használja a háborús retorikát? A szavak, mondatok elsődleges jelentéstartalmán túl még milyen többletjelentést sugallnak. A szavak, szóösszetételek használatának meglehetősen nagy súlya van, de természetesen az sem mindegy, hogy az olvasók hogyan értelmezik azt. A különböző sajtótermékek szövegei a feladótól és annak szándékaitól elszakított üzenettként jelennek meg. Amikor az ember filmet néz vagy regényt olvas, nem arra gondol elsősorban, hogy az író, rendező mit

⁵ BUDA-SÁRKÖZY 2001: 71.

akart kifejezni, hanem a látottakat/olvasottakat rögtön elhelyezi a saját értelmezési tartományába, s abban próbálja feldolgozni. Ugyanez érvényes az újságcikkekre is.

Azoknak az előfeltételeknek a jelölésére, amelyek egy szöveg megértésénél rendelkezésünkre állnak, egy hermeneutikai gyűjtőfogalom, a *megértési horizont*⁶ szolgál. Új szöveggel találkozáskor, legyen az egy regény vagy egy napilap legfrissebb száma, mindig korábbi, hasonló szövegekkel kapcsolatos tapasztalatainkat használjuk fel.

Bizonyos elvárásokkal nyitjuk ki az újságot, könyvet arra nézve, hogy mit fog tartalmazni. Ezek az elvárások döntően befolyásolják, hogyan fogadjuk s értelmezzük azt, amit olvasunk (ez az olvasók *elvárási horizontja*).⁷

Kommunikációs modellek és elméletek az új médiára vonatkoztatva

Ahogy más tudományágakban, a médiatudomány területén is számos modell, elmélet született az elmúlt évtizedekben. Voltak kutatók, akik továbbvitték, de olyanok is, akik vitatták elődjeik gondolatait. Érdekes módon még az 1940-es, 1950-es években született modellek is meg lehet találni az aktualitását, sőt még egymásnak látszólag ellentmondó elméletek is igazolhatóak az új média, azon belül is a közösségi média működésében.

A téma vonatkozásában mindenképpen kiemelendő Theodor M. Newcomb 1953-ban kidolgozott társadalmi kommunikációs modellje, amely a kommunikáció társadalomban betöltött szerepét igyekszik vizsgálni. Eme modellnek alapvetése, hogy az információigény emberi szükséglet, egyben jog. Ez az információigény pedig még erősebbé válik valamilyen krízis- vagy pánikhelyzetben, mint például az orosz–ukrán háború. Nem véletlen, hogy a történelemben is számos példa mutatja, hasonló, a társadalmat érintő krízis esetén mindig is kiemelt szerepe volt a tájékoztatásnak, vagy éppenséggel a hírzárlatnak, a cenzúrának.

Ez azért is érdekes, mert sokan értetlenül álltak az előtt, hogy Vlagyimir Putyin orosz elnök – akiről közismert, hogy professzionálisan használja a médiát propaganda-céljaira –, miért olyan későn lépte meg az Oroszországban is népszerű, de nyugati tartalmakat közvetítő csatornák letiltását. Több szakértő értékelése szerint az orosz elnök úgy számolt, néhány nap alatt célt ér a művelet. Véleményem szerint emellett Vlagyimir Putyin tarthatott attól, hogy az orosz lakosság által is használt felületeken megjelenő, nyugati forrásból származó háborús tartalmak bár erodálják az orosz lakosság támogatását, nem annyira, mintha megfosztanák őket az általuk preferált csatornáktól, felületektől. Magyarországon is tapasztalható volt, hogy hosszú idő óta nem látott tömeg akkor vonult az utcára, amikor az internetadót akarták bevezetni.

Westley és MacLean 1957-es tömegkommunikációs modelljében Newcomb társadalmi kommunikációs modelljét fejlesztették tovább. Úgy vélték, a tömegmédiá, amelyen keresztül a közönség a valósághoz kapcsolódik, kiterjeszti a társadalmi környezetet. Ennek nyomán a tömegtársadalomban, miután megnőtt maga a társadalmi

⁶ GRIPSRUD 2007: 126.

⁷ GRIPSRUD 2007: 126.

környezet is, az azzal kapcsolatos információigény is nagyobb lett. Úgy vélték, mivel ezt az igényt csak a tömegmédiá elégeitheti ki, a befogadó is ettől függ.

Napjainkra már nagyrészt megvalósult a Marshall McLuhan által megjósolt „világ-falu”. A világháló által biztosított azonnali globális kapcsolat révén mind a távolságot, mind az elérhető emberek számát tekintve szinte határtalanul eljuttathatók az információk. Ezzel együtt úgy vélem, napjainkban még inkább igaznak tekinthető a Westley és MacLean által megfogalmazott kiterjesztett társadalmi környezet. Az ukrainai háború kitörése óta szinte élőben követhetik az emberek világszerte a történeteket. Nem számítva a képek lelki hatását, valamint a háború okozta globális válság hatását, az emberek más módon is kiterjesztett társadalomban „élhetik meg” a háborút. Az interaktív közösségi média révén ugyanis nemcsak az van hatással az emberekre, amiket a politikusoktól, szakértőktől, influenszerektől hallanak, amely képeket látnak, az emberek a like-okkal, kommentekkel, egymással folytatott beszélgetéseikkel, vitáikkal egymást is befolyásolják a háborús cselekmények megítélésében.

Noah Chomsky már egy 1996-os értekezésében felhívta a figyelmet, hogy a kiber médiában új lehetőségek vannak.

„Nem vitatja, hogy a technika gyökeresen megváltoztatja az egyének/csoportok kommunikációs cselekvését és szokásait, de az interaktivitás segítségével ismét lehetővé válik a közönség egy lényeges, véleményformáló csoportjának aktív részvétele a nyilvános vitákban. Az új – a számítástechnika, a távközlés és a média konvergenciájára épülő – hálózati kommunikáció egyre nagyobb szerepet kap a társadalmi kapcsolatok szerveződésében, a társadalmi tevékenységek egyre szélesebb köre épül a hálóra. A digitális információkezelés technológiája azonos típusúvá teszi a kommunikációs eseményeket, a hálózati kommunikáció pedig biztosítja a tömeges és nagy távolságokat áthidaló kommunikációs interakciók lefolytatását.”⁸

Jürgen Habermas német filozófus és szociológus már korábban felhívta a figyelmet Paul A. Palmer fontos megfogalmazására, miszerint “There is no public opinion [...] but activity reflecting or representing the acitivity of a group or set of groups”, vagyis „közvélemény nincs [...] hanem olyan tevékenység van, amely csoportnak vagy csoportok egy halmazának tevékenységét fejezi ki vagy tükrözi vissza”.⁹

A témához kapcsolódóan fontosnak tartom még említeni a Paul Lazarsfeld és munkatársai által az 1940-es években, egy elnökválasztási kampány során lefolytatott vizsgálatának eredményeit.

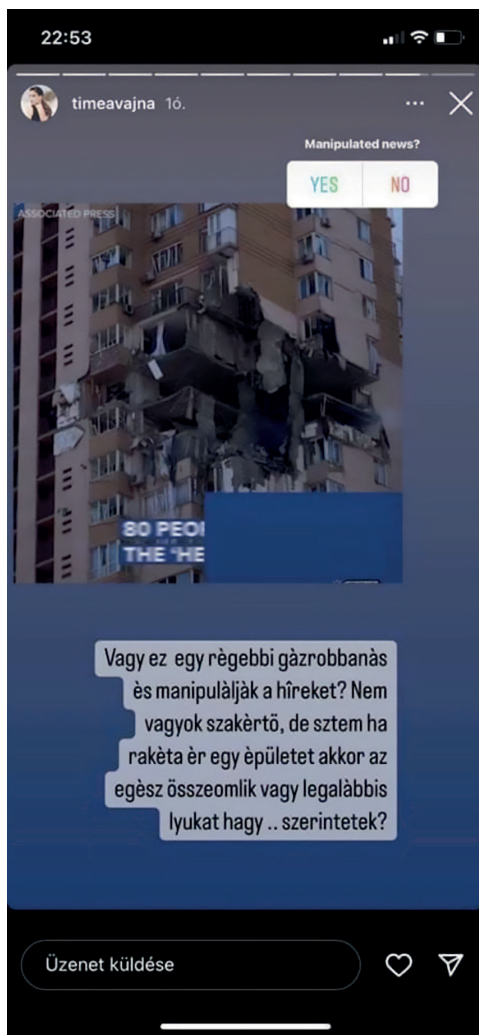
„Úgy vélték: a média csak áttételesen, két lépcsőben befolyásolja a választók gondolkodását. Az emberek elsősorban a környezetükben élő véleményvezérekre – például a család vagy a munkahely valamely tekintélyes tagjára – hallgatnak, azaz a személyközi kommunikáció véleménybefolyásoló hatása nagyobb, mint a tömegkommunikációé.”¹⁰

⁸ NYÁRÁDY-SZELES 2005: 44.

⁹ HABERMAS 1993: 338.

¹⁰ SZAK 2019: 138.

Az úgynevezett véleményvezérek – akikre már Magyarországon is elterjedt kifejezésként használjuk: influencers – szerepe kétségtelenül felértékelődött a közösségi média elterjedése óta. Az, hogy egy-egy véleményvezér meggondolatlan posztja milyen védelem- és biztonságpolitikai veszélyt jelenthet, arra az orosz–ukrán háború első napjaiban Magyarországon is láthattunk példát. Az akkor 444 ezer Instagram-követővel rendelkező Vajna Tímea a következő képet és hozzáfűzött kérdést tette ki Instagram-oldalára.

1. ábra: Vajna Tímea álhírtérjesztéséről szóló cikk fotója¹¹
Forrás: Vajna Tímea 2022

¹¹ VILÁGI 2022.

Egy influenszer – aki lehet politikai gondolkodó, színész, sportoló stb. – sok esetben olyan témákban is véleményt nyilvánít, majd osztja azt meg követői tömegével, amelyekhez nem, vagy alig ért. Bár vannak, akik a kompetens megszólalók véleményére figyelnek oda, a koronavírus-járvány jó példa volt, hogy nemcsak a virológus szakértők, hanem a vírustagadó gyógyszerész is képes volt tömegeket befolyásolni.

Érdekes módon, bár többségében már kikopott az a szemlélet, miszerint amit az újság ír, amit a televízióban mondanak, az igaz, a közösségi médiára mégis sokan tekintenek a valóságot bemutató felületnek. Az emberek többsége eltekint a ténytől, hogy az általa kedvelt politikusok, hírportálok, influenszerek s vélhetően ismerőseik többsége egy virtuális valóságban tartja őket. A Facebook-buborék-effektusnak nevezett jelenség lényege, hogy az emberek többsége csak olyan embereket, híreket követ, s azon ismerősei véleményével akar találkozni, amely megegyezik saját nézeteivel.

Ennek kapcsán meg kell említeni a „szelektív észlelés” elméletét is. Joseph Klapper *A tömegkommunikáció hatásai* című, 1949-ben írt munkájában, a már említett Paul Lazarsfeld és munkatársainak kutatási eredményeit azzal magyarázta – többek között Leon Festinger kognitív diszonzanciaredukció-elméletére (1957) alapozva, hogy az emberek szelektálnak az üzenetek között. Keresik a véleményüket megerősítő, értékrendjüknek megfelelő üzeneteket, és kerülnek azokat, amelyek ellentmondanak neki.

Nem feledhetjük azonban, hogy Klapper ezt az 1949-es tömegkommunikáció kereteiben állapította meg. Márpedig azóta sokszorosára nőtt az embereket elérő üzenetek tömege, így azok szelektálása is – különösen napjaink felgyorsult világában – még nehezebbé vált.

Röviden utaljunk még Harold D. Lasswellre, a lövedékelméletet alkotójára. A közönséget ő homogén masszaként írta le, amelynek valamennyi tagja egyformán reagál a lövedékként rá záporozó üzenetekre. Modellje napjaink azonnali, globális, interaktív médiájú világában nagyrészt már nem állja meg a helyét. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy egyrészt a világfaluban is működnek a világtól elzárt közösségek, amelyek ki vannak szolgáltatva a rájuk záporozó üzeneteknek. Másrészt, még ha nincs is elzárva egy közösség, a politikai uralom lehet annyira erős, akár diktatórikus, amelyben a propagandának kitett társadalom még napjainkban is lehet homogén massa. Lasswell munkássága során foglalkozott is a sikeres propaganda eszközeinek feltárásával.

A háborús propagandát például úgy fogalmazta meg, miszerint annak fő céljai: „az ellenség iránti gyűlölet felkeltése, a szövetséges országok rokonszenvének megőrzése, a semlegesek barátságának elnyerése, valamint az ellenség demoralizálása”.¹²

A civil környezet szerepe az információs műveletekben

A hadseregek számára, különösen háború idején minden időben fontos szerepe volt a civil környezetnek, a lakosságnak. Mindig igazolni kellett a lakosság felé a haderő, a háborúba lépés szükségességét. A napjainkban dominánssá váló hibrid hadviselésben az információ fontossága sokszorosára nőtt, ezzel együtt az információs műveletek is

¹² LASSWELL 1927: 195.

gyakoribbá váltak, s megjelent az információs hadszíntér is, amely sok esetben civil környezetben folytatott műveleteket jelent.

Katonai vonatkozásban az információnak a műveletek tervezésénél, végrehajtásánál van kiemelkedő jelentősége. Az információs fölény kulcsfontosságú a hadműveletek sikerében. A szakirodalom megkülönbözteti a hagyományos információs fölényt és az adaptív információs fölényt.

A hagyományos információs fölény három fontos eleme: információt szerezni minden, a parancsnoki döntést befolyásolható tényezőről; maximálisan kihasználni és védeni a saját információs képességeket; továbbá akadályozni a másik fél információs képességeit.

„Az információs fölény adaptív megközelítése értelmében napjaink katonai műveleteiben a szemben álló fél mellett a műveletek más, nem állami szereplőinek, a semleges érintetteknek és a lakosságnak a befolyásolása is fontos tényezőként jelenik meg. E szereplők közül a vezetők, kulcsszereplők – gyakran például a közösségi média felhasználásával is – a közvéleményt formálják, alakítják, így rajtuk keresztül hatással lehet lenni a szélesebb körű nyilvánosságra is. Ez esetben nem is a szó szoros értelemben vett fölény elérése a cél e szereplőkkel szemben. Az – elsősorban a kognitív dimenzióban érvényesülő – információs tevékenységek inkább arra irányulnak, hogy e szereplők felé folyamatosan olyan információk, üzenetek jussanak el, amelyek a katonai művelet céljainak megfelelően képesek befolyásolni őket.”¹³

Az ilyen módon megvalósuló társadalmi befolyásolásnak az a célja, hogy a befolyásoló saját akaratának és érdekeinek megfelelően legyen képes szükség szerint megerősíteni, gyengíteni, illetve megváltoztatni a célközönség (köztük a katonák, a szövetségesek, továbbá a saját, az ellenfél, valamint a világ lakosságának) érzelmeit, vélekedését, viselkedését, beállítottságát. Herbert Kelman amerikai pszichológus 1958-ban a társadalmi befolyásolás alábbi három alapvető formáját határozta meg, ezek: a megfelelés, az azonosulás és az internalizáció.

Ahogy Haig Zsolt *Az információs műveletek a kibertéren* című munkájában ismertette:

„A megfelelés esetében az egyén vagy csoport úgy ért egyet a befolyásolóval, és fogadja el annak érveit, hogy eközben megtartja saját véleményét, és ezzel látszólag megfelel a vele szemben támasztott elvárásoknak.”

„Az azonosulás azt jelenti, hogy az azonosuló azért teszi magáévá más személy vagy csoport véleményét, mert olyan szeretne lenni, mint a másik. Az azonosuló megközelítés függ az egyén vagy a csoport befogadóképességétől, illetve a közte és a befolyásolást végző közötti kapcsolat milyenségétől. Ideális körülmények között a befolyásoló tevékenységgel elért attitűdváltozás vélhetően továbbra is fennmarad, és negatív hatásokkal kevésbé kell számolni.”

„Az internalizáció során a befolyásolt személy teljes mértékben elfogadja, magáévá teszi a másik fél gondolatait, nézeteit, értékeit, és ellenőrzés nélkül is érvényesíti azokat.

¹³ HAIG 2018: 164–165.

Ez a megközelítés olyan információkat és üzeneteket alkalmaz, amelyek jól felhasználhatók a befolyásoló céljainak eléréséhez, ugyanakkor megfelelnek a célközönség elfogadott attitűdjeinek is. Az információs műveletek keretében alkalmazott kognitív befolyásoló tevékenységek során ez eredményezi a legjelentősebb, tartós tudati és magatartásbeli változást, de ezt az állapotot a legnehezebb elérni.¹⁴

Az orosz–ukrán háború információs műveletei napjaink tömegmédiájában

Vlagyimir Putyin orosz elnök hosszú évek folyamatos propagandatevékenységével dolgozott azon, hogy az orosz lakosságot, valamint az Ukrajnában élő orosz ajkú, illetve oroszbarát lakosságot az ukrán vezetés ellen hergelje, s a maga oldalára állítsa. Néhány nappal a 2014-ben megindított orosz művelet után az MTI moszkvai tudósítója arról írt, „az orosz állami sajtó valóságos hadjáratot próbálja »igazolni« Oroszország ukrainai katonai beavatkozását, a radikálisok erőszakos fellépésével ijesztgeti az orosz lakosságot, miután Moszkvában a parlament felsőháza szombaton felhatalmazást adott Vlagyimir Putyin államfőnek az ukrainai katonai beavatkozásra”. Kegyes Csilla akkor azt írta:

„már hetek óta komoly médiahadjárat folyik Oroszországban. Az orosz állami sajtó a kijevi tüntetések és az összecsapások kezdete óta szélsőségesekről, idegengyűlölő, fasisztoid csoportok zavargásáról ír és tudósít. Az állami televíziós csatornák, a Roszija 1, a Pervij Kanal és a Roszija 24 hírtelevízió a múlt szombat óta újabb támadást indított a Viktor Janukovicsot leváltó ukrainai ellenzék ellen, visszhangozva a Kreml álláspontját, miszerint az esetleges orosz fegyveres beavatkozásra az Ukrajnában élő oroszok veszélyeztetettsége, a radikálisok »barna terrorja« miatt lehet szükség”.¹⁵

Az FPRI amerikai külpolitikai kutatóintézet már 2014 májusában arról írt, hogy

„veszélyesen expanzív új koncepcióval állt elő az ukrainai válságot illetően Vlagyimir Putyin orosz elnök, aki az »új Oroszországnak« nevezett, gyakorlatilag az orosz birodalom 18. századi kiterjedését jelentő terület visszaszerzésén dolgozik, és ha tervének végrehajtása sinen marad, akkor nemcsak Kelet-Ukrajna, hanem további ukrán és környező régiók térhetnek vissza Moszkva hatalma alá”.¹⁶

Adrian A. Basora, az Egyesült Államok korábbi csehszlovákiai és csehországi nagykövete, az amerikai Külkapcsolatok Tanácsának tagja és Aleksandr Fisher, az FPRI kutatója emlékeztetett: „az »új Oroszországnak« nemcsak a Krim és a jelenleg oroszbarát szakadárak által Ukrajnától elszakítani próbált Donyeck és Luhanszk megye, hanem hat további ukrán régió – Harkiv, Dnyipropetrovsk, Zaporizzsja, Mikolajiv, Herszon és Odessza – is részét képezte”. Julija Latinyina orosz újságíró arra hívta fel a figyelmet:

¹⁴ HAIG 2018: 165–166.

¹⁵ KEGYES 2014.

¹⁶ MTI 2014.

„Putyin krími és kelet-ukrajnai stratégiája arra épül, hogy az információáramlást felügyelő és torzító Moszkva áldozatokként próbálja beállítani az ottani oroszokat és oroszbarát szeparatistákat, ami »sokkal fontosabb, mint a katonai győzelem«. Ahhoz, hogy győzzön, nem kell megölni az ellenséget. Elég vagy a saját embereit megölni, vagy kiprovokálni, hogy mások öljék meg őket, majd a média minden torzításával együtt azt a látszatot kelteni, hogy ez az ellenség agressziója volt” – fogalmazott.¹⁷

Tölgyesi Beatrix, a Political Capital – többek között a posztszovjet térségre és az információs háborúra szakosodott – szakértője 2019 májusában megjelent írásában azt a kérdést elemezte, hogy a dezinformáció, információs hadviselés, online propaganda orosz műfaj-e. Mint írta: az ukrajnai válság 2014-es kezdete óta nagy figyelem irányul az orosz online információs aktivitásra, kiemelten azóta, hogy felmerült a gyanú, az orosz állam beavatkozott a 2016-os amerikai elnökválasztásba. Az egyes terminológiák tisztázása során kifejtette, hogy az *információs hadviselés* eredetileg amerikai katonai terminus volt, amely a kilencvenes évek elején, az öbölháború után terjedt el, az információ, illetve az információs rendszerek birtoklásáért és ellenőrzéséért folytatott küzdelmet, az információ fegyverként való használatát jelenti a hadviselésben. „Széles körben használják annak a jelenségnek a jelölésére, amely a harctéri információs műveleteken és a kiberhadviselésen kívül magában foglalja a pszichológiai hadviselést, a propagandát, a tömegtájékoztatáson keresztüli befolyásolást, a big data adatgyűjtést” – fogalmazott.¹⁸

A *dezinformáció* – mint rámutatott – szovjet eredetű katonai terminus. „Vaszilij Mitrohin, egy 1992-ben Nyugatra disszidált KGB-levéltáros *KGB lexikon*jában a következőképpen definiálja: »1. Hamis információ útján történő félrevezetés; 2. Az aktív intézkedések körébe tartozó hírszerző tevékenység, amely során hamis információkkal, speciális anyagokkal és fiktív dokumentumokkal árasztják el az ellenséges csatornákat, arra ösztönözve az ellenséget, hogy a dezinformálást végző titkosszolgálati szerv tervei-nek megfelelő, szándékaival összhangban álló lépéseket tegyen.«” – idézte a Political Capital szakértője Vaszilij Mitrohin megfogalmazását, megjegyezve: „a dezinformáció tehát egy titkosszolgálati tevékenység, és mint ilyen, békeidőben is folytatható”.¹⁹

Mint látható, az orosz vezetés az elmúlt években kommunikációjában fokról fokra készítette elő a 2022-es Ukrajna elleni inváziót. Ennek kapcsán beszédes, hogy a háborút megelőző két hétben az orosz vezetés folyamatosan igyekezett félrevezetni, illetve elterelni a nemzetközi közvélemény figyelmét. 2022. február 12-én „Vlagyimir Putyin orosz elnök elutasította a »tetőfokára hágott amerikai hisztériakeltést« Joe Biden amerikai vezetővel folytatott szombati telefonbeszélgetésében”. Majd február 16-án Dmitrij Peszkov, a Kreml szóvivője beszélt arról újságíróknak, hogy „a NATO helyzetértékelési rendszerében problémák léphettek fel, ha a szövetség nem észleli az orosz csapatok visszatérését az állomáshelyükre”. Bő egy héttel később, február 24-én Putyin bejelentette: „különleges katonai művelet” végrehajtását rendelte el, egyúttal hozzátéve: Oroszország tervei között nem szerepel Ukrajna megszállása”.²⁰

¹⁷ MTI 2014.

¹⁸ TÖLGYESI 2019.

¹⁹ TÖLGYESI 2019.

²⁰ Saját gyűjtés az MTI híreiből.

Az úgynevezett különleges művelet kezdetén az orosz vezetés hivatalos nyilatkozataiban eleinte a „nácitlanítás” volt az egyik fő ürügy, majd egyre hangsúlyosabbá váltak az ukrán fegyverkezésről, fegyverfejlesztésekről szóló hírek. Utóbbi kapcsán nagy népszerűsége tett szert az orosz vezetés azon állítása is, miszerint Ukrajnában szlávirtó vírus kifejlesztésén dolgoznak (nem törődve a ténnyel, hogy az ukránok is szláv népcsoport). Igor Kirillov, az orosz haderő sugárzás-, vegy- és biológiai védelmi parancsnoka azt hangoztatta:

„az amerikaiak célja olyan biológiai anyag előállítás, amely képes szelektíven célba venni különböző etnikai csoportokat, »különösen a szlávokat«. Beszámolója szerint az Egyesült Államoknak sikerült a kijevi, harkivi és odesszai biolaboratóriumok dokumentációjának és az ott tárolt bioanyagoknak a nagy részét Lvivbe és Lengyelországba szállítani”.²¹

2. ábra: Zelenszkij ukrán elnök felszólal a 2022-es Grammy-díjkiosztó gálán
Forrás: Euronews 2022

Az orosz propagandán szocializálódott oroszbarát közösségnek ezek a háborús indokok teljesen hihetőek és elfogadhatóak voltak, különösen miután az orosz sajtó

²¹ POGÁR 2022a.

Oroszország háborús veszteségeiről is árnyaltan tudósított. Ugyanakkor a világ nagyobbik része szinte szó szerint élőben követheti az ukrainai eseményeket: a bombázásokat, a menekülő embereket, a tömegsírokat. Volodimir Zelenszkij ukrán elnök (sokak szerint színész vénájának és médiabeli tapasztalatainak is köszönhetően) professzionális szinten alkalmazza a különböző médiafelületeket. Kiemelten kezeli az Oroszországban és Ukrajnában is népszerű Telegram alkalmazást. Zelenszkij csatornáján naponta több alkalommal jelentkezik az aktuális helyzetjelentésekkel, hírekkel eredeti nyelven, valamint angol fordítással is. Mindemellett a hagyományos médiában is sikerült kialakítania magáról a nemzetvédő hős szerepét, miközben a Vlagyimir Putyinról megjelenő felvételek kapcsán az elmúlt hónapokban egyre több olyan elemzés, teória lát napvilágot, miszerint az orosz elnök mentális, illetve egészségi állapotában problémák vannak.

3. ábra: Putyin orosz elnökről gyakran megjelent képbeállítás, igazolva paranoiáját
Forrás: GONGLOFF 2022

Mint feljebb említettem, sokan korábban értetlenül álltak az előtt, hogy Vlagyimir Putyin miért nem korlátozta sokkal hamarabb a számára nem tetsző médiafelületeket. Miután sok szakértő szerint nem sikerült a téves hírszerzési információkra alapozott villámháborús terve, Putyin igyekezett mindent megtenni, hogy saját lakossága elől elzárja a nyugati hangokat. Először csak blokkolták, később be is tiltották az olyan médiumok oroszországi működését, mint például a Facebook vagy az Instagram. Március 4-én az orosz parlament egyhangúlag meghozott döntésével elfogadta azt a törvényt is, amely

„büntetőjogi felelősségre vonást ír elő az orosz hadsereg műveleteire vonatkozó rémhírek terjesztése és az Oroszország elleni szankciók sürgetése esetén. Az orosz fegyveres erőkre vonatkozó hamis hírek terjesztéséért 1,5 millió rubelig terjedő (jelenlegi árfolyamon több mint 4,7 millió forintos) pénzbírság vagy három évig terjedő szabadságvesztés szabható ki”.²²

Mindeközben több más országban és uniós szinten is döntöttek arról, hogy betiltják az orosz propagandát népszerűsítő *Szputnyik* és a *Russia Today* sugárzását.

Összegzés

A téma elemzését, különös tekintettel a biztonság- és védelempolitika vonatkozásában azért is tartom fontosnak, a jövőre nézve is, mert a tömegmédia történetében mindig is nehézséget okozott az üzenetek hatékonyságának pontos mérése. Ez maximálisan soha nem is lesz lehetséges, de ahogy a racionális döntéshozatalban a lehető legszélesebb körű elemzés révén lehet törekedni a legracionálisabb döntés meghozására, ugyanígy a tömegmédia hatásosságának és hatékonyságának legmélyebb feltérképezésére is.

Ehhez pedig figyelembe kell venni a közösségi média virtuális valóságának korlátait, egyúttal veszélyeit is.

Bár a tömegmédia korában lehetne remélni, hogy a szinte azonnal megjelenő hiteles cáfolatokkal, az információk azonnali leellenőrzésének lehetősége korlátozza a háborús propaganda, a dezinformációs tevékenységek, az álhírek befolyásolási képességét, sokszor maga a közösségi média fokozza ennek hatását. Példaként tekintve a Magyarországon legnépszerűbb platform, a Facebook működését, jól látható, az emberek valójában nemcsak információs rengetegben, hanem információs buborékban is élnek. Az emberek többsége azokat a médiumokat, politikusokat, influenszereket követi, amelyek világnézetükkel megegyező véleményt képviselnek. Többségében ilyen emberek alkotják azon ismerősi körüket is, akiknek odafigyelnek a véleményére. Ráadásul, az információs technológia fejlődésével rendelkezésre álló információs rengetegben, „zajban”, sok esetben felületesen olvassák el az emberek a „híreket”, előfordulhat, észre sem veszik, hogy nem hivatalos, megbízható forrást olvasnak, hanem egy ismerősük által megosztott álhírt. Ha pedig ezeket az álhíreket, rémhíreket tovább népszerűsítik, megosztják, akár aktívan is beavatkoznak a politikai helyzet negatív alakulásába. Mindezt véleményem szerint Magyarországon, a Magyar Honvédség vonatkozásában is figyelembe kell venni. Ráadásul nemcsak rendkívüli jogrend, válsághelyzet idején, hanem békeidőszakban is. A Magyar Honvédséget is érintik például a közösségi média felületein létező zárt csoportok, ahol akár álhírekkel, akár pusztán a rendszer elleni uszító véleményekkel veszélyeztetik a Magyar Honvédség stabilitását, ezáltal Magyarország biztonságát.

²² POGÁR 2022b.

Felhasznált irodalom

- BUDA Béla – SÁRKÖZY Erika (2001): *Közéleti kommunikáció*. Budapest: Akadémiai
- Euronews (2022): *Zelenszkij a Grammy-gálán: „Csak ne legyen csend!”* 2022. április 4. Online: <https://hu.euronews.com/2022/04/04/zelenszkij-a-grammy-galan-csak-ne-legyen-csend>
- GONGLOFF, Mark (2022): *Putin's Isolation, Ukraine Invasion Could Cause His Overthrow*. *Bloomberg*, 2022. február 28. Online: www.bloomberg.com/opinion/articles/2022-02-28/putin-s-isolation-ukraine-invasion-could-cause-his-overthrow?leadSource=verify%20wall
- GRIPSRUD, Jostein (2007): *Médiakultúra, médiatársadalom*. Budapest: Új Mandátum
- HABERMAS, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest: Századvég–Gondolat
- HAIG Zsolt (2018): *Információs műveletek a kibertérben*. Budapest: Dialóg Campus
- KEGYES Csilla (2014): *Ukrán válság. Az orosz állami sajtó hadjárata az ukrajnai katonai beavatkozást próbálja „igazolni”*. Moszkva, 2014. március 3.
- LASSWELL, Harold Dwight (1927): *Propaganda Technique in the World War*. London – New Delhi: Kegan Paul Trench, Trubner&Co. Ltd. – Alfred A. Knopf
- MTI (2014): *Ukrán válság. Putyin „új Oroszországa” nem fog megállni Kelet-Ukrajna bekebelezésénél*. Budapest/Washington, 2014. május 14.
- MTI (2022a): *Kreml: a NATO-nál gondok lehetnek, ha nem érzékeli az orosz csapatvisszavonást*. Moszkva, 2022. február 16.
- MTI (2022b): *Ukrán válság. Putyin katonai műveletet rendelt el a Donyec-medencében*. Moszkva, 2022. február 24.
- MTI/AFP/Reuters (2022): *Ukrán válság. Putyin elutasította az amerikai hisztériakeltést*. Moszkva, 2022. február 12.
- NYÁRÁDY Gáborné – SZELES Péter (2005): *Public Relations I*. Budapest: Perfekt
- POGÁR Demeter (2022a): *Ukrán háború. Putyin Macronnal és Scholzcal a rendezésről tárgyal*. Moszkva, 2022. március 10.
- POGÁR Demeter (2022b): *Elfogadta az orosz parlament a rémhírterjesztést és a szankciófelhívást büntető törvényt*. Moszkva, 2022. március 4.
- RÓKA Jolán (2002): *Kommunikációtan*. Budapest: Századvég
- SZAK Andrea (2019): *Társadalmi kommunikáció. Hadtudományi Szemle*, 12(3), 135–144. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2019.3.8>
- THIMME, Hans (1932): *Weltkrieg ohne Waffen. Die Propaganda der Westmächte gegen Deutschland, ihre Wirkung und ihre Abwehr*. Stuttgart–Berlin: J. G. Cotta'sche Buchhandlung
- TÖLGYESI Beatrix (2019): *Dezinformáció, információs hadviselés, online propaganda: orosz műfaj? Russian Sharp Power in CEE*, 2019. május 27. Online: https://politicalcapital.hu/russian_sharp_power_in_cee/publications.php?article_read=1&article_id=2423,
- Vajna Tímea [@timeavajna] (2022): *Manipulated news? Instagram*, 2022.
- VILÁGI Máté (2022): *Fact-check: Vajna Tímea rosszul sejtí, tényleg rakéta talált el a lyukas kijevi házat*. *Telex*, 2022. március 5. Online: <https://telex.hu/ellenorzo/2022/03/05/fact-check-vajna-timea-manipulalt-hir-gazrobbanas-orosz-ukran-valsag-kijev-raketa-epulet>

Lacsny Márton¹

A magyar cserkészlet mint a hazafias nevelés eszköze

Hungarian Scouting as a tool for Patriotic Education

„Igyekeztek ezt a világot egy kicsit jobb állapotban magatok mögött hagyni, mint ahogy találtátok!”

Robert Baden-Powell

Absztrakt

A magyar cserkészlet célrendszerét és eszközeit tekintve az ifjúság hazafias nevelését végzi, amely cél- és eszközrendszer jelentős metszethalmazt mutat az állam által is deklarált hazafias nevelési célokkal. Ez jó alkalmat teremt az állam számára, hogy kihasználja a cserkészletben rejlő lehetőségeket és a cserkészmozgalom tevékenységét, az állami célrendszer megvalósítása érdekében. A magyar cserkészletnek vannak bizonyos – a világcserekészettől eltérő – tulajdonságai, amelyek tovább fokozzák a benne rejlő lehetőségeket és még inkább indokolják a mozgalom és a módszer hadtudományi szempontú vizsgálatát. Jelen cikkben arra törekszem, hogy a cserkészlet eszközrendszerét a lehető legegyszerűbben leírjam és bemutassam, kiemelve azokat a tulajdonságokat, amelyek a későbbiekben a haderővel való együttműködés szempontrendszerének kutatását megalapozhatják. A cserkészlet módszer elemzése a továbbiakban lehetőséget teremthet az állam által végzett hazafias nevelés eszközrendszerének fejlesztésére is.

Kulcsszavak: cserkészlet, hazafias nevelés, honvédelmi nevelés

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: lacsny@gmail.com

² BADEN-POWELL 1929.

Abstract

In terms of the ends and means of Hungarian scouting, it carries out the patriotic education of youth, which system of ends and means shows a significant overlap with the patriotic education goals declared by the state. This creates a good opportunity for the state to take advantage of the potential inherent in scouting and the activities of the scouting movement in order to implement the state's objectives. Hungarian scouting has certain characteristics; different from world scouting; that further enhance its potential and further justify the examination of the movement and method from a military-scientific point of view. In this article, I will try to describe and present the instruments of scouting as simply as possible, highlighting the features that can later serve as the basis for research on the criteria for cooperation with the military. The analysis of the scouting method may also create an opportunity to develop the system of patriotic education carried out by the state.

Keywords: *scouting, patriotic education, military education*

Bevezetés

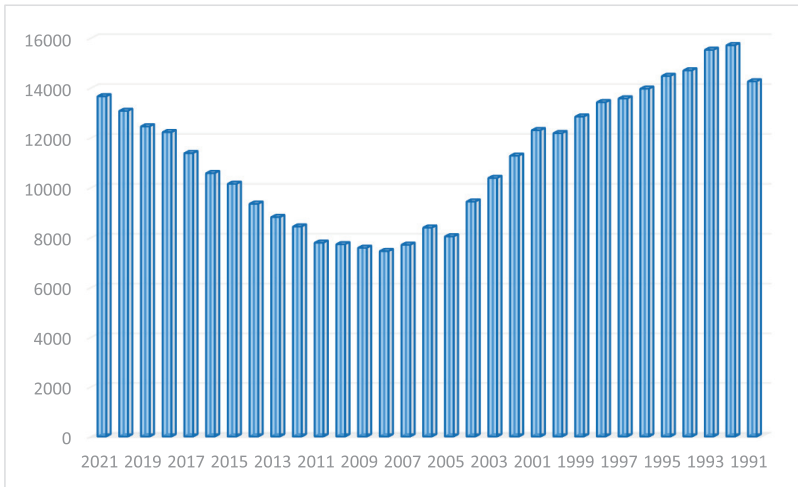
A magyar cserkészlet az 1989-es újjáalakulása óta Magyarország legnagyobb ifjúság-nevelő mozgalma, amely mögött a Magyar Cserkészszövetség (MCSSZ) és a külföldi magyar cserkészlet szövetségeit összefogó Magyar Cserkészszövetségek Fóruma (MCSSZF) adja a szervezeti kereteket. A mozgalom tízezres nagyságrendben mozgat meg és képez fiatalokat egy olyan pedagógia mentén, amelynek fókuszában a felelősségteljes és cselekvőképes állampolgár áll. Az MCSSZ taglétszámának alakulását az 1. ábra mutatja.

Ugyanakkor a Honvédelmi Minisztériumnak vannak a hazafias, illetőleg honvédelmi neveléssel kapcsolatban jogszabályban rögzített feladatai.³ Mi lehet az oka annak, hogy a Honvédelmi Minisztérium (HM), illetőleg a Magyar Honvédség (MH) a rendszerváltás óta nem alakított ki intézményes kapcsolatot a magyar cserkészmozgalommal? Mindenesetre elmondható, hogy – bár a magyar cserkészlettel kapcsolatos írások jelentek meg a rendszerváltozást követően és azelőtt is – a HM és az MH vezető állománya körében nincs egyetlen olyan általánosan használt és elfogadott leírás vagy tudásbázis sem, amely mentén a magyar haderő és a magyar cserkészlet közötti kapcsolatrendszer ki lehetne építeni a HM hazafias nevelési céljainak elérése érdekében. A jelenleg meglévő laza és informális kapcsolatot a HM mindenkori társadalmi kapcsolatokért felelős szervezeti egysége ápolja, azonban ez a kapcsolat semmiképpen nem nevezhető intézményesnek abban az értelemben, hogy nincs rendszeres egyeztetés, kijelölt állandó kapcsolattartó, vagy közös munkaterv az együttműködésre. Ez azért is érdekes, mert az 1930-as években a hadtudomány komolyan foglalkozott a témával,⁴ illetőleg elmondható, hogy a Ludovika Akadémia parancsnoka egyidejűleg

³ 2011. évi CXIII. törvény 21.§ (1) bek. j) pont; 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet 4.§ 8–11) pontok.

⁴ Lásd pl. BODROSSY 1931: 234–237; BODROSSY 1934: 241–244; BODROSSY 1935: 74–80.

az ország főcserkésze is volt, és maga is aktívan publikált a témában.⁵ Ezt a tudást egyébiránt még az 1948 és 1990 közötti időszakban is feldolgozták⁶ Ezt a hiányt felismerve jelen cikkben megkísérlem a hadtudomány szempontrendszerét figyelembe véve leírni a magyar cserkészlet főbb sajátosságait, megnyitva ezzel a lehetőséget az együttműködés területeinek és az eddigi szórványos együttműködés tapasztalatainak elemzésére. Hangsúlyozom, hogy a rendszer éppen az egyszerűsége miatt rendkívül hatékony, és éppen emiatt adaptálható gyakorlatilag a világ bármely részén. Ennek okán maguk a leírások is egyszerűek és a gyakorlatban is alkalmazhatók.

1. ábra: Az MCSSZ taglétszámának alakulása 1991 és 2021 között
Forrás: a szerző szerkesztése a www.cserkesz.hu alapján

Tézisek

A magyar cserkészlet képzési és próbarendszere minden olyan célt teljesít, amelyet a hazafias és honvédelmi nevelési célok között a korábbi fejezetekben megfogalmaztunk, és amelyeket ilyen célként az állam deklarált.

Ennek megfelelően a magyar cserkészlet kifejezetten alkalmas arra, hogy a hazafias és honvédelmi nevelési célokat megvalósítsa.

A cserkészlet ifjúságnevelő, nem pedig ifjúsági szervezet. Ennek megfelelően tevékenységében – bár a fiatal vezetők kulcsszerepet játszanak – a felnőtt vezetőknek kell a stratégiai nevelési irányokat meghatározni.

A cserkészlet a kis közösségekre alapítja pedagógiai módszerét, így erre kell alapítani a foglalkozásokat, a képzéseket és a próbák rendszerét is. Az egyéni kiválóság jó dolog

⁵ FARKAS 1933: 228–233.

⁶ Lásd pl. BALOGH–SZABOLCS 1963; GERGELY 1989.

ugyan,⁷ de a cserkész pedagógiának nem egyéni kiválóságok kinevelése a célja, hanem a kicsi, együttműködni képes csapatok képzése és a csapat, amelyben a vezetők példája nyomán a gyerekekben kialakul az önnevelésre való képesség és készség, ami egyébiránt a katonai kiképzés és a honvédelmi előképzés egyik legfontosabb szempontja is.⁸

A cserkészlet önkéntes szervezet, és ebben rejlik hatékonysága is. A nagy arányú, közvetlen anyagi támogatás – tapasztalatom szerint – csak ront a hatékonyságon, azonban lehet találni olyan módszereket, amelyekkel a cserkészmozgalom indirekt támogatása útján a nevelés hatékonysága tovább javítható.

A cserkészlet meghatározása

A cserkészlet *önkéntes, politikamentes, vallásos ifjúságnevelő mozgalom*, amely definíciót a következőkben fejték ki.

Önkéntes

A cserkészlet nem kötelező. Olyan ifjúságnevelő mozgalom, amelybe azért jönnek a gyerekek, mert részt akarnak venni annak munkájában: a cserkészlet elköteleződést igényel a benne részt vevőktől. A cserkészletben munka folyik, és arra el kell köteleződni. Ez azt is jelenti, hogy nem lesz mindenki cserkész. Az MCSZ 2011-ben publikált stratégiája szerint cél az, hogy minden magyar gyerek találkozhasson a cserkészlettel,⁹ de nem cél, hogy minden magyar gyerek cserkész is legyen. Olyan emberekre van szükségük, akik vállalják a cserkészletet, képesek értékeiket magukénak érezni, és a cserkész törvény szerint élni. A magyar cserkészlet számára fontos, hogy olyan értékeket képviseljen, amelyek az egész nemzet számára fontosak és arra nevelje tagjait. Ebből a szempontból abszolút nemzeti, de – ahogy azt látni fogjuk – nemzetközi is.

Politikamentes

A cserkészlet és annak szervezetei nem vesznek részt a napi politikában, és sem a mozgalom, sem annak bármely szervezete nem köteleződik el egyetlen politikai párt vagy erő mellett, és saját maga sem indít jelöltet választáson. Ugyanakkor a cserkészlet igenis elköteleződik bizonyos értékek mellett, amelyek egyébként lehetnek olyan értékek, amelyek közösek bizonyos politikai erőkkel, illetőleg olyanok is, amelyek pedig kifejezetten ellentétesek bizonyos politikai erők céljaival. További kérdés, hogy a politika a köz ügyeiben való részvételt jelenti. A cserkész nevelésnek része a közügyek iránti érdeklődés kialakítása és a köz ügyeiben való részvétel. Ennek szellemében a cserkészlet egészséges és kulturált politikai vitára neveli és hívja tagjait. A politikamentesség tehát egyáltalán nem jelenti azt, hogy egy cserkész nem vállalhat politikai szerepet.

⁷ BSA 2019.

⁸ FALUDI 2012: 279–284.

⁹ Az Összmagyar Cserkész Stratégia (2011) mottója [kiemelés tőlem].

A MCSSZ elnöke 1994–1998 közt Dr. Katona Tamás volt, aki ezzel egy időben országgyűlési képviselő és polgármester is volt, vagyis a kettő nem zárja ki egymást, de azt fontos kijelenteni, hogy a cserkészlet szervezeti szinten nem kötelezi el magát egyetlen politikai erő mellett sem. A politikamentesség egyébiránt a cserkészmozgalomban napi szinten képezi viták tárgyát.

Vallásos

A cserkészlet vallásos mozgalom. Ez a Baden-Powell által lefektetett alapokban is benne volt.¹⁰ Ne feledjük, hogy az alapító is több különböző mozgalom és módszer tematikájának ötvözéséből rakta össze a mozgalom alapjait, amelyek közül az egyik legfontosabb a Boys' Brigade volt, ami kifejezetten valláserkölcsi és ökumenikus keresztény alapra épül. A cserkészletből senki nincs kizárva, aki korábban nem volt vallásos, vagy nem kapott vallásos nevelést. Ugyanakkor a vezetőktől a cserkészmozgalom elvárja, hogy példával járjanak elől vallásuk gyakorlása terén. Magyarországon jelenleg minden cserkészcsapat valamely keresztény valláshoz köthető, de a világ számos országában vannak muszlim, buddhista vagy zsidó cserkészek. Vannak ezen kívül olyan országok is, ahol a szövetség nem követeli meg a vallás gyakorlását, csak az Istenbe vetett hitet. Ebből a szempontból a világszervezet eléggé sokszínű.

Ifjúságnevelő

Fontos ez a kifejezés, mert a cserkészlet nem ifjúsági mozgalom, hanem ifjúságnevelő. Maga Baden-Powell is 50 éves múlt, amikor az első cserkész táborát megszervezte. Nem mondhatjuk tehát, hogy a cserkészlet csak a gyerekek, fiatalok dolga. A nevelésnek a cserkészletben a legfontosabb része az, hogy a cserkész saját magát neveli, ugyanakkor látni kell, hogy a módszer lényege a nevelés. A cserkészpedagógia központi eleme az önnevelésre való készség és képesség kialakítása. Mindezek alapján nem mondhatjuk, hogy a cserkészletben a fiatalok nevelik saját magukat, sokkal inkább arról van szó, hogy a cserkészletben az idősebbek az általuk megszerzett és kipróbált tudást és bölcsességet adják át az arra jelentkező fiataloknak, ami által az egész társadalom számára termelnek felelősen gondolkodó állampolgárokat.

Sík Sándor ez így fogalmazta meg:

„A cserkészlet lényege: Egy fiútípust akar kialakítani, amely egészségesebb, erősebb, életrevalóbb, gazdagabb és nemesebb a jelen egyoldalú, vérszegény és félszeg típusainál. Célja – az alapító szerint – a cserkészeket komoly jellemnevelés, egészséges testedzés és gyakorlati ügyességfejlesztés által a cserkészítőtörvény és a fogadalom által jó honpolgárrá nevelni. Ez is mutatja, hogy elemeiben voltaképp nem tartalmaz újat. A keresztény etika, a lovagias leventeszellem, a friss természetszeretet, a praktikus ismeretek és ügyességek, amelyek tartalmát teszik mind kipróbált, régi értékek. Ami új a cserkészletben,

¹⁰ BADEN-POWELL 2016: 295.

az ezeknek az elemeknek a zseniális pedagógiai érzékkel való összeolvasztása, szerves élő egységbe foglalása, amely bámulatos intuícióval a serdülő fiú tökéletes ismeretén épül, mindenestül kielégíti annak mindenirányú igényeit és így megnyeri a fiút, hogy önként adja át magát a cserkésznevelőnek, harmonikus, erőteljes férfivá nevelésre.”¹¹

A magyar cserkészlet társadalmi jövőképe az MCSSZ Egységes Ifjúságnevelési Kézikönyve (EINK) szerint:

„A cserkészlet céljai nem csak az egyénre irányulnak, tágabb környezetét, a társadalmat is érintik. Ezményünk szerint a társadalmat olyan életrevaló, elkötelezett, felelős, egészséges polgárok alkotják, akiknek fontos, hogy önmaguk folyamatos nevelése által Isten felé növekedjenek. [...] A magyar cserkészlet önkéntes tagjai által ifjúságnevelést végez, illetve életmodellt nyújt az általános iskola első osztályától mindenkinek, aki nyitott az alapelvekre, és közössége életében tevékenyen részt vállal. Mindezt a saját nem-formális nevelési módszereivel, a helyi közösségekkel együttműködve végzi.”¹²

Tisztán látszik, hogy ez a célrendszer 100%-ban egyezik a Nemzeti Alaptanterv által meghatározott¹³ hazafias nevelési célokkal.¹⁴

A cserkészlet módszere

A cserkészlet módszere alapvető elemei a fogadalom, a cserkészlet törvénye, az őrsi rendszer és a cselekedve tanulás. Hozzá kell ehhez tenni, hogy vannak országok, ahol ez kiegészül. Kanada cserkészlete például alapelemnek tartja a szimbolikát és a felnőtt részvételt is.¹⁵ A magyar cserkészlet kifejezetten törekszik arra, hogy Baden-Powell eredeti elvei alapján éppen a gyerekekre helyezett felelősség, a magukért és vezetettjeikért vállalt felelősség legyen a legkomolyabb nevelő erő a cserkészletben, ami a vezetőképésben meg is mutatkozik.

A fogadalom és a cserkészlet törvénye

A cserkészlet fogadalom:

„Én, ... (teljes név) fogadom, hogy híven teljesítem kötelességeimet, melyekkel Istennek, hazámnak és embertársaimnak tartozom. Minden lehetőt megteszek, hogy másokon segítsék. Ismerem a cserkészlet törvényét, és azt mindenkor megtartom.”

¹¹ Sík 1925: 9.

¹² MCSSZ 2015: 2.

¹³ 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet 1.1.1. pont.

¹⁴ DRAVECZK-URI 2012.

¹⁵ Lásd: www.scouts.ca/about/values.html

A cserkésztszti fogadalom:

„Én, ... (teljes név) becsületesre fogadom, hogy híven teljesítem kötelességeimet, amelyekkel Istennek, hazámnak és embertársaimnak tartozom. Minden lehetőt megteszek, hogy másokon segítsek. Ismerem a cserkésztszti törvényt és azt mindenkor megtartom. A rám bízott cserkészteket legjobb tehetségem szerint nevelem, és mindenben jó példával járok előttük. Példámmal és munkámmal arra törekszem, hogy a társadalom, a család és az egyes emberek életében a cserkésztszti törvény szelleme minél jobban megvalósuljon. Semmiféle vallás- vagy magyarellenese társulatnak tagja nem vagyok, és nem leszek.”

A fogadalom szövegéből is látszik és minden cserkész tsztaban van vele, hogy komoly, életre szóló elköteleződést jelent, hogy fogadalmat tesz. A foglalkozásokon is számtalanszor elhangzik, hogy a cserkészfogadalom életre szól. A fogadalom letételére a cserkésznek fel kell készülnie és az újoncpróbán meg kell felelnie, ami általában minimálisan egy év felkészüléssel jár.

A cserkésztszti törvény:

- A cserkész egyenes lelkű, és feltétlenül igazat mond.
- A cserkész híven teljesíti kötelességeit, amelyekkel Istennek, hazájának és embertársainak tartozik.
- A cserkész ahol tud, segít.
- A cserkész minden cserkésztestvérének tekint.
- A cserkész másokkal szemben gyengéd, magával szemben szigorú.
- A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz és kíméli a növényeket.
- A cserkész feljebbvalóinak jó lélekkel és készségesen engedelmeskedik.
- A cserkész vidám és meggondolt.
- A cserkész takarékos.
- A cserkész testben és lélekben tiszta.

A cserkésztszti törvény aktív, napi szintű megélése a cserkész elsődleges feladata. Ha a cserkésztszti törvény szövegét összehasonlítjuk a tízparancsolattal, látni fogjuk az elsőre nyilvánvaló különbséget. A bibliai parancsolatok többsége azt írja elő, hogy mit NE tegyünk. A cserkésztszti törvény azt írja elő, hogy mit tegyünk. Nagyon fontos különbség. A cserkésztszti törvény aktív részvételre és folyamatos munkára hívja és buzdítja a cserkészteket, nem elegendő bizonyos dolgoktól tartózkodni, aktívan kell dolgozni a jobb világért.

Őrsi rendszer

A cserkészzetben 8–12 gyerek alkot egy őrset. Baden-Powell szerint

„Minden őr választ egy fiút vezetőjéül. Ezt úgy hívják, hogy őrvezető. A csapatvezető sokat vár az őrvezetőtől és szabad kezet ad neki, miként végezze a munkáját az őrben. Az őrvezető kiválaszt egy másik fiút, helyettesének. Ezt úgy hívjuk, hogy segédőrvezető. Az őrvezető felelős az őrse zavartalan munkájáért és megjelenéséért. Az őr tagjai engedelmeskednek parancsának, de nem azért, mert félnek a büntetéstől (mint

az gyakran megesik a katonai fegyelmezésnél), hanem mert olyan csapatot alkotnak, amelyik együtt játszik és támogatja vezetőjét abban, hogy az őrς megbecsülést szerezzen és sikereket érjen el.”¹⁶

A lényeg, hogy a cserkészmunka, ide értve szinte minden foglalkozást, őrςi keretben történik. Az őrς tagjai – általában – heti rendszerességgel összegyűlnek a cserkészotthonban (ami akár egy délutánra kölcsönként iskolai osztályterem is lehet), és tematikus őrςi foglalkozást tartanak az őrςvezető vezetésével. Ebben van kifejezett képzés (például csomózás, elsősegély stb.), elmélet, beszélgetés (például a cserkésztvörvényről), mindez játékok közé ágyazottan, ugyanakkor szigorú munkaterv szerint. A lényeg, hogy az őrς és annak vezetője felelős azért, hogy ott mi történik. Vannak persze olyan összejövetelek is, amelyek tágabb körben zajlanak és vannak olyanok, amelyeken az egész csapat, vagy akár több csapat vesz részt. Jellemzően a csapatkarácsony és néhány közös ünnep, például csapatmisék vagy a farsangi bál csapatkeretben történnek, ami azt jelenti, hogy ott a csapat létszámától függően 30–200 gyerek is részt vehet.

Az őrςi rendszer lényege tehát, hogy a cserkész nevelési feladatokat az őrς saját maga szervezi az őrςvezető vezetésével. Ez nem azt jelenti, hogy az őrςvezető egy tanárhoz hasonlóan kiáll az őrς elé és „leadja az anyagot”. Persze a legtöbb esetben az őrςvezető tanít valamit az őrςének, de jellemzően együtt csinálnak mindent, és mindenki tanul mindenkitől. Ez komoly falkaszellemet tud teremteni, ha jól csinálják, és persze ha az őrςvezető a másik oldalon megkapja a nála idősebbektől, így elsősorban a csapatparancsnoktól azt a segítséget, hogy jól vezethesse a foglalkozásokat. Ilyenek például azok a segédanyagok, ötletek, amelyeket akár csapat-, akár még magasabb szinten állítanak össze a csapatparancsnok által készített éves munkaterv alapján. Az egész éves cserkészmunka során az őrςökben kialakul az az érzelmi kötődés és csapatkohézió, amely raj- vagy szakaszszinten a katonai kiképzés és közös szolgálat során is kialakul megfelelő vezetés mellett.¹⁷ Az őrςi rendszer az alapító eredeti koncepciójában is benne volt, azonban az őrςvezetők képzése, illetőleg annak módszertana magyar specialitás, amelynek eredményeként az őrςök és az őrςvezetők sokkal nagyobb önállósággal és felelősséggel rendelkeznek, mint külföldi társaik.¹⁸

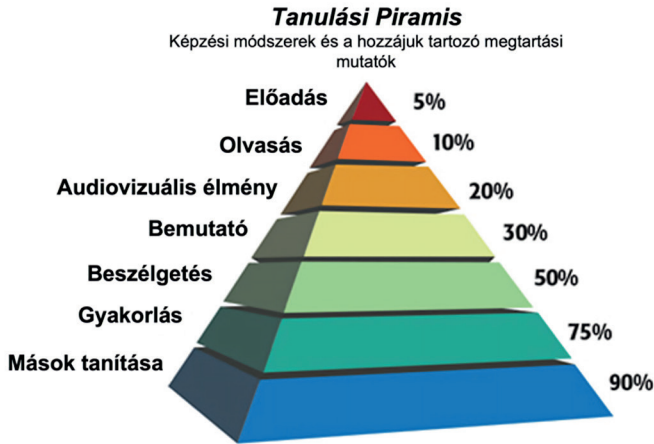
Cselekedve tanulás

A cserkészmódszer következő lényeges eleme a cselekedve tanulás. Tudjuk, hogy a tanulás hatékonysága nagyban függ attól, hogy érzelmileg miként viszonyulunk a tanul-takhoz és attól is, hogy milyen módszerrel tanuljuk azt, amit tanulunk. Az érzelmi viszonyulás viszont attól függ nagyban, mennyire találjuk hasznosnak a tanultakat saját magunk számára. A cserkészmódszerben alkalmazott cselekedve tanulás ezt a három megközelítést egyesíti magában. A tanulási módszer hatékonyságát a következő ábra szemlélteti, amelyet egyébként – bár nem cserkész termék – minden cserkészve-zető-képzőn megmutatnak.

¹⁶ BADEN-POWELL 2016: 4.

¹⁷ SZELEI 2012: 57.

¹⁸ SÍK 1925: 32–40.

2. ábra: Tanulási piramis

Forrás: National Training Laboratories, Bethel, ME

Az ábrán látszik, hogy a tanulás akkor a leghatékonyabb, ha közben valaki mást próbálunk megtanítani valamire, és csak nagyon kevéssel kevésbé hatékony akkor, amikor saját magunk próbáljuk megcsinálni ugyanazt. Természetesen ez a pedagógiai módszertan nem kizárólag a cserkészlet sajátja, hanem számos módszertani munkában feldolgozták már.¹⁹ Nos, éppen így vannak a cserkészek például a tűzgyújtással és a főzéssel. Ráadásul mindig meg is eszik, amit főztek, hiszen más nincs. Ez önmagában érzelmi kötődést ad, ami abból ered, hogy tanulás közben jó volt a hangulat. A harmadik legalább annyira fontos szempont, mint az első kettő: ezt a tudást a gyerek akár másnap vagy a foglalkozásról hazamenet tudja használni. A tűzgyújtás, csomózás vagy a tájékozódás hasznos ismeretek, amelyek lekötik egy fiatal fiú figyelmét és már másnap használni akarja őket az udvaron.

Korosztályok²⁰

A cserkészlet módszerei és alapelvei mentén minden csapat korosztályok szerint épül fel. Az őrsi rendszer lényege, hogy egy őrsben azonos korú cserkészek vannak. Az őrs tagjai minden cserkészfoglalkozáson őrsi közösségben vannak. Együtt tanulnak, együtt játszanak, együtt sírnak, együtt nevetnek. A táborokban, túrákon is őrsi körletben vannak elszállásolva. Az őrs vezetője általában – jellemzően a cserkész korosztályban – néhány évvel idősebb, mint a többiek. A többiek elfogadják őt vezetőnek, és a feladatra ki is képezték. Saját tapasztalatból mondom, hogy a két év korkülönbség 18-20 éves korukra már szinte eltűnik. Nem vezetők és vezetettek lesznek, hanem legjobb barátok. Nézzük tehát, hogy milyen korosztályok vannak a mai magyar cserkészletben!²¹

¹⁹ Lásd pl. SZABOLCS 1999.

²⁰ Lásd: www.cserkesz.hu

²¹ Az EINK (MCSSZ, 2015) nyomán.

Kiscserkészek (6–10): Más néven farkaskölyöknek is hívják őket. Ők még csak készülnek a cserkészletre. A cél esetükben az, hogy a fegyelmezett közösségi létet elsajátítsák. Az őrsgyűlések elsősorban játékkal telnek, és a legfontosabb, hogy a játék során közösséggé kovácsolódjanak. A kiscserkészeknek csak két törvényük van: 1. A kiscserkész vezetőjére hallgat. 2. A kiscserkész uralkodik önmagán. A cikk szempontjából itt inkább a vezetőkre irányítanám a fókuszot. A kiscserkészek vezetői olyan 14–18 év közötti cserkészek, akik tudnak bánni a kicsikkel és elég érettek és felelősségteljesek ahhoz, hogy ilyen korú gyerekeket vezessenek.²² A megfelelően kiválasztott kiscserkészvezetők számára ez az időszak legalább akkora iskola, mint a kiscserkészek számára. Az itt beváló vezetők közül sokan választják a pedagógusi pályát.

Cserkészek (10–14): A cserkészek esetében is a csapatmunka van a középpontban, a cserkészlet törvénye határozza meg a kereteket és a gyerekek is tisztában vannak a rájuk vonatkozó nevelési célokkal. A foglalkozásokon mindig van komoly beszélgetés és törvényt magyarázat is, a gyerekek tudatosan készülnek a komoly életre.

Kószák (14–17): Ők azok a fiatalok, akik már kezdenek a felnőttkor felé fordulni. Az érdeklődésük már túl van a gyerekkoron, de valójában még keresik az útjukat. Feszegetik korlátaikat és saját maguk ezt nem mindig ismerik fel, de ebben a korban nagy szükségük van az útmutatásra és a jó példára.

Vándorok (17–22): A kószák, akik egyre messzebbre kószálnak el és, a „boldogulás ösvényét”²³ keresik. Egyre inkább a saját útjukat járják, a csapattól tanácsokat, ötleteket kapnak. A közösségben való létezésről a közösségért való létezés felé terelődik a hangsúly. Megismerik saját értékeiket és megtanulják, hogyan tudják a saját hozzájárulásukkal építeni a közösséget.

Felnőttek

Telepesek vagy fészekrakók (22–házasságkötésig): A fiatal felnőttek korosztálya, akiknél a családalapítás van a fókuszban, ami miatt általában kevésbé vesznek részt a csapat mindennapi életében. Fontos, hogy a cserkészlet értékeit a magánéletükben és a párválasztás, családalapítás során a saját életükre tudják alkalmazni, hogy később ez példa lehessen vezetettjeik számára.

Mesterek (házasságkötéstől nyugdíjig): A saját családjukban, gyerekeiket a cserkészlet felé irányítva és tapasztalataikat átadva segítik a csapatot. Ez a korosztály kulcsfontosságú, mert ebben a korban van az embernek annyi élettapasztalata, amellyel már lehet vezetőket képezni és országos szintű vezetővé válni. A családalapítás után, saját életük és családjuk példájával tudnak mintát adni a fiatal vezetőknek. Optimális esetben ők azok, akik országos szinten is befolyásolni tudják a mozgalmat és akik példájukkal irányítani tudják a csapatokat és vezetőtársaikat. Tipikusan ebből a korosztályból kellene kikerülnie a csapatparancsnokoknak, vezetőképzőn a kiképzőknek, valamint az országos és kerületi vezetőknek.

Bölcsek (nyugdíj-): Ők élettapasztalataikkal és emlékeikkel hozzájárulnak a közösség életéhez. Az aktív vezetők mindig tudnak meríteni a bölcsek tudásából, de a bölcsek

²² THURNER 1996.

²³ BADEN-POWELL 2004: 10.

már inkább csak tanácsaikkal segítik az aktív vezetőket. Az ő szerepük a hagyomány és az eredeti értékrend fenntartásában és a bölcsességük átadásában igen fontos.

Hogy néz ki ez a gyakorlatban?

Láttuk az elméletet, láttuk a szabályokat, láttuk, hogy melyek az elvi alapok. Na de mi fog történni a gyerekemmel, ha cserkésznek adom?

A cserkészcsapatok mind maguk intézik a toborzást.²⁴ Általában minden cserkészcsapat kötődik egy szervezethez, aminek az az oka, hogy az 1988-as újjáalakuláskor úgynevezett „fenntartó szervezetek” voltak a szövetség tagjai, amelyek csapatokat tartottak fenn. Ezek lehetnek iskolák, katolikus plébániák, református gyülekezetek, de akár alapítványok vagy gazdasági társaságok is. A lényeg az volt, hogy legyen néhány felnőtt, aki felelősséget vállal a csapat működéséért. Ennek megfelelően a toborzás általában úgy történik, hogy a pap a misén hirdeti, hogy a csapat felvételt hirdet, itt és itt lehet jelentkezni. Ezenkívül a cserkészvezetők ellátogatnak a környék általános iskoláiba és beszélnek az igazgatóval, hogy kitehetnek-e egy plakátot, vagy bemehetnek-e egy-egy osztályfőnöki órára. Ez általában a cserkészév elején történik, ami kicsivel a tanévkezdés előtt, a táborozási időszak végeztével van. A nyári cserkész-táborok és túrák nálunk jellemzően augusztus 20. előtt véget érnek.

A toborzás általában a 6–10 éves gyerekeket célozza. Ahogy fent láthattuk, a 6 éves gyerek inkább kiscserkész, a 10 éves inkább cserkész korosztály. A jelentkezőknek ezek után a vezetők foglalkozásokat szerveznek. Az alkalmak először játékkal telnek, és hetente vagy kéthetente tartják őket. A példa kedvéért feltételezzük, hogy van egy csapat, ahol van 24 fiú jelentkező, akik mind első vagy második osztályosok. Az ő foglalkozásaik játékkal, elsősorban sok mozgással járó ügyességi, illetőleg figyelmet, koncentrációt vizsgáló játékkal telnek, ahol a vezetők (akik itt a nagyobb egység vezetői és jellemzően a vezetőjük felnőtt, míg az őrvezető jelöltek 14–16 évesek) figyelik a gyerekeket és – a példánál maradva – 3 db 8 fős őrbe sorolják őket. Ezzel az első fél év (10-12 alkalom) el is ment. Ezek után a gyerekek őrökben, a vezetőikkel folytatják a foglalkozásokat, ahova a csapat vezetői a korábbi foglalkozásokon megfigyeltek alapján sorolják be őket.

Ez, a sok játék mellett, elegendő ahhoz, hogy a kiscserkészek kellő felügyelet mellett 6-7 éves korukban rész tudjanak venni egy nyári „tanyázáson”, ami általában a tábor kicsiben, az életkori sajátosságoknak megfelelően.

Ugyanez a cserkészkorosztályban egy nagyságrenddel komolyabb. Az őrökbe sorolás itt is hasonlóan történik, ha újoncok vannak. Ha a gyerekek már voltak kiscserkészek, akkor egyszerűbb. A cserkészek vezetői jellemzően életkorban közelebb állnak a vezetettjeikhez, és az őrsi feladatok is komolyabbak. Itt a cél az, hogy a gyerek cserkész lehessen, vagyis fel tudjon készülni az újoncpróbara és a nyári táborban fogadalmat tehessen. Ez heti rendszeres foglalkozásokon való felkészülést jelent,²⁵ amit

²⁴ Sík 1925: 157.

²⁵ Az összejeövelemek tematikájáról lásd EDŐCSÉNY 1990.

úgy kell elképzelni, mint egy délutáni szakkört, azzal, hogy a gyerek jó esetben sugárzó arccal jön haza utána, és inkább az ott tanultakkal foglalkozna, mint az iskolai leckével.

Az egész éves cserkészmunka jutalma pedig a nyári tábor, amelynek tematikájával – jelentősége és a magyar szövetségekben kialakult nemzeti karaktere miatt – külön fogok foglalkozni.

A cserkészttábor

Van egy olyan része a cserkészletnek, amelyről mindenki tud: ez a cserkészttábor. Mindenki tudja, vagy legalábbis tudni véli, hogy mi az, de a cserkészeken kívül csak igen kevesen ismerik. A köztudatban az terjedt el, hogy a cserkészttábor az a hely, ahova a család a szünidőben elküldi a gyereket, aki aztán majd jó élményekkel tér haza, és minden folyik tovább, mint az iskolában. A valóság ettől nem is lehetne távolabb. A cserkészttáborba nem lehet előkészület nélkül elmenni. Oda csak az a cserkész juthat el, aki részt vett a csapata egész éves munkájában és felkészült arra, hogy részt vegyen a csapatának táborában.

A cserkészttábornak rengeteg fajtája van. Most a legfontosabbat, a nyári csapat-táborot fogom több-kevesebb részletességgel bemutatni.

A tábor, illetve a rá való felkészülés valójában az előző tábor végével kezdődik. A tábor ugyanis az egész éves cserkészmunka koronája: itt tudják megmutatni a gyerekek, hogy mennyit tanultak, fejlődtek az előző évi tábor óta. A cserkészlet célja ugyan nem a tábor, de a táborban minden olyan meg tud történni, ami közelebb viszi a gyerekeket a cserkészlet céljához. Ez tehát a legfontosabb eszköz. A cserkészttáborban a gyerekek kint vannak a természetben, ahol a saját erejükből felépítenek maguknak egy kis világot és megtanulnak benne élni. Ebben rengeteg játék és szórakozás van, de a legfontosabb az, hogy a gyerek magának csinál meg mindent, maga építi a világát olyanra, amilyenre ő akarja. Persze minden segítséget megkap hozzá, de akkor is a saját munkáját fogja benne látni. A játékkal kikapcsolódik egy kicsit, de az élmény és a nevelés éppen a munkában van. Sok esetben a gyerekek azért várják a játék végét, hogy a munkához vissza tudjanak térni, mert egy-egy tábori építmény befejezése, vagy valamely munka elvégzése tölti el őket büszkeséggel.

A táborozás tekintetében minden csapatnak megvannak a maga hagyományai, de vannak közös szabályok és vannak alapelvek, amelyek mentén a szervezés nagyjából egységes. Ezek közös tartalmát szabályzat tartalmazza.²⁶ A csapatok jelentős része éves keretmesével vagy célrendszerrel dolgozik. A cserkészlet elején keretmesét határoznak meg, amelynek mentén a foglalkozásaikat és a táborukat szervezni fogják. A keretmese a magyar vagy az egyetemes történelem egy korszaka vagy egy jelentős esemény időbeli környezete. Ez lehet a római kor, amerikai indián történet vagy Eger, esetleg Nándorfehérvár ostroma vagy Indiana Jones és Attila kardja. Az indián táborok már az amerikai cserkészlet születése óta népszerű keretmesék, és számos helyen alkalmazták a témát, illetve maga Baden-Powell is hivatkozott rájuk mintaként. Tekinthesztjük a legrégibb cserkészttábori keretmesének. Bár nincs magyar történelmi

²⁶ A Magyar Cserkészszövetség Táborozási Szabályzata 2018.

vonatkozása, mégis népszerű nálunk is. A keretmese nagyon hasznos, mert köré lehet szervezni a tábor és az előkészületek eseményeit, és az adott korszak eseményeinek újrajátszásával a gyerekek élményszerűen átélik és ezáltal az iskolai anyagnál jóval mélyebben megtanulják az adott korszak vagy keretmese történetét. Ha az egész cserkészév a keretmese jegyében telik, akkor a csapat tagjai egész évben azon dolgoznak, hogy a korszak történelmét feldolgozzák. Korabelihez hasonló ruhákat készítenek maguknak, meglátogatják a valós történelmi események magyarországi helyszíneit és általában ebben a szellemben készülnek a táborra. A keretmesével kapcsolatosan szabály, hogy valódi történelmi vonatkozásúnak kell lennie, és szükséges, hogy legyen valamiféle tanulsága, amit a gyerek a tábor végén haza tud vinni. Eger vagy Nándorfehérvár keretmeséjének vagy a Honfoglalás, esetleg 1848–49 történetének egyértelműen hazafias tanulsága van. Ismerek olyan próbálkozásokat is, amelyek a *Harry Potter*ből, *Star Wars*ból vagy a *Gyűrűk urából* akartak cserkész tábori keretmesét csinálni, de ezek több okból alkalmatlanok voltak arra, hogy keretmeseként szolgáljanak. Először is hiányzik a történelmi tanulságuk, még ha egyébként erkölcsi tanulság lenne is bennük. Másodsorban a cserkész nevelési célokat is kevésbé szolgálják.

A tábor vezetése – minden más nyári táborhoz hasonlóan – előre megtervezi a tábori programokat, menüt, bejárja a helyszínt, megszerzi a szükséges engedélyeket stb., és szigorú munkaterv szerint megkezdí a felkészülést.

Az ideális táborhely olyan hely az erdő közepén, amely autóval megközelíthető egy erdészeti úton, távol esik a forgalmas turistautaktól, van a közelben egy falu és néhány perces sétatávolságra iható vízű forrás, vagy más egészséges vízvételi lehetőség. Ideális esetben a tábor területén nincs semmiféle épület vagy építmény.²⁷

A táborba szállás két ütemben történik. Először a parancsnokság, a gazdasági hivatalnok (GH) és a törzs felszerelését viszi le egy kisebb csoport autóval a táborhelyre. Itt ez a csoport 2-3 nap alatt felállítja a tábor központját és ellenőrzi, hogy a csapat táborhelye megfelelő állapotban van-e. A törzs körlete és a GH jellemzően arra alkalmas, hogy fogadni tudja a beérkező csapatot. A gyakorlatban a GH általában 2-3 63M rajsátorból szokott állni. Szükséges egy az ételkészítés és egy a szerszámok tárolására. Természetes, hogy a nagyobb létszámú tábor nagyobb GH-t, nagyobb logisztikát igényel.

A cserkész tábor helyszínén a cserkészek vendégek, általában valamelyik erdészet vendégei. Ennek megfelelően a tábor minden nyomát kötelesek vagyunk eltüntetni,²⁸ az erdészetet vagy a birtok tulajdonosát kár nem érheti, sőt jót kell tennünk vele, hogy örüljön annak, hogy ott táboroztunk. Az alapvetés, hogy a táborhely környékére gondot fordítunk: a mások által otthagyt szemetet is elszállítjuk, vagy a régen elhanyagolt forrást kitaraktjuk. Ezen túlmenően is elképzelhető, hogy a csapat el tud végezni a tábor területén vagy annak közelében olyan munkát, amely hasznos a terület gazdájának, és megfelelően meg tudjuk hálálni neki a vendéglátást.

A cserkészletben a tábor helyén élő fát nem vágunk ki. Persze több okból sem tesszük, és ez se nem véletlen, se nem haszontalan. Mivel élő fát nem vágunk ki, a logisztika nagyon fontos része az, hogy legyen alapanyag a tábori építmények

²⁷ HERVAY F. 1997: 36.

²⁸ HERVAY F. 1997: 159.

felépítéséhez.²⁹ Ehhez általában széldezkát és esetenként rönkfát (körülbelül 10 cm átmérőjű a legjobb) szoktunk rendelni. Ennek a tábor kezdetére a helyszínen kell lennie. A táborba érkezés napján tehát egy cserkészőrs, amely 10–15 éves gyerekekből áll, azt fogja találni, hogy

- van hely, ahova felferheti a sátrát;
- van hely, ahol kialakíthatja a saját étletterét (tudja, hogy hol lesz az őrsi körlete);
- van szerszám (balta, ásó, csákány stb.);
- van deszka, rönkfa, cukorspárga, ponyva, amiből közösségi tereket építhet magának;
- van mit enni (általában a táborba szállás napjára kell hideg ételmezt hozni, de többet tilos), de csak az alapanyagok állnak rendelkezésre, nekik kell őrsi keretben elkészíteni a saját ételüket;
- tudja, hogy honnan tud (kannában) vizet hozni;
- vannak idősebbek, akiktől segítséget tud kérni, ha valami nem megy neki;
- de mindent neki kell megcsinálnia őrsi körben.

Mivel egész évben erre készültek, mindenki tudja, mit kell csinálnia, de itt van az alkalom, hogy a gyakorlatban is kipróbálják magukat.³⁰ A tapasztalat azt mutatja, hogy az egész éves felkészülés után a gyerekek annyira lelkesek tudnak lenni, hogy néhány óra alatt az őrsi körletekben a sátrak állnak, van tűzhely, és készülnek az alapvető tábori építmények, mint például egy esőtől ponyvával védett asztal, amelyet az őrsi körbe tud ülni. A hazafias nevelés tudományos megközelítése szempontjából nem maga a történet vagy a tábor leírása a lényeges, hanem az, hogy mi az, ami ilyen teljesítményt hoz ki 10 év körüli gyerekekből. Ez pedig a lelkiület és az egész évi munkájuk. Nincs értelme egész évben arra készülni, hogy elmegyek egy táborba, ahol valaki mindent megcsinál helyettem. A gyerekeknek a kihívás kell és az az élmény, hogy elbír vele. Emiatt egy cserkészőtáborban a gyerekeknek ideális esetben folyamatosan flow³¹ élménye van.

Összegzés

A magyar cserkészmozgalom céljai, eszközei, létszáma és országos tevékenysége méltóvá teszi arra, hogy hadtudományi elemzés fókuszába kerüljön. Jelen cikk bemutatta azokat a legalapvetőbb jellemzőket, amelyek a cserkészlettel kapcsolatos hadtudományi kutatás fókuszát irányítani tudják, és megalapozhatják a haderő és a cserkészmozgalom együttműködési területeinek fejlesztését, illetőleg a fejlesztési lehetőségek kutatását. A cserkész módszer elemei, azok közül is az őrsi rendszer (kis közösségek építése) és a cselekedve tanulás olyan elemek, amelyek a hazafias neveléssel foglalkozó más (esetleg állami) szervezeteknél is hatékonyan alkalmazhatók, ami miatt érdemes a cserkészletben rendelkezésre álló több mint 100 éves tapasztalatot kutatni, elemezni.

²⁹ HERVAY F. 1997: 88.

³⁰ HERVAY F. 1997: 9.

³¹ CSÍKSZENTMIHÁLYI 2019.

Ilyen elemek lehetnek még a magyar cserkészletben a próbarendszer és a vezetőképzési rendszer, amelyek vizsgálata további kutatás tárgya lehet.

Felhasznált irodalom

- BADEN-POWELL, Robert (1929): *BP utolsó üzenete a cserkészekhez*. Online: <http://020cserkeszcsapat.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=1159039>
- BADEN-POWELL, Robert (2004): *A boldogulás ösvényén*. Budapest: Márton Áron
- BADEN-POWELL, Robert (2016): *Scouting for Boys – Cserkészlet fiúknak*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség
- BALOGH Sándor – SZABOLCS Ottó (1963): *Pedagógusok a két világháború között*. Budapest: Magyar Történelmi Társulat és Hazafias Népfőnt
- BODROSSY Erik (1934): A cserkészmozgalom értéke katonai szempontból. *Magyar Katonai Szemle*. 241–244.
- BODROSSY Erik (1931): A cserkészmozgalom nemzeti jelentősége. *Magyar Katonai Szemle*. (2), 234–237.
- BODROSSY Erik (1935): Cserkész testnevelés. *Magyar Katonai Szemle*. 74–80.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály (2019): *Flow – Az élmény pszichológiája*. Budapest: Akadémiai
- DRAVECZK-URI Ádám (2012): Hazaszeretet és bajtársiasság már az iskolapadban is. *Honvedelem.hu*, 2012. szeptember 26.
- EDÖCSÉNY András (1990): *Őrsvezetők könyve*. Budapest: Márton Áron
- FALUDI Miklós (2012): A honvédelmi oktatás és nevelés. *Hadtudományi Szemle*, (2), 279–284.
- FARKAS Ferenc, vitéz kisbarnaki (1933): A IV. Világjamboree. *Magyar Katonai Szemle*. 228–233.
- GERGELY Ferenc (1989): *A magyar cserkészlet története 1910–1948*. Budapest: Göncöl
- HERVAY F. Levente (1997): *Cserkészlet táborozási könyve*. Budapest: Márton Áron
- Magyar Cserkészszövetség Táborozási Szabályzat* (2018). Budapest: Magyar Cserkészszövetség
- MCSSZ Egységes Ifjúságnevelési Kézikönyv (EINK)* (2015). Budapest: Magyar Cserkészszövetség
- Sík Sándor (1925): *Magyar cserkészlet vezetői könyve*. Budapest: Magyar Cserkészszövetség
- Sík Sándor (1935): Emberebb ember. In *Fiatal magyarság*. 141–146.
- SZABOLCS Ottó (1999): *Történelempedagógiai írások*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem
- SZELEI Ildikó (2012): A mindennapok pedagógiája a parancsnoki, vezetői munkában. *Honvédségi Szemle*, 56–58.

Jogi források

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről

- 290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról
- 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról

Nyerges Tímea¹

Az európai védelem gazdasági megalapozása a 2021–2027-es uniós költségvetési ciklusban

The Economic Foundations of European Defence in the 2021–2027 Long-term EU Budget

Absztrakt

2018. június 13-án az Európai Bizottság javaslatot tett az Európai Védelmi Alap (angol rövidítéssel: EDF)² létrehozására, amely kerettervezetet az európai védelmi cselekvési terv (European Defence Action Plan, EDAP)³ részeként jelentettek be. A javaslatétel háttérében a tagállamok védelmi kiadásainak 2015. évi rekord alacsony szintje (a GDP 1,4%-ára csökkentek), valamint az egy évtizede tartó, évi 2 milliárd euróra becsült védelmi célú tagállami ráfordítások elmaradásának felismerése állt, annak tükrében, hogy mindeközben az Egyesült Államok, Kína és Oroszország ambiciózusan tovább fejlesztették védelmi képességeiket.⁴ 2017 júniusában elfogadták az EDF létrehozásának javaslatát,⁵ ezzel pedig előzmények nélküli, új programként megjelent a 2021–2027-es évekre szóló hosszú távú uniós költségvetésben. Az Európai Unió többéves pénzügyi keretére (angol rövidítéssel: MFF)⁶ tett végleges döntés elfogadásáig a tárgyalási javaslatok alapján arra lehet következtetni, hogy 13 milliárd EUR költségvetési és további 10,5 milliárd EUR költségvetésen kívüli⁷ kerettel fogják az új programot meghirdetni.

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: nyerges.timea@hallg.uni-nke.hu

² European Defence Fund, EDF. Lásd European Commission 2018a.

³ European Defence Action Plan, EDAP.

⁴ Az Egyesült Államok az unió védelmi kiadásainak kétszeresét fordította védelemre 2015-ben, Kína pedig egy évtized alatt mintegy 150%-kal növelte meg védelmi költségvetését, míg Oroszország GDP-jének 5,4%-át védelmi kiadások tették ki 2015-ben. Lásd ZIGAR 2016.

⁵ *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Launching the European Defence Fund.* 2017. 295.

⁶ Multiannual Financial Framework, MFF.

⁷ Az Európai Unió katonai kapacitások fokozását célzó fejlesztéseket nem, de hadiipart is érintő kutatás-fejlesztési tevékenységeket, védelmi célú stratégiamegvalósítást támogathat.

Magyarország számára ez hozzávetőlegesen évi 123 millió EUR képességfejlesztésre⁸ és ezenfelül további kutatási célokra elnyerhető⁹ uniós forráshoz jutást jelent, amelyet haderő-korszerűsítésre, közvetve pedig hazánk geopolitikai helyzetének megerősítésére tud felhasználni.

Kulcsszavak: védelemgazdaság, Európai Védelmi Alap, MFF-tárgyalás, honvédelmi kiadások

Abstract

The European Commission proposed the establishment of the European Defence Foundation (EDF) on 30 November 2016, as a part of the European Defence Action Plan (EDAP). The reason for the new proposal was the hitherto measured lowest defence expense level of the Member States in 2015 (GDP 1.4 per cent) as well as the recognition of the hiatus of the estimated sum of 13 billion EUR being invested for a decade in defence purposes, in reflection to the fact that the US, Russia and China have been ambitiously improving their defence capacities in the meantime. In June 2017, the bill for the establishment of the European Defence Fund found acceptance. As a result, the program appears, without precedent, in the budget of the interval between 2021 and 2027. Until the final decision of the multi-year foundation framework (MFF), the conclusion applies that the program will operate with expense rate 13 billion EUR, as well as with a 10.5 billion EUR off-budget rate. For Hungary the 123 million EUR budget will provide for capacity improvement, and the research support could enhance the modernisation of the military forces along with the reinforcement of the country's geopolitical status.

Keywords: defence economy, European Defence Foundation, MFF negotiation, defence expenditure

A védelem gazdasági megalapozása

A védelmi kapacitások fejlesztésére és fenntartására fordítható források mértéke klasszikusan az adott nemzetgazdaságok teljesítőképességének függvénye. A gazdasági teljesítmények polgári, illetve védelmi célok közötti elosztásáról pedig a mindenkori politikának feladata döntést hozni az állam jólétének érdekében.¹⁰ Korszerű védelmet ellenben technikai megújulás nélkül nem lehet megvalósítani, amihez az azt kiszolgáló ipari és infrastrukturális kapacitásokat is szükséges fejleszteni.¹¹ Ezek a járulékos költségnövekmények általában korlátozzák az országok saját gazdasági potenciálra épülő védelmi képességfejlesztési törekvéseit. A védelmi szövetségek lényege ezért

⁸ Eszközbeszerzésre, például dróntechnológia- vagy helikopterbeszerzésre fordítható.

⁹ Védelmi technológiák kutatása, például elektronika, titkosított szoftverek, robottechnológia.

¹⁰ FORGÁCS 2009.

¹¹ HAMMES 2006.

az, hogy a védelmi potenciálok egyesítése mellett a tagországok gazdasági potenciáljának integrálását is igénylik.¹²

Ahhoz, hogy egy állam védelmi ráfordításának mértéke kimutatható legyen, a kiadások nominál- vagy reálértékét, illetve a nemzetközi összehasonlításokban általánosan elfogadott GDP-részesedési-mutató meghatározását szükséges megadni. Ez utóbbi mutatót szokták annak a politikai elköteleződésnek a mértékeként is értékelni, amely az egyes államok meglévő védelmi képességének fejlesztési törekvéseire utal, hiszen számszerűsíti azt, hogy adott állam az előállított végső felhasználásra szánt javak összértékének mekkora hányadát fordította védelmi célkitűzéseinek megvalósítására.

1. táblázat: 2004–2020 Magyarország* GDP-értéke** GDP-részesedés konszolidált védelmi kiadások GDP-részesedési mutatói***

Védelmi kiadások alakulása Magyarországon 2004–2020					
Kormányok	Év	Honvédelmi Minisztérium zárszámadási kiadása (milliárd Ft)	Magyarország GDP értéke (folyó ár, milliárd Ft)	GDP részesedés	konszolidált védelmi kiadások GDP részesedési mutatói
Medgyessy	2004	311,68	21 077,46	1,48%	1,28%
	2005	317,41	22 549,02	1,41%	1,25%
Gyurcsány	2006	296,04	24 316,30	1,22%	1,02%
	2007	324,71	25 701,37	1,26%	0,88%
	2008	324,99	27 217,37	1,19%	0,90%
Bajnai	2009	296,82	26 458,26	1,12%	0,87%
második Orbán	2010	317,84	27 268,88	1,17%	0,85%
	2011	266,91	28 370,79	0,94%	0,88%
	2012	266,89	28 847,93	0,93%	0,81%
	2013	257,22	30 290,33	0,85%	0,76%
harmadik Orbán	2014	256,75	32 694,21	0,79%	0,72%
	2015	294,59	34 785,20	0,85%	0,75%
	2016	342,59	35 896,33	0,95%	0,88%
	2017	394,72	38 835,22	1,02%	0,88%
negyedik Orbán	2018	354,87	42 661,81	0,83%	n.a.
	2019*	433,09	44 752,23	0,97%	0,82%
	2020*	412,18	41 619,58	0,99%	0,82%

Megjegyzés: *A Honvédelmi Minisztérium zárszámadási kiadásai alatt értsd: Az adott évi költségvetési törvény végrehajtásáról szóló törvény Honvédelmi Minisztériumra vonatkozó fejezeténél a működési kiadás sorának értéke. *Adott évi tervszámok. A kiadást az adott évi költségvetési törvény alapján határozták meg. GDP-tervszám az AMECO-előrejelzés alapján. A konszolidált védelmi kiadások GDP-részesedési mutatói tervszámot a 2010–2017 közötti konszolidált mutatók átlaga alapján határozták meg.

**Magyarország GDP-értéke alatt értsd: KSH GDP-adatai.

***A konszolidált védelmi kiadások GDP-részesedési mutatói alatt értsd: 2010-ig. Vö. TURÁK 2003, 2011-től ld. SZENES 2015a. Valamint a Stockholm International Peace Research Institute: *Military Expenditure Database 2017*. Lásd: *SIPRI Yearbook 2017*.
Forrás: a szerző szerkesztése AMECO-, KSH-adatok alapján

A honvédelmi kiadások valós megítélhetősége érdekében szükséges figyelembe venni néhány módszertani sajátosságot is, ugyanis a honvédelmi kiadások közvetlen és közvetett formában is megjelenhetnek, amit például a NATO-elvárásaként ismert

¹² BEAUFRE 1970.

2%-os GDP-részesedés¹³ tervezésekor együttesen alkalmazunk. Közvetlen kiadásként számolják el a honvédelmi tárca költségvetését, míg közvetett ráfordítások alatt a honvédelmi részfeladatokat is ellátó hadi intézmények kiadásait értjük (közelebbről ide tartozik a hadiipari, hadi közlekedési, katonai egészségügyi infrastruktúrák kialakítási és fenntartási költsége). Bár a NATO felé a közvetett és közvetlen honvédelmi kiadások összegét teljes egészében teljesítményként számoljuk el, mégis fontos említést tenni arról, hogy a honvédelmi tárca költségvetése sem tekinthető tisztán védelmi célra fordított kiadásúnak (gondolok itt az előnyugdíjazási, szolgálati lakásépítési, hadisírgondozási, hadisír-felkutatási, művelődési, sport- és egészségügyi kiadások költségeire). Ezért léteznek olyan központi költségvetési módszertanok is, amelyek kiszűrik a funkcionálisan konszolidált adatok (COFOG-kód szerint rendezettek)¹⁴ közül is a tisztát, tehát ténylegesen csak védelmi célú kiadásokat, és így társadalmi funkció szerint konszolidált adatokat összesítenek a költségvetési kiadások meghatározásakor. Ez a mutató realisabb képet ad a védelemre fordított kiadásokról, és az előzőekben ismertetett kevert típusú összesítésekhez képest már egy szerényebb GDP-részesedési arányt mutat.

A haderő-leépítés (2004), valamint a 2008. évi gazdasági válság hatásai a honvédelmi tárca költségvetési támogatási intenzitásának változásába és az egyéb, közvetett védelemgazdasági mutatók viszonylatába is begyűrűztek. Ezt hazánk a területi integritásának veszélye nélkül a kedvező nemzetközi fordulatok – amelyek hatására a korábbi támadó jellegű katonai doktrína védelmi jellegűvé alakult át Európában, hiszen a bipolaritás, az atomháborús fenyegetéssel járó világrendszer átmenetileg megszűnt –, valamint a világ legerősebb katonai védelmi szövetségébe, a NATO-ba történő felvételének köszönhetően tehetette meg.¹⁵ Ennek a biztonságérzetnek a hatására 2004 óta csak csökkent hazánk honvédelemre fordított kiadásainak mértéke (reál- és nominálértéken egyaránt), így a NATO felé tett ígéret szerint 2024-ig elérendő 2,0%-os vállalás helyett hazánk honvédelmi részesedésének átlaga 2004-től napjainkig csupán 1,1% körül mozog. Ennek a költségvetési elmaradásnak az összege meghaladja a 3800 milliárd forintot a 2004 és 2018 közötti időszak vonatkozásában.¹⁶

A védelmi kiadások értékelésénél a ráfordítások összetétele is lényeges tényező. Az általánosan optimálisnak tartott elosztás szerint a személyi kiadásoknál 40%-, a dologi kiadásoknál 30%-, valamint a fejlesztések körül 30%-os ráfordítási arányok tekinthetők ideálisnak.¹⁷ (A NATO 20%-os arányt vár el a „nagy fegyverrendszerekre” fordítandó források tekintetében.)¹⁸ A hazai gyakorlat ettől eltérő képet mutat, mivel a személyi hányad 40–43% körüli, a dologi kiadások szintén a kívánatosnál magasabbak (33–39% körüliek), így a haderő fejlesztésére maradó hányad 20%-nál jellemzően nem lehet több.

¹³ Lásd: www.nato.int/wearenato/index.html. *Founding NATO*. 2017.

¹⁴ Classification of Functions of Government (COFOG). A kormányzati kiadások funkciók szerinti nemzetközi osztályozása 10 fő csoportba besorolva tartalmazza a kormányzati szektor (az államháztartás és a kormányzatba sorolt vállalatok, nonprofit intézmények) kiadásait.

¹⁵ SZENES 2013.

¹⁶ Számítási módszertan: a 2004 és 2018 közötti GDP 2%-a és a tényleges ráfordítások közötti különbségek összege.

¹⁷ CSIKI 2017.

¹⁸ SZTERNÁK 2017.

A magyar védelem költségvetési helyzetét a NATO-szövetségen és az Európai Unión belüli nemzetközi összehasonlítások is kedvezőtlennek mutatják.

2. táblázat: A NATO- és EU-tagállamok védelmi kiadásainak összehasonlítása millió dollár és GDP-részesedés szerint 2014–2016 között

A NATO-tagállamok honvédelmi kiadásainak összehasonlítása 2014–2016				
Millió dollár	Országok sorrendje	2014	2015	2016
1.	Amerikai Egyesült Államok	603 457	589 564	604 460
2.	Egyesült Királyság	61 564	58 382	52 500
3.	Franciaország	52 075	46 626	47 200
Európai tagországok átlaga:		7 827	7071	6916
27.	Albánia	135	101	115
28.	Montenegró	79	68	70
29.	Izland	30	30	31
19.	Magyarország 2014	1008		
18.	Magyarország 2015		1070	
17.	Magyarország 2016			996

Az Európai uniós országok honvédelmi kiadásainak összehasonlítása 2014–2016				
Millió dollár	Országok sorrendje	2014	2015	2016
1.	Egyesült Királyság	61 564	58 382	52 500
2.	Franciaország	52 075	46 626	47 200
3.	Olaszország	24 487	21 495	22 309
EU28 átlaga:		7 528	6787	6660
26.	Cyprus	424	305	356
27.	Luxemburg	251	214	220
28.	Málta	60	56	58
19.	Magyarország 2014	1008		
17.	Magyarország 2015		1070	
18.	Magyarország 2016			996

A NATO-tagállamok honvédelmi kiadásainak GDP-részesedés szerinti összehasonlítása 2014–2016				
Országok sorrendje	2014	2015	2016	
1.	Amerikai Egyesült Államok	3,47%	3,27%	3,26%
2.	Görögország	2,41%	2,42%	2,37%
3.	Észtország	1,93%	2,06%	2,15%
Európai tagországok átlaga:		1,23%	1,27%	1,29%
27.	Magyarország	0,73%		
	Bélgium		0,88%	0,36%
28.	Luxemburg	0,39%	0,37%	0,36%
29.	Izland	0,17%	0,18%	0,16%
27.	Magyarország 2014	0,73%		
26.	Magyarország 2015		0,89%	
26.	Magyarország 2016			0,85%

Az európai uniós országok honvédelmi kiadásainak GDP-részesedés szerinti összehasonlítása 2014–2016				
Országok sorrendje	2014	2015	2016	
1.	Görögország	2,41%	2,42%	2,37%
2.	Egyesült Királyság	2,05%		1,98%
	Lengyelország		2,14%	
2-3.	Észtország	1,93%	2,06%	2,15%
EU28 átlaga:		1,20%	1,22%	1,25%
26.	Málta	0,56%		0,56%
	Ausztria		0,55%	
27.	Luxemburg	0,39%	0,37%	0,36%
28.	Írország	0,47%	0,45%	0,33%
24.	Magyarország 2014	0,73%		
23.	Magyarország 2015		0,89%	
23.	Magyarország 2016			0,85%

Forrás: a szerző szerkesztése az IISS 2017. évi adatai alapján

Általánosan elmondható, hogy hazánk a NATO és az EU27 vonatkozásában is az átlagtól jelentősen elmaradó, leszakadó negyedbe tartozik a honvédelemre fordított kiadások nemzetközi összehasonlításában.¹⁹ Mindameltt az is kiderül az összehasonlításokból, hogy a NATO-tagországok átlagosan több mint négyszer annyit fordítanak honvédelemre, mint ahogyan azt az Európai Unió országai teszik. Európán belül ez,

¹⁹ SZENES 2015b.

a NATO- és EU27-tagországok közötti eltérés csak 3-4 százalékponttal mutat különbözőséget a NATO-tagországok javára.

Jól példázza az európai kontinens jelentős katonai képességihiányát az a tény is, hogy az ázsiai fegyverkezés értéke először 2012-ben haladta meg az európai NATO-tagállamok védelmi kiadásainak összegét, amikor is a védelmi kiadások átlagosan 1,63%-kal csökkentek. A 2012-es év rekordmértékű kiadásai az ázsiai kontinensen az arab tavasz következményeinek, ezen belül pedig a szíriai konfliktus tovagyűrűzésének, valamint Kína fokozatos felemelkedésének és haditengerészeti képességei jelentős növekedésének hatásait tükrözik,²⁰ amellett, hogy az európai védelmi képességek fejlesztésére fordított összegek csökkentek az európai NATO-tagországok esetében.²¹ Ez a csökkenési folyamat 2015–2016-ban megállt, majd 2017-ben a Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete (International Institute for Strategic Studies, IISS) által a világ védelmi kapacitásairól és katonai egyensúlyi helyzetéről összeállított elemzése²² szerint emelkedésnek indult. A NATO európai tagországai 2017-ben átlagosan 3,6%-kal növelték védelmi kiadásaikat, ám a védelmi kiadások szerkezetét tisztítani szükséges, ugyanis például Belgiumban és Portugáliában a teljes védelmi költségvetésnek több mint az egyharmadát a katonai nyugdíjak tették ki 2016-ban.²³

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a sajátosságot sem, hogy a nemzetközi összehasonlítások reális kezelése módszertani megfontolásokat igényel, ugyanis ismeretes: már a GDP számításának metodikája is eltérő lehet – a különbözőség erőteljesebben jelentkezik a honvédelminek tekintett kiadások összetevőiben.²⁴ A GDP-arányos összehasonlítás mellett emiatt célszerű az olyan mutatók szerinti mérlegelés is, mint amilyen az egy katonára, egy lakosra vagy esetleg az ország területére vetített honvédelmi kiadások alapján történő összevetés. Az előzőek szemléletesebbé tétele okán gondoljunk arra, hogy ha egy ország hadseregének létszáma magas, és emiatt a bérekre fordított személyi kiadásainak összege tetemes méreteket ölt, emellett viszont a GDP-szintje alacsony – ilyen Törökország –, akkor például a haderő GDP-ben mért részesedési arányában megadott mutató túlságosan magas lesz. Az ilyen elemzési fiaskók elkerülése érdekében válik fontossá a GDP-arányos vizsgálaton túl az egy lakosra vetített kiadások megjelenítése is. Amikor pedig azt látjuk, hogy a GDP-részesedés növekszik, ugyanakkor a honvédelmi tárca költségvetése nominálisan csökken, akkor ebben az esetben is félrevezető lehet csupán a GDP-mutatóra hagyatkozni. Ugyanis ebben az esetben a részesedési arány növekedésének oka nem a védelmi ráfordítások növekedése, hanem a GDP-nek a honvédelmi kiadások mértékét is meghaladó csökkenése.

²⁰ QIAO-XIANGSUI 1999.

²¹ ETL 2013.

²² ETL 2013.

²³ VARGA 2018.

²⁴ BODA 2016.

A 2021–2027-es programozási időszak új kihívásai

A migráció okainak Európán kívül történő kezelése, illetve az éghajlatváltozás és más humanitárius katasztrófák megnövekedett száma a nagyobb globális szerepvállalást sürgetik. A párizsi, brüsszeli és más európai városokban történt tragikus terrorcselekmények arra utalnak, hogy Európa belső biztonságának szintje csökkent.²⁵ A közel-keleti, az ukrajnai események, a nemzetközi fegyverkezési paktumok felbomlása (INF,²⁶ Nyitott Égbolt) és a globális tendenciák pedig arra, hogy a védelmi kapacitások fenntartása és azok fejlesztése ismét hangsúlyos témává fog válni a közeljövőben. Bár az Európai Unió eddig is működtetett e területeket felölelő programokat, a nagyobb szerepvállalás, az erőforrások növelése elkerülhetetlennek tűnik.

Az Európai Unió előtt álló kihívások tehát megsokszorozódnak, ugyanakkor az európai és a nemzeti költségvetésekre nehezedő nyomás a Covid-19 és a gazdasági recesszió miatt egyre fokozódik. A hosszú távú kihívások közül a stagnáló termelékenységet, a beruházások visszafogott szintjét és az Európára nézve még mindig kedvezőtlen demográfiai mutatók alakulását említeném elsősorban, továbbá az új kihívások közül a migrációt, az éghajlatváltozást.²⁷ A védelem, a kiberbiztonság és a terrorizmus elleni fellépés szükségessége pedig mind olyan kihívások, amelyek kapcsán az uniós költségvetéstől elvárt, hogy kiemelt szerepet töltsön be az e területeken kialakult problémák felszámolására tett erőfeszítésekből.²⁸

Az Európai Unió 2021–2027-es évekre szóló hosszú távú költségvetési keretének kialakítása kapcsán több külső és belső kihívással is szembe kell tehát néznie, amelyek hatást gyakorolnak az európai uniós források 2021–2027 közötti pénzügyi tervezésre is. A legfontosabbak e kihívások közül az Egyesült Királyság kilépése az Európai Unióból, a migráció okozta politikai-szakpolitikai kihívások kezelése,²⁹ illetve az európai védelmi ipar fejlesztésének kényes kérdése, amely az USA kontinentális gazdasági érdekeit csorbítja.³⁰ A problémák leküzdése céljából foganatosítandó intézkedések akár több tízmilliárd euró többletforrást is igényelhetnek az uniós költségvetésből, amely kiadások fedezetéhez a tagállamoknak saját befizetésük növelésével szükséges hozzájárulniuk. A 2019. december 2-án a finn soros elnökség idején született bizottsági javaslat mégis a költségek visszavételéről szól: a GNI³¹ 1,11%-os mértékéről az 1,08%-os mértékre történő összeg-csökkentéshez, valamint a védelmi kiadások mintegy 40%-os mértékű csökkentéséhez fogalmazott meg tárgyalási álláspontot.³²

²⁵ LIND 2004.

²⁶ Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty, azaz „közepes hatótávolságú nukleáris erők szerződése”. Az USA 2018-ban kilépett az INF-szerződésből, ezzel pedig az évtizedek óta a fegyverek ellenőrzésének sarokköveként számotartott paktum megszűnt. Emiatt attól lehet tartani, hogy a történelmi megállapodás összeomlása új fegyverkezési versenyhez vezethet az Egyesült Államok, Oroszország és Kína között.

²⁷ HUNTINGTON 2004.

²⁸ OSTYN 2017.

²⁹ European Commission 2018b.

³⁰ KISS 2009.

³¹ Gross National Income (GNI): bruttó nemzeti jövedelem. Az Európai Bizottság módszertana szerint az MFF főösszegét GNI-arányosan szükséges meghatározni. A GNI a GDP-ből származtatott mutató.

³² *Multiannual Financial Framework (MFF) 2021–2027. Negotiating Box with figures.* 2019. 40–41.

Az Európai Védelmi Cselekvési Terv hatása hazánk költségvetésére

A védelmi kapacitások fenntartására és fejlesztésére 2017 júniusában az unió elindította az Európai Védelmi Alapot³³ (EDF). Magyarország számára a védelemre fordítható uniós többletforráshoz való hozzájárulás lehetősége összecseng a hazai haderőfejlesztési program törekvéseivel. A Zrínyi 2026, amelynek végrehajtása természetesen 2026-ig esedékes, és amelynek kapcsán hazánk a repülő- és helikopterképességének fejlesztését, a magyar hadiipar újjáélesztését, a híradótechnikai, informatikai fejlesztéseket, a katonák egyéni felszerelésének – ruházat, fegyverzet – modernizációját, valamint húszezer fős tartalékos állomány létrehozását kívánja megvalósítani.³⁴ Maga az Európai Védelmi Alap előzmények nélkül, új programként szerepel a költségvetésben.³⁵ A 2019 decemberében a finn soros elnökség alatt kiadott bizottsági javaslat értelmében a védelem területén az Európai Unió tagállamai mintegy 13 milliárd euróval (2018-as áron) fognak gazdálkodni a 2021–2027-es évekre szóló hosszú távú uniós költségvetési időszak *Heading 5* „Security and Defence” fejezetén belül. Az európai uniós elköteleződések szerinti szerződések azonban nem teszik lehetővé, hogy az unió katonai kapacitásokat finanszírozzon, ezért a költségvetésen kívüli finanszírozási mechanizmus keretében további 10,5 milliárd eurót fordítanak az Európai Unió külső katonai szerepvállalására 2021 és 2027 között.

A jelenlegi uniós költségvetési ciklusban, a 2014–2020 közötti időszakban az Európai Unió költségvetésének negyedik fejezete („Globális Európa”) fogja össze az unió globális szerepvállalásával kapcsolatos programjait. A költségvetésen kívül e területhez tartozik az Európai Fejlesztési Alap (EFA) is.³⁶ Az Európai Bizottság célja, hogy egyszerűsítse a jelenlegi programok rendszerét, integrálja az Európai Fejlesztési Alapot a költségvetésbe. A jelenlegi periódusban a negyedik fejezet és az EFA költségvetése összesen 97 milliárd euró (ebből csak az EFA 30,5 milliárd euró).³⁷ A Bizottság finn soros elnökség alatt kiadott legutóbbi javaslata alapján a kiadások mértékét 100 milliárd euró fölé lesz szükséges növelni, mi több, az OECD³⁸ Hivatalos Fejlesztési Támogatásában vállalt kötelezettségek miatt, az Európai Uniónak további 40 milliárd euró kötelezettségvállalást kellene jóváhagynia a következő hét évre.

Az európai védelmi cselekvési terv (EDAP) része annak a védelmi csomagnak, amelynek deklarált célja a védelmi együttműködés fokozása és elmélyítése annak érdekében, hogy az Európai Unió képes legyen katonai értelemben eleget tenni kitűzött ambíciójának, és rendelkezzen az ahhoz szükséges katonai képességekkel. Ehhez kapcsolódóan pedig további cél az európai védelmi ipar versenyképességének javítása.

³³ *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Launching the European Defence Fund*. 2017. 295.

³⁴ SNOJ 2018.

³⁵ BLASQUEZ 2014.

³⁶ KENGYEL 2019.

³⁷ A 2014 és 2020 között 30,5 milliárd euróból gazdálkodó Európai Fejlesztési Alap – amely 2021-ig a közös költségvetésen kívül működött – a 2021–2027-es ciklusban bekerült az uniós költségvetésbe. Az alap kiadásai a GNI 0,03%-át teszik ki, és ezt a tagállamok külön finanszírozzák a jelenlegi ciklusban, ami az EU27-ek tényleges költségvetési hozzájárulását a GNI 1,00%-ról annak 1,03%-ra növeli.

³⁸ A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezetének (OEEC) jogutódjaként 1961 szeptemberében kezdte meg működését. A szervezetnek Magyarország 1996 óta tagja.

Az Európai Bizottság (COM) szerepvállalása a védelem terén a 2013. decemberi Európai Tanácsülés óta fokozatosan erősödik. Számos közleményben foglalkozott az európai védelmi ipar előtt álló kihívásokkal, amelyek azért fontosak, mert az Európai Uniónak képesnek kell lennie önállóan cselekedni katonai téren, és a képességeket csak egy stabil ipari háttér tudja biztosítani.

Az Európai Bizottság által 2016. november 30-án kiadott EDAP három pilléren nyugszik:

1. egy Európai Védelmi Alap létrehozása,
2. a védelmi ellátási láncokba való befektetések elősegítése,
3. az egységes védelmi piac megerősítése.

Az EDAP kiemelt jelentőségű abból a szempontból, hogy nemcsak strukturáltan foglalkozik az európai védelmi ipari bázis versenyképességét és stabilitását gátló hatásokkal és tényezőkkel, hanem közösségi eszközöket és adott esetben forrásokat is bevon a kormányközi keretek között megvalósuló védelmi együttműködés, ezen túlmenően pedig konkrétan a katonai képességek fejlesztése érdekében. A katonai képességfejlesztés teljes spektrumával kíván foglalkozni, nemcsak a K+F, hanem a gyártási és beszerzési fázissal is.

Az Európai védelmi cselekvési terv 4 fő része

Az Európai Védelmi Alap létrehozása (EDF)

Nem vitatható, hogy a védelmi ipar kutatásai kulcsszerepet játszanak a védelmi ágazat hosszú távú versenyképességének és végső soron Európa stratégiai autonómiájának megőrzésében is, amelyet az Európai Unió új, globális stratégiájában célként határoztak meg. Ezzel összhangban a Bizottság közös kutatási tevékenység fejlesztésére (*research window* – „kutatási ablak”) évi 500 millió euró³⁹ forrást javasolt még első, 2018 májusában, az uniós költségvetés 2021-től induló többéves pénzügyi keretére tett javaslatában. A védelmi képességek közös fejlesztésének (*capability window* – „kapacitási ablak”) finanszírozására az Európai Bizottság évi 3,2–4,2 milliárd eurót tervezett fordítani, amit részben a tagállamok saját költségvetéséből, részben pedig a következő időszaki közös költségvetésbe való befizetésekkel biztosítanának, eleget téve ezzel az unión belüli tagállamok védelemre fordított vállalásának is, miszerint azok a GDP 2%-át védelemre költik. A Bizottság azonban egyelőre nem tett konkrét javaslatot arra, hogy az ehhez szükséges összeget milyen uniós forrásból kívánja biztosítani, így pontosan nem mérhető fel a tagállami hozzájárulások mértéke sem. Magyarország viszonylatában – ha az évi 3–4 milliárd eurót GNI-arányosan osztanak meg a tagországok között – hozzávetőlegesen 6–6,5 milliárd forint éves többletkiadással kellene kalkulálni.

³⁹ Az unió méreteihez, gazdasági kapacitásához és lakosságszámához képest ez, az évi 500 millió euró igen alacsony összeg, és hozzávetőleg a belga külügyminisztérium költségvetésével azonos. Összehasonlításképpen az Európai Külügyi Szolgálat 2014. évi költségvetése (fizetések, működési költségek, biztonsági intézkedések stb.) 530 millió euró volt, ami kiegészült további 230 millió euróval.

A 2017. évi uniós költségvetésben előkészítő intézkedés keretében (*preparatory action*) a 2017–2019-es időszakra tervezetten 90 millió EUR költségvetéssel indult, és célja annak tesztelése, hogy van-e létjogosultsága egy európai védelmi kutatási programnak a következő többéves (a 2021–2027 közötti éveket átölelő) pénzügyi keretben.⁴⁰ Erre épülne a „kutatási ablak”, illetve a „kapacitás ablak” a 2021–2027 közti évek vonatkozásában. Mindez azt jelenti, hogy amennyiben Magyarország részt kíván ebben venni, akkor az első befizetések 2021-ben jelentkeznének először, de ha új, uniós költségvetési sorként jelenik meg e tevékenységek finanszírozási módja, akkor az csak az Európai Unió többéves pénzügyi kerete hivatalos javaslatának részeként tud megjelenni.

A kkv-k⁴¹ egységes piacra jutásának elősegítése

A Bizottság azt javasolja, hogy az Európai Beruházási Bank (European Investment Bank, EIB) terjessze ki hitelnyújtási tevékenységét a védelmi szektorra is, ezen belül a kkv-k számára hitelfelvételre, bankgarancia-nyújtásra és *equity*-termékek⁴² igénybevételére, így az Európai Stratégiai Befektetési Alap (European Fund for Strategic Investments, EFSI) és a Kkv-k Versenyképességi Programja (Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises, COSME) által nyújtott pénzügyi eszközök igénybevétele is lehetségessé válna. Az Ecofin Tanács⁴³ 2016. december 6-i ülésén elfogadták az EFSI-rendelet módosításának tanácsi olvasatát. A védelmi szektorral kapcsolatban a rendelet módosított szövege már utal a védelmi szektor EIB általi (beleértve az EFSI általit) finanszírozására.

Az uniós irányelvek átültetése

A védelmi beszerzésekre (2009/81/EK) és az európai uniós transzferekre (2009/43/EK) vonatkozó irányelvek gyakorlatba való átültetését az Európai Bizottság figyelemmel kívánja kísérni, s ha szükséges, azt ki is akarja kényszeríteni. Ennek keretében a Bizottság iránymutatásokkal és ajánlásokkal kívánja a tagállamokat segíteni.

Az ellátásbiztonság megerősítése

A tagállamoknak biztosítaniuk kell a határokon átnyúló szállítások biztonságát,⁴⁴ hiszen a tagállamok közötti bizalom növelése elengedhetetlen a jövőbeni együttműködéshez a védelmi ipar területén.

⁴⁰ *Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. A new, modern Multiannual Financial Framework for a European Union that delivers efficiently on its Priorities post-2020.* 2018.

⁴¹ A kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény alapján mikro-, kis- és középvállalkozások megjelölésére használt gyűjtőfogalom.

⁴² Jelzáloggal biztosított fogyasztói hitelek.

⁴³ A Gazdasági és Pénzügyminiszterek Tanácsa, amelyet az uniós tagállamok gazdasági és pénzügyminiszterei alkotnak.

⁴⁴ PADÁNYI 2015.

Az Európai Unió költségvetésének forrásai, 2021–2027

Az új kihívások mellett szót kell ejteni az uniós költségvetés bevételi oldalának reformjáról is, hiszen, ahogy a költségvetés kiadási oldala is változott, éppúgy változnia kellett az uniós költségvetés finanszírozási módjának is. A nemzeti költségvetésekkel ellentétben az unió nem tud kölcsönt felvenni. Ehelyett a „saját forrásokból” származó finanszírozásra támaszkodik. A saját forrásoknak ma három fő típusa van: a tagállamok GNI-ban mért bevételeik alapján teljesített hozzájárulásai, a hozzáadottérték-adó (VAT) alapján befizetett hozzájárulások, valamint az unió külső határain beszedett vámok.

Az uniós költségvetés 80%-át a GNI- és a sajátforrás-alapú nemzeti hozzájárulásokból finanszírozzák. A GNI-alapú hozzájárulásokat általában méltányosnak tekintik, mivel jól tükrözik a tagállamok relatív „fizetőképességét”. A vámbevételek valódi saját forrásoknak számítanak, mivel ezek a közös kereskedelempolitikából származnak, amelynek bevételei az uniós költségvetést illetik meg.

A potenciális új saját források bevonása a költségvetésbe két célt szolgálhat: egyrészt az új bevételek növelhetik a költségvetés méretét, így több forrás jut az egyes szakpolitikákra, másrészt viszont az új saját források a tagállamok befizetési terheit enyhítenék, ezzel kiváltva a GNI-arányos befizetések egy részét. Az új források között a Bizottság a szén-dioxid-adó és az európai kibocsátáskereskedelmi rendszer (EU Emission Trading System, ETS) jövedelmeinek beszámítását, a digitális szektor vállalati adóztatását (digitális adó), az uniós vállalati nyereségadót, a pénzügyi tranzakciós adót, az utóbbi egyik alternatívájaként a pénzügyi aktivitásokra kivetett adót, egy megreformált ÁFA-alapú adót, a *seigniorage*-t, az EU-s kibocsátás-kereskedelmi rendszer bevételeinek bevonását a sajátforrás-rendszerbe, a fosszilis üzemanyagokra kivetett adót és a villamosenergiaadó-alapú saját forrás bevezetését vizsgálta.⁴⁵ A Bizottság a következő hétéves költségvetés méretét az Egyesült Királyság nélküli 27 tagállam által megtermelt GNI 1,11%-ával kívánja realizálni (1135 milliárd euró, 2018-as áron), mégpedig az MFF-tárgyalások kimenetelétől függően, amely fősszeg esetén az új kihívásokra fordítandó többletforrásigény ezzel finanszírozhatóvá válik.⁴⁶ Az új prioritások a biztonságon és védelmen túl a határigazgatás, a kutatás és innováció, az ifjúság támogatása (Erasmus+), valamint a digitális gazdaság fejlesztése. Ugyanakkor ezek finanszírozhatósága érdekében a Bizottság a közös agrárpolitika és a kohéziós politika⁴⁷ forrásainak mérsékelt – mindkét esetben 5% körüli – csökkentésére tett javaslatot, amely Magyarország számára a 2014–2020-as időszakhoz képest a nettó pozíciójának csökkentését eredményezheti 2021-től, amennyiben az új kihívásokra allokált forrásokból nem sikerül ennek ellensúlyozásához szükséges mértékű új forráshoz jutnia.

⁴⁵ *Future Financing of the EU. Final report and recommendations of the High Level Group on Own Resources.* 2016.

⁴⁶ European Defence Action Plan (EDAP).

⁴⁷ Magyarország a 2014–2020 közötti uniós költségvetési időszakban ezekből a kohéziós és agrártámogatási forrásokból a tagországi allokációjának mintegy 70%-át realizálhatta, amely részesedési arányt a javaslat hatására a 2021–2027-es időszakban csökkenthetik.

Összefoglalás

Új lehetőség nyílik Európa számára ahhoz, hogy védelmi képességeit korszerű szintre fejlessze, meglévő védelmi kapacitásait pedig szinten tartsa, amit az európai uniós tagországok többsége az elmúlt évtizedben csak hiányosan tudott megvalósítani saját költségvetéséből a gazdasági válság és a lanyhuló termelékenység miatt. Az Európai Unió 2021–2027 közötti programozási időszakának védelmi célokra fordítható tervezett pénzügyi kerete ellenben meghaladhatja az 1000 milliárd eurót is. Ennek felhasználási területei érintik az innovatív védelmi technológiák kutatását (500 millió euró értékben), valamint képességfejlesztésre fordítható eszközbeszerzéseket (3,2–4,2 milliárd euró értékben). További 10,5 milliárd eurót tervez fordítani az uniós olyan katonai szerepvállalásokra, amelyek uniós költségvetésen kívüli katonai kapacitásokat kívánnak fejleszteni. Az új, védelmi képességek felzárkóztatását célzó program létrehozásának háttérében az a bizottsági törekvés áll, amely a nemzetközi viszonylatban megjelenő védelmi képességek fejlesztésére fordított források fokozódásának trendjéhez kíván uniós szinten felzárkózni, ezzel adekvát módon növelve tagállamai belső és külső védelmi képességeit egyaránt. Magyarország számára a védelemre fordítható többletforráshoz való hozzájárulás lehetősége összeeseng a hazai haderőfejlesztési program törekvéseivel, amelynek végrehajtása 2026-ig esedékes, és amelynek egyik sarkalatos pontja a NATO-vállalással összefüggő, 2024-ig a GDP 2%-át elérő védelmi kiadási cél teljesítése.

(A cikket 2020. június 3-án zártuk le.)

Felhasznált irodalom

- BEAUFRE, André (1970): Néhány gondolat a gazdasági fegyverről. *Honvédelem*, (5), 34–37.
- BLASQUEZ, Jesús (2014): EU Hands Spain €10m to Fight Illegal Immigration. *Euractiv*, (2014), 6. 11–14.
- BODA József (2016): A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle*, 144(3), 3–20. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/263/255>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, Launching the European Defence Fund*. COM(2017)295, Brussels, 2017.
- Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. A new, modern Multiannual Financial Framework for a European Union that delivers efficiently on its priorities post-2020*. Brussels, 2018.
- CSIKI Tamás (2017): Hol a pénz? A NATO védelmi kiadási trendjei és a közös teherviselés kérdései. *Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések*, (2), 1–12. Online: <https://bit.ly/3hLUNh4>
- ETL Alex (2013): The Military Balance 2013. *Nemzet és Biztonság*, (1–2), 152–167. Online: www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2013_1-2_11_etl_alex.pdf

- European Commission (2018a): *Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council. Establishing the European Defence Fund*. Brussels.
- European Commission (2018b): *Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council. Establishing the Asylum and Migration Fund*. COM/2018/471 final.
- FORGÁCS Balázs (2009): A hadikultúra fogalmának historiográfiája II. *Hadtudományi Szemle*, 2(3), 13–20. Online: <http://hdl.handle.net/20.500.12944/2229>
- Future Financing of the EU. Final Report and Recommendations of the High Level Group on Own Resources*. 2016. Online: <https://doi.org/10.2761/36070>
- HAMMES, Thomas X. (2006): *The Sling and The Stone. On War in The 21st Century*. Minneapolis: Zenith Press
- HUNTINGTON, Samuel P. (2004): *A civilizációk összecsapása és a világtrend átalakulása*. Budapest: Európa
- IISS (2017): *The Military Balance*. Washington
- KENGYEL Ákos (2019): Az Európai Unió költségvetésének jövője a 2021–2027-es többéves pénzügyi keret tükrében. *Közgazdasági Szemle*, 66(5), 521–550. Online: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.5.521>
- KISS Álmos Péter (2009): Generációk a hadviselésben. Negyedik generáció. *Hadtudományi Szemle*, 2(2), 10–18. Online: http://epa.oszk.hu/02400/02463/00005/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2009_2_010-018.pdf
- LIND, William S. (2004): Understanding Fourth Generation War. *Military Review*. 12–16
- Military Expenditure Database 2017*. (2018). Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute
- Multiannual Financial Framework (MFF) 2021–2027: Negotiating Box with figures*. (2019). Brussels: Council of the European Union
- OSTYN, Dominique (2017): Lithuania to Build Kaliningrad Border Fence with EU Money. *Euractiv*, 1. 2–3.
- PADÁNYI József (2015): Műszaki zár a határon. *Műszaki Katonai Közlöny*, 25(3), 21–34. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/mkk/article/view/2468>
- QIAO, Liang – XIANGSUI, Wang (1999): *Unrestricted Warfare*. Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House
- SIPRI yearbook 2017. Armaments, Disarmament and International Security. Summary*. Stockholm International Peace Research Institute. Online: www.sipri.org/yearbook
- SNOJ Péter (2018): Simicskó István: 2026-ra a térség meghatározó haderejévé kell tenni a Magyar Honvédséget. *Honvédelem*, (2)
- SZENES Zoltán (2013): Akadémiai viták a hadtudomány struktúrájáról. *Hadtudomány*, 23(3–4), 59–66. Online: www.mhtt.eu/hadtudomany/2013/3_4/Hadtudomany_2013_3-4_6.pdf
- SZENES Zoltán (2015a): A védelemgazdaság helyzete Magyarországon. *Katonalogisztika*, 23(2), 5–52. Online: http://epa.oszk.hu/02700/02735/00080/pdf/epa02735_katonai_logisztika_2015_2_005-052.pdf
- SZENES Zoltán (2015b): Közös európai haderő? *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle*, 8(2), 2–18.
- SZTERNÁK György (2017): A fegyveres küzdelem megvívása. *Hadtudományi Szemle*, 10(1), 113–125.

- TURÁK János (2003): *A védelemgazdaság makrofolyamatai*. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem
- VARGA Adrienne (2018): Hadi beruházásokra költene Trump. *Világgazdaság*, (2), 16–18.
- ZIGAR, Mihail (2016): *Putin's Metamorphosis*. Budapest: Európa

Szakács Édua¹

Miért a közigazgatás? – Pályamotivációs tényezők empirikus vizsgálata a Nemzeti Közszerolálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karán

Why Public Administration? – An Empirical Study of Career Motivation Factors at the Faculty of Public Governance and International Studies of the University of Public Service

Absztrakt

A fiatalok érdeklődése a közigazgatási pálya iránt az elmúlt évtizedekben csökkenő tendenciát mutatott, ráadásul a Diplomás Pályakövető Rendszer adataiból az is látszik, hogy a szakirányú képzetséget szerzett hallgatók jelentős része sem a közigazgatásban helyezkedik el, vagy rövid időn belül elhagyja azt. Jelen kutatásomban azt vizsgálom, hogyan hat az érintett fiatalok pályamotivációja a közigazgatási pályán való elhelyezkedés szándékára. A kutatásban a Nemzeti Közszerolálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karának (NKE ÁNTK) 114 hallgatója vett részt. A résztvevők 65 százaléka volt nő és 35 százaléka férfi. A minta 71 százaléka volt nappali tagozatos és 29 százaléka levelezős hallgató. Hipotéziseimmel összhangban a kutatás eredményei igazolták, hogy a megkérdezett hallgatók inkább külső, mint belső pályamotivációval rendelkeznek, ami negatív hatással van a pálya iránti érdeklődésükre. A résztvevők érdeklődése a közigazgatási pálya iránt az egyetemi évek alatt csökkenő tendenciát mutatott. Ez a hatás a legerősebben a legfiatalabb, nappalis válaszadók

¹ Tanársegéd, Nemzeti Közszerolálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, e-mail: szakacs.edua@uni-nke.hu

esetében volt tetten érhető. A kutatás során három motivációs módot – erős, identifikált és külső – tudtam azonosítani. A várakozásoknak megfelelően a külső motivációval rendelkezők érdeklődése volt a legkisebb, az erős motivációval rendelkezőké pedig a legnagyobb a pálya iránt. További kutatást igényel annak feltárása, hogy miért erősödik meg a külső motiváció a résztvevőkben az egyetemi évek alatt, és hogyan fordítható meg ez a tendencia.

Kulcsszavak: *pályaelhagyás, pályamotiváció, karrierválasztás, belső és külső motiváció*

Abstract

Young people's interest in public administration careers has shown a declining trend in recent decades, and the data of the Graduate Career Tracking System also shows that a significant number of students who have acquired specialized qualifications do not work in public administration or leave it within a short period of time. In my current research, I examine how the career motivation of the young people concerned affects their intention to find employment in public administration. 114 students of the Faculty of Public Governance and International Studies of the University of Public Service participated in the research. 65 percent of the participants were women and 35 percent were men. 71 percent of the sample were full-time students and 29 percent were part-time students. In accordance with my hypotheses, the results of the research proved that the surveyed students have external rather than internal career motivations, which have a negative effect on their interest in the career. The participants' interest in the public administration career showed a decreasing trend during their university years. This effect was the strongest for the youngest full-time respondents. During the research, I could identify three types of motivation: strong, identified, and external. As expected, those with external motivation had the least interest in the field, and those with strong motivation the most. Further research is needed to explore why external motivation strengthens in participants during the university years and how this trend can be reversed.

Keywords: *leaving a professional career, career motivation, career choice, intrinsic and extrinsic motivation*

A kutatás háttere

Problémafelvetés és a kutatás céljai

A magyar közigazgatási szervezetek évek óta küzdenek a generációváltás problémájával.² Az egyetemi jelentkezésekből látszik, hogy a fiatalok érdeklődése a közigazgatási pálya iránt csökkenő tendenciát mutat, ráadásul a szakirányú végzettséget szerzők körében

² HAZAFI 2014: 24.

is jelentős a korai pályaelhagyás.³ Ezt támasztják alá a Diplomás Pályakövető Rendszer utóbbi évekre vonatkozó adatai, amelyek szerint a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karán (NKE ÁNTK) 2011–2012-ben végzett igazgatásszervező hallgatók 60,49 százaléka ma is a közszférában dolgozik, ugyanakkor a 2017–2018-as közigazgatás-szervező évfolyam csupán 39,74 százaléka tevékenykedik ebben a szektorban. A mesterdiplomát szerzők esetében valamivel kedvezőbb a helyzet, hiszen a 2017–2018-ban végzett közigazgatási mesterszakosok 67,57 százaléka, míg a nemzetközi közszolgálati kapcsolatok szakon végzettek 57,14 százaléka helyezkedett el a közszolgálatban, és ezek az értékek nagyon hasonlóak voltak a korábbi években is. Fontos azonban megemlíteni, hogy a mesterképzéses hallgatók nagyobb része már az egyetem megkezdésekor a közszolgálat valamelyik területén dolgozik, így természetes, hogy arányaiban többen maradnak közülük ebben a szektorban, mint a jellemzően első diplomájukat szerző BA-s hallgatók közül.

A BA-s végzettségű pályakezdők „elfordulása” a közigazgatástól már középtávon (5–10 év viszonylatában) is nehézségeket okozhat, főként a területi közigazgatásban. A képet ugyanis tovább árnyalja a tény, hogy a közigazgatást választó fiatal korosztály leginkább a minisztériumokban helyezkedik el.⁴ Az „előregedés” veszélye tehát a teljes közigazgatásban még kevésbé érzékelhető – erre utalnak a 2019-es *Jó Állam Jelentés*ben bemutatott adatok is –, ám főként a vidéki, területi szervezeteknél egyre inkább kézzelfogható problémává válik a megfelelő felkészültségű utánpótlás biztosítása.⁵

A fent említett statisztikai adatok egyértelműen mutatják meg a problémát, ám a mögöttes okok feltárására kevésbé alkalmasak. Jelen tanulmányomban a közigazgatási pályára készülő egyetemi hallgatók pályamotivációs tényezőinek bemutatásával a „miértekre” igyekszem választ adni. Ennek megfelelően munkám során az alábbi kérdéseket vizsgálom:

- Hogyan gondolkodnak jövődi karrierjükéről az NKE ÁNTK hallgatói, vagyis a közigazgatás potenciális pályakezdői?
- A külső (extrinzik) és a belső (intrinzik) pályamotivációs tényezők hogyan befolyásolják pályaválasztásukat?
- Hogyan változik a közszolgálati pálya iránti érdeklődésük a képzés kezdetétől a munkába lépésig?

Az öndeterminációs elmélet (self-determination theory) alapvetései

Az előző részben megfogalmazott kérdéseket az utóbbi évtizedek motivációkutatásának irányát meghatározó öndeterminációs elmélet (*self-determination theory*) keretében kutattam. A Harry F. Harlow (1958)⁶ és Robert W. White (1959)⁷ kutatási eredményeire épülő modell szerint az embereket három pszichológiai alapszükséglet – vagyis

³ SZAKÁCS 2015.

⁴ HAZAFI 2016: 102.

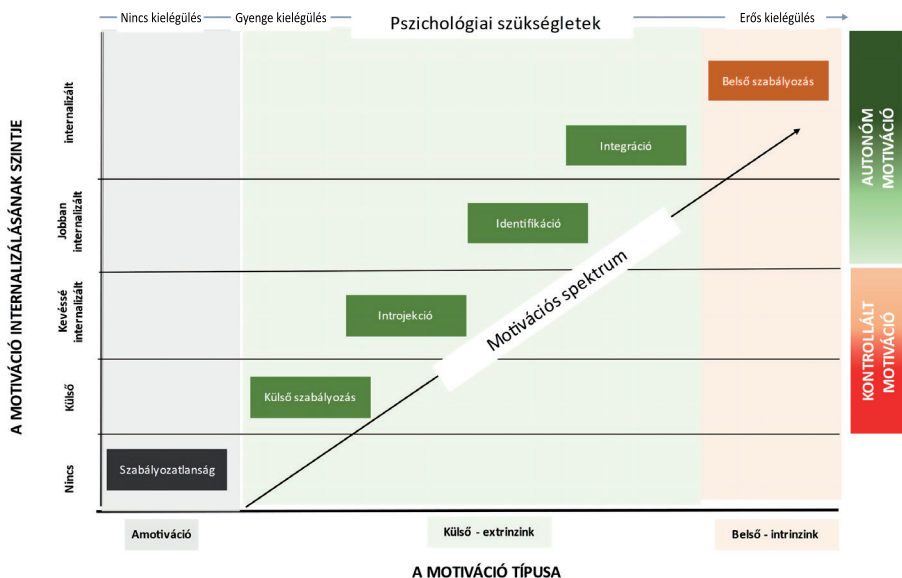
⁵ KAISER 2019.

⁶ HARLOW 1958.

⁷ WHITE 1959.

autonómia-, valahova tartozás és kompetenciaszükséglet – kielégítése ösztönzi.⁸ Az elmélet szerint a három szükséglet egyformán fontos, tehát nem mondhatjuk, hogy egyeseket inkább az autonómiaigény, míg másokat a valahova tartozás vagy éppen a kompetenciaszükséglet motivál. Ezt a feltevést bizonyították többek között Reis és munkatársai, akik „naplózásos” vizsgálatuk során azt találták, hogy a résztvevők pszichés jóllétének szintjét mindhárom szükséglet kielégíthetősége egyformán és egymástól függetlenül meghatározta.⁹

Az öndeterminációs elmélet szerint az alapvető pszichológiai szükségletek a belső (*intrinzik*) motiváció állapotában tudnak a leginkább kielégülni, vagyis akkor, amikor a személy egy általa szeretett tevékenységet végez. Ugyanakkor a szükségletek kielégülését többé vagy kevésbé külső (*extrinzik*) motivációs tényezők is támogathatják. Ennek megfelelően az elmélet a külső és a belső motivációkat kontinuumként, és nem abszolút kategóriákként ragadja meg.¹⁰ Ez azt jelenti, hogy egy adott személy, egy adott helyzetben mutatott motivációja az extrinzik–intrinzik motivációs skála valamelyik pontján van. A kontinuum két végpontja a teljes motiválatlanság (amotiváció) és a belső motiváció. A kettő között húzódó motivációs spektrumon az extrinzik motiváció négy különböző módja helyezkedik el. Ezt foglalja össze az 1. ábra:

1. ábra: Motivációs állapotok az öndeterminációs elmélet alapján
 Forrás: a szerző szerkesztése SLEMP et al. 2018 alapján

⁸ RYAN–DECI 2000.

⁹ SLEMP et al. 2018.

¹⁰ DECI–CONNELL–RYAN 1989.

Ahogy az ábrán is látható, a külső motiváció fokozatos belsővé tételével, vagyis internalizálásával a következő motivációs módok jönnek létre:¹¹

1. *Szabályozatlanság* – háttérében a teljes motivátlanság áll. Mivel ebben a módban egyáltalán nincs motiváció – se külső, se belső –, nem beszélhetünk internalizálási szintről sem. Mit jelent ez a gyakorlatban? Azt, hogy a szabályozatlanság módjában álló személy egyáltalán nem lát semmilyen hasznot vagy értéket az adott tevékenység elvégzésében, és érdeklődése külső eszközök alkalmazásával sem kelthető fel. Ilyenkor hiába ígérünk neki jutalmat, vagy éppen fenyegetjük büntetéssel, akkor sem tudunk hatni rá, vagyis végeredményben nem fogja elvégezni a kívánt feladatot.
2. *Külső szabályozás* – a személy kizárólag a külső (extrinzik) motivációs tényezők hatása alatt áll, a motiváció integrálása nem történik meg. Ez azt jelenti, hogy az érintett semmilyen belső indíttatást nem érez az adott tevékenység iránt, mégis hajlandó azt elvégezni, mert külső erők erre kényszerítik. A külső nyomásgyakorlás alapvető eszközei: a jutalmazás és a büntetés. A külső szabályozás a viselkedést kizárólag addig tartja fenn, amíg a jutalom elérhető, vagy az egyén el akarja kerülni a büntetést. Ebből következik, hogy a külső motivációs eszköznek – akár jutalomnak, akár büntetésnek – folyamatosan rendelkezésre kell állnia, sőt a vonatkozó kutatások szerint a hatás fenntartása érdekében állandóan növelni kell azok mértékét.¹² A külső szabályozás fenntartása tehát meglehetősen sok időt és erőforrást igényel a szervezet részéről (például bónuszrendszerek kidolgozását és alkalmazását, folyamatos vezetői kontrollt, fegyelmi ügyek kezelését stb.), ráadásul meglehetősen csekély eredménnyel kecsegtet. Ugyanis az egyén pszichológiai alapszükségeit a külső szabályozás módjában csak nagyon korlátozottan elégülnek ki, ezért a teljesítménye erősen hullámzó lesz.¹³
3. *Introjekció* – az introjekció során kezdődik meg a külső motiváció belsővé tétele, ám az internalizálás még ebben a módban is csak alacsony szinten valósul meg. Az introjekcióban lévő egyén tehát már nem pusztán azért végzi el a feladatát, mert ezért jutalmat kap, vagy büntetéssel fenyegetik, hanem azért, mert egyfajta belső szorongás is erre készíti. Ez az érzés fakadhat a társas nyomásból („azért végzem el ezt, mert mások is megcsinálják”), bűntudatból („ha nem teszem meg, azzal hátrányos helyzetbe hozok másokat”), az önmagunkról kialakított kép fenntartásának kényszeréből („szorgalmas, kompetens ember vagyok, tehát meg kell csinálnom”), esetleg az önkontroll gyakorlásából („ha már elvállaltam, végig kell csinálnom”). Ebben a módban az egyén teljesítménye, a külső szabályozáshoz képest, kiszámíthatóbbá válik.¹⁴ Ugyanakkor a teljesítmény szintje az alacsony és az alig kielégítő szint között fog mozogni, hiszen a munkatárs mindig csak annyit tesz, amennyivel pillanatnyi negatív érzéseit semlegesíteni tudja.
4. *Identifikáció* – a külső motiváció internalizálása felerősödik, ami azt jelenti, hogy a személy már nem külső kényszer vagy belső szorongás hatására cselekszik,

¹¹ DECI–CONNELL–RYAN 1989.

¹² DECI 1972.

¹³ GAGNÉ–DECI 2005.

¹⁴ GAGNÉ–DECI 2005: 335–357.

hanem azért, mert a feladat elvégzése összeegyeztethető értékeivel és aktuális céljaival. Az identifikációban a pszichológiai alapszükségletek minden eddiginél jobban kielégülnek, hiszen a tevékenység végzése együtt jár a fejlődés, a növekedés pozitív érzésével. Az egyén pszichés állapota ebben a módban kiegyensúlyozott és stabil, ezért nemcsak testi-lelki egészsége javul, hanem teljesítménye is megbízhatóan jó lesz.¹⁵ Az identifikáció hozzájárul a szervezet iránti lojalitás erősödéséhez és a pozitív munkahelyi klíma kialakulásához.

5. *Integráció* – az integráció során a külső motiváció belsővé tétele, vagyis internalizálása teljessé válik. Ilyenkor a személy azt éli meg, hogy a tevékenység végzése nemcsak aktuális céljaihoz és fejlődéséhez járul hozzá, hanem összhangban áll életcéljaival is. Ebben a módban az egyén alapvető pszichológiai szükségletei magas szinten elégülnek ki, vagyis megéli a kompetenciaérzetet, az autonómiát és a társas támogatást. Ha pedig mindez szervezeti környezetben történik, akkor a munkavállaló teljesítménye kiegyensúlyozottan és folyamatosan növekedni fog.¹⁶
6. *Belső szabályozás* – akkor valósul meg, amikor az egyén természetes belső indítással rendelkezik egy adott tevékenység iránt, és azt szenvedéllyel, szeretettel, teljes odaadással végzi. Ebben az esetben tehát nem a külső motiváció integrálása történik, hanem a személy eleve meglévő belső (intrinsic) motivációjának kiteljesedése. Minden olyan tevékenység, amelyet azért végzek, mert szeretem, és egyébként más érdekem nem fűződik hozzá, a belső szabályozás körébe tartozik. A belső szabályozás során az egyén pszichológiai alapszükségletei a legmagasabb szinten tudnak kielégülni, ezért ekkor tudja a legtöbbet kihozni magából. Képességei kibontakoznak, kreatív, alkotó energiái felszabadulnak, és mindez a teljesség érzésével párosul. Mindebből következik, hogy a belső szabályozás következményei a legpozitívabbak. Ebben a módban az egyén teljesítménye fokozódik, problémamegoldó képessége javul, szervezeti elköteleződése erőssé válik. Itt kell továbbá kiemelni azt is, hogy egyes források az identifikáció, az integráció és a belső szabályozás módjait együtt autonóm szabályozásnak vagy autonóm motivációnak nevezik.¹⁷ Ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a belső szabályozás a munka világában jellemzően csak rövidebb periódusokban áll fenn. Egy-egy feladat elvégzése közben természetesen megélhetjük a belső szabályozást, de a munkakörnyezet egyéb tényezői miatt ritkán válik ez az állapot a tevékenység alapvető motivációs módjává, ezért szervezeti szempontból racionálisabb törekvés a hasonló következményekkel járó, ám a munka világában inkább értelmezhető identifikáció és integráció erősítése.

A motivációs módokkal kapcsolatos nemzetközi eredményeket hazai kutatások is megerősítették.¹⁸

¹⁵ GAGNÉ-DECI 2005: 358–359.

¹⁶ GAGNÉ-DECI 2005: 360–361.

¹⁷ RYAN-DECI 2000: 70–72.

¹⁸ FÉNYSZÁROSI 2018.

Az empirikus kutatás bemutatása

Kutatási hipotézisek

A jelen tanulmányban bemutatott kutatás során azt vizsgáltam, hogy az előző részben ismertetett motivációs módok hogyan befolyásolják az NKE ÁNTK hallgatóinak közigazgatási pálya iránti érdeklődését, és hogyan hatnak hosszú távú pályán maradásukra. Az öndeterminációs elmélettel kapcsolatos nemzetközi és hazai kutatási eredmények tükrében:

- feltételezem, hogy a sikeres közigazgatási pályaválasztás egyik alapja a pálya iránt érzett autonóm motiváció (identifikáció, integráció és belső motiváció) kialakulása (1. hipotézis);
- feltételezem, hogy az NKE ÁNTK hallgatóinak – vagyis a közigazgatás potenciális diplomás munkaerő-utánpótlásának – közigazgatás iránti érdeklődését és karierválasztását alapvetően a kontrollált motiváció módjai (külső és introjektált motiváció) határozzák meg, és az autonóm motivációnak (identifikációnak, integrációnak és belső motivációnak) kisebb szerepe van az érintettek pályamotivációjában (2. hipotézis);
- feltételezem továbbá, hogy a kontrollált motiváció dominanciája miatt a NKE ÁNTK hallgatóinak közigazgatási pálya iránti érdeklődése már az egyetemi évek alatt csökkenő tendenciát mutat, és ezt a negatív hatást a közigazgatási szervezetekben szerzett munkatapasztalat (értsd: szakmai gyakorlat) megerősíti (3. hipotézis).

A kutatás körülményei és a kérdőív

A fenti hipotézisek igazolását célzó kérdőíves kutatást a KÖFOP-2.1.5– VEKOP-16-2016-0000 *A versenyképes közszolgálat személyzeti utánpótlásának stratégiai támogatása* című projekt keretén belül végeztem. Az NKE belső kérdőívkezelő rendszerén, az NKE Survey-n, keresztül megvalósuló online adatgyűjtés 2021 júliusában zajlott. A részvétel önkéntes és anonim volt.

A kérdőív kitöltése során a résztvevőknek 1–4-ig terjedő Likert-skálán kellett értékelniük:

- a közigazgatás iránt érzett pályamotiváció mértékét az egyetem megkezdése előtt, a szakmai gyakorlat előtt és jelenleg;
- a közigazgatásban való elhelyezkedés szándékát;
- a közigazgatási pályamotiváció változóit;
- a szakmai gyakorlat motivációs szintre gyakorolt hatását.

A kutatás során az egyes motivációs módokat az alábbi táblázatban bemutatott függő változók, illetve az azokat leíró állítások segítségével ragadtam meg.

2. táblázat: Az egyes motivációs módokhoz kapcsolt függő változók az NKE ÁNTK hallgatóinak körében felvett kérdőíves vizsgálatban

Motivációs módok	A motivációs módokhoz rendelt függő változók	A függő változókat leíró állítások
Külső motiváció	Bérek és egyéb juttatások	„Kedvezőnek találok a béreket és az egyéb juttatásokat.”
	Pályabiztonság	„Biztos állásnak tartom.”
	Kényszerpálya	„Végzettségemmel csak a közigazgatásban tudok elhelyezkedni.”
Introjekció	Családi nyomás	„Családomban többen választották a közigazgatási pályát, ezt a példát követtem.”
	Munkaidő-beosztás	„Kedvezőnek tartom a munkaidő-beosztást.”
	Munkakörnyezet	„Kedvezőnek tartom a munkakörnyezetet.”
Identifikáció	Társadalmi presztízis	„Vonzó számomra a közigazgatási szervezetek presztízse, társadalmi megítélése.”
	Karrierépítési lehetőség	„Jó karrierépítési lehetőséget látok a közigazgatásban.”
	Kapcsolatépítési lehetőség	„Jó lehetőséget látok a kapcsolatépítésre.”
Integráció	Fejlődési lehetőség	„Látom a szakmai fejlődés lehetőségét.”
	Vonzó feladatkör	„A szakmai gyakorlat során megtetszett a munka.”
Belső szabályozás	Belső elkötelezettség	„Belső elkötelezettséget érzek a közszféra iránt.”
	Érdekes, kihívást jelentő feladatkör	„Érdekesnek találok a munka jellegét.”

Forrás: a szerző szerkesztése

A táblázatból látszik, hogy minden motivációs módot 2-3 változó, illetve az azokat leíró állítások segítségével operacionalizáltam. A konkrét változók meghatározásakor a KÖFOP 2.1.5-ös projektben korábban végzett kutatás eredményeit vettem figyelembe, amelynek során közigazgatási szervezetek vezetői és HR-szakértői definiálták az általuk legfontosabbnak tartott pályamotivációs tényezőket.¹⁹

A kutatás résztvevői

Az online kérdőíves kutatás során az elméleti mintavétel módszerét alkalmaztam. A vizsgálat tárgyának megfelelően kifejezetten a közigazgatásban elhelyezkedő, diplomás pályakezdők célcsoportját szerettem volna megszólítani, ugyanakkor fontosnak tartottam azt is, hogy a megkérdezetteknek legyen már egyfajta rálátása az adott területre. Ezért kézenfekvő megoldásnak tűnt az NKE ÁNTK hallgatóinak bevonása, akik az egyetemi képzés keretében már képet kaptak a közigazgatás szervezeti rendszeréről, kultúrájáról, az elvárásrendszeréről, tehát más pályakezdőkhöz képest összetettebb és pontosabb véleményt tudnak formálni a vizsgált témakörökkel kapcsolatban. A felvétel során az NKE belső kérdőíves rendszerének használata biztosította, hogy valóban a célcsoportba tartozó személyek vegyenek részt a kitöltésben.

A kérdőív kitöltését 171 hallgató kezdte meg (n=171) és összesen 114-en fejezték azt be (n=114). A résztvevők 65 százaléka volt nő, és 35 százaléka férfi, ami jól

¹⁹ KRAUSS-MAGASVÁRI-SZAKÁCS 2018.

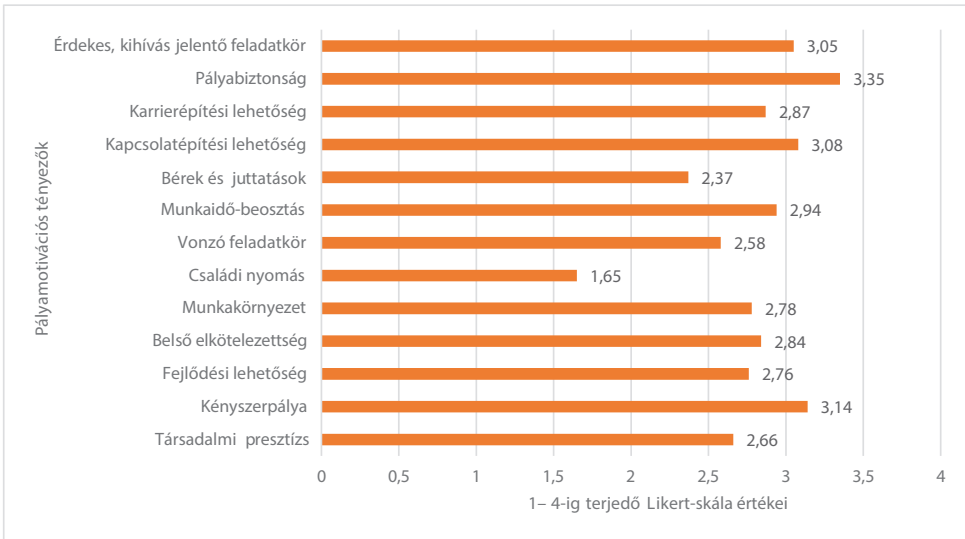
reprezentálja az NKE ÁNTK hallgatóinak valós nemi arányait. A válaszadók 75 százaléka a 25 év alatti korosztályból került ki. Ez megfelel a célcsoporttal kapcsolatos elvárásoknak, ugyanakkor a kutatás érvényességét és megbízhatóságát rontja, hogy a válaszadók 25 százaléka az idősebb korosztályhoz tartozott. Róluk feltételezhető, hogy a szó hagyományos értelmében már nem pályakezdők. Az idősebb korosztályokat képviselő kitöltők kivétel nélkül levelezős hallgatók voltak ($n=33$). Ezért az érvényesség és a megbízhatóság növelése érdekében a statisztikai elemzések során minden esetben elkülönítettem a nappalis ($n=81$) és a levelezős hallgatók eredményeit. Összességében a minta 71 százaléka volt nappalis, és 29 százaléka levelezős hallgató. A résztvevők 68 százaléka középfokú, 20 százaléka pedig BA-s végzettséggel rendelkezett. A résztvevők szakonkénti megoszlása megfelel a teljes célcsoport jellemzőinek. Sajnos ugyanez nem mondható el az évfolyamok szerinti bontásról. Ebből a szempontból ugyanis kifejezetten felülreprezentált volt az első- ($n=44$) és másodévesek ($n=38$) aránya, ami nem kedvez a kutatás érvényességének, hiszen éppen az alsóbb évfolyamosoknak van kevesebb tapasztalata a közszolgálati szervezetek működésével kapcsolatban. Ugyanakkor a képet némiképp árnyalja az a tény, hogy az összesen 82 első- és másodéves válaszadó több mint harmada ($n=35$) valamilyen mesterképzés hallgatója, akiről feltételezhető, hogy már rendelkeznek a hiteles véleményalkotást megalapozó szervezetismerettel.

Kutatási eredmények

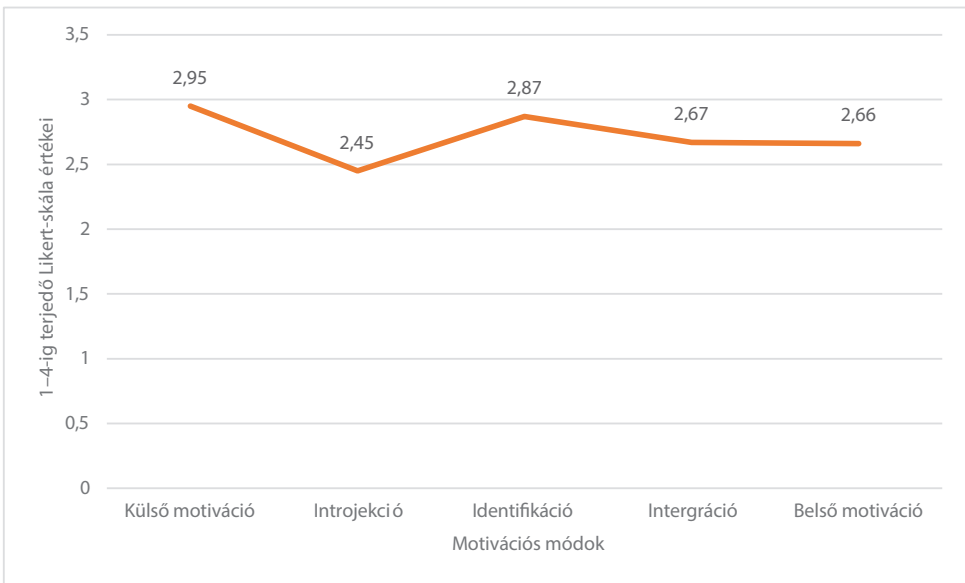
A kutatási eredmények kiértékelését a motivációs módok átlagainak azonosításával kezdtem. Eszerint a megkérdezettek leginkább a pályabiztonság (átlag: 3,35) ösztönzi a közigazgatási pálya választására. Emellett fontos szerepe van a kényszerpályának (átlag: 3,14) is, vagyis a résztvevők közül sokan azért érdeklődnek a közszolgálat iránt, mert úgy érzik, hogy más területen nem tudnak elhelyezkedni. A kitöltők pályamotivációjára legkevésbé a család nyomása (átlag: 1,65), illetve az elérhető bérek és juttatások hatottak (átlag: 2,34). A motivációs tényezőkre vonatkozó alapstatisztikai eredményeket a 2. ábra foglalja össze.

Az eredmények pontosabb értékelhetőse érdekében, a pályamotivációs változók és a motivációs módok 1. táblázatban bemutatott összerendezésének megfelelően kiszámoltam a motivációs módok átlagait is. Ezt mutatja a 3. ábrán látható diagram.

A motivációs módok átlagai alapján szembeűnő, hogy a vizsgálati csoport legmeghatározóbb szabályozási módja a külső motiváció (átlag: 2,95 és 2,48). A hallgatók a második helyre az identifikációt (átlag: 2,87), a harmadikra pedig az integrációt (átlag: 2,67) sorolták. Ettől csak egy századdal marad el a belső motiváció (átlag: 2,66) értékelése. A leggyengébb motivációs módnak az introjekciót (átlag: 2,45 és 2,27) tartják. Fontos továbbá kiemelni, hogy a külső motivációt annak ellenére tartják a megkérdezettek a legerősebb szabályozási módnak, hogy a viszonylag alulértékelt „bérek és juttatások” faktora is ide tartozik. Ez még inkább aláhúzza a „pályabiztonság” és a „kényszerpálya” domináns, külső motivációs szerepét.

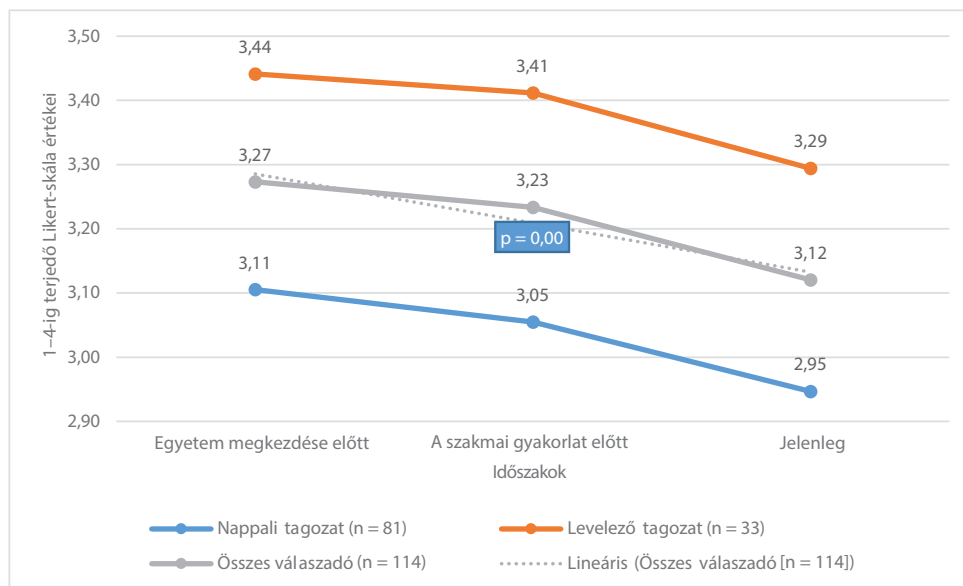

2. ábra: A vizsgált pályamotivációs tényezők átlagai az NKE ÁNTK hallgatóinak értékelése alapján
 Forrás: a szerző szerkesztése

3. ábra: Motivációs módok átlagai az NKE ÁNTK hallgatóinak értékelése alapján
 Forrás: a szerző szerkesztése

A motivációs tényezők értékelése után nézzük meg, hogy a kapott eredmények alapján mennyire tartják a hallgatók vonzónak a közigazgatási pályát, illetve mennyit változott a pálya iránti érdeklődésük az elmúlt években. Ezt a kérdést a hallgatók három időszakra (az egyetem megkezdése előtt, a szakmai gyakorlat megkezdése előtt és jelenleg) vonatkozóan becsülték meg a felmérés során. A 1–4 fokú Likert-skálán kifejezett eredményeket a 4. ábrán látható diagram foglalja össze.

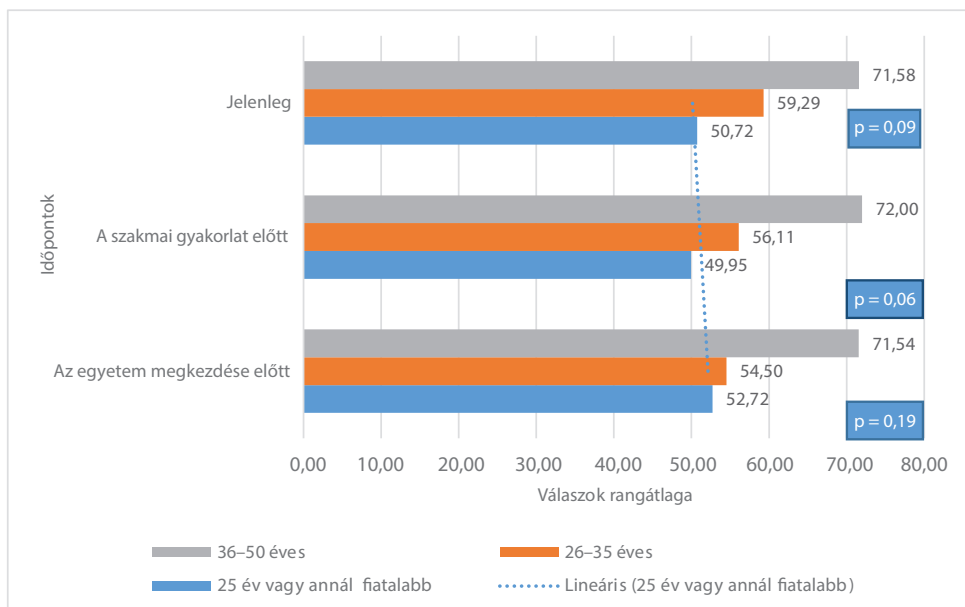

4. ábra: A közigazgatási pálya iránti érdeklődés megítélése az NKE ÁNTK hallgatóinak körében – a válaszok átlaga a teljes vizsgálati körben, illetve a levelező és a nappali tagozatokon
Forrás: a szerző szerkesztése

Az ábráról leolvasható, hogy a teljes vizsgált csoport közigazgatás iránti érdeklődése minden megkérdezett időpontban meglehetősen magas (átlag: 3,27; 3,23; 3,12). Ugyanakkor látszik az is, hogy ez az érdeklődés az évek előrehaladtával csökken. Az elvégzett Kolmogorov–Szmirnov-teszt alapján a csökkentő tendencia mértéke a teljes vizsgálati körben szignifikáns ($p=0,00$), tehát az a nullhipotézis, amely szerint a közigazgatási pálya iránti érdeklődés szintje a megkérdezettek között a képzés során nem változik, nem állja meg a helyét. Különösen szembetűnő a pálya iránti érdeklődés csökkenő mértéke a nappali tagozatosok esetében, ami vizsgálatom szempontjából kiemelkedően fontos, hiszen a tényleges pályakezdeők jelentős része ebbe a célcsoportba tartozik. A Kruskal–Wallis-próba alapján a nappali és a levelező tagozatos hallgatók közigazgatás iránti érdeklődése között az első két időpontban szignifikáns ($p=0,02$; $p=0,01$), az utolsó időszakban pedig tendenciaszerű ($p=0,06$) eltérés van.

A nappali tagozatosok értékeinek ismeretében szükségesnek láttam, hogy a pálya iránti érdeklődés szempontjából, a megkérdezett korcsoportokat is összehasonlítsam.

Ezt az összevetést Kruskal–Wallis-tesztel végeztem el, és a kapott eredményeket az 5. ábra mutatja.

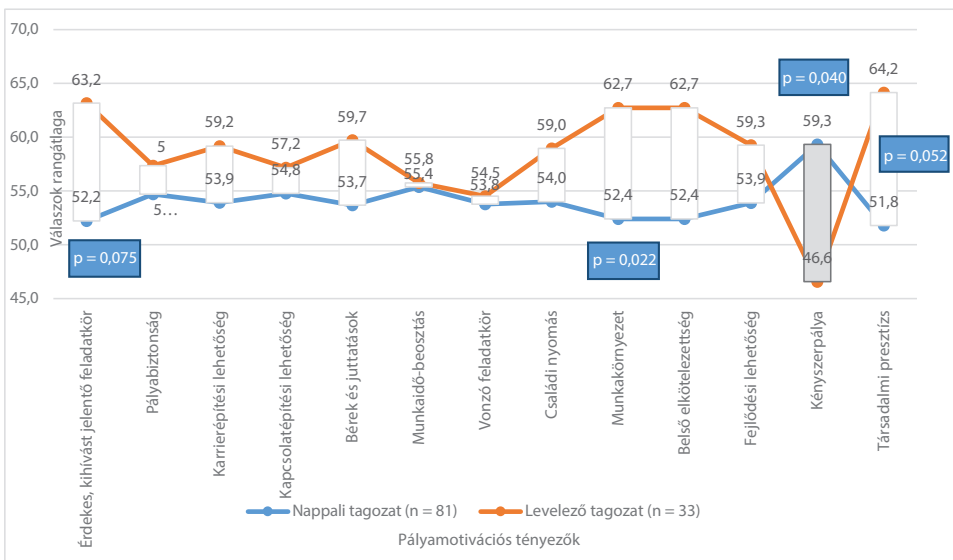

5. ábra: A közigazgatási pálya iránti érdeklődés megítélése a megkérdezett hallgatói korcsoportok körében – a válaszok rangátalaga
 Forrás: a szerző szerkesztése

Az érdeklődés csökkenése, illetve stagnálása a 25 év alatti – tehát a tényleges pályakezdő – korcsoportban ez esetben is megfigyelhető. Látható továbbá, hogy az egyvel idősebb korosztály (26–35 évesek) esetében a közigazgatási pálya iránti vonzódás enyhén emelkedő tendenciát, míg a legidősebb csoportban (36–50 évig) stabilan erős képet mutat. Igaz, a korcsoportok közötti eltérések egyik vizsgált idő-sávban sem szignifikánsak ($p = 0,19$; $p = 0,06$; $p = 0,09$).

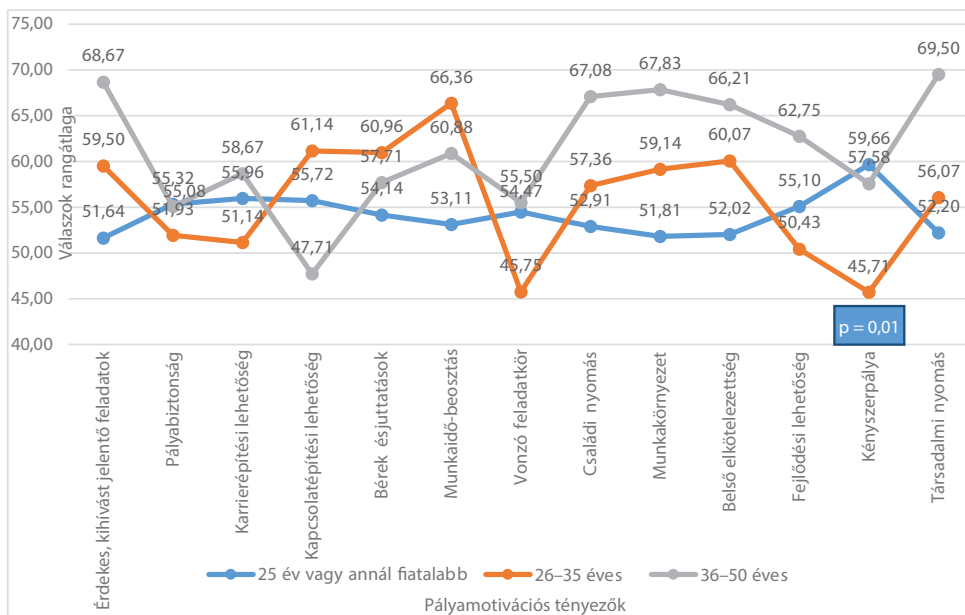
Összességében tehát az eredmények azt mutatják, hogy a megkérdezett hallgatók alapvetően érdeklődnek a közigazgatási pálya iránt, de érdeklődésük már az egyetemi évek alatt csökken. Ez a tendencia különösen a legfiatalabb, nappali tagozatos, vagyis ténylegesen pályakezdőnek számító válaszadók körében figyelhető meg. Az érdeklődés elvesztésének hátterében feltételezésem szerint a motivációs tényezők, illetve az ezek alapján kirajzolódó motivációs módok állnak, ezért a következőkben a hallgatók szabályozási módjaival kapcsolatos eredményeket fogom részletesebben is bemutatni.

Elsőként a motivációs tényezők értékelését vetettem össze a nappali és a levelező tagozatos hallgatók válaszai alapján. Az összehasonlításához ez esetben is a Kruskal–Wallis-próbát használtam, amelynek eredményét a 6. ábra szemlélteti.

6. ábra: Pályamotivációs tényezők megítélése az NKE ÁNTK nappali és levelező tagozatos hallgatóinak körében – a válaszok rangátlaga
 Forrás: a szerző szerkesztése

A két vizsgálati csoport rangátlagai alapján egy motivációs tényező – azaz a „kényszerpálya” – kivételével minden faktort magasabbra értékelték a levelező tagozatosok, mint a nappalisok. Az eltérések négy esetben tendenciaszerűek vagy szignifikánsak. Az „érdekes, kihívást jelentő feladatok” ($p=0,07$), a „munkakörnyezet” ($p=0,022$) és a „társadalmi presztízs” ($0,05$) nevű változók a levelezősök motivációját jellemzik tendenciaszerűen vagy szignifikánsan erőteljesebben, míg „a kényszerpályát” a nappalisok értékelték szignifikánsan magasabbra. Ez azt jelenti, hogy ezeknek a változóknak az esetében nem érvényes az a nullhipotézis, amely szerint a két csoport motivációját egyformán határozzák meg a vizsgált tényezők. Lényeges, hogy az eredmények alapján nemcsak a motiváció intenzitása magasabb a levelezősök körében, hanem a motiváció minősége is pozitívabb az esetükben, hiszen az egyetlen tényező, amelyet a nappalisok felülértékeltek (kényszerpálya), a külső motivációhoz kapcsolható. Annak érdekében, hogy a tényleges pályakezdők motivációját hitelesebben tudjam megítélni, ez esetben is elvégeztem a korcsoportok összehasonlítását (7. ábra).

7. ábra: Pályamotivációs tényezők megítélése az NKE ÁNTK hallgatóinak korcsoportjaiban – a válaszok rangátlaga
 Forrás: a szerző szerkesztése

Ahogy az az ábrán is látszik, a motivációs tényezők korosztályonkénti megítélése már jóval változatosabb képet mutat. Ennek egyik oka az lehet, hogy a középső korosztályban vegyesen képviseltetik magukat a nappalis és a levelezős hallgatók, vagyis valószínűleg ebben a célcsoportban a tényleges pályakezdők és a már munkatapasztalattal rendelkezők egyaránt megjelennek. Megfigyelhető továbbá, hogy a legfiatalabbak válaszai a leginkább homogének. Az egyetlen kiugró érték esetükben a „kényszerpálya” változójához kapcsolódik, amelyet a többi korcsoportnál magasabbra értékelték, és a 26–35 évesekhez képest szignifikánsan ($p=0,01$) erőteljesebben jellemzi őket ez a motivációs tényező. A másik két korosztály eredményei differenciáltabb képet mutatnak, és inkább szinkronban állnak egymással. Mindkét célcsoport hasonlóan ítélte meg az „érdekes, kihívást jelentő feladatkör”, „a pályabiztonság”, „a bérek és juttatások”, „a munkaidő-beosztás”, a „vonzó feladatkör”, „a családi nyomás”, „a munkakörnyezet”, „a belső elkötelezettség” és a „társadalmi presztízs” változóit. Ugyanakkor a 26–35 éveseket jobban motiválja a „kapcsolatépítési lehetőség”, mint az idősebbeket, akik viszont a legfiatalabbakhoz hasonlóan inkább látják „kényszerpályának” a közigazgatást, mint a középső korosztály.

A motivációs tényezők értékelése jó kiindulópontot ad a hallgatók motivációjának megértéséhez, de mivel az öndeterminációs elméletnek megfelelően a motiváció intenzitásánál fontosabbnak tekintem a motiváció minőségét, ezért szükségesnek tartottam a tényezők mögött meghúzódó motivációs módok feltárását is. Ezért a motivációs tényezők bevonásával faktoranalízist végeztem, amelynek eredménye a 2. táblázatban látható.

3. táblázat: Faktoranalízis az NKE ÁNTK hallgatói által értékelt motivációs tényezők alapján

Rotated FactorMatrix ^a – NKE ÁNTK hallgatói (N = 114)			
	Faktor		
	Erősen motivált	Identifikált	Külsőleg motivált
Érdekes, kihívást jelentő feladatkör	0,46	0,41	
Pályabiztonság			0,72
Karrierépítési lehetőség		0,88	0,39
Kapcsolatépítési lehetőség	0,37	0,61	
Bérek és juttatások	0,35	0,65	
Munkaidő-beosztás	0,49		
Vonzó feladatkör	0,51		
Családi nyomás	0,44		
Munkakörnyezet	0,56		
Belső elkötelezettség	0,65		
Fejlődési lehetőség	0,51	0,50	
Társadalmi presztízs	0,72	0,42	
Kényszerpálya			0,56

ExtractionMethod: Maximum Likelihood.

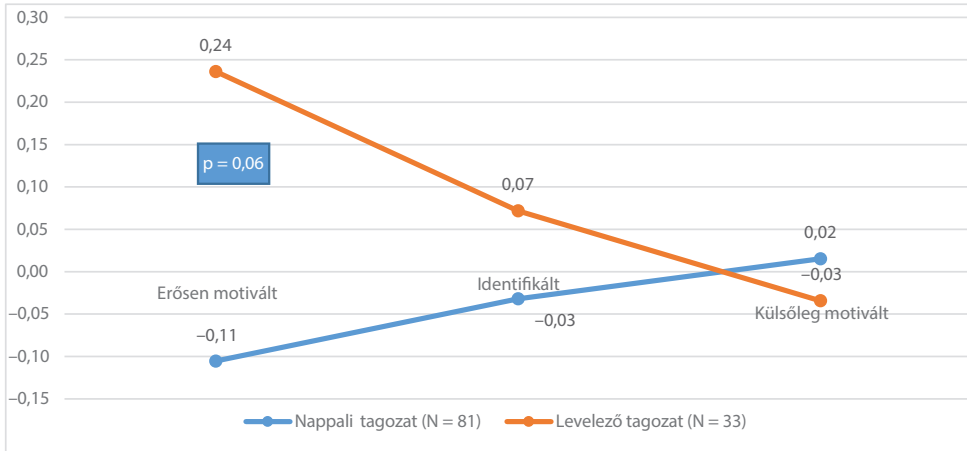
RotationMethod: Varimaxwith Kaiser Normalization.

Forrás: a szerző szerkesztése

Amint az a rotált faktor mátrixból látható, az első faktorba szinte minden vizsgált változó bekerült, ezért Fényszárosit és munkatársait (2018) követve ennek a faktornak az „erősen motivált” elnevezést adtam.²⁰ Az erősen motivált típus varianciája 45,1 százalék volt, ami azt jelenti, hogy a három közül ennek a faktornak a magyarázó ereje a legnagyobb. Fontos továbbá, hogy bár vegyes profilú típusról van szó, vagyis több motivációs mód keveredik benne, a vizsgálati csoport két legmarkánsabb külső motivációs tényezője – azaz a kényszerpálya és a pályabiztonság – nem jelenik meg ebben a faktorban. Ez arra utal, hogy a magas „erős motiváció” egyszerre jelent intenzív, sokszínű és inkább autonóm motivációt. A második faktorban az identifikáció változói (lásd kapcsolatépítési lehetőség, karrierépítési lehetőség, társadalmi presztízs) dominálnak. Ezek mellett bekerültek ugyan a faktorba az „érdekes munka” (belső motiváció), a „bérek és juttatások” (külső motiváció), valamint a „fejlődési lehetőség” (integráció) tényezői is, de összességében úgy láttam, hogy ez a faktor egy erősen karrierfókuszú, egyéni célokat érvényesíteni akaró munkavállalói típust ragad meg, amit a legjobban az identifikáció fogalmával tudtam leírni. Ezért neveztem el a csoportot „identifikáltak”. Ebben a faktorban jelennek meg a legtisztábban az autonóm motiváció jellemzői. A második faktor varianciája 8,8 százalék volt. A harmadik faktort a két legmeghatározóbb külső motivációs tényező – vagyis a pályabiztonság és a kényszerpálya – alkotják a karrierépítési lehetőséggel együtt, ezért ezt a típust „külsőleg motiváltak” neveztem el. A külsőleg motivált típushoz tartozás egyértelműen inkább kontrollált, mintsem autonóm motivációt jelez. Ennek a faktornak a magyarázó ereje 7,3 százalék volt.

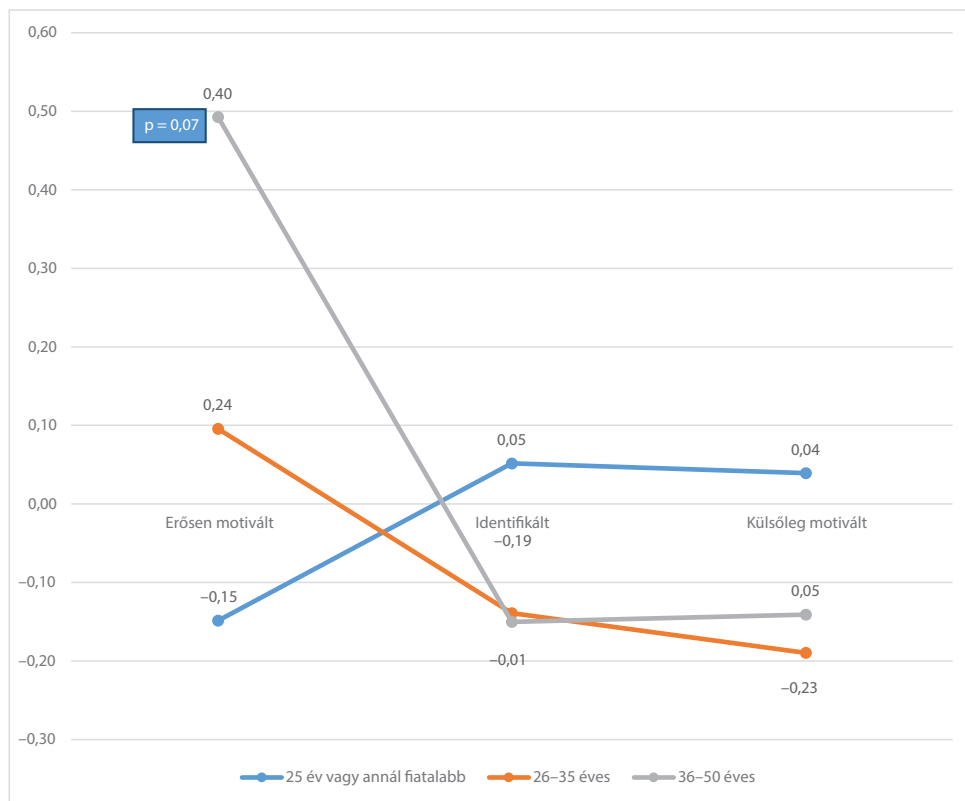
²⁰ FÉNYSZÁROSI 2018.

A három faktort új változóként mentettem el és segítségükkel további vizsgálatokat végeztem. Elsőként egytényezős varianciaanalízissel hasonlítottam össze a nappali és a levelező tagozaton tanulók motivációs típusait. Ennek az összevetésnek az eredményét mutatja a 8. ábrán található diagram.

8. ábra: Motivációs típusok az NKE ÁNTK nappali és levelező tagozatos hallgatóinak körében
 Forrás: a szerző szerkesztése

A diagramról egyértelműen leolvasható, hogy az autonóm motivációhoz közelebb álló „erősen motivált” és „identifikált” típusok inkább a levelezős hallgatókat jellemzi, míg a kontrollált motivációhoz közelebb álló „külsőleg motivált” típusban a nappalis hallgatók értéke magasabb. A csoportok közötti eltérés az „erősen motivált” típus esetében tendenciaszerű ($p = 0,06$). A tényleges pályakezdők motivációs típusának pontosabb megértése érdekében, egytényezős varianciaanalízissel a korcsoportokat is összehasonlítottam egymással. Ennek a vizsgálatnak az eredményét mutatja a következő diagram (9. ábra).

9. ábra: Motivációs típusok az NKE ÁNTK nappali és levelező tagozatos hallgatóinak körében
 Forrás: a szerző szerkesztése

A motivációs tényezők korcsoportok szerinti megoszlásához hasonlóan a motivációs típusok esetében is azt láthatjuk, hogy a 26–35 évesek, valamint a 36–50 évesek értékei közelítenek egymáshoz, ám mindkét csoport eredménye eltér a legfiatalabbaktól. Utóbbiakat szignifikánsan kevésbé ($p = 0,07$) jellemzi az „erős motiváció”, ugyanakkor mind az identifikációban, mind a külső motivációban magasabb értékeket kaptak. Ebből arra következtethetünk, hogy a tényleges pályakezdők korcsoportjában a külső motivációnak, valamint a karrierépítéssel kapcsolatos motivációs tényezőknek van meghatározó szerepe.

További lényeges kérdés, hogy a motivációs típusok milyen kapcsolatban állnak a közgazdászati pálya iránti érdeklődéssel. Ennek a témának a feltérképezése érdekében elsőként egy korrelációs vizsgálatot végeztem, amelynek eredményét a következő táblázat foglalja össze.

4. táblázat: A közszolgálati pálya iránti érdeklődés és a motivációs típusok korrelációja az NKE ÁNTK hallgatóinak körében

	1.	2.	3.	4.
1. Erősen motivált	1			
2. Identifikált	0,042	1		
3. Kívülről motivált	0,079	,206*	1	
4. Jelenleg vonzó számára a közigazgatási pálya	0,623**	0,409**	0,364**	1

*A korreláció szignifikáns $p=0.05$ -től

**A korreláció szignifikáns $p=0.01$ -től

Forrás: a szerző szerkesztése

A táblázat alapján mindhárom motivációs típus szignifikáns együtt járást mutat a közigazgatási pálya iránti aktuális érdeklődéssel. Ebből arra következtethetünk, hogy az összes motivációs típus vonzódik ehhez a pályához, ám a nemzetközi szakirodalom eredményeivel összhangban, az érdeklődés mértéke eltérő az egyes típusok esetében. A magasabb korreláció az erőteljesebb érdeklődés előrejelzője, ezért az „erősen motiváltak” ($r=0,623$) pálya iránti érdeklődése a legintenzívebb, míg a „külsőleg motiváltaké” ($r=0,364$) a legkevésbé intenzív.

Kiértékelés

Az előző részekben összegzett kutatásom célja a közigazgatási pályaválasztást meghatározó tényezők megismerése volt. Elsődlegesen arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a közigazgatási pálya választásában milyen szerepet játszik a pályamotiváció jellege. Emellett arra is kíváncsi voltam, hogy a motiváció jellegének függvényében miként változik a közigazgatási pálya iránti érdeklődés.

Mind a vonatkozó elméleti szakirodalom, mind saját vizsgálati eredményeim igazolták, hogy a motiváció jellege alapvetően meghatározza a pálya iránti érdeklődést. A témával foglalkozó hazai és a nemzetközi kutatásokkal összhangban eredményeim azt mutatták, hogy az autonóm – vagyis belső vagy belsővé tett – motiváció stabilabb előrejelzője a pálya iránti érdeklődésnek, mint a kontrollált – azaz külső vagy introjektált – motiváció.

Az eredmények függvényében az alábbiakban összegzeteknek megfelelően nyertek igazolást hipotéziseim.

1. hipotézis – A H1 hipotézist az empirikus kutatás igazolta. Az NKE ÁNTK hallgatói által értékelt pályamotivációs tényezők alapján három motivációs módot tudtam azonosítani, úgymint: *erős motiváció*, *identifikáció* és *külső motiváció*. Az egyes motivációs módokat alkotó tényezők alapján a legintenzívebb és egyben a leginkább autonóm típust az erős, míg a legkevésbé intenzív, illetve leginkább kontrollált motivációt a külső mód képviselte. Az identifikált típus e két szélsőség között helyezkedett el mind az intenzitás, mind az autonóm jelleg szempontjából. Ahogy azt a 3. táblázat is szemlélteti, mindhárom motivációs mód szignifikánsan korrelált a közigazgatási pálya iránti érdeklődéssel, de a várakozásoknak megfelelően a legerősebb együtt

járást az erős motiváció, a leggyengébb korrelációt pedig a külső motiváció mutatta. Ebből arra következtethetünk, hogy az autonóm motivációval inkább jellemezhető pályakezdők vonzóbbnak tartják a közigazgatási pályát, mint azok a társaik, akik alapvetően kontrollált motivációval rendelkeznek. Ez pedig meghatározhatja a pályán való kitartásukat is. Fontos azonban, hogy a tényleges pályán maradás és az autonóm motiváció kapcsolatának vizsgálata további kutatást igényel, hiszen jelenleg csak a pálya iránti érdeklődésre vonatkozó empirikus adatok állnak rendelkezésünkre.

2. hipotézis – A 2. ábrán látható adatoknak megfelelően, a teljes válaszadói csoportban a legmagasabbra a pályabiztonság, valamint a kényszerpálya motivációs szerepét értékelték az NKE ÁNTK hallgatói. Mindkét tényező a kontrollált motivációt ragadja meg. A vizsgált motivációs tényezők motivációs módok szerinti összerendezése szintén azt mutatta, hogy a hallgatók legerősebb szabályozási módja a külső motiváció volt, míg a belső motiváció a második leggyengébb módnak bizonyult. Amennyiben a válaszadók körét tagozatok, illetve életkorok szerint bontjuk, még inkább megerősítést nyer a hipotézisnek ez a része. A ténylegesen pályakezdőnek tekinthető nappali tagozatos, 25 év alatti kitöltők ugyanis szignifikánsan magasabbra értékelték a pályamotivációval kapcsolatban a kényszerpálya szerepét, mint a levelező tagozatos és 26 év feletti válaszadók. A tagozatok összehasonlításában ugyancsak szignifikáns eltérés volt az „érdekes munka”, a „társadalmi presztízs” és a „munkakörnyezet” megítélésében. Ezek a változók inkább kapcsolhatók az autonóm motivációhoz, mint a kontrollálthoz, és a levelező tagozatosok az összes érintett faktort szignifikánsan pozitívabban értékelték a nappalis hallgatóknál. A faktoranalízis segítségével definiált motivációs típusokkal kapcsolatos elemzések is arra utalnak, hogy a nappali tagozatos, 25 év alatti csoport pályaválasztását alapvetően a kontrollált motiváció határozza meg. A három motivációs típus közül a leginkább kontrollált jegyeket mutató „külső motiváció” erőteljesebben jellemezte a nappali tagozatos, 25 év alatti hallgatókat, mint a levelezős, 26 év feletti tanulókat. Ezen túl a levelezős hallgatók, valamint a 36–50 éves korosztályhoz tartozó kitöltők, a nappalis és 25 év alatti válaszadóknál szignifikánsan magasabbra értékelték az autonóm jellemzőket magában foglaló „erős motiváció” szerepét. Összességében tehát látható, hogy a felmérésben részt vevő hallgatók pályamotivációját inkább a kontrollált motivációs módhoz tartozó tényezők határozzák meg, mint az autonóm motivációhoz kapcsolódó faktorok. Ráadásul ez a megállapítás leginkább a ténylegesen pályakezdő, nappali tagozatos és 25 év alatt vizsgálati csoportra érvényes.

3. hipotézis – A 4. ábrán látható eredmények megerősítik azt a feltevést, hogy a teljes vizsgálati körben az egyetem megkezdését követő években szignifikánsan csökkent a közigazgatási pálya iránti érdeklődés. Az adatok tagozatok szerinti elemzése azt mutatja, hogy a nappalis tanulók már az egyetem megkezdése előtt szignifikánsan kevésbé tartották vonzóknak a közigazgatási pályát, mint a levelezősök, és érdeklődésük a válaszadáskor is tendenciaszerűen alacsonyabb volt. Az életkor szerinti összehasonlításban is különbség volt a három részt vevő korcsoport között. A legidősebb kitöltők eleve szignifikánsan pozitívabban érdeklődtek a pálya iránt, mint a legfiatalabbak, és motivációjuk nem változott az egyetem alatt. Ezzel szemben a legfiatalabbak

érdeklődése az egyetem megkezdése és a szakmai gyakorlat között csökkent, majd stagnált. A középső korosztály (26–35 évesek) közigazgatási pálya iránti vonzalma enyhén nőtt az évek során. Mindebből arra következtethetünk, hogy a hipotézissel összhangban, a ténylegesen pályakezdő, nappali tagozatos és 25 év alatti válaszadók pályamotivációja valóban csökken az egyetemi évek alatt, de úgy tűnik, hogy a szakmai gyakorlat során szerzett tapasztalatok nem megerősítik, hanem inkább lelassítják ezt a tendenciát. Az eredmények igazolták azt is, hogy a közzolgálati pálya iránt érzett érdeklődés csökkenése leginkább a kontrollált jegyekkel leírható „külsőleg motivált” típust jellemzi.

Összegezve tehát, az eredmények megerősítik azt a feltevést, miszerint a közigazgatási pályára készülő hallgatók motivációs bázisa alapvetően külső, ami az egyik oka lehet a korai pályaelhagyásnak. További kutatásokat igényel azonban annak feltárása, hogy miért csökken a hallgatók érdeklődése az egyetemi évek alatt a pálya iránt, és megfelelő utánpótlás-biztosítás érdekében hogyan állítható meg ez a káros folyamat.

Felhasznált irodalom

- DECI, Edward L. (1972): Intrinsic Motivation, Extrinsic Reinforcement, and Inequity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 22(1) 113–120. Online: <https://doi.org/10.1037/h0032355>
- DECI, Edward L. – CONNELL, James P. – RYAN, Richard M. (1989): Self-determination in a Work Organization. *Journal of Applied Psychology*, 74(4), 580–590. Online: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.74.4.580>
- FÉNYSZÁROSI Éva et al. (2018): Munkával kapcsolatos motivációk és elégedettség – személyorientált elemzés. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73(3–4), 411–434. Online: <https://doi.org/10.1556/0016.2018.73.3.3>
- GAGNÉ, Marylène – DECI, Edward L. (2005): Self-determination Theory and Work Motivation. *Journal of Organizational Behavior*, 26(4), 331–362. Online: <https://doi.org/10.1002/job.322>
- HARLOW, HARRY F. (1958): The Nature of Love. *American Psychologist*, 13(12), 673–685. Online: <https://doi.org/10.1037/h0047884>
- HAZAFI Zoltán (2014): Új közzolgálati életpálya – a közzolgálat fejlesztésének jogi és emberi erőforrás dimenziói. In HAZAFI Zoltán (szerk.): *Közzolgálati életpálya és emberi erőforrás gazdálkodás*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Online: https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/01/24/21/dd/1/AROP-2-2-17_HU_00.pdf
- HAZAFI Zoltán (2016): A közigazgatás létszáma a személyzetpolitika szemszögéből. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 4(3), 92–105. Online: http://real.mtak.hu/50312/1/a_kozigazgatás_letszama_u.pdf
- KAISER Tamás szerk. (2019): *Jó Állam Jelentés 2019 – első változat*. Budapest: NKE KTI – Kutatásmódszertani és Mérésügyi Iroda. Online: <https://joallamjelentes.uni-nke.hu/kiadvanyok/jo-allam-jelentes-2019-első-változat/>

- KRAUSS Ferenc Gábor – MAGASVÁRI Adrienn – SZAKÁCS Édua (2018): A közszolgálati mentori rendszer bevezetését megalapozó kutatási jelentés. In CSÓKA Gabriella – SZAKÁCS Gábor (szerk.): *A közszolgálat emberierőforrás-gazdálkodási rendszerének fejlesztését szolgáló kutatások jelentései II*. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 12–147.
- SLEMP, Gavin R. et al.: Leader Autonomy Support in the Workplace: A Meta-Analytic Review. *Motivation and Emotion*, 42(1), 706–724. Online: <https://doi.org/10.1007/s11031-018-9698-y>
- SZAKÁCS Édua (2015): Diplomás pályakezdők vagy pályaelhagyók a közszolgálatban. *HR és Munkajog*, 3(3), 37–39.
- WHITE, Robert W. (1959): Motivation Reconsidered: the Concept of Competence. *Psychological Review*, 66(5), 297–333. Online: <https://doi.org/10.1037/h0040934>

Tartalom

BECK ATTILA: <i>Gerilla hadviselés a középkorban: a szász–frank háború (772–785)</i>	5
BOTOND HUNOR MÁTYÁS: <i>Argument on infantry support gun on academic level (1920–1943)</i>	23
BIHALY BARBARA: <i>Kibervédelem a NATO-ban és az EU-ban</i>	37
FÜZESI KITTI: <i>Venezuelai válság: az olajexport múltja és jövőbeli kilátásai</i>	51
KALEAB TADESSE SIGATU: <i>From Security Provider to a Security Risk? The Abrupt Withdrawal of Ethiopia’s a Decade-Long Peacekeeping Mission in UNISFA</i>	69
JOBBÁGY ZOLTÁN: <i>Az állami vezetők stratégiai felkészítése, különös tekintettel a nemzeti ellenálló képességre és az átfogó megközelítésre</i>	93
HÉREGI ERIKA: <i>A meghagyás jelenlegi helyzete, a jogharmonizáció hiányának következményei</i>	111
KRIZBAI DIÁNA DANIELLA, SZAK ANDREA: <i>Napjaink tömegkommunikációjának jelentősége a védelmi politikában - Az orosz–ukrán háború példáján keresztül</i>	119
LACSNY MÁRTON: <i>A magyar cserkészlet mint a hazafias nevelés eszköze</i>	137
NYERGES TÍMEA: <i>Az európai védelem gazdasági megalapozása a 2021–2027-es uniós költségvetési ciklusban</i>	153
SZAKÁCS ÉDUA: <i>Miért a közigazgatás? – Pályamotivációs tényezők empirikus vizsgálata a Nemzeti Közszerzési Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Karán</i>	167